Güneş Çelikkol

Direnişlerin Güney Kutbu

Güneş Çelikkol

Direnişlerin Güney Kutbu

Bir Arjantin Serüveni



agorakitaplığı

agorakitaplığı
159

GÜNEŞ ÇELİKKOL

1979, İstanbul doğumlu. Saint Michel Lisesi'ni bitirdi, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde ve Paris 1 (Panthéon-Sorbonne) üniversitelerinde okudu. 2004 yılında Arjantin'in başkenti Buenos Aires'e yerleşti. Farklı tür ve konulardaki yazıları *Cumhuriyet, Radikal, Birgün* gazetelerinde; *Virgül, Toplumsal Tarih, Tarih ve Toplum, Altyazı* gibi dergilerde; bianet.org, sendika.org, latinbilgi.net gibi internet sitelerinde ve BBC'nin Türkçe yayınlarında yer aldı. *Direnişlerin Güney Kutbu - Bir Arjantin Serüveni* yazarın ilk kitabıdır.

Güneş Çelikkol

DİRENİŞLERİN GÜNEY KUTBU – BİR ARJANTİN SERÜVENİ

a
agorakitaplığı

Siyaset 28

Direnişlerin Güney Kutbu –
Bir Arjantin Serüveni
Güneş Çelikkol

Kapak tasarım: Mithat Çınar
Dizgi: Sibel Yurt

© 2007, Güneş Çelikkol
© 2007; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Agora Kitaplığı'na aittir.

Birinci Basım: Mayıs 2007
ISBN: 978 - 9944 - 916 - 81 - 3

Baskı ve Cilt: İdil Matbaacılık
Tel: (0212) 674 66 78

AGORA KİTAPLIĞI
Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,
Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28

Babama...

İÇİNDEKİLER

1) Uzakta Yeni Bir Dünya .1
2) Arjantin Çölünde Yeni Bir Ulus .31
3) Yeni Bir Yüzyıl Başlarken . .61
4) Peronizmin Sağ Solu .91
5) Bir Daha Asla! .151
6) Direnişe Geçen Bir Ülke .221

DİRENİŞLERİN GÜNEY KUTBU – BİR ARJANTİN SERÜVENİ

I

UZAKTA YENİ BİR DÜNYA

İŞGALCİLER DE YENİLİR



Pedro de Mendoza, 1487 olduğu sanılan bir tarihte, İspanya'nın Grenada bölgesinde bir Endülüs şehri olan Guadix'de doğmuştu. Mendoza'nın doğumunun aksine ölümünün kesin tarihi bilinir, ama yeri bilinmez: Amerika macerasından sonra hayal kırıklıkları ve sağlık sorunlarıyla ihtiyar kıtaya dönerken, 23 Haziran 1537'de Atlantik Okyanusu'nda bir yerlerde vermiştir son nefesini; cansız bedeni okyanusun dibini boylamıştır.

Okuma yazma dahi bilmeyen bir kara cahil olmasına karşın koskoca İnka İmparatorluğu'nu devirmeyi başaran Francisco Pizarro'nun aksine, fatihlik mesleğinde hüsrana

uğramıştır Pedro de Mendoza. Bu olayın da gösterdiği üzere, bazen işgalciler de yenilir.

Mendoza 21 Mayıs 1534 günü Toledo şehrinde, *Adelantado* denen belgelerden birine kavuştuğunda hayli heyecanmış olmalı. 25-36 güney enlemleri arasındaki toprakların fethedilmesi işini kendisinin kaptığını gösteren bu belge, başarıya ulaşırsa söz konusu diyarların valisi olacağını, her türlü imtiyaza kavuşacağını söylüyordu. Ne yazık ki evdeki hesap çarşıya pek uymadı. Günümüzde Lezama Parkı'nda bulunan anıtta 'Buenos Aires Onun Ölümsüzlüğüdür' yazıyorsa, bu yalnızca o yolda ölen fatihin hatırasına gereksiz yere hâlâ saygı gösteriliyor olmasından kaynaklanmaktadır.

24 Ağustos 1535'de Sanlucar de Barrameda limanından yola çıkan Mendoza, Rio de la Plata'da bir liman şehri kurduktan sonra, bu şehri Peru'ya bağlayacak, çöllerden ve And dağlarından geçecek bir kraliyet yolu için sıvayacaktı kolları. Daha doğrusu, monarşinin kapuska kafalı adamları çöller ve dağlarla kaplı yöreyi bir çırpıda egemenlik altına alıp, bir de üstüne kraliyet yolu inşa etmenin ne demek olduğundan habersizce böylesi bir plan geliştirmişlerdi. Buna benzer bir planı yüzyıllar sonra Donald Rumsfeld de yapacak, yine İspanyol monarklarıyla benzer bir neticeye ulaşacaktı.

Mendoza, Rio de la Plata kıyılarına 1536 yılı başlarında vardı. Fakat canını, *Magdalena* adlı gemisinden aşağı inmekte telaş etmeyişi sayesinde kurtardı. Zira gemiden karaya ilk ayak basan gemiciler, tarih yazarının kaplan olduğunu belirttiği yaban kedilerince afiyetle mideye indirildiler.

Buenos Aires'in birinci kurucusu sayılan Mendoza, günümüzde Lezama Parkı'nın bulunduğu yerde La Trinidad

şehrini kurmuştur. Bir de, şimdilerde bir Gotan Project şarkısı olarak tanınan Santa Maria de Buen Ayre limanını kurmasına kurmuştur ama, fetih çalışmalarını başarıyla tamamladığı söylenemez.

Trinidad şehrini kuranlar, huzur ve barış dolu bir dünyada yaşayan Querandi yerlileri arasında bulmuşlardı kendilerini. Balık yağıyla beslendiklerinden Guarani yerlilerinin 'yağ insanları' dediği Querandiler, And dağlarının doğusunda yaşayanlara Mapuche yerlilerinin taktığı isimle Het halklarından olup, bir rivayete göre tıpkı Charrualar gibi Tehuelche ailesine mensupturlar. İleride Mapuche yerlilerinin içinde asimile olacaklarını da belirtip geçelim.

Querandiler, Mendoza ve arkadaşlarından daha uygar bir hayat tarzına sahiptiler. Bütün kararları demokratik yoldan, *traun* adını verdiklerini meclislerde alırlardı. Kralları bulunmazdı, yöneticileri seçimle işbaşına gelirdi. Dinsel inançları Chao adlı Tanrı'ya dayanırdı, bu Tanrı da dört tanrısal varlıktan oluşurdu (yaşlı erkek, yaşlı kadın, genç erkek, genç kadın). Özel mülkiyet ve miras, Querandi kültürüne yabancı kavramlardı.

Querandiler, Mendoza ve arkadaşlarını konukseverlikle karşılamışlar, aralarının iyi olduğu iki hafta boyunca onlara her akşam yiyecek et ve balık getirmişlerdi. O günlerde bölgeyi keşfetmekle uğraşan ve vakit kazanmaya çalışan Mendoza, bir akşam kendilerine yemek gönderilmemesi üzerine artık vaktin geldiğine hükmedip savaş açınca ortalık karıştı.

Querandi halkının barışta olduğu kadar savaşta da ustalık gösterdiğini belirtmek gerekir. Meseleyi halk meclisinde tartışıp savaş kararı aldıktan sonra 4 bin kişilik bir ordu

derleyen Querandiler, fatihlerin derme çatma barakalarını alevli ok yağmuruna tutarak ateşe verdiler. Ufak bir Querandi deniz komandosu kanolara binerek işgalcilerin gemilerine yanaştı ve filonun üçte birini ateşe verdi.

Yemek servisini kesmeleri yetmezmiş gibi şehri kuşatarak işgalcilerin yiyecek kaynaklarına ulaşmalarını engelleyen Querandiler, düşmanlarını açlığın pençesine düşürdüler. Savaş süresince gemideki odasında kalan Mendoza, sinir krizi nöbetlerinden kalan vaktinde gözünü stoktaki yiyeceklere dikerken, askerleri aslında bir binek ve savaş aracı olan atları gizlice yemeye koyulmuşlardı.

1200 kişilik kafilesinin yarısını kaybeden çaresiz Mendoza tasını tarağını toplayarak, on yıl önce kurulan İspanyol yerleşimi Sancti Spiritu'ya kadar yürüyüp sığınmaya karar verecekti sonunda. Oradan, İspanya'ya giden bir gemiye bindi ve yolda öldü.

Kafilenin diğer mensupları içinden, savaşta yenilen bütün ordularda olduğu gibi ileride kendini hayırlı işlere verenler de çıkacaktı elbette. Umutlarla ulaşıp acılarla ayrıldığı yerdeki, artık olmayan şehrin şiirini yazan Luis de Miranda, sonradan yeniden kurulacak şehrin ilk şairi sayılacaktı. İspanya kraliçesine döşendiği mektupta savaşta kadınların erkeklerden daha mahir çıktığını anlatan Isabel de Guevara ise, Buenos Aires'in ve belki de Latin Amerika'nın ilk feministi olacaktı. Rio de la Plata'da yatırım imkânları görüp de Mendoza'nın kafilesine yazılan Bavyeralı banker Ulrico Schmidl'e gelince, o, başarısızlıkla sonuçlanan bu sefer öyküsünü kaleme aldı, yazar olup çıktı.* Doğrusu, fena yazar da sayılmazdı.

---

*) Schmidl, Ulrico, "Viaje al Rio de la Plata", Emece, 2000.

TANRI'DAN KİM SATIN ALDI BU TOPRAKLARI?

Yerküreyi paylaştırmak, kutsal koltukta oturanların görevlerinden sayılırdı eski güzel günlerde. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi henüz kurulmamışsa da, Papa, Latince'de *Bulla* denen kararnamelerinden birini yayınlardı; müminlere de istedikleri kadar sızlansınlar, onu uygulamak kalırdı.

Papa Sixte IV, Kanarya adalarının güneyinde kalan dünyayı Portekizlilere bağışlamıştı örneğin, 1481'de çıkardığı *Aeterni Regis* başlıklı *Bulla*'da. Tanrı'yı temsil etme vazifesi İspanya kökenli Alexandre VI'ya geçince, 1493'de *Inter Caetera* adlı başka bir kararname çıktı, Cabo Verde'nin şu kadar batısından sonrası İspanya'ya kaldı. Portekiz kralı Joao II homurdanınca ertesi yıl bu defa Tordesillas Anlaşması'yla çözüldü sorun. Haritalar açıldı, 46. Batı meridyeninden batısı henüz birleşmemiş İspanya'daki Katolik krallara, doğusu Portekiz'e yazıldı.

O tarihte daha yeni doğan geleceğin Fransa kralı François I, Adem'in Tordesillas Anlaşması'nın gerekçesi sayılan vasiyetini bir de kendi gözleriyle görmek istediğini söyleyecekti ama, sızlandığıyla kaldı: Ömrü de, kapitülasyon hakkını kopardığı Osmanlı İmparatorluğu sultanı Süleyman'la fiili ittifak halinde, Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu (Almanca'da *Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation*; Latince'de *Sacrum Romanorum Imperium Nationis Germanicæ*) imparatoru, Türkçe'de Şarlken diye bilinen Karl V'e karşı savaşmakla geçecekti zaten.

Tabii, François I'in Şarlken'le boş yere savaşmadığını, farklı ülkelerde krallık, imparatorluk icra edip duran Habs-

burg hanedanının, Kanuni Süleyman'ın Viyana'yı kuşatmasına sebep olan üyesi Şarlken'in aynı zamanda İspanya ve Amerika Kralı sıfatını da taşıdığı ilave edilmeli. Papa'nın Amerika'nın büyük kısmını bağışladığı İspanya'daki Katolik kral ve kraliçeler kendi aralarında evlenerek siyasal birlik kurmuşlardı. Aragon kralı Ferdinand II ile Kastilya kraliçesi Isabelle I'in torunu da Şarlken olmuştu. Geniş aile bağları ve üstüne konduğu miraslar sayesinde zaten yeterince sıfatı bulunan Şarlken, bu yetmezmiş gibi bir de Portekiz kraliçesi Isabel I'le evlenince, bütün Latin Amerika'yı aile hesabına geçirmiş oldu.

Tordesillas Anlaşması uzun zaman geçerli kaldı. Papalık makamının pek cömert davranmadığı Hıristiyan kesimlerin Roma'ya kafa tutarak kitleler halinde Protestanlık yoluna gireceği günlere dek İspanya ve Portekiz, güçlerini bileklerini zorlamaksızın yegâne efendileri oldular Güney Amerika'nın. İngiliz ve Fransızlarsa korsanlık edip kıyıları yağmalamakla, İspanyol veya Portekiz krallarının emrine girip çalışmakla yetindiler. Bileklerini fazla zorlamaksızın derken, yerlilerle ve yerel sorunlarla boğuşmak fatihleri yormuştur ama, paylaşım kavgasında bir de İngiliz ve Fransızlarla savaşmak zorunda kalmamışlardır en azından. Tabii bütün bu hikâyeye, erken dönem bir dünya sistemi olarak bakmak da mümkün olsa gerek: Papa'nın yaptığı paylaşım sayesinde İspanya ve Portekiz'e askerlik ve işçilik gibi ağır işler kalmış, kaymağı yiyenlerse başkaları olmuştur: İspanyolların onca emekle kolonileştirdiği topraklarda üretilen pamukları satın alıp mamul madde üreten İngilizler ya da Cenovalı bankerler. Güney Amerika'daki kolonyal dönemde kasaları en fazla dolanlardan bazıları da İtalya'daki ban-

ker ve gemiciler olduğundan, bu sınıfın 'topraksız bir imparatorluk' kurduğu söylenir. Devletlerden güçlü şirketler ve hattâ şirket-devletlerin geçmişi, Microsoft ya da IBM'den çok daha eskilere dayanır.* Elbette, ikili konumu bulunan Fransa bir yana, İspanya ve Portekiz'de kâr edenlerin krallar/imparatorlar, diğerlerinde yükselenlerinse burjuva sınıfı olacağı açıktır bu tabloda.

Tordeseillas Anlaşması Amerika kıtalarındaki yerlilerin topraklarını Katolik krallar arasında paylaştırırken avcunu yalayan İngiltere ve Fransa krallarının insan hakları ihlallerine odaklanması da günümüz dünyasında yaşayanlara pek yabancı gelmeyecek bir durum olsa gerek. Nihayetinde İspanya ve Portekiz kralları bu imtiyazı Katolik dünyasına hizmetlerinden dolayı almışlardı ve o halde, yerlileri Hıristiyanlaştırmak gibi de bir sorumlulukları vardı.

Birleşmiş Milletler Barış Gücü gibi Papalık fermanı da böylesi durumlarda her zaman geç kalırdı; Avrupa devletlerinin insan hakları ihlalleri konusundaki uyarıları günümüzde olduğu gibi eski zamanlarda da pratikte hemen hiçbir işe yaramazdı. Gelgelelim, Christophe Colombe'un Antiller'e çıkışını izleyen ilk fetih yıllarında yaşanan kırım bir yana, çoğu zaman kâğıt üzerinde de kalsa yerlilerin belli haklara sahip olduklarını vurgulayalım.

Bu haklar 'emperyalistler arası dengelerden kaynaklanan' bir durum olmanın yanı sıra, yerlilerin direnişinden ve bazı pratik sebeplerden doğmuştu. Yerliler, fatihlerin bu zorlu ve yabancı coğrafyadaki yerel rehberleriydi ve sa-

*) Bu dönemde bir dünya devleti, topraksız bir imparatorluk haline gelen Cenova'daki bankerlerin dünya sistemindeki rolünü Fernand Braudel, *Civilisation matérielle, économie et capitalisme, XVe-XVIIIe siècle* başlıklı çalışmasında incelemektedir.

hip oldukları bilgilerden yararlanmak için onlarla ortaklık kurmak fena fikir sayılmayabilirdi bazen. Dahası, yeni dünyaya giden pek çok Avrupalı buradaki ilginç kültürlere hayran kalmıştı. Ayrıca, gerek savaşmaktan yorulan fatihlerin, gerek savaşta işbirliği yapılabilecek yerlilerin sayısı da yirmi birinci yüzyıl başlarındaki Irak'ta rastlananlardan az sayılmazdı.

Haklar derken, fethi izleyen ilk yıllar ve Bolivya gibi bazı örnekler istisna, yerliler köleleştirilmemişlerdi örneğin: Topraklarından kovulmuşlar, vergi ödemek zorunda bırakılmışlar veya Şili'de olduğu gibi *encomienda* sistemine katılmışlardı. Bu sistem de bir zorunlu çalışmadır ama, kölelikten farklı olarak, günümüzdeki zorunlu askerlik uygulamalarına ve çalışma kamplarına benzer bir şekilde, zorla getirilip çalıştırılanlar *özgür insan* statüsündedirler. Yerlilerle beyazlar, siyahların durumundan farklı olarak evlenebilirlerdi de. Gerçi toplumsal baskıya boyun eğmeyip bunu yapan pek çıkmasa da, kaçamaklardan ve cinsel saldırılardan doğan melezler, toplumsal yapıyı adamakıllı değiştirmişlerdi. Fetih başlarında yerlilerin insan sayılıp sayılmayacağını tartışan beyazlarda baskın çıkan düşünceyse, yerlilerin çocuklarla aynı konumda ele alınması gerektiğiydi: Gerekirse sevip, gerekirse dövebileceğin, eğitilmesi gereken sevimli çocuklar...

Yerlilerin köleleştirilemediği bu durumda köleler, Katolik krallara toprak bağışlamakla kalmayarak işgücü de sağlayan Kilise'nin izniyle, Afrika'daki münafıklar arasından getirilirlerdi. Hıristiyanların köleleştirilemeyeceği açık, yerlilerin Hıristiyanlaşma hakkı tanınmış olmakla beraber, Hıristiyan olmaya karar veren siyahların durumu muğlaktı.

Ayrıca, o dönemlerde hümanist-seküler akımlardan veya bazı dinsel tarikatlardan yükselen eşitlik ve özgürlük yanlısı tepkiler de bazı kazanımlar sağlamayı başarıyordu. Günümüzün deyişiyle 'toplumsal hareketler', İspanya'nın insan ticaretini durdurmayı bir ölçüde başarmışlardır örneğin: Elbette her zaman olduğu gibi nesnel koşulların, egemenler arası dengelerin ve tanrının elinin yardımıyla...*

Örneğin, günümüzde Venezuella'da yaşayan siyahların İngilizce konuşulan Karayip kültürünün etkilerini de taşımaları bundandır: Afrika'dan Venezuella'ya getirilen kölelerin değil, bu yapılamadığı için Karayipler'deki İngiliz kolonilerinden satın alınan Afrika kökenlilerin torunlarıdır onlar.

Bunlara ek olarak, aynı krala bağlı fatihler arasında yaşanan kavgalar ve savaşlar da söz konusuydu elbette. Kanunî Süleyman'ın belâlısı Şarlken'in Şili'den başlayarak fetih ve kolonileştirme görev ve yetkisiyle, bunun karşılığında türlü sıfat ve imtiyaz verdiği Diego de Almagro ile, Toledo belgesine göre evvelce bütün bölgenin şefi konumunda bulunan Fransisco Pizarro arasında (ki Meksika fatihi Hernan Cortez'in ikinci dereceden kuzenidir kendisi aynı zamanda) sınır ve yetki ihtilafı baş gösterince, 1538'deki Salinas Savaşı'yla doruğa çıkan bir çatışmalar dizisi yaşanmıştı örneğin.

Peru'nun Cuzco şehrinin kime ait olduğu bahsinde uzlaşma sağlanamayınca Almagro ile Pizarro arasında kanlı

*) Papa Nicolas V, 1442 yılında Portekiz monarkı Alfonso V'e, Afrika'daki inançsızları egemenlik altına alıp köleleştirme izni vermişti. Bunun Afrika kıtasına maliyetinin 30 milyon insan olduğu sanılır. Köleleştirme imtiyazını kendi ellerinde tutmak ve köleleri gerekirse diğer ülkelere para karşılığı satmak isteyen Portekizliler, İspanyol köleciliğinin önünde bir set oluşturuyorlardı.

bir savaş patlamıştı; İki taraf da gerek İnka İmparatorluğu gerek İnkalara düşman yerlilerle türlü ittifaklar kurmuşlardı, ama sonunda yenilen taraf Almagro olacaktı...

Günümüzün Aymara yerli halkı kökenli Bolivya başkanı Evo Morales o dönemlerde yaşasa, Almagro veya Pizarro'yla işbirliği halinde İnka hanedanına karşı mı savaşır, İnkalarla beraber bir yerli cephesi örerek İspanyollarla mı çarpışır, Almagro ve Pizarro'dan biriyle ittifak kurup diğerine karşı mı davranır, birilerine karşı Keçoa halkına mı ortaklık eli uzatır, her imparatorluk askerinin üniforması içinde bir İspanyol proleteri durduğunu söyleyerek sınıf savaşı örgütlemeye mi koyulur, bu savaşın ezilenleri ilgilendirmediğini mi iddia eder, ne yapardı acaba? Şurası kesin ki, yapabileceği ne vardıysa, o devirler birileri yapmıştı bunu.

O günlerden bugünlereyse, Arjantin'de 900 bin hektar toprak satın alarak yasalara ve uluslararası sözleşmelere aykırı biçimde oradaki yerlileri kovan İtalya merkezli tekstil devi Benetton firmasına karşı geçtiğimiz yıllarda düzenlenen kampanyada Nobel ödülü sahibi Adolfo Perez Esquivel'in sorduğu şu soru kaldı:

"Tanrı'dan kim satın aldı bu toprakları?"

KOLONYAL YOLLAR, YENİ ÜLKELER

Meraklıları, Meksika'ya adım atan ilk beyazların hatıralarını okumuşlardır: Otuz yıla kalmadan her şeyin değiştiğini, eski güzel Meksika'nın yerinde yeller estiğini, okyanusun diğer yakasında bulunan yeryüzü cennetinin, yerlilerin renkli kültüründen anlamayan ve hayatın zevklerini bilme-

yen paragöz ve sıfat düşkünü kaba kalabalıkların istilasına uğradığını anlatırlar.

Buenos Aires'in birinci kurucusu fatih Pedro de Mendoza'nın Querandi halkına yenik düştüğü günleri izleyen kırk yılda da, eskisiyle en ufak bir benzerlik kurulamaz derecede değişmişti dünya.

Salinas Savaşı'ndan sonra sağlam bir düzen kurulmuştu kıtada. İnka İmparatorluğu büyük ölçüde silahsızlandırılmış, egemenlik İspanyollara geçmişti. Kuzey Amerika ve Filipinler bölgesinde 1535'de kurulan Yeni İspanya (Nueva Espana) altkrallığından sonra, Şarlken 1542'de de Güney Amerika'daki yerleşimlerin bağlanacağı Peru altkrallığını kurmuş, başına da ilk altkral olarak Blasco Nunez Vela'yı getirmişti ertesi yıl. Birbirleriyle ve diğerleriyle dalaşıp duran Pizarro ve Almagro yandaşı kesimlerin susturulup da kraliyet otoritesinin egemen kılınması biraz zaman almıştı ama, başarılmıştı sonunda.

Fethedilen İnka İmparatorluğu'nun başkentinin bulunduğu Peru, onun yerini alan İspanyol yerleşimlerinin kalbinin attığı yerdi artık. Gemiler İspanya-Panama arası çalışırdı, karayoluyla Kolombiya ve Ekvador geçilerek Peru'ya ulaşılırdı. Yerli topluluklar veya Aztekler, İnkalar gibi imparatorluklara karşı askeri zaferler kazanma derdindeki fatihlerin yerini de kolonileştiriciler almaya başlamıştı: Karşı tarafı güçsüz düşürüp bölgede askeri üstünlük kurmak değil, ekonomik fayda sağlayacak şehirler kurmayı başarmaktı artık öncelik. Buenos Aires'e gelince, Querandi yerlileri oraya veda etmişlerdi.

İspanya doğumlu Juan de Garay, altkral yargıcı olarak Lima tayini çıkan Pedro Ortiz de Zarate'nin yeğeniydi, aile-

siyle beraber Peru'ya gittiğinde on beş-on altı yaşlarındaydı daha. Bu ilkgençlik yılları, yargıya intikal eden vakalarla meşgul bir aile ortamında geçmişti haliyle: Gündemde, Francisco'nun kardeşi Gonzalo Pizarro'nun yol açtığı hadiseler vardı.

Fransisco Pizarro, liderlerinin intikamını almak isteyen Almagristler tarafından öldürülürken, iç savaşı durdurup kraliyet otoritesini tesis etmek üzere Şarlken'in özel temsilcisi olarak bölgeye yollanan Vaca de Castro, Pizarro'nun kardeşi Gonzalo'nun 'bütün sorumlular asılsın' önerisini kabul etmemişti yıllar önce. Vaca de Castro, Almagro'nun kendini Şili valisi ilan eden oğlunu öteki dünyaya göndermiş ve nice umutlarla geldikleri Amerika'da uğradıkları hayal kırıklıklarından kaynaklanan öfkelerini gizlemeyen Almagristleri susturmuştu ama, Pizarro tarafı hâlâ sorun çıkarmaktaydı.

Bunun üstüne bir de, Şarlken'in altkral belirlediği Blasco Nunez Vera'nın, insan hakları savunucusu Dominiken rahip Bartolome de las Casas'ın aklına uyup yürürlüğe koyduğu Yerli Hakları Kanunu binince, Pizarrocular iyice çıldıracaklardı.

Malûm ki Pizarro, vatan topraklarına vatan toprağı katsın diye devlet eliyle bölgeye gönderilmiş ve lakin devlet içinde devlet haline gelmişti. Yerlilere ettiği zulüm bazılarını vicdanen rahatsız etmiş, yeni dünyaları Hıristiyanlaştırmaya gidenlerin bu misyonu yerine getirmek bir yana, orada kim varsa işkence ettikleri ortaya çıkınca kilisenin 'sol kanadı' tepki göstermiş, bazıları kendi çıkarlarından kaynaklanan karşıtlıklarına insan haklarını bahane etmiş, bazılarıysa Pizarro'yu sersemlikle suçlamışlardı: ikna edilip ka-

zanılması gereken kuvvetlerle arayı bozduğu, durduk yere İnka ayaklanmalarına sebep olduğu için. Pizarro, imparatorluğa zarar veren birine dönüştüğü aşamada hem yerlilerin gönlünü alacak bazı reformlar yapılmış, hem de bütün günah onun sırtına yıkılmıştı ki, bunun sonucunda Gonzalo'yla Pizarro'yla karşı karşıya gelecekti ve devlet, kahramanını ölümle cezalandıracaktı.

İsteyenler, bu kısmi reformların radikal muhalefet hareketinin önünü kesme gayesiyle yapıldığını söyleyebilirler elbette: Yerlileri ve memnuniyetsizleri de geçelim, rahip Bartolome de las Casas'ın fikirleri o sırada oldukça etkili olmuş durumdaydı. Pizarro'nın katliamlarını eleştirenler sistemi sorgulamaya başlarlarken, sömürgeciliğin dinsel ve ahlâki meşruiyeti tartışılır olmuştu. Avrupa ve Asya'daki gibi imparatorlar arası savaşlar, hatta Haçlı Seferleri, barbarları uygarlaştırmak, kâfirleri ve zındıkları dize getirmek tamamdı da, çok uzaklarda bir yerlerde kendi inançlarıyla ve barış içinde yaşayan halkları kılıçtan geçirmek günah değil miydi?

Bartolome de las Casas, yüzyıllar sonra tarihin çok hoş bir sürpriziyle insanlığın baskıya ve sömürüye karşı mücadelesinin önemli bir kalesine, 1 Ocak 1994'de Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun (EZLN) 'hırsızların ve suçluların kötü hükümeti'ne karşı silahlı ayaklanmaya kalkışacağı topraklara dönüşecek olan Chiapas'ın piskoposuydu. Onun düşüncelerinden etkilenenlerse yerlilerin haklarını, siyahların özgürlüğünü, bütün renklerden insanların Amerika topraklarında kardeşlik içinde çiftçilik yapmalarını savunuyorlardı.

Juan de Garay'a dönersek, kendisi Casas'ın fikirlerine gönül vermiş bir hümanist değil, aksine, yerlileri umursa-

mayan kolonyal düzeni yerleştirmeye kafa koymuş bir sömürgeciydi elbette. Tabii, kraliyete ve ailevi bağlarına sadakati nedeniyle Pizarro'ya tepki duymuş, yerlilerin *encomienda* sisteminde ve feodal mekanizmalarla sömürülmesinden yana olmakla beraber Casas'ın önerdiği kölecilik karşıtı yasaya cepheden karşı çıkmayan bir kuşakta yer almıştı.

Juan de Garay 1548'de yirmi yaşına geldiğinde, o zamanlar Yukarı Peru denen -günümüzde Bolivya sınırlarında kalan- bölgede kâşiflik ve kolonizatörlük stajına başlayarak adım attı meslek hayatına ve basamakları hızla yükseldi. 1561'de Santa Cruz de la Sierra şehrinin kuruluş çalışmalarına katıldı. Birkaç yıla kalmadan Paraguay'a geçti, 1573'te Arjantin'deki Santa Fe'nin kurucusu oldu, 1580'de Parana ırmağından inerek, Mendoza'nın ayrılmak zorunda kaldığı yerde yeniden işe koyuldu ve Buenos Aires'i ikinci defa kurdu.

Buenos Aires, İspanya'dan kalkan gemilerle gelenler değilse de, Peru'dan yola çıkanlarca kurulmuştu sonunda. Peru'dan bu yeni limana uzanan yolda başka şehirler, o kentlerden İspanya'ya uzanan yeni bir liman vardı.

Devir de kırk-elli yıl öncesinden adamakıllı farklıydı; yeryüzü cenneti hayallerinin ve yeryüzündeki cehennem gerçeğinin yerini, bir şekilde Avrupa'ya benzemeye başlamış olan sıradan bir dünya almaktaydı. Rüşvet, lobiler ve çıkar grupları o zamanlar da var olduğundan, Buenos Aires limanı doğru düzgün işlemiyordu ve yoksulluk şehir ahalisinin belini büküyordu: Panama limanının bereketinden yararlananların zorladığı yasa, karar ve uygulamalar, Güneydekileri sinek avlamaya mecbur kılarken, Pizarro, tıpkı Casas gibi, farklı isimlerle ve farklı çağlarda daha defalarca yeniden dönecekti dünyaya.

YENİ DÜNYA'NIN İLK GÜNAHI

Bağlı bulunduğu Peru Altkrallığı'nın başkenti Lima'nın çok uzağındaki kuş uçmaz kervan geçmez şehir, bir avuç yerleşimcisine sefaletten başka pek bir şey vermedi. Şükür, ilerleyen yıllarda Atlantik biraz önem kazanacak, Brezilya yüzünü kendi güneyine dikecek, İngilizler ve Fransızlar Patagonya'da bir şeyler yapmanın yolunu kurcalayacaklar ve nüfus zamanla artacaktı da Buenos Aires kurtulacaktı açlıktan ve sefaletten: Ne yazık ki, başkalarının acıları pahasına elde edilmiş bir kazançla... Arjantin, günümüzde Bolivya'da kalan Potosi'nin bitmek tükenmek bilmeyen gümüşüne çok şey borçludur, elde ettiği zenginliklerde.

İnsan haklarını ortadan kaldırmanın bir yolunu bulmakta Hz. Adem zamanından bu yana ustalık gösteren devlet yöneticilerinin tipik örneklerinden altkral Fransisco de Toledo, 1572'de, yerlilerin kâğıt üzerinde köleleştirilmediği, ama uygulamada zorunlu çalıştırıldığı bir sistem yerleştirmeyi başarmıştı.

Yerleştirdiği sistemin kendi icadı olmayıp İnka İmparatorluğu'ndan miras kaldığını, dolayısıyla eskiden İnka egemenlerinin sömürdüğü alt sınıftan yerliler açısından değişen pek de bir şeyin olmadığını, kaldı ki bunun kölecilik sayılamayacağını, çünkü *Mita* sisteminin benzerlerinin Avrupa düşünüldüğünde feodalizm ve sonrasında uygulandığını söyleyebilirsiniz isterseniz –tabii, bu 'sonrasında' ifadesinin esasen yirminci yüzyılın ilk yarısındaki faşizmleri işaret ettiğini belirterek.

Gelgelelim, her ne olursa olsun on sekiz-elli yaşları arasındaki yerli erkeklerin her yedi yılda bir defa, dört aylığı-

na, sıfıra yakın ücretle ve ağır koşullarda maden işçiliği yapmasını zorunlu hizmet sayan bu sistem, bir devirden sonra Buenos Aires limanını zenginleştirirken, sayısız yerlinin de ölümüne yol açmıştır.

Bu sömürüden İspanya'nın fayda değil zarar görmesiyse, dünya sisteminin acı bir cilvesi olmalı. Gümüş bolluğu neticesinde enflasyon belasına yakalanan İspanya, tıpkı Brezilya altınları yüzünden iflas eden Portekiz gibi, kendinden büyük güçlere muhtaç ve bağımlı hale dönüşmüştü çok geçmeden.

Buenos Aires'in yüzünün ise, 1776'da Borbon hanedanından olan İspanyol kralı Carlos III, Peru Altkrallığı'nın bir parçasını Buenos Aires'in başkent olduğu Rio de la Plata Altkrallığı'na çevirince iyice güldüğü söylenebilir.

Tabii, günümüzün gözde alışveriş merkezleri henüz ortada yoksa da yeni öteberiler, giysiler almaya çarşı-pazara çıkabilecek, akşamlarını opera, tiyatro ve nazik bir sevgili bulmanın yolunun geçtiği edebiyat toplantılarında geçirebilecek, Cabildo denen şehir meclisindeki oturumlara katılıp görüşlerini bildirecek, ticaret ya da hayvancılık fazla vaktini almadığından öğlenleri uyuyarak geçirecek kadar şanslı olanların yüzü gülmüştü yalnızca: Onların yanında bir de, Afrika'dan getirilen siyah köleler vardı elbette, sonradan ne olduğunu bilemediğimiz.

Buenos Aires nihayetinde bir köle limanıydı; 'üçlü ticaret hattı' denen rotanın ilk etabında işleyen gemilerin Afrika'dan aldıkları siyahları taşıdıkları bir adres de orasıydı. Siyah kölelerin çoğu köle pazarında satılırlar ve Altkrallık topraklarının diğer bölgelerine yollanırlardı; evlerde kölelik edeceklerin bir kısmını da şehir sakinleri alırdı.

Günümüz tarihçilerinin içinden çıkmaya çabaladığı, 'yerliler öldürüldü tamam da, siyahlara ne oldu' sorusuysa, o günlerden sonraki bir devirden kalmadır.*

San Martin ve diğer bağımsızlıkçıların kaldırdığı gemiler, tıpkı kuzeyde Simon Bolivar'ın yaptığı gibi, Afrikalıları özgür yaşayacakları kendi ata topraklarına geri taşımıştı belki, ama hepsi öyle miydi sahiden? Pek dile getirilmese de daha gerçekçi görünen bir iddiaya göre, Çölün Fethi harekâtı sırasında yerliler imha edilirken, yerlilere saldıran Arjantin birliklerinin ilk sıralarında siyahlar çarpışmışlardı ve onların önemli bir kısmı bu savaşta tarihe karışmıştı.

Arjantin'in sonradan yaşayacağı felaket ve kırımlarda yerlilerin ve siyahların beddualarının etkisi nedir derseniz, bunu pek bilemeyiz. Ancak Amerika kıtası ve kolonyalizm üzerine dahice yazılar kaleme alan Karl Marx, bu yeni dünya komünist bir dünya olarak kurulmayıp da eskisinin kopyasından ibaret kaldıysa, ilk günahı kölecilikte aramak gerektiğini belirtirken haksız sayılmazdı.

Açlıktan ve yoksulluktan, bağnazlıktan ve aşağıda kalmaktan illallah diyerek Amerika yolunu tutmuş kuşaklar, o feodal zorbalıkların uzağında herkesin eşit ve özgür olacağı yeni cumhuriyetler hayaliyle çıkınışlardı kimi defa yola. Kölecilik, onları yalnızca kendi hayalleriyle karşı karşıya getirmekle kalmadı, kurtulmayı arzuladıkları sınıflı toplumların pisliğine de iade etti.

---

*) Arjantinli siyahlar sanki yer yarılmış da içine girmişlerdir. Konuya dair az sayıdaki makaleden birine şu adresten ulaşmak mümkündür: http://www.argenpress.info/nota.asp?num=000240

İSPANYA'DA SAVAŞ, ARJANTİN'DE DEVRİM

Uruguay'daki tarih müzeleri, Brezilya'ya karşı verilen bağımsızlık mücadelesini anlatan tablolarla doludur. Uruguay'daki tarih kitaplarıysa, bunu anlatan hikâyelerle. Rio de la Plata altkrallığı tarafından, Brezilya yayılmacılığını engelleyecek bir tampon bölge olarak yaratılan Doğu Bandı, yani bugünkü Uruguay, son bağımsızlık kavgasını Portekizce konuşan kuzey komşularına karşı vermişti.

Bolivya, adını Simon Bolivar'dan almışsa da, La Paz'ın merkezindeki meydanda Murillo'nun adı yaşardı, Titicaca gölündeki duvar ve heykellerdeyse Pasifik Savaşları kahramanlarının: Yerliler, şu sıralar Hugo Chavez'in ve kıtasal entegrasyon sürecinin hatırına bu konuda ses çıkarmıyorlarsa da Bolivar'ı İspanyol kolonyalizminin parçası saydıklarından, beyazlarsa bir başka ulusun kahramanı tarafından kurtarılmış bir ulus olmak gibi bir saçmalıktan milliyetçilik çıkarmak mümkün olmadığından, Venezuellalı kurtarıcıya itibar etmezler pek.

Arjantin'e gelince, her ne kadar Buenos Aires'le sınırlı bir öyküyse de, onların ulusal bayram olarak kutladıkları gün bir bağımsızlık savaşı değil, Mayıs Devrimi'dir. Tıpkı Uruguaylılar ve kıtanın diğer beyazları gibi, Madrid'den bağımsız olmak isteyenlerle Madrid'e bağlı kalmak isteyenler arasındaki çatışma, 'İspanyollara karşı' değil 'Kralcılara karşı' verilmiş sayılır çoğunluk açısından. İspanya, anavatandır. Ya da, mücadeleci bir sendikal yapı olan Arjantin İşçi Merkezi'nin (CTA) geçtiğimiz aylarda düzenlenen İspanya-Latin Amerika Zirvesi sırasında yaptığı bir açıklamada şikayet ettiği gibi, 'anavatandan ziyade, çocuklarını terk etmiş bir anne'.

İşin gerçeği, Buenos Aires bağımsızlık istemiyor değildi. İngiliz askerleri ve Napoléon orduları henüz piyasaya çıkmamış, daha doğrusu çıkmış ama Arjantin'e ve İspanya'ya bulaşmamışken, istemeye başlamıştı bağımsızlığı. Zira dış ticaret üzerindeki İspanya tekelinden bunalmış, uçsuz bucaksız topraklarında yetiştirip İspanya falan demeden bütün dünyaya satacağı sebze ve hayvanların hayalini kurmaya başlamıştı.

Ayrıca, İngiltere ve Fransa'nın kapısını çalmışlardı, belki bir hayırları dokunur diye. Talihsizlik ki, İngilizler yardıma değil işgale geldiler, Fransızların konuya ilgisiyse İspanya'yı işgal etmek oldu. Ama, Fransızların bütün bu süreçte sahip olduğu payı yabana atmamak gerek: Her şey bir yana, Latin Amerika diye bir kavram varsa şayet, bunu Fransız imparator Napoléon Bonaparte'a borçluyuz.

Bonapartçı ideallerin damga vurduğu o dönemde Latin Asya, Latin Avrupa, Latin Afrika terimleri de kullanılıyordu, ama o günlerden geriye yalnızca Latin Amerika kaldı. Latin dilleri konuşan ulusları tek bir imparatorluk çatısı altında birleştirmeyi arzulayan Napoléon Bonaparte'ın ülküsü, Şili ve Brezilya'dan Tunus ve İsviçre'ye bir dizi Latin ülkesinin üye olduğu Latin Para Birliği'nin uzun bir bitkisel hayattan sonra Birinci Dünya Savaşı ertesinde resmen dağıtılmasıyla beraber tarihe karıştı. Şimdilerde o ülkelerden bir kısmı, başka bir dizi ülkeyle beraber Avrupa Para Birliği'ndedir. Ama Napoléon'un, Latin Amerika'da kalıcı ve bugüne uzanan etkileri de olmuştu. Mesela, İberya üzerine yürüdü ve böylelikle Latin Amerika'nın tarihini değiştirdi.

Portekiz-Brezilya Birleşik Krallığı hanedanının üyeleri, kellelerini Napoléon ordusunun önüne düşmekten koruya-

bilmek için Lizbon'dan Rio de Janeiro'ya taşımışlardı sarayı. Napoléon tehlikesi geçince de, Brezilya'dan Portekiz'e gerisin geri dönmek hanedanın bazı üyelerine pek parlak bir fikir gibi görünmedi. Kölelerin, ormanların, geniş tarımsal arazilerin ve akla gelebilecek binbir tür bolluğun kucağındaki Brezilya egemenleri de, sefil Portekiz'i beslemekten gına getirmişlerdi zaten. Portekiz kralı olacak IV. Pedro bağımsızlığını ilan etti, I. Pedro adıyla Brezilya kralı oluverdi. İspanya ve Arjantin'e gelirsek, orası da ayrı hikâye.

Zira, Napoléon'un İspanya'yı işgal ettiği 1808'den iki yıl önce, İngilizler Buenos Aires'i işgal etmişlerdi ve Buenos Aires ahalisi de bu vesileyle İspanya'ya değilse de İngiltere'ye karşı bir bağımsızlık savaşı vermiş oluyordu. İşin bu kısmı mühim: Çünkü içinde yaşadığımız malum dünyada bir savaşla kurulmamış uluslar ulus sayılmadıklarından, Arjantin tarihinde de bir bağımsızlık savaşı olmadığından, ancak o sıralar İspanyol yerleşimi olan Buenos Aires'in İngilizler tarafından işgali Arjantin'in diğer eyaletlerinde yaşayanların hemen hiç umurunda olmayacağından bir kimlik sorunu yaratmıştır bu durum.

Arada tuhaf bağımsızlık savaşları kurgulanmışsa da sonunda gerçek kabul edildi ve eskinin utanç verici durumu yeni dünya eğilimlerinin de yardımıyla gurur kaynağına çevrildi. Bu yılki Buenos Aires kitap fuarının sloganı "Tarihi Kitaplar Yapar", temasıysa "Uluslar Genelde Savaşlarla Kurulur, Arjantin Kitaplarla Kurulmuştur" şeklindeydi.

Buenos Aires şehri 1806 ve 1807'de iki defa İngiliz çıkartmasına sahne olduktan sonra altkrallık koltuğuna Liniers oturmuş, o sırada Napoléon İspanya'yı işgal etmiş, Arjantin'de fırsat bu fırsat ufak bir altkrallık darbesi ya-

şanmış ve günümüzde Uruguay'ın başkenti olan Montevideo'daki vali De Elio, Liniers'in iktidarına karşı bağımsız bir cunta kurmuştu.

Napoléon ordusuna teslim bayrağı çekmeyen İspanya halkları kahramanca savaşıyor, sokak sokak vuruşuyorlardı, Joachim Murat komutanlığındaki işgalci birliklere karşı. Fransisco Goya'nın muazzam bir ustalıkla resmettiği Mayıs Ayaklanması, 'gerilla' sözcüğünün dünya dillerine girmesini sağladı. 1910'daysa Buenos Aires'te, hoş bir isim benzerliğiyle Plaza de Mayo'ya adını veren Mayıs Devrimi patladı. Mayo Meydanı'na bakan ve günümüzde Devrim Müzesi olarak kullanılan Cabildo'daki resimlerin, belgelerin başarıyla öyküleidiği gibi, İspanya'nın bağımsızlık savaşına destek olan, Fransız boyunduruğuna girmeye yanaşmayan, ama kendi üzerinde herhangi bir otorite kurulmasını da istemeyen Buenos Aires kendi yolunu çizmişti. Devrim: Latin Amerika kavramını borçlu olduğumuz Napoléon'un, farkında olmaksızın sunduğu başka bir armağandı bu.

PAYLAŞILMAYAN ZENGİNLİKLER, TOPRAKLARI SULAMAYAN IRMAKLARA BENZER

Devrimler tarihi yoklandığında benzerine o kadar da rastlanmayacak türden, ayrıksı bir devrimdi Mayıs Devrimi. İspanya kralı Ferninand VII, Napoléon tarafından hapsedildiği için fiilen bağımsız kalan altkral devrilmiş, bu toplumsal devrimi gerçekleştirenler fiilen mevcut olmayan İspanya kralı adına yönettiklerini ilan etmişlerdi ülkeyi.

Mayıs Devrimi liderlerinden Mariano Moreno komünist değildi. Ama, bu yıl Arjantin petrollerinin kamulaştırılması için düzenlenen kampanyanın başını çeken topluluklardan birinin Moreno adını taşıması ve resmi anlatıları sorgulayan yeni nesil tarihçilerin Moreno'nun önemini özellikle anması rastlantı sayılmaz.

Moreno, paylaşılmayan ulusal zenginliklerin toprakları sulamayan ırmaklara benzediğini söylüyordu. Devrimin yürütmesini üstlenen, Moreno'nun görev aldığı ve günümüzde Buenos Aires'teki metro duraklarından birinin adı olan Birinci Cunta, o vakitler daha henüz öldürülmemiş olan yerliler ile beyazların eşit haklara sahip olduğunu, bütün idari kararların şeffaf ve halkın denetimine açık olduğunu, basın özgürlüğüne sonsuz saygı gösterileceğini duyurmuştu.

Moreno'nun yandaşları olan Antonio Beruti, Domingo French, Juan Jose Castelli gibi kadrolar devrimin en radikal kanadını tutmuşlardı; bunlardan 'devrimin hatibi' olarak bilinen sonuncusu -Juan Jose Castelli- Liniers liderliğindeki karşı devrimi bastırmakla kalmamış, Kuzey Ordusu sıralarında Bolivya'ya yürüyerek Afrikalı köleleri ve yerlileri özgürleştirmişti. Tabii, böyle güzel olaylar yazık ki fazla sürmüyordu. Moreno ve radikaller devrimin ilk gününden itibaren adım adım geri plana düşürüldüler, her şey daha bir normale döndü. Hoş, o kadar da öyle değildi aslında. Arjantin ulusal kahramanlarından, İtalyan kökeninden dolayı için doğum günü halihazırda İtalyan Göçmenler Günü diye kutlanan Manuel Belgrano, yeterince uçuk sayılabilirdi: İspanyol imparatorluğunun mirasçısı Arjantin için 1812'de İspanyol kraliyet sancağından uyarlama mavi-beyaz bayrağı tasar-

layan Belgrano, bütün uygar Avrupa krallıklarla yönetildiğinden Arjantin için de en doğru yolun bir krallık kurmak olduğunu savunan yaklaşımların baskın çıktığı tartışmalarda, günümüzde 'egsantrik krallık önerisi' diye anılan projeyi geliştirmişti örneğin. Avrupa'dan bir prens bulunacak, Peru'dan bir İnka kadın kraliçe seçilecek, böylece hem Avrupa hem de Yerli Amerika kültürlerini sahiplenen çoğulcu, renkli, birleşik bir Güney Amerika kraliyeti kurulacaktı. Fakat Avrupa'da bu teklifi kabule yanaşan prens çıkmayınca proje yattı. Belgrano'nun bunu önerdiği 1816'daki Tucuman Kongresi öncesinde çok başka gelişmeler de yaşanmıştı: Mayıs Devrimi'nden üç yıl sonra, 1813'te Napoléon orduları İspanya'da yenilgiye uğramışlardı; haber biraz gecikmeli de olsa Amerika'ya ulaşınca bir ikilemle karşı karşıya gelinmişti: İspanya'ya yeniden bağlanmak mı iyiydi, yoksa bağımsız kalmaya devam mı edilmeliydi? Hikâyenin kalan kısmı, kralcılar ile bağımsızlıkçılar arasında Güney Amerika'nın farklı noktalarında ve bu arada Arjantin'in kuzey kesimlerinde yaşanmış çatışmalarla doldurulyordu.

Mariano Moreno ise çoktan veda etmişti hayata: Devrimden kısa süre sonra, 4 Mart 1811'de, otuz iki yaşındayken, siyasal bir cinayet olduğu yolundaki şüpheler hiçbir zaman ortadan kaldırılmamış bir ölümle...

KRALCILARA KARŞI SAVAŞ

İberya yarımadası Napoléon ordularının çizmesi altında ezilmekten kurtulduysa da, karanlığın gölgesine daha beter batınıştı işgal sonlandığında. Gerici dalga Avrupa'yı sarıyor, İspanya da payına düşeni alıyordu bundan.

1815'te Avusturya imparatoru Francisco I, Prusya kralı Federico Guillermo III ile Rus çarı Alejandro I arasında bir anlaşma imzalanmış, Kutsal İttifak kurulmuştu. Liberal ve demokrat fikirler eziliyor, Avrupa'nın Hıristiyan köklerinin onarılması için kollar sıvanıyordu. Herhangi bir ülkede boy verecek devrim, bu yeni İttifak tarafından bastırılacak ve sapkınlığın yerini dinsel ahlâk alacaktı. İspanya'da katıksız bir monarşi kurulması da Kutsal İttifak'ın gündemindeydi yine.

Güney Amerika, en azından Rio de la Plata açısından bakıldığında İspanya'ya yeniden bağlanmak, şu devrim süreçlerinde kazanılmış ne varsa yitirmek, en azından ortaya atılmış fikirleri unutulmaya mahkûm kılmak anlamına gelecekti. Tabii aslında bölgenin Avrupa kökenli Hıristiyanları açısından bakıldığında böyleydi bu durum. Yerliler ve siyahlar, Avrupa'da yaşanan gelişmelere göre tayin edecek değillerdi konumlarını.

Mercedes Sosa yorumuyla dinlendiğinde insanı daha da etkileyen şarkılara konu olmuş, kırmızı şarabı, iri kıyım empenadas börekleri ve dolunayıyla tanınan, günümüzde Cumhuriyet Bahçesi lakabıyla anılan Tucuman şehrindeki kongre işte bu koşullarda toplandı, neyin nasıl yapılacağı tartışıldı, karara bağlandı. Öneriler tartışıldı ve metropolle yolu ayırmanın zamanının geldiğinde karar kılındı.

Kongre katılımcıları coşkuya kapılmışlar, tarih sahnesine yeni çıkan bir ulusun evlatlarının Potosi'den Meksika'ya koşarak, Caracas'ın çığlıklarına katılarak özgür halklardan oluşan bir dünya kuracağını müjdelemeye başlamışlardı. Kongrede toplanan Arjantinliler özgürlük ateşini böylece

yayabilirler ve bağımsız ülkelerden oluşan bir kıta kurabilirlerse, özgür uluslar coşkuyla selamlayacaklardı onları.

Eskinin Rio de la Plata altkrallığına bağlı yerleşimlerden gelenlerin buluştuğu kongre o kadar da geniş katılımlı sayılmazdı aslında. Paraguay kendi bağımsızlığını ilan etmişti ve henüz bağımsız bir devlet dahi kurmamışken dünyayı kurtarmaya soyunan bir dizi şehrin uçuk kaçık önerilerinin tartışıldığı bu platforma itibar etmedi. Gran Chaco'daki göçebe ağırlıklı yerlilerin de ilgisini çekmedi bu buluşma. Bugün Uruguay olan Doğu Bandı'ysa Artigas önderliğinde farklı projelere sıvamıştı kolları, hiç bulaşmadı. Sonradan Arjantin içinde kalacaklarsa da, Entre Rios, Corrientes ve Santa Fe eyaletlerinden de Tucuman yolunu tutan olmamıştı. Şükür, sonradan Bolivya olacak Yukarı Peru'nun, diğerlerinin aksine o vakitler halen kralcıların egemenliğinde bulunan şehirlerinden gelenler olmuştu kongreye de, bir kalabalık sağlandı. Buenos Aires'in arada derede bir konumu vardı.

Mayıs Devrimi rüzgârının çoktan tükendiği ve çatık kaşlı bir rejimin hüküm sürdüğü Buenos Aires, kendisinin merkezde durduğu bir model dayatıyordu öbür şehirlere. Bu da, diğerlerinin hepsinin tepkisini çeken bir tavırdı ki, kongrenin Buenos Aires'te değil Tucuman'da toplanmasının sebebiydi aynı zamanda.

Öyle veya böyle, bağımsızlık kararı alınmıştı ve sıra, Peru'da yerleşik kralcıların üstesinden gelerek süreci güvence altına almaktaydı. Kralcılarla çatışan Kuzey Ordusu'nun komutanı San Martin, Andlar Ordusu'nu toparlamaya koyulmuştu bile: Arjantin'i Şili'den ayıran sıradağları aşacak, oradan da gemilerle Peru'ya yol alacaklardı.

Gericilik/ilericilik meselesine gelince, Rio de la Plata ya da Güney Amerika Birleşik Eyaletleri, anayasası ve kurumları olan, eyaletlerin gönüllü birlikteliğine dayanan bir yapılanmaydı. Kendini, tıpkı Arjantin'in hâlâ öyle yapacağı gibi 'Hıristiyan, Katolik ve Apostolik' ifadesiyle tanımlıyor ve hatta anayasasında Tanrı'dan bahsediyorsa da, tam da bu ikinci bahis, ülkedeki pek çok özgürlüğün kaynağını oluşturacaktı ilerleyen yıllar ve çağlarda: "İnsanların özel hayatı yalnızca Tanrı tarafından yargılanabilir."

SAN MARTİN YA YERLİYSE SAHİDEN?

Arjantinli tarihçi Jose Ignacio Garcia Hamilton 2000'de yayınlanan *Don Jose* kitabında, 'vatanın babası' sayılan San Martin'in ailevi köklerine dair çarpıcı bir iddia ortaya atınca yer yerinden oynamıştı.* Buna göre, İspanyol bir subay olan Juan de San Martin ile Arjantin'in Chaco bölgesinin fatihlerinin ailesinden gelen Gregoria Matorras'ın oğlu olarak bilinen San Martin'in bu çiftle kan bağı yoktu aslında.

Hamilton'ın iddiasına göre San Martin, Arjantin'in ekonomi ve siyasette o zamanlardan bu zamana etkin olan Alvear ailesinden Diego de Alvear'ın, Guarani yerlilerinden bir kadınla yaşadığı kaçamaktan doğmuş, skandalın üzerinin örtülmesi için de San Martin-Matorras çiftine bağışlanmıştı. Tabii, kıyametin kızılcası koptu bu böyle söylenince:

*) Garcia Hamilton daha az rağbet görmüş bazı iddialar da gündeme getirmektedir. Örneğin, San Martin'in yoksulluk içinde ölmek şöyle dursun, Fransa'da gayet iyi karşılanıp çeşitli çevrelerden yardım aldığını, iyi bir evi ve lüks sayılabilecek bir yaşantısı olduğunu belirtir. Garcia Hamilton'ın naklettiğine göre, devrin diplomatik kulislerinde San Martin'in İspanyollarla bir dizi gizli görüşme yaptığı iddiası dolaşmaktadır (*Don Jose-La Vida de San Martin*, Jose Ignacio Garcia Hamilton, Ed. Debolsillo, 2006 [dördüncü baskı], s. 297-300).

Burunlarından soluyan San Martinciler, "San Lorenzo" gibisinden harbiye marşları eşliğinde nümayişler yaptılar, ortalığı velveleye verdiler, kitabın tanıtımının yapıldığı panelleri, söyleşileri, imza günlerini bastılar, bağırıp çağırdılar.

Güney Amerika'nın Batılı ve Hıristiyan ulusunun, garnizon tornasından çıkma söyleyişle 'Tanrı, Aile, Vatan sevgisini yücelten' San Martincileri, efsanevi kahramanlarının piç ve melez olduğu iddiasını sineye çekecek değillerdi. Tepkiler o raddeye geldi ki, San Martin'in köklerini soruşturmayı gündeme alan Arjantin senatosu DNA testi yapılmasına karar verdi.

İşin tuhafı, Arjantin'de halen reddedilmekle ve hatta lanetlenmekle beraber yurtdışında hayli kabul görmüş bir iddiadır San Martin'in yerli kanı taşıdığı: Şili'nin ulusal kahramanı Bernando O'Higgins, Güney Amerika'nın gerçek kurtarıcısının San Martin sayılması gerektiğinden, çünkü bu topraklarda yaşayan kültürleri kendi kişiliğinde birleştirmiş en önemli figürün o olduğundan söz eder. Hugo Chavez de 'Arjantinli melez general' San Martin'in yüceliğinden söz etmişti geçtiğimiz yıl.

San Martin, İspanyollar aleyhine fazlaca atıp tutmuş, demediğini bırakmamıştı. Chaco'daki yerli toplulukları ziyaret ettiğindeyse kendisinin de onlar gibi bir yerli olduğunu, atalarının topraklarına İspanyolların el koyduğunu haykırmıştı. Ama tabii bütün bu söylevlerin biyolojik gerçekleri yansıtan itiraflar değil, yeni ulusun köklerindeki bütün kültürleri sahiplenen ve yerlileri kuruluş sürecine kazanmaya gayret eden kurtarıcının ustaca yararlandığı mecaz sanatının ürünü olarak görmek, daha yaygın bir tutumdur.

Kariyerindeki esas başarıya treking sporunda ulaşmış bir kahramanla gururlanmanın dünyada yalnızca Arjantinlilere has olduğu yolundaki hınzır esprilere de konu olan San Martin, zorlu bir tırmanışla And dağlarını aşmış, Şilili kurtarıcı Bernardo O'Higgins'le buluşmuş ve savaşçılarını yeni silahlarla donatarak Peru yolunu tutmuştu. Kralcıları yenilgiye uğratarak Peru'nun koruyucusu unvanını aldı. Burada, bir öyküyü nakletmezsek olmaz: Kraliyeti tarihin tozlu sayfalarına karıştıran Kurtarıcı, başkent Lima'nın merkezinde, eski rejimin sancağının düştüğü yere bağımsız yeni cumhuriyetin ilk kurumu olan Milli Kütüphane'yi inşa ettirmiş ve bu kütüphanenin ilk kitaplarını sağlamak için de, kendi kitaplarını buraya bağışlamıştır. Ancak Pasifik Savaşı sırasında kenti istila eden Şili ordusunun askerleri bu kütüphaneyi de yağma ettiler ve Amerika kıtasında matbaa edilmiş ilk kitapların da yer aldığı 30 bin ciltten sadece 300 kadarı savaştan sağ kurtulmayı başardı. Geçtiğimiz yıla kadar o tarihi binasında hizmet veren kitaplık, şimdi San Borja semtine taşınmış durumda. San Martin ise sonradan, ne yazık ki askerlerin kahramanı olacaktı.*

*) Uruguay solunun Artigas, Venezuella solunun Bolivar, Küba solunun Marti'yle kurduğu ilişkiye karşın Arjantin solunun San Martin'e böyle bir yakınlığı bulunmaz. Şili solundaysa Bernardo O'Higgens yerine Manuel Rodriguez'i öne çıkarma eğilimi gözlenir.

II

ARJANTİN ÇÖLÜNDE YENİ BİR ULUS

SİMON BOLİVAR VE BİRLİK DÜŞLERİ



Bir zamanlar Peru-Bolivya Konfederasyonu da vardı, hatta tam tarihini verelim, 1837-1839 yılları arasındaydı. Perululular ve Bolivyalıların bir bölümü bundan pek hoşnut kalmadıklarından, Şili ve Arjantin'se bu durumdan hiç mi hiç memnun olmadığından, isyanlar başladı ve yıkıldı gitti o konfederasyon. Güney Amerika'nın görüp geçirdiği sayısız birleşme sürecinden birinin parçasıydı, adı kaldı geriye yâdigar.

Birlik idealinin en coşkun savunucusu, aynı zamanda bağımsızlaşma sürecinin de kahramanlarından Simon Bolivar olmalı. Ne var ki, Engels'in Hindistan üzerine yazdıklarına karşı çıkmamışsa da kendi hesabına bambaşka bir yer-

de duran, Kafkasya'daki bağımsızlıkçıları övmesinin yanı sıra Şeyh Abdülkadir'in Cezayir'deki Fransız yerleşimciliğine karşı yükselttiği mücadeleyi tutkuyla destekleyen ve ABD-Meksika savaşında ikincisinden yana taraf tutan Marx, bu Bolivar'dan hiç mi hiç hoşlanmamış, onun adını andığında okkalı küfürleri basmıştır. Alçakların alçağı, bütün kıtayı kendi diktatörlüğü altına almaya çalışan bir pislik olarak anlatılır Bolivar, Marx'ın yazılarında.*

Marksizmin dogmatik versiyonlarıyla arası pek hoş olmayan Che Guevara, Marx'ın her satırına ikna olmanın gerekmediğini, dolayısıyla Latin Amerikalı devrimcilerin Marx'ın Simon Bolivar üzerine görüşlerini de paylaşmalarının gerekmediğini söyler ama, Marx'a böylesi bir eleştirel mesafeyle yaklaşmanın yararları bir yana, aksi istikamete savrulup da sözlerini boşlamamakta fayda vardır.

Simon Bolivar'ın herhangi bir bağımsızlık formülünden ziyade, kendi şemsiyesi altında kurulacak bir birlik için çabaladığını söylemek hepten hatalı olmaz. Bağımsızlaşma süreci önceden başlamış, bağımsızlaşan eyaletlerin nasıl bir yön tutturması gerektiğine dair tartışmalar yoğunlaşmış, Venezuella bağımsızlık mücadelesi önderi Fransisco Miranda'yla ayrı düştüğünde onu tutuklatarak kralcılara teslim eden de Bolivar olmuştu. Zaten Bolivar'ın 1830'da birleştirdiği ülkeler dağılmıştı ve ülkesinde 'vatan haini' sayılmış halde ölüme terk edilmesi, Bolivarcı ülkelerin İspanyol egemenliğine geri dönmesine değil, birbirlerinden bağımsızlaşmalarına yol açacaktı yalnızca. Nitekim, Panama'da ulusal kurtuluş günü olarak, ülkenin Bo-

*) Marx, "Simon Bolivar y Ponte" başlıklı makalesini 1858'de kaleme almıştı.

livar tarafından kurulan Büyük Kolombiya'dan bağımsızlaşması kutlanır.

Bolivar'ın serüveninde Marx'ı haklı çıkaran yanlar vardır. Üstelik, Bolivar'ın generallerinden Sucre'nin kurduğu Bolivar Cumhuriyeti -bugünkü Bolivya- örneğinde yaşananlar o kadar da rahatlatıcı sayılmaz. Bolivar, Bolivya'nın bütün yeraltı zenginliklerini, bağımsızlık mücadelesine verdiği silah desteğine hürmeten İngilizlere armağan etmişti. Bolivya, idaresinde başlarda Simon Rodriguez gibi Avrupalı sosyalist çevreleri tanıyan bilge ve ilerici, özgürlükçü kişilere görev vermişse de, oligarşinin itirazlarına ayak direyememiş, bu kadroları tasfiye ederek laik ve demokratik ideallerden vazgeçmişti. Sonunda, kuru bir diktatörlük bıraktı ardında.

Gelgelelim, bağımsızlık ve kıtasal birlik macerası bir tarafa kalsın, "Kartaca Söylevi" ve "Jamaika Mektubu" metinleri yirminci yüzyıl boyunca bazı sol ve üçüncü kesimlerin gözünde İncil değeri taşıyan, bir zamanlar vatan haini bellendiği Venezuella'daysa, ruhu önce ulusal kahramanlardan biri, ardından baş kahraman mertebesine tırmanan Bolivar'ın kölelerin özgürleştirilmesi yolundaki tavizsiz kavgasını görmezden gelmek mümkün olur mu? Petion önderliğinde ayaklanarak köleliği tarihe karıştıran ve yeryüzünün silahlı köylü birliklerine dayanan ilk özgür siyah cumhuriyetini kuran Haiti halkı, Simon Bolivar'a hatırı sayılır bir cephane bağışlamışlardı ve bu silahları kuşanan Bolivarcı birlikler ulaştıkları her vilayette özgürlüğe kavuşturmuşlardı zorla çalıştırılanları.

Yine de, şunu sormadan edemiyor insan: Şu Latin Amerika'nın başına ne geldiyse, 'terk edilmiş, hain sayılmış, yal-

nız ve beş kuruşsuz kalmış asker' mitosunun icat edilmesi yüzünden gelmiş olabilir mi sahiden?*

ROSAS'IN KADERİ

Arjantin tarih sahnesine Rio de la Plata Birleşik Eyaletleri adıyla çıkmış, devamında birkaç yıl Güney Amerika Birleşik Eyaletleri olarak anılmış, güçlü merkezi bir idareye sahip olmaksızın var olan bir vilayetler koordinasyonu olarak doğmuştu; birkaç yıla kalmadan ulusal kurumlar daha bir şekillenmeye başladı, başkanlık sistemi denenecek oldu, o arada bazı vilayetler Brezilya'yla savaşa tutuştu, adı da Arjantin Konfederasyonu oldu.

Brezilya savaşı, Uruguay yüzünden çıkmıştı aslında: Geleceğini tayin etmeye çalışan Doğu Bandı hareketlenmiş, Portekiz'le bir mutabakat imzalayan İspanya o yöredeki muhtemel bir kalkışmanın Brezilya askerlerince bastırılmasını rica etmişti. Doğu Bandı, yani Uruguay'ın girmeyi arzuladığı yolun -tabii Uruguay taşrası ile başkent Montevideo

*) Arjantin tarihine eleştirel gözle bakan ve tarihçiliklerinin yanı sıra entelektüel kimlikleriyle tanınan Pacho O'Donnell, Jose Ignacio Garcia Hamilton ve Felipe Figna arasındaki söyleşilerle ortaya çıkan *Historia Confidencial* kitabında San Martin üzerinden değinilir bu meseleye (Planeta 2006, s. 71-99). Yazarlar, Arjantin tarihinde bu imgenin 1930'larda ortaya çıkuğını belirtirler. Bu imgenin Latin Amerika'da yaygınlaşıp örnek oluşturmasının hayli ilginç ve karışık bir öyküsü vardır. San Martin, Artigas, Bolivar, O'Higgens gibi pek çok tarihsel şahsiyetin kendi ülkelerinde yıllarca 'hain' olarak damgalandıktan sonra bir anda ulusal kahraman seçilmeleri, hakikaten de aklın kolay alabileceği bir şey sayılmaz. Ortadoğu'daki zafer yolunda şehit düşen kahraman motifinin, Latin Amerika'da yozlaşan bir zafer sonrasında dışlanan, unvanları geri alınan, yalnız kalan, değeri yıllar sonra anlaşılan kahramanla ikame edilmesini sağlayan zihinsel yapı, bazı yorumlara göre Latin Amerika solundaki en alakasız çevrelerin dahi geleneksel olarak Troçki'ye sempatiye duymasını açıklayabilecek bir koşuldur. Gabriel Garcia Marquez'in *Albaya Kimseden Mektup Yok*'u bu kahraman tiplemesinin başarıyla sergilendiği bir roman olarak okunabilir.

arasında bazı farklar bulunsa da- Buenos Aires'ten geçmediğini de belirtmek gerekiyor bu arada. Uruguay, günümüzde Arjantin sınırlarında kalan Entre Rios, Corrientes, Santa Fe gibi bazı eyaletlerin de sıcak yaklaştığı Özgür Halklar Birliği girişiminin merkez üssü konumundaydı daima. Güney Amerika'nın zenginliklerini İngilizlere pazarlayan liman şehri Buenos Aires'in bütün kıtayı kendi sömürgesi bellemesine karşı açılmış bayrak, Uruguay'da dalgalanıyordu. Tabii aynı sorun, Arjantin içinde de kanlı bir iç savaşın patlak vermesine yol açtı.

On dokuzuncu yüzyılın otuzlu yılları başladığında hâlâ bir eyaletler topluluğu görünümündeydi Arjantin Konfederasyonu. Buenos Aires ise sütün kaymağını yemekle kalmıyor, ülkeyi yurtdışı ilişkilerde temsil etme ayrıcalığından faydalanıyordu. Bu, özellikle böyle tasarlanmış bir mekanizma değildi belki, ama liman ve gümrük orada olduğundan yabancılarla ilişkiyi kurmak Buenos Aires valisinin üzerine kalmıştı ve zamanla fiili bir mutabakat da oluşmuştu bu hususta.

Buenos Aires sakinlerinin çoğunluğu hem gümrük ve limanın ulusal devlete değil kendi eyaletlerine bağlı olmasını istiyorlar, hem de diğer eyaletleri kendilerine bağlı kılabilmek arzusuyla, güçlü ulusal bir devlet kurulmasından yana tavır koyuyorlardı. Taşradaki yaygın eğilimse bütün eyaletlerin iç işlerinde özerk olması, ancak liman ve gümrüklerin bütün ulusa ait olmasıydı.

Hâl böyleyken, böyle zamanlarda hemen hep rastlandığı üzere beklenmedik bir gelişme yaşandı ve 1829'da, taşranın muktedir ve muhafazakâr kalantorlarından kaba saba bir adam (sahip olduğu uçsuz bucaksız topraklarda yetiştirdi-

ği sığırları İngilizlere satarak servetine servet kattıktan sonra politikaya atılan Juan Manuel de Rosas) Buenos Aires'e vali oldu. Durum bir süre daha eskisi gibi devam etse de, Rosas bir dönem görev yaptı, gitti, yeniden seçildi ve sonunda, her şeyin bambaşka hâl alacağı bir tiranlık rejimini yerleştirdi.

Konumlar on-yirmi yıl öncesinden farklıydı: Kutsal İttifak yıllarının geride kaldığı Avrupa yeniden hümanist ve liberal düşüncelerin tesirine giriyor, Arjantin Katolik-Apostolik-Roman değerlerin yüceltileceği bir döneme başlıyordu. Avrupai düşüncelerin etkisindeki liberal entelektüeller ve yerli topluluklar başta olmak üzere, bu baskıcı ve dinci iklimden hoşnut kalmayanlar okkanın altına gideceklerdi.

Bütün derdin medeniyet ile barbarlık arasında olduğuna inanan ve temellerini Yunan hümanizmasında, İtalyan sanatında, İngiliz porselenlerinde bulacak Avrupai toplum düşlerinde yerlileri bir yere oturtamayan şehirli liberaller, Arjantin toplumunun yerlilere belki de en az yüz veren kısmını oluşturuyorlardı ama, Rosas yıllarında onlarla aynı kaderi paylaştılar.

Rosas sağlam temeller üzerine çatılmış bir federal sistemden yanaydı; iç savaşı bitirdi, sistemi raylarına oturttu, muhalefeti bastırdı. İstihbarat aygıtı ve gizli polis teşkilatını genişletti, siyasete halk katılımı ve serbest seçimlerin valinin isteğine bağlı olarak askıya alınabileceğine hükmetti.

Ama Fransa ve İngiltere başta olmak üzere dönemin dünya güçleriyle anlaşmazlığa düşmesinin gerçek sebebi, insan hakları ihlalleri değil de, 1852'ye değin sürecek tiranlığında korumacı ve ulusal bir ekonomi politikası izlemesi,

üretime faydası dokunmayan malların ithalatını yasaklayarak iç pazarı ve kalkınmayı desteklemesidir.

Bağımsızlığını kazanmış ve kendi ayakları üzerinde durmayı başarmış bir bölgesel güç yaratabilmek arzusuyla kıtayı birleştirmeye soyunan Rosas, gözlerini Uruguay ve Paraguay'a dikince bu iki ufak devletle sorunlar yaşamış, tabancalar patlamaya başlayınca İngiltere ve Fransa da durumdan vazife çıkarmıştı. Paris metrosunun La Defence-Vincenne arası çalışan ve trenleri diğer güzergâhlarda gidenlerden farklı olarak külüstür değil gıcır gıcır olan birinci hattındaki Argentine istasyonunun hikâyesi de bu hadiselere dayanır. 1927'de hizmete girdiğinde, Rosas tiranlığındaki Arjantin ile Fransa arasında 1845'de yaşanan savaşın anısına Obligado adıyla vaftiz edilen durak, Arjantin başkanı Peron'un Fransa'yı ziyaret ederek Charles de Gaulle'le buluşması üzerine 1947'de isim değiştirmiş, 'Argentine' adını almıştı.

Gelgelelim, taşranın ileri gelenlerine ve bazen de orduya yaslanan, memleketi kurtarmak için oturduğu iktidar koltuğundan popülist nutuklar atan, duruma göre muhafazakâr veya ilerici olabilen farklı versiyonları bulunan *'caudillo'* takımının temsilcilerinden Rosas, Fransa ve İngiltere'ye karşı savaşmış, daha doğrusu Uruguay ve Paraguay'la savaşı esnasında İngiltere ve Fransa askerleriyle de çatışmıştı ama, muharebede öne çıkan esas şöhretleri ihmal etmek olmaz. Her şey bir yana, milliyetçi düşüncenin kurucusu sayılan Mazzizi'nin fikirlerini uygulamaya geçirmesiyle anılan İtalyan devrimci-milliyetçi Guiseppe Garibaldi vardır bu savaşta.

Zira, kısa zaman sonra Avrupa'da patlayacak 1848 devrimlerinin İtalya ayağına damga vuracak olan devrimci, milliyetçi, cumhuriyetçi, liberal görüşlerin hayata geçirile-

bileceği bereketli bir sahne olarak Amerika'yı gözüne kestirip de kapağı kıtanın bu işlere o dönem için en uygun şehri Montevideo'ya atan Garibaldi, Rosas'dan kaçıp oraya sürgüne çıkmış Arjantinli liberal düşünürlerle muhabbeti ilerletmekle kalmamış, Uruguay ordusunun komutanlarından biri olup çıkmıştı sonunda.

Bölgesel birlik mi yoksa bütün kıtayı kendi kılıcı gölgesine sokmak mı istediği tartışmalı Rosas'ın diktatörlük rejimine bayrak açan Garibaldi, bu macerayı nihayete erdirince 1848'de memleketine dönüp İtalya şehirlerinin bağımsızlığı ve birliği uğruna çaba harcadıktan sonra, Avrupa ve Amerika'da yaptıklarına atfen 'iki dünyanın kahramanı' sıfatını aldı. Buenos Aires'in Palermo semtindeki İtalya meydanında koca bir heykelinin dikili olmasının sebebi budur.

Rosas'a gelince, o 1852'de iktidardan indirildi. Rosas indirildikten sonra da Arjantin yine ikiye bölündü ve bir on yıl boyunca çift başlı kaldı. Rosas uzun yıllar Arjantin'in başına bela olmuş gaddar bir diktatör sayılıp lanetlendi, fakat sonradan ulusal tarihin parçalarından birisi sayılıp benimsendi. İktidar koltuğunda oturduğu günlerin bir yüzyıl kadar sonrasında, onu özellikle bağrına basan bir siyasal akım da ortaya çıkacak, bu akım kitleselleşecek, San Martin, Rosas ve Peron'un tek yürek olduğunu bağıran kalabalıklarla tanışmış olacaktı.

Rosas, Avrupa etkilerinin yayılmasını engellemeye, Arjantinlilerin kendi milli kimliklerini bulmasını sağlamaya adamıştı siyasal hayatını. Kaderin bir cilvesiyle Arjantinliler onu iktidardan indirince kendini İngiltere'de sürgünde buldu. 1877'de hayata veda ettiğinde, Southampton'da çiftçilik yapıyordu.

Dört bir yandan savrulan yumrukların güçten düşürdüğü Rosas'ın diktatörlüğüne ölümcül darbeyi indiren, tiranın hükümetinde görev almış Justo Jose de Urquiza'dan başkası olmamıştı aslında. Entre Rios eyaletinin ileri gelenlerinden Urquiza, tıpkı Buenos Aires eyaleti gibi ihracat amaçlı hayvancılık çiftliklerine sahip olmasına karşın ırmakları özgürce kullanamadığından Avrupa'ya doğrudan ticaret yapamayan sığır yetiştiricilerinin öfkesini temsil ediyordu. Nitekim, onlara dönük bir politika izleyince Brezilya'nın desteğini aldı, Uruguay'da üslenmiş Arjantinli liberalleri yanına çekti, Rosas'ı indirdi ve Arjantin Cumhuriyeti dönemini başlattı.

Rosas diktatörlüğü yıllarını Uruguay'da geçiren ve bu arada mesleğini kıtanın farklı ülkelerinde yayınlanan fıkralarıyla sürdüren Buenos Airesli liberal gazeteci Bartolome Mitre ve diğerleri ülkeye dönebilirlerdi artık. Ama şöyle bir mesele vardı ki, Buenos Aires liberalleri ile Rosas, düşünsel, siyasal ve kültürel bakımdan apayrı dünyalara mensuplarsa da, ekonomik çıkarları o kadar da ayrı değildi. Milliyetçi bağnazlık, dinsel aşırılık ve kültürel kaba sabalıktan kurtulmak iyiydi de, Buenos Aires'in ekonomik imtiyazlarını ortadan kaldırma gibi bir öneriye gönülden destek vermeleri söz konusu bile olamazdı.

Nihayetinde, Buenos Aires ile Arjantin arasındaki on yıla yakın süren ikilikten sonra ipler koptu. Eyaletlerin tam özerklikleri ve eşitliklerinden yana Urquiza liderliğindeki Arjantin Ordusu ile, eyaletlerin federal başkent sıfatlı Buenos Aires'e olan bağını güçlendirmekten yana olan Bartolo-

me Mitre liderliğindeki Buenos Aires Ordusu, 1861'de Pavon Savaşı'nda karşı karşıya geldiler. Sonunda eyaletler yenildi ve teslim bayrağını çekti, Buenos Aires valisi Bartolome Mitre Arjantin Başkanı oldu, bu suretle birlik sağlandı ve kesintisiz biçimde bugüne uzanacak yol açıldı.

Bu yolda Arjantin hızla dünya piyasalarına açılacak, duvarlar yıkılıp gümrükler kaldırılacak, tarım ve hayvancılık ürünleri ihraç edilirken lüks mallar satın alınacak, borçlar ve zenginlikler, bağımlılık ve itibar aynı anda artacak, Avrupa'dan kitlesel göç başlayacaktı.

Bartolome Mitre 1864'te, Brezilya-Uruguay-Arjantin'in oluşturduğu Üçlü İttifak'ın Paraguay'a açtığı savaşın komutanlığını üstlendi. Rosas, birleşik bir Güney Amerika kurmak adına ilhak edip yutmayı arzuluyordu Paraguay'ı, Mitre'nin ordularıysa demokrasi getirmek adına Paraguay'a saldırdılar.

Paraguay açısından bakıldığında değişen pek bir şey yoktu herhalde. Tercih yapma imkânları olsaydı, ülkelerine demokrasi getirmek isteyen Arjantin ordusu yerine, ülkelerini kıtasal güç birliğine katmak isteyen Arjantin ordusu tarafından öldürülmeyi yeğlediklerini mi söyleyeceklerdi?

PARAGUAY'A GETİRİLEN DEMOKRASİ

Arjantinli Cándido López, sağ kolunu aynı zamanda asker olarak katıldığı Paraguay savaşında kaybettiğinden, tuvale sol eliyle dokunan ressam olarak geçer sanat tarihinde. Külleri Buenos Aires'in ünlüler mezarlığı Recoleta'da, tablolarıysa yürüyüşle beş dakika mesafedeki Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi'ndedir.

Güney Amerika tarihinin dönüm noktalarından olan Paraguay Savaşı'nın muharebe meydanları ve kamp sahalarında yaşananlar tarihe, López'in ayrıntılı tablolarında gösterilenlerle geçti. Ne var ki bu resimler askeri birlikler arası vuruşmaları ayrıntılarıyla sergileseler de savaşı yansıtabilmekte eksik kalır. Hele, sonuçlarını.

Paraguay ya da diğer adıyla Üçlü İttifak savaşı 1864'den itibaren altı yıl sürmüş, o ana değin bölgenin yükselen gücü sayılan Asuncion başkentli ülkenin kuru bir kemik yığınına çevrilmesine sonuçlanmıştı. Arjantin-Brezilya-Uruguay'ın oluşturduğu ve ABD'den İngiltere'ye bütün büyük güçlerin sınırsızcasına destek sunduğu Üçlü İttifak, Paraguay topraklarının iri kıyım bir parçasını yuttu, ekonomisini iflasa sürükledi, ülkenin demografik yapısını altüst edecek kadar insan biçti. 500 bin kişiden biraz daha kalabalık nüfusunun üçte ikisini kaybeden Paraguay'da, savaş bittiğinde yetişkin erkek kalmamış gibiydi. 1852'de Paraguay'da görev yapan ABD konsolosu Edward Hopkins'in 'ABD'den sonra en güçlü Amerika ulusu' olarak tanımladığı Paraguay, altı yılda iskelete dönüştü.

Arjantin ile Paraguay arasındaki sorun, bunlardan ikincisinin kendini bağımsız ve egemen bir ülke olarak tanımlamasına karşın, ilkinin bunu kabul etmeye bir türlü yanaşmayışından kaynaklanıyordu. Paraguay bir devlet olmakta ısrarcıydı, Arjantin ise onu kendi eyaletlerinden birine çevirme isteğinde.

Arjantin'in huzursuzluklarla çalkalandığı yıllarda Paraguay'ın kat ettiği mesafe, Buenos Aires'tekileri zıvanadan çıkarmaya yetmişti. Bir ulusun diğerleriyle arayı açarcasına zenginleşmesi, dengeleri altüst ederdi. Paraguay, Ar-

jantin'in yaptığının tam tersini yapmaya kararlıydı: İthal mallara yüksek gümrükler uyguluyor, kendi içine doğru genişliyor, endüstrileşiyor, yabancı ülkelerden yetenekli öğretmenler bulup getiriyordu. Baskıcı bir rejimin hüküm sürdüğüyse aşikârdı. Fransa'da hariciye tahsil etmiş ve Paris'te tanıştığı madam Elisa Lynch'le evlenerek ülkesine geri dönüp başa geçmiş olan Fransisco Solana Lopez, Paraguay'ın Güney Amerika ülkeleriyle ilişkisini neredeyse sıfıra indirmiş, o kargaşanın uzağında kalıp kalkınmacı politikalar izlemişti. İç savaşla çalkalanan ABD, Paraguay'ın büyümesinden rahatsızdı. İngiltere ise ABD'deki iç savaştan dolayı düşen pamuk üretimini ucuza yapıp satmasını istiyordu Paraguay'ın.

Bu arada Paraguay'ın askeri masrafları günden güne artıyordu. Bu artış komşuları ürkütüyor, komşulardan homurdanma geldikçe kendini daha da tehlikede hisseden Paraguay askeri harcamalarını iyice yükseltiyor, kasadaki paralar silaha gittikçe halk yoksullaşıyor, halk yoksullaştıkça da bütün bu kalkınma gayretlerinin hiçbir anlamı kalmıyordu.

Tansiyon yükseliyor, Paraguay'daki Lopez rejimi Brezilya ve Uruguay'daki muhafazakârları kendine müttefik kılmaya çalışıyor, kıtadaki muhafazakârlar Paraguay'dan yana tavır koymaya başladıkça liberal ve demokratların Paraguay'a duyduğu düşmanlık artıyordu.

1864 yılının Ağustos ayında Arjantin'in desteğini alan Brezilya, içerideki liberallerle bağlantı kurduğu Uruguay'a girdi ve muhafazakârları iktidardan indirdi. Uruguay'ın mağlup muhafazakârları Paraguay'dan yardım istediler, Paraguay-Brezilya arasında karşılıklı tacizler başladı ve 13

Aralık günü bunlardan ilki, ikincisine savaş ilân ettiğini açıkladı. Köleciliğin halen ilga edilmediği ırkçı Brezilya ve cepheye çocuk asker sürmekten çekinmeyen Arjantin, bir de yanlarında Uruguay, Avrupai değerleri, demokrasiyi ve liberal düşünceyi yerleştirmek için Paraguay'la savaşa tutuştular böylece. Sonuçta, cepheye sürülen müttefik askerlerin yarısı ölecek, Paraguay'ın erkek nüfusu 28 bine kadar inecekti.

Ama dahası da var. Savaşın resimlerini yapan Arjantinli ressam Cándido López 1902'de öldüğünde, Paraguay'ı oraya Brezilya tarafından yerleştirilen liberal Colorado partisi yönetiyordu. Partinin kâğıt üzerindeki adı Cumhuriyetçi Ulusal Dernek'tir aslında ama, Uruguay ve Paraguay'da muhafazakarları 'Beyazlar', liberalleri 'Renkliler' *(colorado)* diye çağırma adeti vardır ve herkes öyle der, gazeteler öyle yazar.

1946'ya gelindiğinde değirmenin altından çok sular akmış olsa da, Paraguay'ı hâlen, muhafazakâr rejimi deviren Brezilya'nın oraya bekçi diktiği liberal-demokrat Colorado partisi yönetiyordu. Aradan geçen zamanda da hep o yönetmişti zaten.

1946'da Colorado partisi iktidardan gidecek gibi oldu, liberal ve demokratik değerlerin gereğini yaptı bu durumda: Neredeyse yirmi yıl sürecek tek parti diktatörlüğü başladı. 1954-1989 yılları arasında kesintisiz olarak otuz beş yıl boyunca iktidarda Alfredo Stroessner vardı, arada seçimler yapılmakla birlikte tek aday hep o olduğundan her defasında kendisi kazandı. Lakin, faşist diktatör Alfredo Stroessner de liberal Colorado partisindendi ve 'hükümet-parti-silahlı kuvvetler' sloganıyla yönetiyordu ülkeyi. Colo-

rado partisinin sonu gelmez iktidarı müddetince koca dünya bile değiştiğinden, ipler bir süre sonra Brezilya'nın elinden ABD'ninkine doğru kaymışsa da bunun dışında değişen fazla bir şey olmamış, Paraguay'daki liberal yönetim ABD'nin de takdirini kazanmıştı.

2007 başlarındaki Paraguay, komşusu Bolivya'yla beraber kıtanın en yoksul iki ülkesinden biridir, Arjantin ise dünyanın en borçlu ülkeleri arasındadır. Paraguay'ı hâlâ Colorado partisi yönetmektedir.

TROÇKİ'NİN BUĞDAYLARI

Bilindik bir fıkra Meksikalıların Azteklerden, Orta Amerika uluslarının Mayalardan, Perulular'ın İnkalardan, Arjantinlilerinse gemilerden geldiğini söyler. Yine hayli bilindik bir nükteye göre, Arjantinliler 'Fransız olduklarına inanan, İngiliz olmaya özenen, İspanyolca konuşan İtalyanlar'dır.

Bu tanım, Türkçe basında da en az iki defa geçmişti. Cengiz Çandar bu ifadenin Arjantin'in İrlandalı ve Alman köklerini ihmal ettiğini yazıyordu. Sosyal demokrat bir partinin başkanı olmasına karşın 2001 ayaklanmasını halkın IMF'ye ve neo-liberalizme karşı tepkisi olarak değil de olumsuz bir toplumsal patlama olarak gören Deniz Baykal ise, Arjantin'de böyle bir çalkantı yaşanabilmenin sebepleri arasında bu ülkenin bir türlü kendi ulusal kimliğini bulamamış olmasının da yer aldığını açıklarken atıfta bulunmaktaydı: Baykal'ın iddiaları doğruysa, Türkiye'nin IMF'ye ve ABD emperyalizmine kölece bağımlılığının kaynağında Türklerin güçlü bir milli kimliğe sahip oluşunu görmek gerekir.

Arjantin on dokuzuncu yüzyıl ortalarında kendini göçmenlerden oluşan bir toplum olarak yapılandırmaya karar vermişti. Arjantin ekonomisi dünya piyasalarına açılırken, Avrupa limanlarından milyonlarca yoksul yüklenen gemiler de Buenos Aires limanına varma hedefiyle okyanusa açılıyorlardı o yıllarda. 1854'i izleyen yüz yılda 15 milyondan fazla göçmen gelecek, bunlardan bir kısmı bir süre çalıştıktan sonra memleketine geri dönecek, 5 milyon kadarı yerleşecek, göçmenlerden oluşan yeni bir ulus doğacaktı böylece. Kapılarını sonuna kadar açan Arjantin, Avrupa ülkelerine göçmen göndermeleri çağrısında bulunuyor, bas bas bağırıyordu.

Hadisenin aslı şuydu ki, uluslararası kapitalizm, ülkelerin dünya sisteminde oynayacağı rolü belirlemişti çoktan. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya endüstri düşüyor, bazı ülkeler yoksul ve kalabalık nüfuslarından bolca çıkan alt takım işçilerle, bazıları imparatorluklara yetiştirecekleri askerlerle, bazıları üç kuruşa kapatılacak madenlerle ekleniyorlardı tepsiye. Gelişmiş ülkelerin hammadde ve yiyecek ihtiyacını karşılamak da, dünyanın tahıl ambarı ve sığır çiftliği unvanlarını alacak Arjantin'e kalmıştı.

Arjantin daha çok sığır yetiştirmeli, daha fazla buğday üretmeli, daha çok ihracat yapmalıydı İngiltere'ye. Bunun için yüz binlerce yeni işçiye ihtiyaç duyuluyordu. İngiltere ve Avrupa'nın derdiyse bambaşkaydı o yıllarda. Bir yandan, savaştı, açlık dalgalarıydı, aniden bastıran soğuklardı derken, kuru ekmek ve baraka karşılığı emeğini satacak geniş bir nüfus ortaya çıkmıştı ihtiyar kıtada. Köle çalıştırabilmek için de yiyecek ve barınak sunmak gerektiğinden, üstelik de ayaklanıp duran köleleri zapt edecek gardiyanlara

yüksek ücretler ödendiğinden, Brezilya da köleciliği kaldırmış ve İtalyan işçilere göz dikmiştir o yıllarda.*

Diğer yandan, Avrupa'nın endüstrileşebilmesi ve kentlileşebilmesi için gönderilmesi gereken bir nüfus vardı ortada. Meyve bahçeleri ve bostanlarla kaplı kuzey İtalya'nın köylüleri ekonomik durumları bozuldukça Arjantin, Brezilya ve ABD'ye gidiyor, bu süratli kaçıştan dolayı geride kalanların durumu iyice bozuluyor, durumu iyice bozulanlar daha da kararlı biçimde istiyorlardı bir an önce kaçıp kurtulmayı. Avrupalılar Arjantin'e göç ettikçe Arjantin'in tarımsal ihracatı artıyor, Arjantin'in tarımsal ihracatı arttıkça Avrupa'nın küçük köylülerinin ekonomisi iyice batıyor, ekonomisi batanlar göç ediyor, döngü hızlanıyordu.

Marx, uçsuz bucaksız topraklarda yetiştirdikleri tarımsal ürünleri Avrupa'ya satan Amerika ülkelerinin, Doğu Avrupa'daki tiranlıkların sonunu getireceğini yazıyordu: Endüstrileşemeyen, tek marifetleri Batı Avrupa'ya tahıl satmak olan, ama bu işi uygunsuz hava koşullarına sahip ülkelerde yaptıklarından Amerika'nın rekabetine fazla dayanamayan Doğu Avrupa'nın despotları, fazla zaman geçmeden yıkılmışlardır gerçekten. Arjantin buğdayının Ukray-

*) Brezilya'daki kahve plantasyonlarında İtalyan işçilerin çalışmaya başlamasıyla 1880-1910 arasında üretim ve ihracat yüzde 50 oranında artmıştı. Yirminci yüzyıl ortalarına gelindiğinde İtalya kökenliler, Brezilya'nın Sao Paulo kentindeki nüfusun yarısını oluşturuyorlardı (*El Gran Exodo*, Ludovico Incisa di Camerena, İtalyanca'dan İspanyolca'ya çeviren: Luciana Daelli, Alianza Editorial, 2005, s. 188-189). Meslekten diplomat olan yazarın konsolosluk kayıtlarından naklettiğine göre, günümüzde Brezilya'da 23, Arjantin'de 16 milyona yakın İtalyan kökenli insan yaşamaktadır (s. 516). İtalya'nın kapitalist gelişim sürecinde uğradığı yıkıma bağlı olarak dışarıya verdiği göç, günümüzde hem İtalyan ve Avrupa kimlikleri, hem kalkınmacı ve hem de liberal ideolojiler açısından halen sakıncalı bir konu olmakla beraber, pek çok İtalyan tarihçi bu göçü İtalyanların küresel dünyanın oluşumuna katkısı veya nereden nereye gelindiğinin göstergesi sayarak konu almaktadır.

na'nın günlük hayatındaki etkileri, Troçki'nin çocukluk hatıralarındaki birkaç satırda da geçer.* Babasının Arjantin buğdayına dair sohbetini hayatının ilerideki saflarında hâlâ hatırlayan Troçki, buğday muhabbetinin yapıldığı gün, 1917'de yaşanacakları öngörebilir miydi?

SARMIENTO'NUN BİLİNÇALTI

Bartolome Mitre liberal bir politikacı ve devlet adamı olduğu kadar, tutkulu bir gazeteci ve çaplı bir entelektüel olarak da tanınır. Dante'nin yapıtları İspanyol diline Mitre'nin çevirileriyle geçmiş, Arjantin'in günümüzde hâlen yayımlanan ve ısrarla koruduğu ciddiyetine karşın en çok satan günlük yayınlar arasında yer alan fikir gazetesi *La Nacion*'u Mitre kurmuştur.

Mitre, Arjantin'den bir ABD çıkmayacağını, o trenin çoktan kaçırıldığını, kafayı endüstrileşmeyle bozmanın abesle iştigal olacağını düşünenlerdendir. Arjantin'in dünya sistemindeki yeri bellidir, bunu bilmek ve gereğini yapmak gerekir. Endüstrileşmiş ülkelere tarımsal ürün, sığır ve işlenmeye hazır madde satarak zenginliğine zenginlik katabilecektir Arjantin, Mitre'ye göre. Yeter ki bu iş doğru düzgün, layıkıyla yapılsın. Arjantin'den İngiltere ve Fransa'ya tarım ürünleri götüren gemiler, lüks eşyalar, porselenler, ipekliler, tablolar yüklenip geri gelmeye devam edecektir yüzyıllarca.

Bu kadar geniş topraklar, topraklarda kendi başlarına otlayan sığırlar, o sığırları taşıyacak yabancı şirketler olduktan

*) *"Les mystérieuses puissances du marché mondial se frayaient un chemin jusqu'à Ianovka. En rentrant de Nikolaïev, le père disait d'une voix sombre: On dirait que... comment que ça s'appelle... l'Argentine expédie beaucoup de blé cette année:"* http://www.marxists.org/francais/trotsky/livres/mavie/mv00.htm

sonra, boş yere yorulmanın da gereği yoktur zaten. İngiltere ve Fransa satın alır, sana da hesaba yatan parayı güle oynaya harcamak kalır. Ancak bu refahtan yararlanmanın herkese nasip olmadığını belirtmeli. 1862'den itibaren altı yıl başkanlık yapan Mitre görevi bıraktığında nüfusun dörtte üçü yoksullardan, buna yakın bir kısmı da okuma-yazma bilmeyen cahillerden oluşuyordu. Tabii diğer yandan, yoksulluk dediğimiz şeyin günümüzdekinden farklı olduğunu da anmak gerek. Mitre dönemindeki yoksullar arasında henüz ortadan kaldırılmamış yerliler, başına buyruk yaşayan çobanlar, ticaret sisteminden dışlandıklarından cepleri para görmeyen ufak çiftçiler gibi, en azından başını sokacak bir barakası ve bahçesinde de karnını doyuracak sebze-meyvesi olanların sayısı az değildi. İklim uygun olduğu, toprak sıkıntısı çekilmediği, esaret veya zorbalık olmadığı müddetçe geçimlik ekonomi devam edeceğinden, geleneksel bir toplumda insanların aç ve evsiz kalması pek mümkün değildir. Yoksulluğun öylesi, ülkenin gelişmesiyle ortaya çıkar.

Mitre'nin görev süresi dolduğunda başkanlık koltuğuna seçilecek Domingo Faustino Sarmiento ise iyimser değildir o kadar. Arjantin bir an önce endüstrileşmezse felaket kapıdadır. Okumayı bilen şehirli ve kültürlü İngilizler fabrikalarda çalışacakları ABD'ye giderken, şu yerliler ve kovboylar yetmezmiş gibi, bir de karakafalı İtalyanlar doluşacaklardır Arjantin'e. Topraklarını doldurmak ve kültürünü daha da Avrupalılaştırmak için göçmenlere ihtiyaç duyan Arjantin'in açık sınır kapılarına Avrupa'nın kültürlüleri değil de aç cahilleri dayanırsa, vay halimize...

Latin Amerika tarihinin İspanyollardan en fazla nefret eden figürleri sıralanacak olduğunda, Bolivya yerlilerinin

veya Venezuella'nın Bolivarcı milliyetçilerinin dahi Sarmiento'yla yarışmakta zorlanacağı da ilâve edilmeli. Köylü ve mankafa İspanyol kültüründen kalma ne varsa atıp kurtulmaya taraftar olan Sarmiento, romantik halkların istilasından kurtarmayı arzuladığı Arjantin'i Anglo-Sakson zihniyete sahip bir memlekete dönüştürme isteğindeydi.

Sarmiento 1811 yılında San Juan eyaletinin aynı adlı başkentinde, eyalet hükümetinin sinemayı teşvik yasası sayesinde günümüzde Arjantin'in Hollywood'una dönüşen yerde doğmuştu. Buenos Aires'teki öğrenim yıllarından itibaren edebiyat ve politikayla ilgilenmiş, türlü edebiyat cemiyetlerine üye yazılmış, iktidarlarla çeşit çeşit uyumsuzluklara düştüğünden farklı tarihlerde Şili'ye sürgün gidip gelmek gibi bir alışkanlık edinmişti. 1840'da Rosas diktatörlüğünden kaçarak Şili'ye gittiğinde üniversitede iş bulmuş ve bazı teşvikler almış, bu sayede Avrupa, Amerika, Afrika kıtalarına yayılan bir dünya seyahatine çıkarak görgü ve kültürünü geliştirmişti. Onun adını taşıyan araştırma gemisi de ilerleyen yıllarda, yirminci yüzyıl başlarında bütün dünyayı gezecek, emekli edildikten sonra da müzeye çevrilecektir: Puerto Madero'da duruyor hâlâ...

Arjantin'de iktidara Mitre geldiğinde Sarmiento bu defa resmi görevli olarak, yenilikleri incelemekle memur edilip ABD'ye gönderilmişti. Yeni dünyanın kuzey yöresindeki gelişmeleri dikkatle izlemiş, hayranlık duyduğu ABD başkanı Abraham Lincoln'ün hayatını anlatan bir kitap kaleme almıştı. Sarmiento, tıpkı ABD'de olduğu gibi Arjantin'de de farklı kentleri birbirine bağlayacak tarzda inşa edilmesi gerektiğini düşünüyordu demiryollarının.

Şehirler birbirine bağlanmalı, insanlar ve ürünler ülke içinde rahatça dolaşmalıydı ki bir iç pazar oluşsun, endüstri gelişsin. Oysa, dönemin dünya gücü İngiltere, tren yollarını yaptıran başkan Mitre'yi ikna etmekte baskın çıkar Sarmiento'ya, sözleşmeler farklı türde yapılır. Arjantin, bütün yolların Buenos Aires'e çıktığı bir demiryolu şebekesine sahip olur böylece: Trenler ihraç edilecek malları Buenos Aires limanına getirir, oradan aldıkları ithal malları kentlere götürür. Bir Arjantin şehrinde üretilen malın başka bir Arjantin şehrine götürülmesi, Londra'ya götürülmesinden daha zordur.

Demiryollarının yanı sıra çiftçilikte de ABD'yi örnek almaktan yanadır Sarmiento. Eğer çok büyük veya çok küçük değil de ABD gibi orta ölçekli tarımcılık yapmanın yolu bulunursa, Avrupa kültürüne kapalı oligarşi ve çobanlardan kurtulup modern bir tarım orta sınıfı yaratmak mümkün olacaktır: Arjantin'i ABD yöntemleriyle Avrupalılaştırmaktır amaç.

Suları bölen çizginin uygarlıkla barbarlık arasından geçtiğine inanan Sarmiento, Arjantin'in ilk kampta yer alabilmesi için okullaşma kampanyasına öncelik verir. 1868'de başlayan iktidarında, okullar ve yüksek okullarla dolup taşar Arjantin'in dört bir köşesi. Yerliler ve Gaucho'lar gibi barbarlarla beraber bir çölde yaşamak büyük bir talihsizliktir ama, okullaşma başarılırsa durumu kurtarmak bir nebze olsun mümkünleşecektir. Latin Amerika'nın ilk feministlerinden eğitimci Juana Manso, yakın arkadaş olduğu Sarmiento'nun görevlendirmesiyle Arjantin'in karma öğrenci alan ilk öğretmen okullarını kurar bu dönemde. Escuela Normal Superior'da, Fransa'nın ünlü Ecole Normale Supe-

rieure'ü örnek alınır ama, Fransa'dan farklı olarak Arjantin'de kadın ve erkek öğrenciler beraber okur.

1874'de başkanlığı Nicolas Avellaneda'ya devrettiğinde, ona ülkenin baş öğretmeni sıfatını kazandıracak sayısız okul ve bir de Astronomi Enstitüsü bırakmıştır arkasında. Tabii bir de, kültür kültüne dayalı bir milliyetçilik. Arjantin şovenizmi, Arjantinlilerin Latin Amerika'nın yalnızca en beyaz ve Avrupalı değil, aynı zamanda en kültürlü, uygar ve eğitimli insanları olduğu böbürlenmesi o günlere dayanır.

Sarmiento, hükümet etme sanatının uygun kişiler bulup uygun topraklara yerleştirmeye dayandığını söyleyen siyaset öğretisine bağlıdır. Arjantin'e damga vuran, Arjantin dışındaysa uygulanması pek mümkün olmayan bir ilkedir bu: Zira Arjantin'in en belirgin özelliği, çağdaş ulusun orada zaten var olan bir toplumun toplumsal ve siyasal evrimiyle oluşmayıp, başka ülkelerden getirilerek bir çöle yerleştirilen insanlardan oluşturulmasıdır. Bu toplum inşaatında hedeflenen ile varılan arasındaki geniş açıysa, esasen yine Sarmiento'dan miras kalan bir gerilim yükleyecektir Arjantin ulusal kimliğine: Kurucu metinlerde uygar İngiliz göçmenlerin önemi vurgulanmasına karşın, günümüzdeki Arjantinliler ağırlıklı olarak o metinlerde aşağılanan İtalyan ve İspanyollara dayanır.

Diğer yandan, bu gerilimin bir benzerini Sarmiento'nun kendisinde de bulmak mümkündür. Sarmiento'nun metinlerini inceleyen edebiyat uzmanları ve psikanalistler arasında, onun bilinçaltındaki barbarı keşfeden, bütün bunlarda bir 'kendinden nefret etme hali' teşhis edenler az sayılmaz. Sarmiento'nun barbarları anlattığı metinlerin, barbarların dünyasını içeriden okumakta eşine az rastlanır mükemmel-

likte olduğunu, başkalarının yanı sıra Borges ve Sabato da belirtmiştir. Yine bir yoruma göre, Sarmiento, bilinci ve bilinçaltıyla Arjantin toplumunu en iyi yansıtan portredir.

PAMPALARIN KOVBOYLARI

Pampa maruf Güney Amerika bozkırlarındaki kovboylara denir, 'Gaucho' Kuzey Amerika'daki benzerlerine yalnızca tarihsel serüven ve kimlikleri değil, giysileri bakımından da benzerler.

Kovboylar bu topraklara kolonyal dönemde gelmişlerdir. Bağımsızlık sonrasındaki modern göçmenlere pek benzemezler. Sığır güder, geleneksel şarkı ve danslarla keyfe gelir, gitar çalar, şaraba ve mangal sefasına bayılırlar.

Liberal reformlara karşı çıkan muhafazakâr politikacılar, geleneksel hayat tarzlarına bağlı Gaucho'lar arasında destek arayabilirler kendilerine. Ama büyük toprak sahiplerinin ve tarımcılık tekellerinin çıkarlarını savunan liberal-muhafazakâr blok, Gaucho'ları genelde, ortadan kaldırılması gerekli bir tür olarak düşünegelmiştir. Bu açıdan Avrupa ve Asya'daki geleneksel köylü sınıflarınınkine benzer bir kaderi paylaşırlar. Ayrıca, liberallerden farklı olarak, kendi halindeki Gaucho'ların şehirli modern işçi sınıfıyla bir alıp veremediği yoktur. Gaucho'lar, bağımsızlık sürecinde sıkı bir destekçi kuvvet olmuşlar, özellikle de Belgrano'nun ordusuna hayli yardımda bulunmuşlardı. Sonradan, tıpkı yerliler gibi barbar ve kültürsüz sayılacaklardır.

Yerlilerle ilişkilerindeyse ne özel bir sevgi, ne de nefret vardır. Katolik hayatları onları yerlilerden uzaklaştırsa da bazen uygarlık, Avrupalılık gibi kategorilerin olumlu veya

olumsuz tesirinde olmadıklarından doğal ilişkiler kurar, yerine göre melezleşirler. Tabii, yerlilerin topraklarını alıp büyük çiftlik sahiplerine sunma arzusundaki liberal-muhafazakâr politikacıların, ufak rüşvetlerle Gaucho'ları da bu harekete kattığı çok olmuştur. 1880'deki Çölün Fethi harekâtında da, Patagonya'nın kuzeyindeki ve Arjantin-Mapuche Toprakları sınırındaki Pampa eyaletinin Gaucho'ları ile yerliler arasındaki sınır çatışmalarından ustaca yararlanmıştır Roca.

Jose Hernandez, 1872'de yayınladığı *Martin Fierro* romanında tasvir etmiştir Gaucho hayatını. İspanyolca edebiyatın kült eserleri arasına giren kitap otuzdan fazla dile tercüme edilecek, Leopoldo Marechal ve Leopoldo Lugones gibi Arjantin edebiyatının dev yazarları tarafından ulusal yazının başyapıtı sayılacaktır. Ernesto Sabato, haksızlıklara karşı çıkan yiğit bir halk kahramanı görür Martin Fierro'da. Borges'e göreyse, zengin bir toprak sahibi ailesine mensup Hernandez'in Martin Fierro tiplemesinden halk kahramanı çıkarmaya çalışmak, Macbeth'i örnek bir İngiliz yurttaşı olarak önermekten farksızdır.

Gaucho'lar hoşnutsuzluklarını yansıtacakları son birkaç isyandan sonra, ihracat amaçlı sığır yetiştiriciliğinin büyük tekellerin eline geçmesiyle beraber çekileceklerdir tarih sahnesinden: Bu da, Hernandez'in kitabının yazıldığı yıllarda yaşanmakta olan bir olgudur aslında. Kitap, dünyaya veda etmekte olana ithaf edilmiş bir onur nişanı sayılabilir. Arjantin edebiyatçılarıysa, Borges'in çıkıp da Pampa'ları anlamsız boş ovalar, Gaucho'ları dünyadan bihaber çobanlara çevireceği günlere kadar, ulusal kültürün folklorik imgeleri olarak yüceltip duracaklardır geçmişte kalmış Gaucho'ları.

OLMAYA DEVLET CİHANDA...

Yeryüzünün hemen her karışına bir devletin sahip çıktığı günümüz dünyasının insanlarına aykırı gelebilir ama, kimsenin borusunun ötmediği geniş boşluklar, hiçbir devletin umursamadığı veya egemenlik kurmadığı dağlar, ovalar da vardı eski zamanlarda. Bu topraklarda aylaklık eden, kâh orada kâh burada gezinip duran, yahut da yerleşik hayata gayet muazzam biçimde geçmiş olmasına karşın devlet işleriyle uğraşıp başına bela almaya yanaşmayan toplumlar, uluslar da vardı o çağlarda. Patagonya bölgesinin yerli haklı Mapucheler de kuşkusuz onlar arasındaydı. Ta ki 1880 yılı gelip çatıp da, Arjantin'de iktidara gelen muhafazakâr politikacı ve asker Julio Argentino Roca, bu duruma son verme kararını başarıyla uygulayana kadar.

Mapuche ulusu, İspanyol egemenliğine bağlanmamıştı geçmişte. Topraklarının ufak bir kısmını kaptırdıysa da kalan geniş kısmını başarıyla savunmuştu. Buzullarla kaplı soğuk mu soğuk bir çölde yaşadıklarındandır belki, belki de birkaç savaşta sergiledikleri askeri marifetleriyle fatihlerin gözünü korkuttuklarından, sonunda bir anlaşma imzalamışlardı İspanya İmparatorluğu'yla aralarında. Rio Negro ırmağının kuzeyindeki Rio de la Plata altkrallığı yerleşimlerine yerliler saldırmayacaklar, ırmağın güneyineyse fatihler inmeyeceklerdir. Amerika'daki İspanyol yerleşimleri, Buenos Aires ile Santiago de Chile arasına çekeceğiniz bir çizginin az güneyinde sonlanırdı bu yüzden; aşağısı, Mapuche Toprakları olarak tanınırdı.

Arada İngilizler ve Fransızlar gelip bir yoklama yapar, kafadan üç-beş tahtası eksik Avrupalı kaçıklar bu boş saha-

ya çıkıp krallıklarını ilan etmeye kalkarlardı: Patagonya sözcüğü dünya dillerinde birçok deyime konu olduysa şayet, onlar sayesindedir. Mapuche toprakları bir devlet olmadığından, böylesi bireysel girişimleri engelleyecek bir otorite de yoktu haliyle. Yerlilerin evlerini, şehirlerini basmaya kalkmadığınız, topraklarına göz koymadığınız, bir ordu kurup sefere çıkmadığınız sürece her şey serbestti. Cizvitler, rahipler gelirler, iyi ilişkiler kurarlardı.

Tabii bu, bağımsızlık öncesi dönemde mevzu bahisti. Sonradan İspanyol İmparatorluğu diye bir şey kalmadı, Arjantin ise ulus-devlet olmanın gereğini yerine getirmeye niyet ederek, devletler arası hukukta kendisine ait sayılan toprakların tamamında hâkimiyet kurmaya kalktı. Aynı dönemde dünyanın pek çok yöresinde böyle gelişmeler yaşandığı, bir devletin bulunmadığı toprakların derhal devletlerce doldurulmaya başlandığı da hatırlanmalı: Örneğin Rusya, farklı otokton toplulukların yaşadığı Kuzey Kafkasya'da uygulamıştı aynı modeli. Ancak Rusya'dan farklı olarak, Amerika'da çok başka gerekçelerin de bulunduğu belirtilmeli. Hemen her şeyin devletler arasındaki ufak boşlukları ortadan kaldırmaktan ibaret olduğu Avrupa'dan farklı olarak Amerika'da, engellenemez bir genişleme ihtiyacını karşılıyordu bu yayılma. Nitekim bağımsızlığını kazandıktan sonra Kuzey Amerika da aynı rotayı izlemiş, hızla batıya doğru genişleyen ABD buradaki yerliler üzerinde egemenlik kurarak sınırlarını genişletmişti. Kolonyal dönem boyunca metropol ülkenin tüketeceği ürünleri temin etmekten öte bir derdi olmayan ülkeler artık dünya sisteminin aktif oyuncularına dönüşüyor, daha fazla üretebilmek için daha geniş topraklara ihtiyaç duyuyorlardı ne de olsa.

Şili 1861'de başlattığı Araucania harekâtıyla inmişti güney topraklarına. Arjantin ise 1880'de Çölün Fethi harekâtını başlattı. Roca komutasındaki birlikler nihai temizlik gerçekleştirmek üzere güneye yürüdüler, Patagonya çölündeki yerlileri kanlı bir taarruzla yok ettiler.

Hatırasına Montserrat semtinde bir anıt bulunan Julio Argentino Roca, günümüzde Arjantin'de ulusal kahraman statüsündedir, tedavülde olan 100 pezoluk banknotların üzerindeki resimlerse yerlilerin öteki dünyaya gönderildiği Çölün Fethi harekâtını gösterir. Gelgelelim, Arjantin'in dünyadaki konumuna bakınca, şu sözün doğruluğunu yadsımak da mümkün değildir sanki: "Bir siyah veya yerli eğer zenginse melez sayılır, yoksul düşmüş bir beyaz da melez."

SEKSENLER KUŞAĞI

Arjantin tarihinde 'seksenler kuşağı' diye geçecektir sonradan, Roca döneminde yüksek kazançlar sağlayanlar, bu yüksek kazançları savunanlar ve yükselen değerleri yaratanlar. Aralarında büyük toprak sahipleri de vardır, gaddar valiler de, nazik düşünürler de.

Seksenler kuşağı, ekonomik liberalizmin savunucusudur. Arjantin dünya piyasalarıyla arasına ince bir kâğıt parçası dahi olsun koymamalı, ithalat ve ihracattan yolunu bulmalıdır. Endüstri ve kalkınma diye tutturup da içe kapanmanın alemi olmadığına göre, yapılabilecek yegâne iş büyük ölçekli tarımsal ihracattır.

Siyasal olarak bakıldığında aşırı muhafazakâr bir kuşaktır bu. Ekonomik önerileri, büyük toprak sahipleriyle yan yana getirir onları. Gizli oylamayla yapılmayan seçimlere

hile katmaktan sıkılmaz, işçilere karşı polis baskısına karşı çıkmazlar. Getirdikleri sosyal paketteyse ilericilik ve gericilik birbirine halhamur olmuş vaziyettedir.

Pozitivist ve Darwinist düşüncelere bağlılıkları, laiklik yandaşlığına götürmüştür onları. Aralarında pek çoğu kuşkucu ve tanrıtanımaz, en azından deisttir. Katolik kilisesiyle araları iyi sayılmaz. Ama aynı bağlılıkları, cahil ve kafası hiçbir şeye çalışmayan Arjantin halkını demokrasiye layık olmayan bir 'sürü' olarak görmelerine de yol açar. Bu küçümseme, ekonomik liberalizmle birleşince, demokratik katılıma, işçi örgütlenmelerine kapalı ve yasakçı bir toplumsal hayat dayatır ülkeye. Arjantin'in yabancı işçilere ve yabancı sermayeye ihtiyaç duyduğuna inanan ve bu ikisini getirmek için elinden geleni yapan Seksenler kuşağı, otoriter bir oturma izni yasası hazırlayarak anarşist ve sendikacıların ülkeden kovulmasına kapı aralar. Arjantin'de yaşayanların çoğunluğu yabancılar olduğundan, göçmenler yasasının anayasa ve diğer yasalardan çok daha önemli olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Ülkeye yıkıcı fikirler getiren yabancıların sınır dışı edilmesi, uygulamada, ülkedeki bütün yıkıcıların sürgüne gönderilmesiyle aynı kapıya çıkar.

Roca ve kuşağın diğer temsilcileri, kilise ve devletin ayrılması yolunda kimi adımlar atmışlardır. Kilise kayıtlarının yerini nüfus idaresi almış, kilise nikâhının yanına medeni nikâh seçeneği eklenmiş, dindışı eğitim veren devlet okulları yaygınlaştırılarak kilise ve tarikatların eğitimdeki payı azaltılmıştır. Amma ve lâkin bu tarz seküler reformların Buenos Aires üst sınıfı ile büyük toprak sahiplerinin muhafazakâr iktidarında gerçekleştirilmesi, atılan adımların güdük kalmasının da sebebi sayılabilir.

Seksenliler, seküler hayat tarzını yaygınlaştırabilecek anarşist ve sosyalist fikirlere düşmanlık besledikleri ve işçi hareketinin kurumlarını ortadan kaldırmaya gayret ettikleri için, laiklik reformları da yarı yolda kalmıştır. Zaten, kiliseden çok cahil dedikleri halkı hedef tahtasına yerleştirmişler, mermileri de ruhban sınıfına değil Katolik olmayan yerlilere sıkmışlardır sonuçta.

Seksenler kuşağı, Adolfo Alsina'nın Otonomist Partisi ile Nicolos Avellaneda'nın Ulusal Partisi'nin 1874'te birleşmesiyle ortaya çıkan Ulusal Otonomist Partisi'nde (PAN) temsil olunur ki, egemen sınıf içindeki fraksiyon ayrılığının da sonlanması anlamına gelir bu. Tabii, Otonomist ve Ulusal partiler Roca etrafında birleşirlerken, bu partilerin muhalif kanatları da Roca karşısında birleşmeye başlayacaktır.

Egemen sınıfın kendi içinde birleşmesi, Buenos Aires ile eyaletler arasındaki gedikli sorunun aşılmasıyla beraber gider elbette. Ulusal barış ve istikrarın savunucusu Roca, federal kurumların tam olarak oturtulmasını sağlar. Tabii bunda, artık kapıların göçe açılmasının ve yeni gelenlerle kalabalıklaşan nüfusun eyaletler-başkent ikiliğini örtecek bir toplumsal yapı doğurmasının da büyük payı vardır.

Seksenler kuşağı, Roca ve izleyicisi hükümetin itibar kaybıyla beraber gözden düşer, 1890 Devrimi'yle bareber tıpkı PAN gibi tarihe karışır. Ama ne yazık ki Arjantin bağrından daha çok 'seksenler' çıkaracaktır: Yüzyıl sonra bile...

III

YENİ BİR YÜZYIL BAŞLARKEN

Kapitalizm zenginlik ve yoksulluk getirir ülkelere, dünya kapitalizmine bağlanmak da hem çok zengin hem de ekonomisi sallantıda bir ülkeye dönüştürür Arjantin'i. Uluslararası piyasalar kâr ve kazanç yanında kriz ve çalkantıya da yol açar. Tarımcılık, ülkeyi beslemek adına değil, ürünleri dışarı satmak için yapılıyordur artık. Demiryolları ihraç edilecek ürünleri taşımak için işliyor, kurulan fabrikalardaki çarklar son halini başka ülkelerde alacak yan parça ve yedek ürünler üretebilmek için dönüyordur. Uluslararası ticareti etkileyecek en ufak bir pürüzün bir çuval inciri berbat etmesi işten bile değildir.

Arjantin, dünyanın en zengin ülkeleri arasında bulmuştur kendini bir anda. En büyük ekonomilerden biridir, kişi başı geliri yüksektir. Dünyanın efendiliğine uzanan merdivende basamakları dörder beşer tırmanan ABD'de her gün yeni fabrikalar açılır, yollar ve binalar inşa edilirken, bu değirmenin suyunun değilse de petrolünün geldiği Venezuella dünyanın en zengin altıncı ülkesine dönüşür o sırada. Britanya'ya servis sunan Arjantin ise ilk on arasındadır.

Ama bir başka açıdan bakıldığında, gerçek hayatta karşılığı olmayan bir zenginliktir bu. Hammadde ve tarımsal ürün ihracatından gelen para, kâğıt banknotlar karın doyurmayacağına göre mamul madde ithalatına ayrılır ve geldiği yoldan geri gider genelde. Geniş ve ferah bulvarları, Paris-Madrid ortalaması sayılan mimarisi, sayısız heykellerle bezenmiş bakımlı parklarıyla Buenos Aires, bir yandan New York, Paris ve Londra'yla kıyaslanmaktadır ama, diğer yandan da Mitre döneminde gündeme gelen ve ileride Peron'u iktidara taşıyacak slogana dönüşen soru çıkar ortaya: Böylesine zengin bir ülkede yoksul bir halkın yaşaması saçma değil midir?

Kapitalizm zenginlik ve yoksulluk getirirken, göçmenlerle beraber de yeni düşünceler ulaşır Arjantin'e. Güney Amerika'nın liman kenti anarşist ve komünist fikirlerle tanışır. Bunun yanında, güçlü de bir liberal sol ve sosyal demokrat hareket vardır. Keza, libertin hayatlar. Buenos Aires'teki işçi mahallelerini gezip 1900'de izlenimlerini yazacak olan Fransız Samuel Gache, her türlü bulaşıcı hastalığın yayılmasına açık bu ortamların üstüne üstlük bir de ahlâk bozduğunu, kadın ve erkeklerin akla hayale gelmeyecek dolaplar çevirdiklerini yazar.*

*) *Anarquistas en America Latina*, David Vinas (Paradiso Edicones, 2004), s. 230.

1850'lerin sonlarına doğru beliren ilk sendikalara, onlarca yenisi eklenmiştir otuz yıla kalmadan. Egemen sınıfların eli de armut toplamaz elbette. Varlıkları ve etkilerini o günlerden bu günlere kesintisiz sürdüren ve Arjantin siyasetini her dönem belirleyen iki kurum ortaya çıkar. Bunlardan 1866'da kurulan ilki, büyük çiftlik sahiplerinin birleştiği Arjantin Tarım Cemiyeti (La Rural), on yıl sonra doğan ikincisiyse Arjantin Endüstriyel Birliği'dir.

Altı yıl önce başkanlık koltuğuna oturduğunda işe yerlileri katletmekle başlayan Julio Argentino Roca, görev süresinin sona erdiği 1886'da koltuğu Miguel Juarez Celman'a teslim ettiğinde, topraklarını savunan Mapuche savaşçıları değilse de homurdanıp duran ve sayıları her allahın günü daha da artan öfkeli işçiler vardır düzeni tehdit eden. İki-üç yıla kalmadan zirveye ulaşacak ekonomik krizin ilk belirtilerini hissetmeye başlamıştır ülke. Ücretler düşer, işsizler artarken, 1889'da grev dalgası kaplar Arjantin'i. İşçi hareketinin 1886'da Chicago'da patlayan dalgası, üç yılda Buenos Aires'e ulaşmıştır. Celman hükümetiyse ayyuka çıkan yolsuzlukları, her gün bir yenisi patlayan rüşvet skandalları ve sonsuz beceriksizliğiyle toplumsal itibarını kaybetmiştir çoktan. 'Seksenler Kuşağı' albenisini yitirmiş, muhalefet yükselmeye başlamıştır.

Hâl böyleyken yeni bir figürün, yükselmeye başladığına şahitlik edilir Arjantin'de: Leandro Alem. Juan Manuel de Rosas diktatörlüğünün gizli polis teşkilatı Mazorca'nın şeflerinden olduğundan, Rosas diktatörlüğünün yıkılması ve liberal demokrasinin kurulmasıyla beraber Mayo Meydanı'nda sallandırılan Leandro Antonio Alen'in, bu kötü hatırayla bağını koparmak için soyadının son harfini değiştiren oğludur

Alem. Aynı zamanda, Mason locasının önde gelenlerinden biridir. Leandro Alem, başkan Mitre'nin Ulusal Parti'sine karşı daha halkçı bir tercih olarak görülen Adolfo Alsina liderliğindeki Otonomist Parti'de atılmıştır siyasete. Sonradan, içinde her tip adamın olduğu gündelik muhalefet partilerinden Cumhuriyetçi Parti sıralarından geçmiştir. Hükümette olmadığından muhalefet edip duran, başka da bir özelliği bulunmayan sıradan düzen partilerinden birisi olmasına karşın, bu partinin Arjantin'i bazı yeni kavramlarla tanıştırdığı da söylenmeli. Sezar'ın hakkı Sezar'a: Tüzük ve örgütsel yapısı bakımından, tek tek insanlar topluluğundan ayrı, kurumsal bir partiye benzeyen ilk örnek olan Cumhuriyetçi Parti, seçimlerde gizli oy kullanmanın da savunucusu olmuştur.

Bartolome Mitre başkanken ona muhalefet eden Leandro Alem, tıpkı kendisi gibi artık muhalefete düşen Mitre'yle yan yana gelir. Mitre ve Alem, iktidara karşı amansız bir muhalefet örgütlemek ve hatta onu devirmek üzere kurulan Yurttaş Birliği'nin başını çekerler, 1890'da.

Sonunda 23 Haziran 1890'da, ortalığı yakıp yıkan güçlü mü güçlü bir ayaklanmayla güne başlar Buenos Aires. Bazı liderlerinin tek derdi şu veya bu yoldan iktidara gelmek, bazılarınınkiyse programı pek de belli olmayan bir devrim gerçekleştirmek olan Yurttaş Birliği, bütün huzursuzları ardına katmış ve gırtlağına kadar rüşvete batmış iktidarı alaşağı etmek üzere isyan bayrağı açmıştır.

Vadesini doldurmuş, halka artık mutluluk veremeyen iktidar, geniş bir koalisyonu bulmuştur karşısında. Ayaklanmaya katılan genç subayların başını çeken Jose Felix Uriburu'nun bundan kırk yıl kadar sonra milliyetçi ve antikomünist sloganlarla ülkenin ilk askeri darbesinin başını

çekecek olmasıysa, bir tesadüf müdür bilinmez. Ama galiba, bu tarz devrimlerden sonra sıklıkla yaşanabiliyor böylesi gelişmeler; ortada belli ve tanımlı bir program değil de bir dizi hoşnutsuzluklar varsa yalnızca, beceriksiz sivil politikacıların ülkeyi batırdığını düşünüp de hürriyet sloganlarıyla yürüyen gençlere destek veren subaylar, iktidar devirme alışkanlıklarını başka içeriklerle sürdürerek, bir tarih sonra faşist şefler olarak da çıkabiliyorlar ortaya.

Lakin, bunları fazla ciddiye alıp da beceriksiz politikacılar/kendine vazife çıkaran darbeciler ikilisine takılıp kalmak, sokaklardaki gençleri görmezden gelmek olmaz. Üniversiteli gençlerin barikatlarda saf tutup sokak savaşlarında vuruştuğu ayaklanmada, yaralıları tedavi eden seyyar hastaneler kuran tıbbiyelilerin başında, o sıralar yirmi altı yaşında olan Elvira Rawson vardır mesela. Arjantin'in ilk feministlerinden olan ve Buenos Aires'te Mayıs Devrimi'nin yüzüncü yılı onuruna 1910'da Birinci Uluslararası Kadınlar Kongresi'nin düzenlenmesini sağlayan Rawson, 1954'teki ölümüne kadar, cinsiyetler arası eşitlik ve cinsel özgürlük mücadelesinin en ön saflarında yer alacaktır.

Ayaklanmada Rawson'la beraber yaralıları tedavi eden diğer bir genç tıpçı Juan B. Justo'ya, bundan yedi yıl sonra Sosyalist Parti kurucuları arasında rastlarız. Sosyalist Parti adayı olarak 1912'de temsilciler meclisi üyesi, 1924'de senatör seçilen, 1921'de Arjantin sosyalist-feminist hareketinin kurucularından Alicia Moreau'yla evlenen Juan B. Justo, birinci sınıf bir entelektüel ve gazetecidir aynı zamanda. Marx ve Engels'in *Kapital*'ini Almanca'dan İspanyolca'ya tercüme etmek de onun işidir.

Krallık rejimine karşı Cumhuriyetçi kavgaya katıldığından 1883'te Arjantin'e sığınmak zorunda kalan İspanyol çizer Eduardo Sojo'nun, Manuel Mayol Rubio'yla beraber çıkardığı popüler hiciv gazetesi *Don Quijote* da, halkı hürriyet kavgası adına sokaklara taşımakta önemli pay sahibidir. Öyle ki, Leandro Alem, 'halk ve Don Quijote' formülüyle açıklayacaktır devrimin reçetesini. Askerler arasındaysa esasen denizcilerin faydası görülür. Donanmanın savaş gemileri, ayaklanma günlerinde 150 top fırlatırlar devrim karşıtı karargâhlara.

Yüzlerce, bazı kaynaklara göre 1.500'den fazla kişinin öldüğü ayaklanma, ya da başladığı yerin adıyla Park Devrimi, başkanın istifasına yol açar ve halktan yana kazanımlar sağlanır ama, hükümet partisi değişmez. 6 Ağustos'ta başkan yardımcısı Carlos Pellegrini bazı talepleri kabul ederek ve reformlar vaat ederek gelir başkanlığa ve isyan sona erer.

Yurttaş Birliği'yse ikiye bölünecek, Bartolome Mitre liderliğindeki uzlaşmacılar Ulusal Yurttaş Birliği adını alırken, devrimi sürdürmek isteyen Leandro Alem kanadı Radikal Yurttaş Birliği'ne (UCR) dönüşecektir. Leandro Alem, kitlelerle buluşmayı başaramayan birkaç ufak çaplı isyan girişiminde bulunduktan sonra, 1896'da intihar eder.

Leandro Alem'in çizgisini ve Park Devrimi ideallerini sahiplenen, devrimde ölenleri anma törenleri düzenleyen UCR ise, IMF politikalarını uygulamaktan başka şey bilmeyen bir sosyal demokrat partiye evrilecektir zamanla. Uzun yıllar sonra, 2001'de Arjantin yine ayaklandığında, iktidarda UCR vardır.

1904-1912 arasındaki dokuz yıllık dönemde 1,5 milyon Avrupalı göç etmişti Arjantin topraklarına. 1914 yılında nüfusu 8 milyonu bulan ülkede yaşayanların üçte birini, Arjantin yurttaşlığını henüz kazanmamış göçmenler oluşturmaktaydı. Yine aynı yılın rakamlarına göre Arjantin, kırk yıl öncesine kıyasla büyük bir gelişmeyle, dünya piyasalarındaki en büyük mısır ve keten üreticisi, ikinci büyük buğday ihracatçısına dönüşmüştü.

Petrol arama sondajlarına başlanmış, Pasifik demiryolu Şili'ye ulaşmış, uluslararası aramalara uygun telefon hattı ülke geneline yayılmıştı. Batı yarımküresinin en büyük kentleri listesinde Londra, New York, Chicago ve Berlin'in ardından, Paris'le beraber beşinciliği paylaşıyordu Buenos Aires.

Tango, at yarışları ve futbol, inşa halindeki yeni ulusal kültürün ilk göze çarpan öğeleriydi. 1904'te kurulan otomobil kulübü, motor sporlarını tanıtıyordu ülkeye. Günümüzdeki Buenos Aires'in, genelde kısa mesafe uçuşlarında kullanılan kent içindeki küçük havalimanının ismine esin veren uçak sporcusu Jorge Newbery, o dönemlerin önemli bir popüler simasıydı. *La Prensa* gazetesinin tirajı 100 bini aşmış, *La Nacion* ise bütün dünyadan haber geçen bir muhabirler ağına kavuşmuştu.

Rio de la Plata adının anlam değil ses benzerliği yoluyla İngilizce'ye tercüme edilmesiyle River Plate adını alan futbol takımı 1901'de, Boca Juniors ise 1905'te kuruldu. Cenovalı göçmen işçilerin ağırlıkta olduğu Boca mahallesinin takımı olan bu ikincisi, Cenova argosunda 'Cenovalılar' an-

lamına gelen Xeneizes adıyla anılırdı. Yüzüncü yıldönümü etkinlikleri de hoş bir espriyle, Centenario (yüzüncü yıl) değil Xentenario adıyla kutlandı 2005'te. Boca Juniors yüzyıl öncesi gibi şimdi de alt sınıfların takımıdır ve Boca-River derbisinin tribünleri, futbol dünyasına benzerine pek rastlanmayacak bir sınıfsal karşılaşmayı yansıtır. Boca'nın günümüzdeki patronu Mauricio Macri'nin, Arjantin'deki en büyük sermaye gruplarından Macri Holding'in de sahibi, üstüne üstlük sağcı bir partinin lideri olmasıysa apayrı bir hadisedir.

Yirminci yüzyılın getirdiği yeni göçmenler ekip biçecekleri, hayvan yetiştirecekleri ufak bir toprak parçası ile kendilerine ait müstakil ev değil, kentlerde bir iş bulma arayışındaydılar. Piedras caddesi 1268 numaradaki 104 odalı evde kalan 500'ü aşkın göçmen işçinin durumu, yeni dönemin manzarasını yansıtan iyi bir örnek olsa gerektir.

Anarşist göçmenlerin sınır dışı edilmesine imkân tanıyan ve son halini 1899'da alan 4144 sayılı oturma izni yasasıysa, daha 1902'ye uzanan üç yılda, 60 ailenin anarşizm gerekçesiyle Barcelona ve Cenova'ya sınır dışı edilmesine yol açmıştı.

Pencerelerden sallandırılan, kapılara asılan İspanya ve İtalya bayrakları, göçmen işçilerin doluştuğu kentin yeni yüzünü gösteriyordu o yıllarda. Arjantin'e 1880'den önce gelenlerin üstünlüğüne dayanan Yurtseverlik ise, buna karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştı. 1810'da İspanya bayrağı açmak, Kralcılık sayılırdı. Oysa 1910'da İspanya bayrağına karşı çıkmak, tam aksine, ezilenlere karşı ırkçı patronlardan yana tavır almaktır. Göçmenler arasında Yurtseverlerin en sert oklarına hedef olanlarsa Rusya ve Doğu Avrupa kö-

kenli olanlardı. Çünkü bunlar anarşist ve Yahudi de olurlar, veya öyle bilinirlerdi.

Komünizmin Arjantin tarihi 1857'de siyahların yayınladığı *El Proletario* dergisiyle başlamış, 1872'deyse Birinci Enternasyonal'in Arjantin'e sığınan sürgündeki Fransa seksiyonu militanları yeni bir soluk kazandırmışlardı. Bismarck rejiminin anti-sosyalist yasalarından kaçarak Arjantin'e sığınan ve Arjantin sosyalistleriyle yoğun entelektüel ilişkiler kuran Almanlar, kendi dillerinde yayınladıkları *Vorwarts* adlı dergilerinde Marksist teoriye önemli açılımlar getirmekle kalmamış, sosyalist sendikalar kurmuşlardı. Alman sendikacı Guillermo Liebknecht, 1890'daki 1 Mayıs kampanyasının örgütlenmesine önayak olmuştu. Arjantin'deki Alman sosyalistlerle İtalyan anarşistlerin ortaklaşa kotardığı bu kampanya sürecinde gruplar arası bazı toplantıların İspanyolca değil Fransızca yapılması da ufak bir ilginç ayrıntı olmalı. Zaten, Arjantin'deki ilk 1 Mayıs kampanyasını düzenleyen girişimin adı Enternasyonal Komite'dir.

Yüzyıllar kavşağında yayınlanan *El Obrero* (İşçi) ve *La Vanguardia* (Öncü) gazetelerinde yazan Juan B. Justo'nun kurduğu, kuruluş belgesini Friedrich Engels'in gözden geçirdiği Sosyalist Parti, 1904 seçimlerinde Amerika kıtasının ilk sosyalist milletvekili olan Alfredo Palacios'u meclis sıralarına taşımayı başarmış, çalışanlardan yana reformlar için etraflı bir mücadele başlatmıştı. Meslekten bir avukat olan ve Boca semtindeki yazıhanesinin kapısındaki 'yoksulların davalarına ücretsiz bakılır' anonsuna güvenen pek çok işçinin derdine derman olan Palacios, bu mücadelesini meclis çatısı altında sürdürürken, parti ise 1909'de sosyalist bir

kooperatif olan El Hogar Obrero'yu (İşçi Yurdu) oluşturmuştu. Kooperatifçilik, o günden beri de Arjantin solunun önemli meziyetlerindendir ve devletten kurtarılmış özerk-otonom hayat alanları, mahalleler, okullar, dayanışma örgütleri kurmakta işe yarar.

Arjantin'deki sosyalist ve anarşist sendikalar, daha doğrusu bir kısmı sosyalistlerin, diğerleri anarşistlerin girişimiyle kurulan sendikalar yeni yüzyılla beraber, 1901'de birleşmişler ve Arjantin İşçi Federasyonu'nu (FOA) oluşturmuşlardı. Bu birleşme Arjantin işçi hareketi tarihindeki önemli bir dönüm noktası sayılır ama fazla uzun ömürlü olmamıştır. Sosyalistler iki yıla kalmadan ayrılarak Çalışanların Genel Birliği (UGT) adıyla kendi konfederasyonlarını kurdular, ertesi yıl da anarşistler kendi çizgilerindeki Arjantin Bölgesi İşçi Federasyonu'nu (FORA) oluşturdular. Bütün işçilerin ortak örgütü olan FOA böylelikle tarihe karışırken, sendikalı olmak isteyen işçilerin de anarşist veya sosyalist olmak mecburiyeti doğuyordu pratikte.

Bu mecburiyet, sosyalist sendikalarda o kadar büyük sorunlara yol açmasa da, anarşist sendikalardaki durum fenaydı. Sosyalist örgütlenme modelinde işçi hareketinin siyasal ve ekonomik mücadele araçları olan partiler ve sendikalar birbirlerinden ayrı olduklarından ve zaten sosyalistler de hemen her zaman öncü/kitle ayrımı yaptıklarından, sosyalist bir sendikaya üye olan işçiler, sosyalist partiye de üye olmak zorunda değillerdi. Ama anarko-sendikalist ve anarko-komünist örgütlenmelerde böyle bir siyasal/ekonomik örgüt ayrımı bulunmadığından, sendikanın kendisi aynı zamanda siyasal bir örgüt konumundaydı.

FORA, kuruluşunun ertesi yılında düzenlediği kongrede kendini resmen anarko-sendikalist ifadesiyle tarif edip üyelik kriterleri arasında anarko-komünizmi benimsemeyi de sayınca bu zorunluluk iyice katılaştı. FORA'nın örgütlü olduğu işyerlerinde çalışan ama anarşist-komünist düşünceyi savunmayan işçiler, sendikadan atılmak istemiyorlarsa anarşizmi benimsemek zorundaydılar.

Sendikacılıkta yaşanan krizi aşmayı amaçlayan ilk birkaç girişim para etmeyince, sosyalist UGT 1909'da kendini dağıtarak, 'partilerden ve akımlardan bağımsız devrimci sendikacılık' yandaşı Arjantin Bölgesi İşçi Konfederasyonu'nun (CORA) kuruluşunu ilan etti. Üyelerin siyasal özgürlükleri bulunan CORA ile anarşist olmak mecburiyeti bulunan FORA 1915'te birleştiğindeyse, yeni bir ayrışma yaşanacaktı.

FORA'nın dokuzuncu kongresi, anarşist olma mecburiyetini kaldırarak devrimci bir çoğulculuğu benimsemiş, böylece CORA'nın FORA'ya katılmasına izin vermişti. Kongrede azınlıkta kalanlarsa ayrılıp kendi FORA'larını kurdular. İkisi de FORA adını kullanan konfederasyonlardan birisi 'beşinci kongreciler', öteki 'dokuzuncu kongreciler' adıyla anılacaktı ilerleyen yıllarda.

Dokuzcular 1922'de başka bazı bağımsız sendikalarla 'partilerden bağımsız, onlardan oy karşılığı rüşvet almayan, proleterlerin devrimci sınıf mücadelesini örgütleyen' temelde birleşerek Arjantin Sendikal Birliği'ni (USA) kuracaklar; USA ise 1930'da Arjantin İşçi Konfederasyonu'yla (COA) birleşerek Genel İş Konfederasyonu'nu (CGT) oluşturacaktı ki, bu sonuncusu Arjantin'in o günlerden bu yana en büyük (ve çoğu zaman tek) emek örgütü olmuştur. Ya da da-

ha dürüst olmak gerekirse, kuruluş yıllarındaki CGT'yle hiçbir alakası olmayan, devletin çalışan sınıflar içindeki mafyatik uzantısı haline gelmiştir.

Beşçiler ise, Marksist kesimlerde Birinci Enternasyonal adıyla bilinen Uluslararası İşçi Derneği'nin (AIT) devamı sayılan organizasyonun Arjantin kolu olarak, FORA-AIT adıyla devam ediyorlar günümüzde yollarına ama, onyıllar gözle görülmeyecek kadar ufak bir sol çevreye çevirmişti onları. Nasıl başladığı ve nasıl bittiğine bakıldığında, yirminci yüzyılın Arjantin'i neye çevirdiği zaten ortadadır.

MAYIS DEVRİMİ YÜZ YAŞINDA

Arjantin, masallara yaraşır bir görkemle kutlamak istemektedir Mayıs Devrimi'nin yüzüncü yıldönümünü. Ne de olsa, henüz askeri darbeler dönemi başlamadığından ve onlara eşlik edecek yurtsever-militarist söylem iyice yerleşiklik kazanmadığından, ülke tarihinin kuruluşunu simgeleyen en önemli gün Mayıs Devrimi'dir hâlâ: 'Latin Amerika'nın bağımsızlıkçı generalleri' henüz icat edilmemiştir.

Dillere destan etkinliklerle bütün dostlara ve düşmanlara 'dünyanın ucunda bir çölde kurulan Avrupa Ülkesi' mucizesini tanıtmaya hazırlanan Arjantin burjuvazisinin, Moreno ve yoldaşlarının 1810'da gerçekleştirdiği devrimin eşitlikçi değerlerine fazla aldırış ettiği yoktur elbette.

Yerliler ve beyazların eşit haklara sahip olduğunu bildiren Mayıs Devrimi, yeni tür bir ırkçılığın malzemesine dönüşür hatta: Yurtseverlerin söylemine bakılırsa, eskinin yerlileri dahi şimdinin göçmenlerinden daha değerlidir.

Ülkeyi yönetenler yüzüncü yıl kutlamalarına hazırlanadursunlar, Mayıs Devrimi değerlerinin gerçek savunucusu olan işçi sınıfı da bütün baskılara karşı örgütlenmektedir. Yüzüncü yıla bir Mayıs kala, 1 Mayıs 1909'da, ırkçı göçmen yasasını protesto etmek ve sekiz saatlik işgünü talebini yinelemek isteyen binlerce işçi, anarşistlerin ve sosyalistlerin çağrısıyla meydanlara çıkar. Ramon Falcon komutasındaki devlet güçleri FORA kortejine saldıracak, 12 anarşist işçi öldürülecektir bunun sonunda. 1890 devrimi günlerindeki hükümet yanlısı/karşı-devrimci güçlerin komutanı Ramon Falcon, neredeyse yirmi yıl sonra, 1 Mayıs mitingini de kana bulamıştır.

Katliamın sorumlusu Falcon, altı ay sonra, Arjantin'de yaşayan Ukraynalı yahudi anarşist Simon Radowitzky'nin attığı bir bombayla öldürülecektir. Yaşı genç olduğundan idam edilmeyen Radowitzky, Yrigoyen hükümetinin çıkardığı afla ülkeden ayrılması kaydıyla 1930'da serbest bırakılacak, bir müddet Uruguay'da yaşadıktan sonra faşizme karşı savaşmak üzere İspanya'ya gidecek, Frankizmin zaferinden sonra Meksika'ya sığınacak, 1956'daki ölümüne değin devrimci bir işçi olarak bir oyuncak fabrikasında çalışacaktır. Arjantin'de 1976 darbesiyle iktidara gelen faşistlerse, tarihsel bir intikam duygusuyla, Ramon Falcon adını vereceklerdir Buenos Aires'te bir caddeye. O cadde nerededir derseniz, devrimcilerin işkence gördüğü ve imha edildiği Olimpo Garajı'nın hemen önünden geçer.

1 Mayıs 1909 gösterilerinin kana bulanması, devletin ve patronların belki de hiç tahmin edemeyecekleri bir şekilde cevaplanacaktır. Sosyalistler ve anarşistler bütün güçlerini birleştirirler, süresiz genel grev kararı alınır aynı akşam.

Gösterilerde ölenler, 300 bin kişinin katıldığı görkemli bir cenaze töreniyle defnedilirler 4 Mayıs'ta. Arjantin tarihinin en büyük genel grevi, işçilerin genel grev yoluyla hükümetle masaya oturarak taleplerini kabul ettirdikleri ilk örnek olarak geçecektir dünya tarihine. 8 Mayıs günü, Buenos Aires kentindeki ceza yasasının iptal edildiği, grevler nedeniyle tutuklanmış bütün işçilerin serbest bırakıldığı, kapatılmış işçi lokallerinin yeniden açıldığı ilan edilir.

Arjantin tarihine 'Semana Roja' (Kızıl Hafta) adıyla kaydolan 1-8 Mayıs günleri, işçi sınıfının bağımsız bir siyasal kimlik ve kendi bağımsız örgütleriyle, bir bağımsız bir sınıf olarak ülke sahnesine çıkışını da müjdeler. Hafta sona erse de hareketin devamı gelecektir üstelik.

Grevler, Falcon'un öldürülmesi gibi silahlı eylemler, yürüyüşlerle geçen bir yıldan sonra, 1910 yılı Mayıs ayına gelindiğinde, anarşistler ve sosyalistler genel grev için bir kez daha sıvarlar kolları.

Anarşist gazete *La Protesta* ise, göçmen yasası derhal iptal edilmezse, burjuvazinin özenle hazırlandığı yüzüncü yıl törenlerinde ülkenin savaş alanına çevrileceğini müjdeler ama, bunun sonucu tam bir kâbus olur: 13 Mayıs akşamı acil toplantı yapan meclis, ülke genelinde sıkıyönetim kararı alır ve aynı akşam bir kısmını üniversitelilerin oluşturduğu yurtsever kalabalık, polislerin desteğiyle terör estirir kentteki işçiler ve sosyalistler üzerinde. Sendikalar basılır, anarşist ve sosyalist gazetelerin lokalleri dağıtılır, 'Ruslara Ölüm' sloganlarıyla Once mahallesine saldırılır. Bu yurtseverlik tarzının, yabancı sermayeye ve devletlere değil, yalnızca göçmen işçilere karşı şekillenmesi fazla sıradışı sayılmaz. Mayıs ayının son günleri geldiğinde, işçi ve göçmen

hareketinin bastırıldığı Buenos Aires, dünyanın efendilerini ağırlayacaktır bütün cömertliğiyle.

İspanyol ve İtalyan işçiler baskının binbir türüyle yüzleşirlerken, İspanya ve İtalya birer anıt armağan ederler Arjantin'e. İngilizler bir saat kulesi yaptırır: Yüzyılın son çeyreğinde, 1982'de İngiltere ile Arjantin arasında savaş çıkınca, iki ülke arası dostluğu simgelesin diye inşa edilmiş kulenin anlamı da değişecektir tabii. Retiro semtindeki bu kule, günümüzde İngilizler değil Malvinas Şehitleri adını taşıyan meydandadır ve savaşta ölen Arjantinlilerin adının yazılı olduğu duvarın önünde iki asker nöbet bekler.

Mayıs Devrimi'nin yüzüncü yılı sayısız tören, etkinlik, kongre ve gösteriyle kutlanır, amacına ulaşır. Sosyalistler, feministler de katılmışlardır bunların bir kısmına. Arjantin dünya podyumlarına çıkmış, büyük alkış toplamıştır. Dünya, savaşlara ve devrimlere doğru koşturmaktadır; Arjantinli işçilerse yeni Mayıslara.

İSYANLAR VE İNTİHARLAR ÇAĞI

1912 yılındaki başkan Roque Saenz Pena, seçim sistemini onarıp da genel ve gizli oy ilkesini yerleştirince, başını çektikleri 1890 devriminden bu yana seçimleri boykot eden Radikal Yurttaş Birliği (UCR) mensupları da aday çıkarmaya ve oy kullanmaya başlarlar nihayet.

Aradan geçen zamanda bağımsız bir işçi hareketi ortaya çıktığından radikallere kala kala orta sınıflar ile oligarşi arasında yalpalamak düşmüş, işçiler ile büyük sermaye arasındaki kavgalarla şekillenen siyasal hayatta liberal darbe hayallerine yer kalmadığından 'yeni bir 1890' bek-

lentileri çoktan çöp sepetini boylamıştır. UCR'ye düşen, sınıflar arası gerilimi düşürmek, bir toplumsal uzlaşma sağlamaktır.

1890 devriminin liderlerinden Leandro Alem'in akrabası Hipólito Yrigoyen, 1916 seçimlerini kazanarak 1916-1922 ile 1928-1930 dönemlerinde başkanlık koltuğunda kendisinin oturacağı, 1930'a kadar kesintisiz on dört yıl sürecek UCR iktidarını başlatır.

Yrigoyen hükümeti, dünya savaşında tarafsız kalmasını sağlar Arjantin'in. İki ticaret gemisi farklı tarihlerde Almanya tarafından batırılır, Arjantin buna karşılık bir nota gönderir, Almanya resmi özürlerini iletir, tarafsız bir ülke olarak ticaret yapmaya devam eder ve iyi de para kazanır. İngiltere başbakanı Lloyd Gorge'un, "Savaş, Arjantin etleri ve buğdaylarıyla kazanıldı," sözü yanlış sayılmaz o kadar: Savaşın yakıp yıktığı Avrupa top ve kurşunların yanında bir de yiyecek kıtlığıyla boğuşurken, Arjantin'e yüksek miktarda sermaye ihraç eden İngiltere, karşılığında da gemiler dolusu yiyecek almıştır.

Yrigoyen'in iktidara geldiği 1916'da sosyalistler ikiye bölünürler. Sosyalist propagandayı Yrigoyen hükümetinin tarafsızlık politikasının eleştirisi üzerine kurmak isteyen çoğunluk, Almanya ile Türkiye'deki arkaik rejimlere karşı devrimlerin taşıyıcısı Fransa'nın, demokratik İngiltere'nin, özgürlük mücadelesi veren Balkan halklarının yanında savaşa girmesini savunmaktadır Arjantin'in. Hükümetin tarafsızlık politikasını yerinde bulan azınlık kanadıysa Enternasyonal Sosyalist Parti adıyla ayrılıp kendi yolunda ilerler. Bu ikinciler 1917'deki Rus devrimini coşkuyla destekleyecek, 1918 başlarında *El Internacional* gazetesini yayımlama-

ya başlayacak, katıldıkları Üçüncü Enternasyonal'in söylemine uyarak Komünist Partisi* adını alacaklardır. Ama yalnızca komünistleri değil, sosyalistleri de etkiler Rusya'daki devrim. En çok da kadınları: Başka ülkelerin çoğunda oy hakkı dahi bulunmayan kadınların eşit ve özgür yurttaşlara dönüştüğü, çocuklara bakmanın kadınların sorumluluğu olmaktan çıkarıldığı Rusya, Alicia Moreau, Elvira Rawson ve Alfonsina Storni'nin başını çekeceği ve muazzam bir kitlesellik yakalayan Ulusal Feminist Birliği'nin yelkenini güçlü rüzgârlarla doldurur.

Arjantin'deki anarşistleri bölen etkense, Rusya'daki devrim olur yine. Lenin başbakanlığındaki koalisyon hükümetinin kapitalizmi sürdürdüğüne inanan *La Protesta*, *El Libertario*, *Tribuna Proletaria* gazeteleri bir yandadır, devrime destek veren ve bu yüzden 'oportünist', 'hain' sayılan *Bandera Roja* diğer yanda.

Rusya'daki işçilerin zaferinin Arjantin'deki Rusya kökenli göçmenleri harekete geçirmek açısından iyi bir vesile olduğunu düşünen *Bandera Roja*'cılar, Rusça bir gazete yayınlayacak paraya kavuşmak için banka soymaya başlarlar ama, bu tarz eylemlerin sol içindeki bir numaralı muhalifinin, Rusya devriminin Arjantin sözcüsü konumundaki Komünist Partisi olması, tartışmalardaki safları iyice karıştıracaktır.

---

*) Komünist Enternasyonal partilerinin 'ulus adı + KP' kalıbına uygun ad alması, Güney Afrika ve benzer birkaç ülkede olduğu gibi Arjantin'de de kimi sorunlara yol açar. Çünkü o tarihlerde Arjantin'deki KP'nin üyeleri arasında kendilerini 'Arjantinli' değil İtalyan, Yahudi, vs. olarak görenler veya öyle olanlar çoğunluktadır. Günümüzdeyse hem bu ismin daha yerleşik olması ve hem de parti adlarının 'Arjantin', 'Arjantinli', 'Ulusal' ifadelerini içermesini yasaklayan kanun maddesinden dolayı, Arjantin'deki KP resmi olarak Partido Comunista adını taşımakta, ancak logosunun altına kimi zaman 'de la Argentina' ibaresini koymaktadır.

Rusya'daki Sovyet devrimini izleyen yıllarda Arjantin'deki komünistlerle anarşistlerin birbirleriyle düşünsel tartışmaya girebildikleri yegâne zeminin İtalyan Anti-Faşist Komitesi olduğunu da belirtmek gerekir. Liberal, sosyal demokrat, sosyalist, komünist, anarşist görüşlerden İtalyan siyasal göçmenlerin oluşturduğu bu yapılanma, Arjantin solunun farklı fraksiyonları arasında İtalyanca bir köprü kuruyordu.*

Anarşist, komünist, sosyalist kesimler Sovyet devrimini ve yapılması gerekenleri tartışırlarken, hükümetin ve sermaye çevrelerinin eli de armut toplamıyordu elbette. Bir avuç oligarkın elinde toplanmış tarım sahalarındaki tekelleşmeyi engellemek, ulusal zenginliklerin daha adil bir bölüşümünü sağlamak gibi dertleri olan hükümet, işçi hareketinin aşırılıklarını törpülemenin yolunu da bulmalıydı.

Nitekim hükümet hem faşistlerin baskısıyla, hem de huzur bozan bir işçi hareketinin faşistlerin önünü açacağı endişesiyle işçi hareketine iyi bir gözdağı vermeye kalktı ve Arjantin tarihinin en korkunç katliamını düzenledi. Peron'un ve gelecekteki Peronistlerin 'halkçı' sıfatıyla benimseyecekleri Yrigoyen, 1919 yılının Ocak ayında, yüzlerce işçinin katledildiği Trajik Hafta'yı da sığdıracaktı başkanlık dönemi icraatları arasına.

Polisin grevci metalurji işçilerine saldırması, çıkan çatışmada bir polisin ölmesi, misillemeye kalkışan polisin dört grevciyi öldürmesi, FORA'nın genel grev ilan etmesi, devletin grevi bastırmaya karar vermesi üzerine bir anda kıyamet kopmuş, işçi mahallelerinde ayaklanmalar patlamış, bir

*) *Los Anarquistas Expropriadores y Otros Ensayos*, Osvaldo Bayer (Planeta, 2004), s. 14-23.

hafta boyunca sokak savaşları yaşanmış, 800 işçi öldürülürken 50 bin kişi tutuklanmıştı. İşçileri öldürenler polisler değildi sadece. On yıldır inşa halindeki yurtsever hareket artık bir örgüt formu kazanmış, 1919'da beraber Arjantin Yurtsever Birliği de sahneye çıkmıştı. 1910'da anarşist ve sosyalist gazetelere baskın düzenledikleri vakit cam çerçeve kırmakla yetinen, Rus Yahudilerinin mahallesini bastıklarında 'ölüm' sloganları atmışlarsa da öldürmeyenler, lafta değil gerçekte öldüren bir güce dönüşmüşlerdi on yıl içinde. İşçi mahallelerindeki sokak savaşlarında 'Ruslara, Yahudilere ölüm' çığlıkları atarlarken, bir yandan da öldürüyorlardı hakikaten.

Ertesi yılsa, tarihe 'Asi Patagonya' adıyla geçecek yeni bir işçi ayaklanması patlayacak, bunu bastırmak amacıyla da çok daha ağır bir katliam tertiplenecektir, Yurtseverler Birliği destekli devlet güçlerince.

Günümüzdeki Arjantin başkanı Nestor Kirchner'in de memleketi olan Santa Cruz eyaletinin Rio Gallegos kentinde, yün ihracına yönelik çalışan latifundiyalar ve İngiliz şirketlerine ait soğutucu depolarda sendikal örgütlenme yürüten İspanyol anarşist Antonio Soto (nam-ı diğer Galiçyalı Soto) ve yoldaşları göçmenler yasasına dayanılarak sınır dışı edilmek istenince, büyük bir kampanya başlatır işçiler. Bazı hakları kazanır, bazılarını kaybederler. Kampanya devam eder, pazarlıklar sürer, işten atılanlar ve tutuklananlar olur, sonra bazısı işe veya evine geri döner, en sonunda, nicedir kollanan uygun zaman gelip çatınca, 10 Kasım 1920'de ordu birliklerinin de desteğiyle nihai taarruzu başlatır devlet. Yurtseverler Birliği'nin yurtseverliği, daha doğrusu 'yurtsever' dendiğinde Arjantin'de anlaşılan şey İngiliz

şirketlerini korumak anlamına geldiğinden, onlar da yerlerini alırlar saldırıda. Tek bir saldırganın dahi burnunun kanamadığı 'çatışmada', 1500 işçi, sendika liderlerinin tamamı kurşuna dizilir.

İngiliz yün patronları, Arjantinli askerlere ve yurtseverlere etkileyici bir ödül vermeye kalkarlar bu katliamdan dolayı ama, verdikleri sözü tutamazlar: Santa Cruz fahişeleri, 1500 işçiyi öldüren katillerle yatmayacaklarını açıklamışlar, kapılarını kapatan genelevler direnişe geçmiştir.

Patagonya katliamındaki askerlerin komutanı Hector Varela ise 27 Ocak 1923'te, Arjantin'e Almanya'dan göç etmiş, Tolstoy'un dünya görüşünü benimseyen şiddet karşıtı bir anarşist olan Kurt Gustav Wilckens'in fırlattığı bir bombayla boylar öbür dünyayı.

Trajik Hafta ve Asi Patagonya günlerinde olduğu gibi, cezaevindeki Wilkens, Yurtseverler Birliği'yle bağlantılı bir gardiyan tarafından öldürüldüğünde de UCR, sosyal demokrasi vardır Arjantin'de iktidarda. Ne ki, sosyal demokrasi yine de büyük sermaye çevrelerine yaranamayacak, Hipólito Yrigoyen kendi iktidarı döneminde palazlanmış yurtseverlerin gayretiyle, Arjantin tarihinin ilk askeri darbesiyle 1930'de indirilecektir iktidardan.

Yrigoyen'in yerini alan Uriburu cuntası, boş vakitlerini liberter kitaplar satarak geçiren İspanyol anarşist genç Joaquín Penina'yı öldürerek başlar işe. Ulusal Feminist Birliği kurucularından, Arjantin'e İsviçre'den göç eden Zürih doğumlu şair Alfonsina Storni, dünyanın zorbalığın gölgesine girdiği 1938'de, günümüzde heykelinin bulunduğu sahil kenti Mar del Plata'da son verecektir hayatına.

Tarihçi, sol politikacı ve müzisyen Felix Luna'nın yazdığı, Mercedes Sosa'nın yorumladığı "Alfonsina y El Mar" (Alfonsina ve Deniz) sözlerinde dendiği gibi, Alfonsina üzerini denizle örter.

Faşizmden kaçarak sığındığı Brezilya'da 1942'de intihar eden Avusturyalı yazar Stefan Zweig'ın son mektubu, kim bilir, Alfonsina'nın son mektubu olarak da okunabilir belki: "Bütün dostlarımı selamlıyorum. Uzun geceden sonraki şafağı görebilirler hâlâ. Ben öylesine sabırsızım ki, onlardan önce yola çıkıyorum."

TANRI-VATAN-AİLE SEVGİSİ ADINA

6 Eylül 1930'da, modern tarihinin ilk askeri darbesine sahne olur Arjantin. Silahlı kuvvetlerde farklı sorumluluklar almış Jose Felix Uriburu'nun örgütlediği askerler, acıdır ki halkın sevgi gösterileri arasında son verirler Hipolito Yrigoyen hükümetine.

Prusya ordusuna hayranlığından dolayı yakınlarının Von Jose lâkabını yakıştırdığı, Avrupa'daki faşizmlere gönülden bağlı Uriburu, 'devrim' bildirisini Arjantin edebiyatının en büyük şairi, Borges'in hayranlık duyduğu Leopoldo Lugones'e yazdırır. Ne var ki Lugones'in kaleme aldığı bildiri, içeriğindeki faşist vurguların aşırılığından dolayı darbeci cuntanın Uriburu dışındaki üyeleri olan albay Jose Maria Sarobe ve general Agustin P. Justo'nun tepkisini çeker ve rafa kaldırılır.

Şair Lugones'in aynı adlı oğlu, farklı yolla hizmet edecektir Uriburu diktatörlüğüne: Polis müdürü, yeni işkence aletleri geliştiren bir mucittir. Latin Amerika'da sonradan

yaygınlaşacak olan akülü işkence makinesini o geliştirir. Şair Lugones'in torunu, polis Lugones'in kızı olan gazeteci-yazar Susana Piri Lugones'yse, yıllar sonra, 1976 askeri darbesinden sonra sol kimliği yüzünden işkence göreceği ESMA'da bu makineyle öldürülecektir.

Darbeyi yasallaştıracak bir mekanizma arayan Uriburu, 10 Eylül'de Yüksek Mahkeme tarafından 'de facto başkan' sıfatına kavuşturulur. Meclisi dağıtır, ülke genelinde sıkıyönetim ilân eder.

Askeri darbe, askerleri değil oligarşiyi yerleştirmiştir aslında iktidara. Uriburu'nun kendisi Arjantin Finans Bankası müdürüdür. Başkan yardımcısı Enrique Santamarina, Standard Oil ve Baltic SA'yla iş yapmakta; içişleri bakanı Matias Sanchez, Sorondo Standard Oil ve bilumum Fransız, İngiliz, İspanyol şirketlerinin Arjantin yatırımlarının avukatlığını sürdürmekte ve bu liste böyle uzayıp gitmektedir.

Uriburu cuntası 'Tanrı, Vatan, Aile' sevgisinden söz eder.* İlerleyen yıllarda da Arjantin ordusu, 'Tanrı, Vatan, Aile' sevgisi adına hayata geçirecektir bütün icraatlarını. Hıristiyan pısırıklığından şikayetçi, bazen Hıristiyanlık öncesi dinlerin sembollerine yaslanan Avrupa faşizmlerinden farklı olarak, tanrı sevgilisini ve kiliseyi yüceltmekte; aile ocağından ayrılıp yatılı okullara ve lejyonlara katılan vatanın evlatlarını öne çıkaran Avrupa faşizminin aksine muhafazakârlığını sıcak yuva imgesinden beslemekteyse de, faşizme ve Nazizme hayli öykünen bir sistem yerleşmiştir iktidara.

---

*) Bu vurgunun resmîleştirilmesi, darbe manifestolarına yerleştirilmesi ve her darbede kilisenin de işin içine çekilmesiyse 1943'te başlayacak bir adettir (*Medio Siglo de Ploclamas Militares*, Horacio Verbitsky, Ed. La Pagina, 2006, s. 26-27).

Faşizm vurgusunu ve halk katılımını yetersiz bulanlarsa elbette vardır, olacaktır: İlerleyen yıllarda bir zaman, Hitler'in selamladığı geçit töreninin resmini basan *Bandera Argentina* gazetesi, örneğin, "Bunun bir benzerini Plaza de Mayo'da ne zaman göreceğiz?" diyerek başlığına yansıtacaktır sabırsızlığını.

Avrupa faşizmi, işçi sınıfını milliyetçi ülküler etrafında, korporatist temelde örgütlemeyi başarmışsa da, işçilerin geniş kısmının göçmenlerden oluştuğu Arjantin'de Uriburu'nun bunu yapabilme imkânı kısıtlıdır. Her şey bir yana, ortada bir milli kimlik yoktur daha ve derme çatma da olsa bunu yaratarak işe başlamak gerekir.

Uriburu cuntası, tango güftelerinin argodan, hele İspanyolca olmayan kelimelerden temizlenmesini buyurur ve bütün sakıncalı sözcükler resmi dilden temizlenirler birer birer. Sözcük temizliğini, tarih çalışmalarındaki revizyonizm harekâtı izler. Mayıs Devrimi ve tarihteki siviller geri plana sürüklenir, San Martin bir ulusal kahraman olarak çıkar ortaya. San Martin, en önemli kahraman seviyesine yükseleceği günleri Peron yıllarında görecektir.

Yahudiler 'Rus', Suriye-Lübnanlılar ve Ermeniler 'Türk', İtalyanlar 'Napolili' sözcüğüyle aşağılanırken, koca Christophe Colombe bir 'Napolili' sayılamayacağından, deveye kırk takla attırılıp İspanyol bir köken bulunur ona. Kendi içinde bol çelişki barındıran yeni resmi söyleme göre tarihsel İspanya anavatan, Hispanik Kültür ata mirası, bağımsızlıkçı generallerse anavatandan doğan ve rüştünü kanıtlayan yeni ulusun cesur kahramanlarıdır. Tanrı-Aile-Vatan duyguları güçlü yeni ulusu askerler kurduğundan, onu ve

onun Katolik-Cumhuriyetçi değerlerini korumakta da askerlerin ayrıcalıklı bir konumu vardır.

Uriburu işi fazla uzatmadan, darbenin ertesi yılında seçim kararı çıkardığında, artık aklı başına gelmiş halkın yurtsever görevlileri işbaşına getireceğinden, sandığın dibine gömülecek radikallerin iyi bir ders alacağından öylesine emindir ki, demokrasiye ve seçimlere övgülerle süslemektedir konuşmalarını. Ne var ki kamuoyu yoklamaları işin hiç de öyle olmadığını açık edince seçimleri bir telaş durdurur, yalnızca izin verilmiş adayların yarışacağı ve sandıktan istenen netice çıkmasını sağlayacak teknik önlemlerin ihmal edilmeyeceği yeni bir tarihe kaydırır.

1932'de, cuntanın liberal generali Agustin Pedro Justo, askeri rejimden çıkışa yardımcı olmak adına pek çok sivil partinin katıldığı bir ittifakla, halk oyuyla gelir oturur başkanlık koltuğuna. Uriburu sağlık sorunları yüzünden Fransa'ya gider, kısa zaman sonra da son nefesini verir.

Arjantinli kimliğine, ordusuna, yurtseverliğine yapılan vurguların gölgesindeki dönemin emeğiyle geçinen Arjantinlilerin hayatındaki bilançosuysa şöyledir: 1929'da 100 lira kazananların geliri, 1932'de 81'e inmiş ve düşüş hızı da iyice yükselmiştir. Arjantin, otoritelerin utanmazca Villa Esperanza (Umut Mahallesi) adıyla vaftiz ettiği, halkın 'işsizler mahallesi' dediği ilk gecekondu semtleriyle tanışır. 1929 dünya krizinin de etkisiyle işsizlik, bağımlılık, dış borç artar ve ülkede, tarih kitaplarının günümüzde 'Alçaklığın Onyılı' olarak adlandıracağı dönem başlar. Hikâye, fazlasıyla tanıdık değil mi?

OLİGARŞİNİN SOLU, HALKIN FAŞİZMİ

Tony Blair gibilerinin henüz icat edilmediği çağlarda, gezegenimizin sol adlı sağ politikacılara duyduğu ihtiyacı Arjantin gideriyordu. Cuntacı general Agustin Pedro Justo'yu seçimle iktidara taşıyan Concordancia koalisyonu, bunun iyi bir örneği olmalı. Koalisyonda Ulusal Demokrat Parti (PDN) muhafazakârları da vardı ama, Anti-kişisel Radikal Yurttaş Birliği (UCR-Antipersonalista) ile Bağımsız Sosyalist Parti (PSI) üyeleri gözde bakanlık koltuklarını kaptırmamışlardı. Partiyi demir yumrukla ve kendi karizması etrafında yönettiğini söyledikleri Yrigoyen'i protesto ederek UCR'nin kişiselcilik karşıtı versiyonunu kuranlar, hem Uriburu darbesini desteklemişler hem de soluğu Justo'nun yanında almışlardı sonunda. Sosyalistlerin bağımsız olanlarıysa Sosyalist Parti'nin yeni dönemin gereklerine uygun davranmadığı, sekterliğin kurbanı olduğu, ulusal siyasal süreçlerin içine girip dönüştürmeye çalışmadığı gerekçesiyle bağımsızlaşmışlar, cuntanın etrafındaki koalisyona katılmışlardı böylece: Sosyalist hareket tarihindeki örneklerini sıklıkla görebileceğimiz bir modeldir ilerleyen yıllarda. Vatan kurtaran askerlerin yanı sıra, durumdan vazife çıkarıp vatana demokrasi getirmeye kalkan, soluğu da zorbaların yanında alan sosyalistler de eksik olmazlar.

UCR'deki Yrigoyen yandaşlarının boykot ettiği seçimlere, Yrigoyen'i tek adamcılıkla suçlayanlar büyük heveslerle katılmış, katılmakla kalmamış, hile de katmışlardı. Seçilen başkan Justo'nun itirafında kullanacağı ifadeyle, 'seçim hilesi' değil 'yurtseverlik hilesi'.

Kendisinin de içinde bulunduğu faşist askeri darbenin açtığı yoldan giden liberal Justo, hakkını teslim etmek gerekirse, 1930 darbesinin anayasal kurumları zedelememesi gerektiğine inanan kanadındaydı ki, daha sert bir çizgi öneren donanmanın aksine kara ordusunun çoğunluğu da o sıralar bu yaklaşımdaydı. Ordunun azınlıkta kalan sert elli faşistleriyse ilerleyen yıllarda Birleşmiş Subaylar Grubu (GOU) adlı cuntayı kuracaklardır ki, idolleri Mussolini ve Hitler, üyelerinden birisiyse Peron olacaktır.

Justo liberal-muhafazakâr bir çizgide yönetmekten yanadır Arjantin'i. Alman hayranı Uriburu faşizminin işçi sınıfını bastırması sayesinde, İngiliz muhibi Justo'nun liberal politikaları rahatlıkla uygulanabilecektir. Emsalsiz genişliklerde arsalar, iki kuruşa İngiliz şirketlerine satılır. Paraların banka kasalarından çıkıp da bir türlü halkın cebinde boy gösteremediği Arjantin aynı anda hem zenginleşmekte, hem de iflâs etmektedir Alçaklık Yılları süresince. İngilizler Arjantin'deki topraklarından, fabrikalarından yükledikleri ürünleri kendi ülkelerine satarlar; Arjantin'e gelen para da aslında İngiliz şirketlerine gitmektedir yine.

Süreç, Justo sonrası dönemde de bütün hızıyla devam edecektir. Dünya savaşı ve kendi ekonomikleri krizi yüzünden üretimlerini iyice düşüren ABD ve İngiltere, endüstriyel ürün ihtiyaçlarını da Arjantin'den karşılamak istediklerinden, Arjantin endüstrisi bu dönemde gelişir ve modernleşir ama, Arjantin'e o kadar da faydası dokunmaz bunun. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Arjantin'in gıda ve içecek üretimi yüzde 30'dan fazla artacak; tekstil, motorlu araç ve makine üretimi iki katından fazlaya çıkacak; kimya ve ecza

üretimi dörtte üçten fazla yükselecektir –tuhaf bir biçimde, Arjantin'in dış borçları da öyle.

Görev süresi 1938'de sona eren Justo'nun izleyicilerinin, ulusal ekonomiyi gırtlağından bağladıkları İngiltere'yle ilişkilerde faydalı olacağı inancıyla İtalyan-Alman-Japon faşizmlerine savaş ilan etme önerileriyse, ordudaki faşist kanadın engeline takılır. İç dengelerden kaynaklanan tarafsızlık politikasının ekonomide işe yaramadığı da söylenemez ama. Savaş yıllarında tarafsız kalan Arjantin, iyi paralar karşılığı Danimarka, Almanya, Fransa ve Romanya gemilerini kendi ülkesine kaydederek, onların denizlerde serbestçe dolaşıp ticaret yapabilmelerini sağlar.

Ama bütün bunların yanı sıra, kızılların en kızılları sosyalist/ilerici hükümetlerin işbaşında olduğu Meksika ve Şili gibi ülkelere gitmişse de, Arjantin'in de o yıllarda Franco faşizminden kaçan yeterince İspanyol siyasi göçmene oturma izni verdiğini geçerken belirtmek gerekir (bu her ne kadar, Arjantin devletinin kendi içindeki işçileri ve devrimcileri ezmeye çalışmadığı anlamına gelmiyorsa da).

1936'da, neredeyse on beş yıldır rastlanmamış güç ve kitlesellikte bir genel grev örgütleyen sendikalı işçilerin düzenlediği gösteriye güç kullanarak saldıran polis, ölümlere ve yaralanmalara yol açar, 2 bin işçi tutuklanır. Ancak polis baskısının işçi hareketini bastırmaya kâfi gelmeyeceğini, grev ve eylemde ısrar eden işçilerin çalışma yasalarında bazı değişiklikler yapılması taleplerinin sonunda kabul edileceğini ekleyelim. Tabii, o yılların dünyasındaki genel manzara düşünüldüğünde, baskının bu kadarla sınırlı kaldığına şükretmeli belki de. Polis copuyla gaz odası, aynı kefeye konamaz.

Justo'nun görev süresi bitiminde, 1938'de, Anti-kişiselci UCR lideri Roberto Marcelino Ortiz'le yola devam eder Concordancia koalisyonu. Ortiz iki yıl sonra ölünce koltuğunu dönem içi başkan sıfatıyla muhafazakâr Ramon Castillo dolduracak, her şey aynı tas aynı hamam devam edecektir.

Ortiz 1938'de, Avrupa'daki Arjantin konsolosluklarına, açıklanarak iptal edildiği Kirchner hükümetine kadar gizli kalacak bir emir göndererek, Yahudilere vize verilmemesini talep eder. Uriburu'yla başlayan, günümüzdeki deyişle neo-liberal hükümetlerin yol açtığı sosyal yapıda hüküm süren mafyaysa, Zwi Migdal adlı uluslararası Yahudi teşkilâtı eliyle, en az 3 bin Yahudi kadını Arjantin'e getirip fuhuş sektöründe çalıştırmıştır Alçaklık Yılları'nda.

Alçaklık Yılları'nın son başkanı Ramon Castillo, 1943'de, aşırı milliyetçi subayların oluşturduğu cunta tarafından devrilir. O cuntanın içinden çıkan Juan Domingo Peron'a çoğu yorumcu 'ideolojik planda sağcı, siyasal planda solcu' yakıştırmasında bulunacak, Fidel Castro'yla onyıllar sonra, Peron için söylenmiş belki de en açıklayıcı sözü söyleyecektir: "Mussolini'den öğrendiklerini halkın yararına kullanmasını bildi." Kim bilir, belki de Tanrı'nın Arjantin'e reva gördüğü talih budur: Sağ politikalar uygulayan sol partiler, sol politikalar uygulayan faşistler...

IV

PERONİZMİN SAĞI SOLU

FAŞİZME KARŞI MI SAVAŞMALI, OLİGARŞİYE KARŞI MI?



İkinci Dünya Savaşı karşısında alınması gereken tavır, başka bazı ülkelerde olduğu gibi, işçi hareketini Arjantin'de de ortadan ikiye bölmüştü.

Genel İş Konfederasyonu'nun (CGT) bir kanadındakiler sendikal mücadeleye eskisi gibi devam etmek istiyor, sosyalist ve komünist kesimlerin etkin olduğu ikinci kanadıysa işçi hareketine düşen görevin üretimi bütün hızıyla sürdürmek olduğuna inanıyordu. Bağımsız sendikalarsa ikiye bölünen CGT'nin 1 ve 2 numaralı mirasçıları arasında kalmışlar, kendilerine yön tayin etmeye çalışıyorlardı.

1943'de komünist işçi lideri Jose Peter'in hayvancılık sektöründe örgütlediği büyük grev, Komünist Partisi yöne-

timince durduruldu. İngiliz şirketlerinin yetiştirdiği Arjantin etleri İngiltere ve ABD'ye satılıyordu ve sosyalizmin anavatanı SSCB'yi korumak için, Nazilere karşı savaşan İngiliz-ABD askerlerini desteklemek gerekiyordu. Toplumsal değişimlerin yolu, savaşı müttefiklerin kazanmasından geçiyordu artık. Komünistler SSCB, sosyalistler demokrasi diyorlarsa da, sonuçta ikisi de aynı kapıya çıkıyordu.

Greve çıkmak demek, faşizmi desteklemek demekti komünist/sosyalist partilerine göre. Tıpkı ülkelerinin savaşa girmesini karşı çıkanlar gibi, müttefik devletlerin lojistik ihtiyaçlarını karşılamalarına engel olanlar da, dönemin gözde suçlamasıyla 'Nazi-Troçkist' sayılabilirlerdi üstelik.

Alçaklığın onyılı boyunca İngiliz şirketler ve İngiliz-ABD hizmetkârı politikacılar tarafından gırtlağına kadar sömürülmüş işçilerin artık patlama noktasına geldiği, üstelik bu dönemin faşizme eğilimli tiplerin kotardığı askeri bir darbeyle de olsa bir şekilde bitmesinin geniş işçi kitlelerini yeni arayışlara sürüklediği bir sırada komünist/sosyalist kesimlerin böylesi bir tavır takınması, bildik sonuca yol açtı: Komünist/sosyalist partiler işçi hareketindeki ağırlıklarını kaybettiler ve sendikalar, bugüne değin devam edecek Peronist-milliyetçi etkiye girdi.

1920'deki işçi hareketinin o dönemlerde çoğu sendikayı yönlendirecek güçte olan anarşistlerin silinmesine yol açması gibi, 1930'lardaki de komünistlerin etkinliğini azaltacaktı.

Arjantin işçi hareketinin kuruluşunda önemli payları bulunan anarşistler, devletle pazarlık yapılmayacağını söyleyen öğretilerinin dogmatik yorumunun kurbanı olmuşlardı. Anarşist kitaplar ücret ve çalışma koşulları konusunda patronlarla pazarlık masasına oturmaya karşı çıkmıyor,

devletle ilişkiyi ise yalnızca yıkmak gerekliliği üzerinden tarif ediyordu. Bir genel grevin başarıya ulaşması ve ücret/çalışma koşulları gibi başlıkların teker teker patronlarla değil, doğrudan devletle müzakere edileceği aşamaya varılması halinde ne yapılacağı belli değildi. Bunun uygulamadaki sonucuysa, diyelim ki çalışma saatlerinin düşürülmesi konusunda kendi patronlarıyla pazarlık eden, 1 Mayıs gösterilerinde de meydanlara çıkıp bu konuyu gündeme getiren anarşist sendikacıların, bu talebi tartışmayı kabul eden yetkililerin davetini aldıkları vakit ortadan kaybolmaları oluyordu. 1930-1940'ların işçi hareketi ortadan kaybolmak, gönülsüzce katılmak veya açıktan karşı çıkmak gibi seçenekler arasında gezinen komünistler bulmuştu karşısında.

1930'deki Uriburu cuntası, burjuvaziyi Arjantinlileştirmişti. İşçi sınıfını Arjantinlileştirmekse, nihayet şimdi başarılıyordu. O günden itibaren, milliyetçi hareket esas tabanını örgütlü işçi sınıfında buldu, işçi sınıfıysa gelecek umudunu Peronist ideallerde.

ABD ELÇİLİĞİ'NDEKİ KOMÜNİSTLER, PERON'U SAVUNAN İŞÇİLER

Alçaklığın Onyılı döneminin son perdesindeki işçi düşmanı ve muhafazakâr Ramon Castilla hükümeti, 3 Haziran 1943'te devrilmiş, darbenin lideri Arturo Rawson kendini başkan ilan etmişti ertesi gün. Ne var ki, birkaç günden fazla sürmedi bu macera ve darbe içindeki darbeyle başkan olan Rawson, darbe içindeki öteki darbeyle alaşağı edilip Brezilya'ya büyükelçi gönderildi.

Arturo Rawson, Buenos Aires yakınlarındaki 10 bin kişilik büyük bir birliğin komutanı olmak dışında anılmaya değer fazlaca özelliği bulunmayan bir generaldi. Birleşik Subaylar Grubu (GOU) ise kendi içinde sıkı örgütlenmiş, anti-komünist ve ultra-Katolik ideolojiyle donanmış, darbe heveslisi faşist gençlerden oluşuyordu ama, emirlerindeki asker sayısıyla değil hükümet darbesi, miting bile yapılmazdı.

GOU ve Rawson birbirleriyle irtibat kurup darbe tertiplemişlerse de iktidarı aldıktan sonra ne yapacaklarını önceden belirlememişlerdi; Rawson'un el çabukluğu marifet yöntemiyle kendini başkan ilan etmesi beklenmedik bir sürpriz olmuştu, ama üç gün sonra bu defa da GOU, Rawson'a bir sürpriz hazırlamıştı. Rawson'un hayatının ilerideki fasılları kendini devirenleri yeniden devirmenin yolunu kollamakla geçecek, sonunda başı belaya girecektir: GOU'yla beraber yaptığı darbeden değilse de, GOU'ya karşı yapmaya çalıştığı darbeden yargılandı, mahkûm edildi.

Arturo Rawson faşist mi faşist bir herife bırakınıştı yerini. Birinci Dünya Savaşı'nda gönüllü olarak Almanya'ya gidip orduya yazılan, Yrigoyen'i deviren darbeye coşkuyla katıldıktan sonra Uriburu diktatörlüğünün istihbarat teşkilâtında üst konumda çalışan, Arjantin askeri ataşesi olarak görevli gittiği faşist İtalya'da Mussolini'ye bağlanan Pedro Pablo Ramirez, GOU adına başkanlık koltuğuna oturtulmuştu. Sekiz aylık başkanlık dönemindeki ilk işi üniversite özerkliğine son vermek, ikinci işi okullarda dini eğitimi zorunlu kılmak, diğer icraatları da sendikaları devlete bağlamak, komünistleri iğneli fıçıya atmak, polis teşkilatını faşistleştirmek olacaktı. Bir diğer icraatının, Arjantin'i Al-

manya-İtalya-Japonya yanında savaşa sokmak olmasınıysa, ABD-İngiltere destekli Arjantin oligarşisi engelledi.

Ramirez, sonradan farkına varacağı üzere Almanya ve İtalya'nın değil, İngilizce konuşan dünyanın efendilerinin kolonisine dönüşmüş bir ülkenin başkanıydı ve faşistliğinin sınırını da kendisi değil bu konumu belirliyordu. Hitler'e ve Mussolini'ye duyduğu hayranlık işçilere ve komünistlere saldırınakla sınırlı kalması kaydıyla destekleniyor, uluslararası ilişkiler alanına yansıtmasına veya Arjantin'in İngiltere'ye yaptığı gıda ihracatını kesmesineyse izin verilmiyordu. Ramirez, Arjantin faşizminin traji-komik durumunu ve ABD-İngiltere demokrasisinin ikiyüzlülüğünü gösteren iyi bir örnek olsa gerektir.

Ramirez'in baskı altına aldığı ve bazısını ülkeden kaçmak zorunda bıraktığı komünistlerin o sıralardaki bütün gayretinin SSCB müttefiki İngiltere'yi desteklemek adına işçi grevlerine karşı çıkmakla sınırlı olmasıysa, madalyonun diğer yüzü...

1943 yılı Haziran ayından ertesi yılın Şubat ayına kadar iktidarda kalan Ramirez, ortaklarından Juan Domingo Peron'u ilk başta savaş bakanlığına oturtmuştu. Ancak Peron'un Alman değil Arjantin milliyetçisi çıkması, milliyetçiliğin savaşçı değil kalkınmacı yönünü öne çıkarması, İngiltere-ABD'ye tepkisinin Alman yandaşlığından değil onların Arjantin'deki ekonomik faaliyetlerinden kaynaklandığının anlaşılması gibi pürüzlerden dolayı, onu bu önemli makamdan azlederek sonradan çalışma bakanlığına çevrilecek çalışma müdürlüğünün başına koymuştu Eylül ayında. Süreci belirleyecek hâdiselerin başlangıcı da bu oldu.

Yeri gelmişken, Peron'un düşünsel çizgisini belirleyen birkaç yan etkene de değinmek gerek. Baba tarafından İngiliz ve İrlanda kökenli olan Juan Domingo Peron'un annesi Juana Sosa, yerli veya melezdi. Babası ve annesi üzerlerindeki toplumsal baskıdan dolayı serbestçe evlenememişler, nikâh işlemlerini ancak çocukları doğduktan bir süre sonra, kâğıtlarda bazı oynamalar yapma imkânını bulduklarını da halledebilmişlerdi. Doğum tutanağında yalnızca babasının adına yer verilen Peron, askeri okuldaki yazısız yasalar yerli kanı taşıyanların, Hıristiyan olmayanların, hele de annesi/babası belirsiz olanların hayatını zorlaştırdığından, ailevi durumunu gizleyerek yetişmişti.

Faşizmle yönetilen İtalya, Almanya, Portekiz ve İspanya'da Arjantin askeri ataşesi olarak görev yaptığından farklı faşizm örneklerini yakından tanıma ve mukayese edebilme imkânı bulan Peron, faşizmin ekonomik kalkınmacı ideallerine ve ulusu yücelten söylemine hayranlık duymakla beraber, başka Arjantinli subaylardan farklı bir ulus tahayyülüne sahipti.

Milliyetçiliğin bütün milleti kucaklaması gereğine inanan Peron, "Kuracağımız Arjantin'de tek ayrıcalıklı sınıf çocuklar olacaktır," diyor, ulusu överken, "Bu topraklarda sahip olduğumuz en değerli varlık halktır," açıklamasında bulunuyor, Beyaz-Batılı-Hıristiyan Arjantin ulusu yerine Latin Amerika milletlerinin birliğini geçiriyor, aile ve kilise yerine toprağın insanlarına dayanıyor, yerli halkları vatan topraklarının ilk insanları olarak sahipleniyordu.

Peron'un çalışma bakanlığı, CGT'nin sosyalist/komünist olmayan kanadıyla ittifak kurarak başlamıştı. Bu, komünistleri saf dışı bırakmak ve işçi sendikalarını devletin kor-

poratist uzantılarına dönüştürmek derdindeki faşist başkan Ramirez'in o kadar ses çıkarmadığı bir politikaydı. Sosyalistler ve komünistlerse, hem sendikaların faşizmin yedek güçlerine dönüştürülmesi girişimlerine, hem Ramirez hükümetinin baskıcı siyasetlerine, hem de İngiliz şirketlerinin çalışma koşullarını güçleştirdiği oranda Alman faşizminin işine yarayacak işçi hareketlerine karşı çıktıklarından, düşman kesilmişlerdi Peron'a. Ancak burada bambaşka bir saçmalık da vardı: Ramirez âdeta unutulmuş, hedef tahtasına Peron yerleştirilmişti. Üstelik, İngiliz muhibi Arjantin oligarşisi, Arjantin'deki ABD büyükelçiliği ve Arjantin'deki sosyalist/komünist partileri tuhaf bir biçimde birleşebiliyorlardı Peron karşıtlığında.

Faşist başkan Ramirez, darbe içindeki yeni bir darbeyle, yerini daha ılımlı bir isim olan Edelmiro Julian Farrell'e bıraktı, 1944 yılı Şubat ayında. Bu, Ramirez'in Nazi yandaşlığından şikayetçi ABD-İngiltere ittifakının, Ramirez'in antidemokratik çizgisine karşı örgütlenen sosyalist/komünist partileri ve öğrenci hareketinin, Ramirez'i maceracılıkla suçlayan subayların, Ramirez'i Arjantin değil Alman milliyetçisi olmakla itham eden öteki subayların tepkilerinin birleşmesi sonucuydu.

İki buçuk yıla yakın bir süre başkanlıkta kalan Farell, son yıllarda birbiri üzerine yaşanan gelişmelerin ve aşırılıkların sarstığı kurumsal yapıları onarıp demokratik sisteme döndürmeye; faşizmin yenilgisi ve ABD'nin zaferiyle kurulan yeni dünyanın gereklerine göre yeniden yapılandırmaya çalışacaktır Arjantin'i. Ramirez döneminin esas başrol oyuncusuysa, bu konumunu Farrell döneminde çok daha da fazla güçlendirecektir. Başkanlık antetli resmî kâğıtları

Farrell imzalıyorsa da, ülkede herkesin sabahtan akşama konuşup durduğu, sevdiği veya nefret ettiği kişi, çalışma bakanı Juan Domingo Peron'dur.

İkiye bölünmüş CGT konfederasyonunun 1 numaralı olanıyla ilişkilerini ve çalışma ortaklığını ilerleten Peron, o âna değin sosyal güvenceden yoksun çalışan tarım işçilerini kadrolu çalışanlara dönüştürür, emeklilik hakkından yararlanmalarını sağlar. İşçiler ile işveren arasındaki sorunları bakanlığın değil bağımsız yargının çözmesini sağlamak üzere iş mahkemeleri kurulur. Üretimdeki hasar, kayıp veya zararlardan işçilerin sorumlu tutulamayacağı hükmü yasalaştırılır; bir diğer yasaysa o gün iş çıkınazsa yevmiye de alamayan çalışanların bu durumdan kurtularak net bir aylık maaşa kavuşmalarını sağlar. 1944 yılında 1,5 milyona yakın işçiyi ilgilendiren 123 toplu sözleşme imzalayan Peron, ertesi yıl 2 milyondan fazla işçi için 347 toplu sözleşme imzalar. İş saati güvencesi yasası sayesinde şirketlerin, işçilere 15 gün için en az 60 saatlik yevmiye ödemesi sağlanır. Bu, et sektöründeki depo ve nakliyat işçilerini özellikle ilgilendiren bir yasadır. Çünkü bu sektörlerde çalışanlar sabahın köründe işe gidip kamyon veya gemilere yüklemenin başlayacağı saati beklemeye koyulmakta, ama bekleyip durdukları saatler karşılığında tek kuruş almamaktadırlar eskiden.

Peronizm çalışanların hayat koşullarını iyileştirirken, diğer yandan sendikaların bürokratik ve milliyetçi kurumlara dönüşümüne de yol açar ki, uzun vadedeki sonuçları hayli korkunç olacaktır bunun. Arjantin işçi hareketi bağımsızlığını yitirmeye başlamış, kahramanca mücadeleler ve zaferlerle dolu kendi tarihini unutmaya yüz tutmuş, defterden silmiştir o eski devirleri. Peronist sendika bürokra-

sisi San Martin ve bağımsızlıkçı generalleri keşfederken, Kızıl Hafta, Trajik Hafta, Asi Patagonya birer birer unutuluşa terk edilir.

1945 ortalarında tarihte yeni bir sayfa açılır, Avrupa ve Japonya'dan esen rüzgâr Arjantin'e ulaşır. Faşizm yenilmiş, ABD ile SSCB arasında paylaşılmaya başlanmıştır dünya. Bütün dünyada olduğu gibi Arjantin'de de sosyalistler ve komünistler özgürlük şarkıları söylemeye başlar, faşizmin zaferini kutlarlar. Faşizmin Arjantin'deki karşılığıysa, devrilme zamanı gelmiş Peron'dur onların gözünde.

Faşist hükümetin ortadan kaldırdığı akademik özerklik mücadelesi veren üniversiteliler, Arjantin'in modern anlamdaki ilk büyük öğrenci hareketini yükseltirlerken, işçi hareketinin iki kanadı arasındaki ayrım kutuplaşma noktasına tırmanır: Sosyalist ve komünistlerin etkinliğindeki, giderek ufalan bir CGT, Peron'a karşı şeytanla dahi işbirliğine hazırdır; giderek Peronistleşen diğer CGT ise Peron'u korumak adına yapılacak her şeye...

SSCB'nin etkisindeki komünistler Stalinist aşamalı devrim teorisini savunduklarından, faşizme karşı burjuvaziyle demokratik cephe örülebileceğini düşünürler. Gerçi Arjantin'deki burjuvazi ulusal değil İngiliz (İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle beraber artık ABD) işbirlikçisidir ama olsun, nitekim SSCB de faşizme karşı ABD'yle ittifak yapmaktadır. Komünistler faşizme karşı aşamalı devrim teorisi, sosyalistler ve demokrat öğrenciler faşizme karşı demokratik işbirlikleri üzerinden Arjantin oligarşisine ve ABD elçiliğine bağlanırlarken; CGT'nin öteki kanadı, Peron'un milliyetçi hayallerine kapılarak düşünsel düzeyde bağlanmaktadır burjuvaziye. İşçi hareketi bölü-

nürken, hareketin her iki kanadı da farklı yollardan da olsa burjuvaziye bağlanmış durumdadır.

Peron'un hâlen çalışma bakanlığı koltuğunda oturduğu 9 Eylül 1945'de, bütün anti-Peronist güçlerin birliğini örgütlemeye çalışan Arjantin'deki ABD elçisi Spruille Braden'in girişimleriyle, en az 200 bin kişinin katıldığı bir anti-faşist, anti-Peronist miting yapılır. Congreso Meydanı'ndan yürümeye başlayan kalabalık, 'Dünkü Naziden bugün demokrat olamaz' pankartları taşır. UCR üyesi radikaller, komünistler, sosyalistler, ilerici demokratlar, muhalif sendikalar vardır yürüyüşte –bir de, Endüstriyel Birlik'in büyük patronları, Rural'ın büyük toprak sahipleri ve nihayet ticaret borsası temsilcileri.

CGT'nin Peronist kesimi, yürüyüşe katılımı engellemek için kent içi ulaşım araçlarında greve giderken, komünistler ve anti-Peronist sendikalar 'Nazi-Peronizme Karşı Savaş' bildirileri dağıtmaktadır karşı tarafta. Peron'a karşı savaşı başlatansa başkaları olacaktır. Muhafazakâr ve liberallerin yanı sıra sosyalistleri ve komünistleri de kapsayan anti-Peronist partiler Demokratik Birlik çatısını örgütlemekle meşgulken, 23 Eylül 1945'de Deniz Kuvvetleri, Peron karşıtı bir bildiri yayınlar.

Arjantin solu ölümcül bir yarılma yaşamakta, sermaye çevrelerine karşı mücadele veren Peronist işçiler ile faşizme karşı mücadele veren anti-Peronist öğrenciler birbirlerine düşman kesilmektedir. 4 Ekim günü, Peronist işçiler ile anti-Peronist öğrenciler arasında yaşanan çatışmada Aaron Salınun Feijoo adlı üniversiteli hayatını kaybeder. Böylece saflar daha da keskinleşir, işçiler ve demokrat öğrenciler

yumruklarını birbirlerine karşı sallarlarken, her iki taraf da egemen sınıf içindeki müttefiklerine giderek daha yakın hale gelirler.

Askeri gücü ve coğrafi konumu bakımından Arjantin ordusunun en önemli garnizonu olan, bu yüzden de bütün darbelerde kilit rol oynayan Buenos Aires yakınlarındaki Campo de Mayo üssünün komutanı Eduardo Avalos, 8 Ekim'de başkan Farrell'in huzuruna çıkarak, Peron'un acilen istifasını talep eder. Eleştirilerin ağırlığı altında ezilen ve ordu içindeki destekçilerini kaybeden 8 Ekim 1885 doğumlu Peron, elli yaşına bastığı doğum gününde çalışma bakanlığından istifa eder, eşi Eva Duarte'nin beklediği evine döner. Ne var ki bu istifa suların durulmasını sağlamayacak, aksine, her şeyi büsbütün karıştıracaktır.

Peron'un istifasını sağlayabilmenin anti-Nazi mücadelede kazanılmış önemli bir mevzi olduğuna inanan sosyalistler evlerine çekilmezler, onun tutuklanması için harekete geçerler bütün güçleriyle.

Çalışma bakanı Peron'a karşı çıkarken başkan Farrell'e ne yapmak gerektiğiyse belli değildir: Peron'dan sonra hedef tahtasına Farrell'i mi yerleştirmeli, yoksa Farrell'i anti-Peronist davaya kazanmaya mı çalışmalıdır? Açıkçası, Farrell'in kendisinin ne düşündüğü, nerede durduğu da belli değildir. Silahlı kuvvetlere gelince, memleketteki bütün yıldırımların Peron'un kafasına düşmesinden mutludurlar ama, askeri başkan Farrell konusunda onların da bir fikri yoktur. Solcularsa, silahlı kuvvetleri nereye yerleştirmek gerektiğini çözemezler. Dünkü Nazi Peron'dan bugün demokrat çıkmayacaksa da, Peron'u ve diğer Nazileri yetişti-

ren silahlı kuvvetler anti-Peronist bir demokrasi gücüne dönüşme yeteneğine sahiptir belki de.

İktidarın klasik anlamda bir 'askeri yönetim' değil, bir şekilde 'askerlere dayanan ve askerlerden oluşan bir yönetim' olması, işi iyice içinden çıkılmaz hale getirir. Zira, bir asker olan Farrell iktidara bir askeri darbe sonucu gelmişse de, orduda aktif bir görevi yoktur. Başkanlık, bakanlık gibi 'sivil' mevkilere yerleştirilen askerler, ordu veya kuvvet komutanlığı gibi askeri görevlerden ayrılmışlardır. Dolayısıyla, hükümet ile ordu arasında tam bir örtüşme bulunmamaktadır.

Tabii yalnızca anti-Peronistler değil, Peronistler de bilmemektedirler ne yapacaklarını: Peron'u savunacakları muhakkaksa da, başkan Farrell veya silahlı kuvvetleri ne yapacaklardır?

Gelgelelim, bütün bu sorulara net bir cevap vermek gerekmez zaten. Peron yandaşları çalışma bakanının geri dönmesi için sokaklara dökülür, sosyalistler onun tutuklanması için yürüyüşlere başlar, ortalık iyice kızışır, diğer herkes de bir kendini bir tarafta birileriyle beraber bulur göz açıp kapayıncaya dek.

Ne yapacağı belli olmayan Peron'un hareket kabiliyetini kısıtlamak ve sokaklardaki anti-Nazi hareketi denetim altına almak isteyen askerler takımı, silahlı kuvvetler bünyesindeki diğer kesimlere baskın çıkarak, Peron'u gayrıresmi biçimde tutuklarlar, istifasından sonra. Peron fiilen tutuklanır, konuyla ilgili resmi bir açıklama yapılmamakla beraber sağlık sorunları bahanesiyle Marin Garcia adasında bir hastanede 'misafir edildiği' haberleri kulaktan

kulağa yayılır. Haberler yayıldıkça gerilim yükselir, 12 Ekim'den itibaren Buenos Aires, Peron'un özgürlüğünü talep eden işçiler ile anti-Peronistler arasında sokak çatışmalarına sahne olur. Çoğunluğu sendikalı işçilerden oluşan Peronistler ile çoğunluğu sosyalist/komünist ve radikal/demokrat gençlerden oluşan anti-Peronistler birbirleriyle çatışırlarken, başkan Farrell ile silahlı kuvvetler ne yapmak gerektiğini tartmaktadırlar.

Anti-Peronizmin silahlı kuvvetlerdeki kalesi, deniz kuvvetleridir. Hem Peronist işçi hareketinin bastırılması hem de 'sivil' anti-Peronist hareketin devlet denetiminden kopup bağımsızlaşmasının engellenmesi gibi ikili bir misyonu sahiplenen Amiral Vernengo Lima, başkan Farrell ile zirve toplantıları yapmakta, durumu masaya yatırmaktadır. Görüşmeler sonunda, Peronistlerin polis marifetiyle dağıtılması karara bağlanır.

İşçi hareketinin Peronizmle beraber hâki üniforma giymesi gibi, Lima'nın anti-Peronist söylevleri sayesinde de sosyalist/komünist partiler donanma sevdalısı kesilirler. Ancak, aşk çift taraflı olmaz çoğu zamanki gibi. İşçi hareketinin milliyetçi söyleme yakınlaşması devlet katlarında takdir bulmasını sağlamadığından, Peronist işçilerle polis kıran kırana çatışmaktadırlar Buenos Aires sokaklarında. Caddeleri Peronistlere karşı barikatlarla donatma isteğindeki komünist partisinin, başkan Farrell ve amiral Lima'ya sunduğu öneriyse kabul edilmez. Başka bir deyişle, şayet komünistler taşkınlık edip de anti-Peronist barikatlar kurmaya kalkışırlarsa, polis onları desteklemek şöyle dursun, imkânlar dahilinde bir güzel tepeleyecektir.

CGT konfederasyonu 16 Ekim akşamı yaptığı oylamada genel grev kararı alır ve aynı akşam muazzam bir kalabalık, Peron geri dönene kadar ayrılmamak üzere Plaza de Mayo'ya yığılır. İşçi sınıfı ideolojik bağımsızlığını kaybetmişse de, Arjantin topraklarını gerekirse yerinden sökmeye yetecek bir güce ulaştığını gösterir o akşam. Komünist ve sosyalist partiler farkında değillerdir ama işçi sınıfı, sosyal haklarına ve desteklediği siyasal temsilcilere kıskançlıkla sahip çıktığını, gerekirse orduya ve polise meydan okuyabileceğini de göstermiştir 16 Ekim akşamı. Varılan noktada, demokrasi talebiyle yola çıkan sol kesimler trajik biçimde asker ve polislerin yanına düşerlerken, Nazi yandaşlığıyla suçlanan işçiler devlet zorbalığına karşı göğüs göğüse çarpışıyorlardı.

CGT sendikalarının öncülük ettiği halkın kitlesel tepkisi yoğunlaşınca, bütün bunlardan yorulmuş ve ne yapması gerektiğini de bulamamış başkan Farrell, sokakların başka türlü durulmayacağına ikna olup, Peron'un göreve iade edilmesini kabul etti. Dahası Peron, başkanlık binası Casa Rosada'nın balkonuna çıkacak ve bu binâ önündeki Plaza de Mayo'da toplanan halka bir konuşma yapacaktı. 17 Ekim günü halka seslenen Peron, bir milliyetçinin ağzından çıkması o kadar sıradan olmayan bir hitapla başladı konuşmasına ve öyle sürdürdü sözlerini: "İşçiler..."

İşçi sınıfı yalnızca Peron'u geri getirmeyi değil, askeri idareyi sona erdirmeyi da başarmıştı 17 Ekim'de. Hemen seçim kararı alındı ve ülkede Peron'u destekleyen partiler kuruldu. Bunlardan birisi de Emekçi Parti'ydi. 24 Şubat 1946'da kurulan sandıklardan Peronist partiler büyük bir zaferle çıktılar.

İŞÇİLERE DARBE, SOSYALİSTLERE CUNTA ÜYELİĞİ

Faşizmin yenilgisini izleyen yılların kalkınmacı dünyası geride kalmış, Soğuk Savaş dönemi başlamıştı. Peron yönetiminin dünya politikaları başta Çin ve Kore meseleleri olmak üzere ABD'ye ters değildi ama, Arjantin'deki yabancı yatırımcıların kendilerini güvende hissetmedikleri yolundaki söylentiler artmaya, ABD'ye göbekten bağlı bir hükümet arayışı hızlanmaya başlamıştı. Arjantin kalkınacağı kadar kalkınmıştı zaten, sıra bundan biraz da ABD'nin faydalanmasındaydı. Dünya savaşı yıllarındaki İngiliz-ABD çıkarlarının gereği olarak endüstrileşen Arjantin'de bu pastayı savaştan sonra nasıl halk yediyse, Peronizm döneminde kurulan endüstrilerin çarklarını artık çokuluslu sermaye için döndürme vakti gelmişti.

1946'da iktidara gelen Peron, Hıristiyan inancına bağlılığını vurgulamış ve kiliseyle arayı iyi tutmanın yoluna bakmış, üç yıl kadar da ruhbanların desteğini almıştı. Hazırladığı 1949 Anayasası'nın Evita tarafından kaleme alınan maddeleri kiliseyi çıldırtacak denli sapkın olsa da, sosyalist/komünist/radikal partiler de zaten laik olduklarından, kilisenin destekleyebileceği başka bir parti yoktu.

Peronizm döneminde kadınlar oy ve boşanma hakkına kavuşmuşlar, okullardaki din dersleri kaldırılmış, aile ilişkilerinde ve toplumsal hayatta cinsiyetler arası eşitlik anayasal zeminde tam güvence altına alınmıştı. Bütün bunları basit makyajlardan ibaret gören ama yine de radikal talepleri kendileri gündeme getirmeyen sosyalistler ve feministlerse, reformları küçümserken değilse de onlara eşlik eden

sürece işaret ederken haksız sayılmazlardı: Peronist Kadın Partisi kurulmuş, kadın hareketi de Peronizmin dikey örgütlenen korporatist gövdesinin bileşeni kılınmıştı.

Ama diğer yandan, 1955'e gelindiğinde Peronizmin sivil ve sol bir yoldan aşılmasının nesnel koşulları ortaya çıkmaya başlamıştı aslında. Son onyıllarda yaşananlar sayesinde yetişen eğitimli, kültürlü, ülkeyi ve dünyayı sorgulayan bir kuşak vardı.

Sonradan Che olacak Ernesto Guevara de la Serna, bu dönem gençliğinin iyi bir örneği sayılır. Erkekler saç uzatmaya, kadınlar aile evlerinden kurtulmaya başlamışlardı. İtalya ve Fransa'daki son filmler, çıktıkları ay Buenos Aires'e geliyor; Marx, Camus ve Sartre'ın kitapları okunuyordu. Peronist reformlar, Peronist örgütlenmenin denetim altına almak istediği ne varsa yeniden filizlenmesine yol açmıştı. Dahası, 1954 seçimlerinde Federal Başkent seçmenini Peronizm değil, UCR adayı Arturo Frondizi kazanmıştı.

Ne var ki, demokratik muhalefet demokrasiden ve toplumdan umudunu kesmişti çoktan. 1890 devriminin öncüsü, yılların yasaklı ve lanetli partisi UCR, devlet katlarıyla artık barışmış, silahlı kuvvetler içindeki cuntalarla ittifak kovalıyordu 1946'dan beri. UCR'nin 1930'da askerler tarafından devrilen başkanı Yrigoyen, paradoksal biçimde Peronistlerin kahramanına dönüşmüştü.

1954 seçimlerinde kilise, devlet ile dini ayırmak isteyen, laik, aile kurumuna saygısız partilerden hiçbirini desteklemediğini açıklamış, dolayısıyla da tarafsız kalmıştı. Ancak seçimden kısa süre sonra kilise ile Peron'un arasında tatsızlıklar çıkmaya başlamış, iktidarını sağlama almak için kiliseyi de kendi denetimine sokmak isteyen Peron'a ruhbanın

cevabı sert olmuş, 1955'e gelindiğinde kilise ve Peronizm düşman kamplara dönmüşlerdi.

Nitekim Peronistler, hükümete bayrak açan rahiplerin düzenlediği mitinge saldırdılar ve muhalif rahipler tutuklandı. Radikaller, sosyalistler ve komünistlerse bu gelişmeleri fırsat bilip harekete geçmişler, 'tutuklanan rahiplere özgürlük' kampanyası başlatmışlardı.

Bu arada 1946'daki koalisyon yeniden sağlamlaştırılmış, ABD elçiliğindeki toplantılarda radikaller, sosyalistler ve komünistler hazır bulunmaya başlamışlardı. Dünya Savaşı yıllarındaki ABD-komünist yakınlaşmasının başka ülkelerde Soğuk Savaş'la beraber tarihe karıştığı düşünüldüğünde, Arjantin'deki durum istisnalar arasında sayılır. 'Goriller' tabir edilen anti-Peronist kampın silahlı kuvvetlerdeki kurtarılmış bölgesiyse, on yıl öncesinde olduğu gibi Donanma'ydı yine. Koramiral Toranzo Calderon, Arjantin'in Peron'dan kurtarılması adına gerekli hazırlıkları yapmaya başlamıştı.

16 Haziran günü sabahın köründe, Deniz Kuvvetleri'ne bağlı savaş uçaklarının Plaza de Mayo'yu bombalamaya başladığı haberiyle uyanacaktı Arjantin. Denizciler Peron'un istifasını isterlerken, karacılar belki danışıklı dövüşten, belki iç dengelerden, belki ideolojik sebeplerden, belki rol çalma kaygısından, belki havuç-sopa oyunundaki konumlarından, belki başka sebeplerden, belki de bütün bunların toplamından dolayı hükümete sadık çıkmışlardı. Tanklar ve askeri arabalar teyakkuza geçti, kışlalardan çıktı, gerekli noktalara yerleştirildi ve Peron'u korumaya aldı. Denizciler kendi başlarına hükümet devirebilecek güçte değillerdi nihayetinde ve Donanma ayaklanmasından itibaren Peron, borçlu kaldığı kara ordusunun dümen suyuna girme ihtiyacında hissedecekti kendini.

Ancak bu, yaşananların yalnızca ufak bir parçasıydı. 16 Haziran'da başka olaylar da meydana gelmişti. Yüz binlerce işçi darbecilere karşı ayaklanmıştı ve denizciler de, hayatın gerçeklerini gayet iyi yansıtan biçimde, karacı askerleri değil, ayaklanan işçileri katletmişlerdi.

Kara ordusu Peron'un konutunu korumaya alırken CGT konfederasyonu darbecilere karşı acil işçi ayaklanması çağrısında bulunmuş, çatışmalarda ve uçaklardan atılan bombalarda iyimser bir tahminle 200 işçi (bazı kaynaklara göre çok daha fazla, yaklaşık 900 işçi) ölmüştü. İşçi sınıfının zincirlerinden boşanan öfkesi o raddeye varmıştı ki, deniz kuvvetlerindeki darbe girişimlerini başlatanlar o günün akşamı karşılıklı anlaşmalar sonucu komşu ülke Uruguay'a sığınırlarken, Peron'a düşen Peronist işçileri sakinleştirmeye çalışmak olmuştu.

Radyoya çıkan Peron, "Bizler uygar ve barışçıyız, onlar gibi suç işlemeyiz, herkes sakince evine dönsün," diyordu. Ne var ki, işçi kitleleri evlerine dönecek gibi değildi. 1920'li yılların anarşizmi ve komünizmin henüz yozlaşmamış hali bu defa 'Peronist' kılıfında yeniden zuhur etmiş, 16 Haziran'dan 17 Haziran'a caddeleri terk etmeyen işçiler, en kutsal hedeflerin dahi üzerine yürümüşlerdi: Onlarca kiliseyi ateşe veren sendikalı işçiler, hayatlarını cehenneme çevirmeye niyet edenlere topyekûn savaş açarken cehennem tehdidinden bile korkmuyorlardı.

Radikaller, sosyalistler ve komünistler, işçilerin değil darbecilerin yanında sayılabilirdi. Açıkça darbe çağrısı yapanları o kadar fazla değilse de, Peron'un ülkeyi felaketin eşiğine getirdiğini, demokrasinin kurumsal yapısını altüst ettiğini, artık iktidardan çekilmesi gerektiğini söylüyorlar-

dı. Darbeyi engelleme adına darbecilerin taleplerini onaylamak, her koşulda gerçekleşeceğine inanılan darbenin istenenden farklı bir yöne seyretmesini engellemek adına darbecilerle masaya oturmak da Arjantin soluna has sayılmaz: 1955'de Arjantin solu yapmıştı bunu, öncesinde olduğu gibi sonrasında da onlarca benzerine tanıklık edildi dünyada.

Konuyla ilgili resmi ve bağlayıcı değerlendirmesini 20 Haziran'da yapan UCR, kendisinin darbenin ne içinde, ne dışında kaldığını açıklamıştı. Hem darbe lobisini, hem de artık dizginleyemediği mücadeleci yandaşlarını etkisizleştirmeye çalışan Peron'sa, Peronist Devrim'in sona erdiğini bildirmiş, bütün partileri iç savaş tehlikesini bertaraf etmek üzere ulusal uzlaşma ve güç birliğine davet etmiş, bütün muhalefet partilerine kendilerini ifade edecekleri radyo kürsüleri vermiş, 5 Temmuz'daki kabine değişikliğiyle darbecilere karşı iç savaş başlatınayı savunan üst kadrolarını tasfiye etmişti.

Donanma karargâhından gelen tehdide karşı sırtını orduya yaslamaya çalışan Peron, CGT'yle arasına mesafe koymaya başlıyor, her geçen gün daha da radikalleşen CGT tabanıysa Peron'un ordudaki silahları kışlalardan alıp sendikalı işçilere dağıtması için bastırıyordu. Anti-Peronist saldırılar da giderek yoğunlaşmaktaydı. Ülkeyi iç savaş tehlikesinden kurtarmak istediğini vurgulayan Peron istifa etmeye dünden razı olsa da, hemen istifa etmesi veya devrilmesi halinde CGT'nin nasıl sakinleştirileceği kimsenin kolay cevap veremeyeceği bir soruydu.

Hem saldırganlara gözdağı vermek hem de tabanını sakinleştirmek niyetindeki Peron, altındaki halının iyice kaydığı 31 Ağustos'ta yaptığı konuşmada, üslûbunu beklenmedik bir dönüşle sertleştirerek, "Barış teklifimizi kabul etme-

diler, şimdi onlara savaş teklif ediyoruz," diyecekti: "Bundan sonra bütün saldırılara bire beş cevap vereceğiz, bizden ölen her kişiye karşılık onlardan beş kişi öldürülecek." Ancak, iş işten geçmişti artık. 20 Eylül 1955'de öncülüğünü yine denizcilerin yaptığı bir askeri darbeyle Peron iktidardan alaşağı edildi. Darbe üzerinde CGT son bir defa daha kapısını çalmış ve silah istemişti, ama Peron, makamından ayrılarak Paraguay'a gitmeyi yeğleyecekti.

Laftan anlamaz işçilerin gırtlağını koparan askeri cunta, Peron'dan kalan ne varsa maziye karıştırma arzusuyla, cesetleri dahi işkence tezgâhlarından geçiriyordu. Evita'nın CGT'nin giriş katında sergilenen naaşı kaçırıldı, deniz kuvvetlerine ait bir üste işkence gördü. Cinsiyetler arası tam eşitlik ilkesi rafa kaldırıldı, erkekler yeniden evin reisi sayıldı.

Kadınları, işçileri ve demokrasiyi katleden askerler, darbeye bir meşruiyet kazandırabilmek için sosyalistleri de davet etmişlerdi cuntanın danışma kurulu koltuklarına. Paris Komünü yenilgisinden sonra Fransa'dan kaçan komünist liderlerden Armando Moreau'nun Arjantinli kızı, sosyalist ve feminist hareketlerin Arjantin'deki efsanevi kuruluşunun seçkin ismi Alicia Moreau, hayatındaki en utanç verici dönemin cuntaya katılmak olduğunu söyleyecektir ileride.

DEMOKRAT ORDU, FAŞİST İŞÇİ SINIFINA MI KARŞI?

Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki Arjantin, yeryüzünün merkezindeki ülkelerin sığır ve buğday ihtiyacını karşılamış, bunun karşılığında da mamul madde satın almıştı. İkinci Dünya Savaşı yıllarındaysa ne merkezdeki ülkelerin

mamul madde ihraç edecek halleri vardı, ne gıda ithalatıyla yetinecek. Arjantin endüstrisi gelişmiş, ilerlemişti.

1943 yılında ilk defa endüstriyel üretimin ülke ekonomisine katkısı geleneksel tarım ve hayvancılıktan yüksek çıkmış, ulusal gelirin yüzde 47 kadarı endüstriyel işletmelerin eseri olmuştu. 1942-1946 yılları arasında Arjantin'de 25 bin yeni endüstri tesisi kurulmuştu.

İşçi oylarına yaslanan Juan Domingo Peron, 1946 seçimlerinden birinci çıktığında böyle bir ülkenin başında bulmuştu kendini. Ancak gelişmelerin böyle devam edeceğini kimse söyleyemezdi. Dünya savaşının bitişiyle beraber ABD ve Avrupa kendi endüstrilerini onarma gayretine düşmüşlerdi ve Arjantin'in dünya sisteminde üstlenmesi gereken görev bir kez daha değiştirilmişti. Peron'u bahane eden ABD, 1946-1948 yılları arasında Arjantin ürünlerine ambargo uyguladı. Bunun o kadar kötü sonuç vermediğini de kabul etmeliyiz. Arjantin'in örneğin otomotiv sektörü bu ambargo döneminde yüzde 65 büyüdü; bu büyümenin ihracata değil iç pazara dayanması gerekliliği, işçi ücretlerinin artmasının hem sebebi hem sonucu oldu. 1944 yılında Arjantin ulusal gelirinin yüzde 44,8 kadarı işçi ücretlerine giderken, Peronist hükümetin ilk döneminden sonra, 1952'de bu oran yüzde 57,7 seviyesine yükselecekti. İşçilerin ulusal gelir pastasından aldığı pay bakımından bu oran, o güne değin görülmüş en yüksek orandı.

Arjantin bu dönemde kitap yayıncılığında da ciddi bir hamle yapmıştı. Julio Cortazar, Ernesto Sabato, Jorge Luis Borges gibi farklı kuşak ve siyasal çizgilerden Arjantinli yazarların dünya edebiyat çevrelerindeki şanslarının önceki ve sonraki dönemlerdekilerden yaver gitmesinde, Arjantin

basın-yayın endüstrisinin o yıllarda ulusal sınırları aşan bir etkiye sahip olmasının payı yüksektir.

1930'lu yılların başında kültür-sanat patlaması yaşayan İspanya'daki yayıncılar, iç savaş ve Franco faşizminin zaferi sonrasında Arjantin'e göç etmişlerdi. Merkez ofislerini Buenos Aires'e kuran yayınevleri, Meksika'dan İspanya'ya, Küba'dan Şili'ye onlarca ülkeye kitap ihraç ediyorlardı. 1940'lı ve 1950'li yıllarda bastığı kitapların yüzde 40'ını ihraç eden Arjantin, İspanya'ya gelen kitapların yüzde 80'inin üreticisi konumundaydı. Peronizm döneminde artan kitap üretimi 1953'de yıllık 51 milyon cildi bulacaktı.

Peron tarihe geçecek nitelikte bir kalkınma hamlesi uygulamıştı Arjantin'de. 1946-1951 yılları arasındaki birinci beş yıllık kalkınma planı çerçevesinde 217 bin konut inşa edildi, işsizlik oranı sıfıra yakın bir seviyeye geriletildi, 1000 yeni okul kuruldu. Bu ilerlemeleri aynı dönemde Marshall Yardımı'ndan yararlanan Avrupa ülkeleri de sergiliyorlardı, ama Arjantin'in farkı, söz konusu kalkınma hamlesini kendi bütçesiyle gerçekleştirmiş olmasıdır herhalde.

Eskiden İngilizlere ait olan demiryolları ile ABD şirketlerinin elindeki telefon şebekesinin bedelleri ödenerek millileştirilmesiyse, Peron'u yandaşları nezdinde ulusal bağımsızlığı geri kazandıran kahraman seviyesine yükseltirken, en sert muhalefeti meclisteki radikal (UCR) temsilcilerden görmekteydi. Radikallere göre Peron'un bütün marifeti, İngilizlerin zaten satmaya çalıştığı şeyleri yüksek paralar verip almaktan, ülkeyi İngiliz şirketler lehine zarara sokmaktan ibaretti.

Kalkınma hamlesi süredursun, işçi oylarıyla iktidara gelen Peron, işçi sınıfının bağımsızlığına son vermek adına da elinden geleni yapıyordu. 1946'da iktidara gelir gelmez,

kendisini destekleyen bloğun önemli bileşeni konumundaki Emekçi Parti'yi kapatmış, işçi örgütlerinin Peronist hareketin dikey yapısının emrine girmesini istemişti. İşçi hareketinin Peronizme destek veren kanadının lideri ve Emekçi Parti başkanı olan sendikacı Cipiano Reyes önce silahlı saldırıya uğradı, ardından Eva Duarte'ye (Evita) karşı komplo tezgâhladığı suçlamasıyla tutuklandı, ağır işkenceler gördü ve hapsedildi. 'Devrimin Tek Partisi' önerisini getiren Peron, iplerini doğrudan elinde tutmadığı bir işçi hareketine -Peronist olsa dahi- tahammül etmeyeceğini iktidarının daha ilk günlerinde açık etmişti.

Yabani ot gibi izinsiz bitiveren grev ve işçi eylemleri de, Peron'un sillesini fena yiyeceklerdi. Denizcilik, bankacılık, nakliyat sektörlerindeki grevler yasadışı sayılıp bastırılacak, 1950-1951'deki büyük demiryolcular grevi durdurulacak, demiryolu işçileri sendikası kapatılırken 2 bin mücadeleci işçi tutuklanacaktı.

Bağımsız davranan başıbozuk işçiler tutuklanırken, 'Sosyal Adalet, Ekonomik Bağımsızlık, Siyasal Egemenlik' bayrağının yegâne taşıyıcılığına soyunan Peron, kendini kült konumuna yükseltmek için de elinden geleni yapıyordu: "Ne Yankiler, Ne Marksizm, Yaşasın Peronizm."

Tarih, acı tekrarlara sahne oluyor ne yazık ki. 1955'te yaşanacak bir askeri darbe, yerlerin ve göklerin büyük kurtarıcısı Peron'u alaşağı ederken, Peron'u savunmak üzere yüz binlik kafilelerle sokaklara inerek canları pahasına darbecilere meydan okuyanlar, CGT konfederasyonundaki işçiler olacaktı yine. Yüz binlerce işçi darbecilere karşı dövüşürken, sosyalist ve komünist partileriyse Peron faşizminin çöküşünü kutlayacaktı.

Peron sürgüne ayrılmış, Arjantin yeni bir iklime kavuşmuştu, demokrasi adına yapıldığı söylenen ve 'Özgürleştirici Devrim' adıyla anılan askeri darbe ertesinde. 'Arjantinlilere EVET, Nazilere HAYIR' deniyordu.

Devrik başkan Juan Domingo Peron muhaliflere geçit vermemek için elinden geleni yapmıştı zamanında. 1952 seçimleri sırasında komünist yönetici Rodolfo Ghioldi'ye silahlı saldırı düzenlenmiş, bir başka saldırı Radikal aday Ricardo Balbin'i hedef almış, demokrasi ve adil seçim hakkının bulunmayışı gerekçesiyle Sosyalistler adaylıklarını çekmişlerdi. Çalışanların hakları budanır ve toplum muhafazakârlaştırılırken, sol partilere göreli bir serbestlik tanınıyor, hatta kimi sandalyeler sunuluyordu. Peron'un çalışan sınıflara ve sendikalara yaptığını, askerler de sola yapıyordu sanki: kendine bağlamak, içererek egemenlik altına almak.

17 Eylül'de başlayan darbeyle devrilen Peron'un yerine 21 Eylül'de askeri cunta başkanı Juan Domingo Molina Gomez gelmiş, pazarlıklardan sonra *de facto* başkanlık görevini General Eduardo Lonardi üstlenmişti 23 Eylül'de. Nazi değildi gerçi ya, kiliseye ve muhafazakârlara yakın, aşırı denebilecek kadar sağcı, dünyanın yeni süper gücü ABD'ye bağlı bir adamdı. Yine de, hem demokrat bir söylemi hepten dışlamamaya gayret ediyordu başlarda, hem de cuntadaki daha ılımlı kesimlerin basıncı vardı üzerinde.

Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş'a geçilmesiyle beraber ABD karşıtı tonları artmaya başlayan komünistler, Lorandi'nin Washington bağlantılarından rahatsızlık duymakla

beraber, cuntanın iki numarası Amiral Isaac Rojas'a görece sempatik yaklaşıyorlardı.

Sosyalistlerse, Peron'un devrilmesini âdeta bir devrim başlangıcı saymaktaydılar. Özgürleştirici Devrim başlamıştı artık: Hükümet istese de istemese de, gerekirse hükümetle beraber, gerekirse hükümete karşı, ama mutlaka zafere ulaşacaktı.

Bu arada cunta içindeki tartışma da kızışıyordu ve en azından bu planda, solun yanlış tarafta durduğu söylenemezdi. Nitekim milliyetçi-katolik Lonardi iki ay sonra istifaya zorlanacak, yerini liberal-masonik Pedro Eugenio Aramburu'ya devredecekti.

Kurucu Meclis'in hazırladığı yeni anayasa var olan bütün özgürlükleri budayacak ve laiklik yolunda atılmış adımları silecekti ama, olsun! Bütün partilerin katılımıyla, yüzlerce kişilik bir delegasyonun layıkıyla tamamladığı tartışmalar sonunda hazırlanmıştı. Hem dengeler böyleydi ve Peronizm karşıtı kampta kilisenin etkinliğini anlamak gerekebilirdi.

Eğitim bakanlığı katolik kadrolaşmaya açılır ve okul müfredatına yeniden din dersleri eklenirken, Buenos Aires Üniversitesi rektörlüğüne bir sosyalistin, Jose Luis Romero'nun getirilmesiyse belki denge politikasının gereği veya sus payı, siyasal rüşvet sayılmalıydı –belki öğrenci hareketinin zaferi, belki de üniversite özerkliğini ortadan kaldırmayı kolaylaştıran bir taktikti. Zira cuntanın eğitim politikası özgürlükçü gerekçelere o âna kadar anti-Peronist kampta yer alan sol kesimler ve öğrenci hareketinin tepkisini çekmeye başlamış, eylemlere yeniden dönen öğrenciler cuntanın demokrasi maskesini indirecek olmuşlardı. As-

kerlerse anti-demokratik düzenlemelerden geri adım atmamışlar, ancak görevin başına bir sosyalisti geçirerek muhalefeti susturmayı başarmışlardı.

Direnişin başına geçmek yerine tasını tarağını toplayıp giden Peron'un sahipsiz bıraktığı işçilerse, Peron'un itirazlarına karşın devam ediyorlardı Peronist mücadeleye. 1956 Haziran ayı başlarında Juan Jose Valle liderliğindeki bir grup milliyetçi-Peronist subay, bazı sendikacıların da katılımıyla, Peron'u iktidara geri getirmek amacını taşıyan bir sivil-asker darbe düzenlemeye kalkıştılar. Asiler, Aramburu'nun kararı ve polis müdürü Fernandez Suarez'in operasyonuyla Buenos Aires kenti yakınlarındaki San Martin banliyösünün Jose Leon Suarez çöplüğünde kurşuna dizildiler. IMF ve Dünya Bankası'na üye olan Arjantin küresel liberal sisteme eklenir ve ülkeye daha fazla yabancı yatırımcı gelsin diye yakarırken, çöplük infazları dönemi de başlamış oluyordu böylece.

NE GORİL DENİZCİLER, NE KATOLİK KARACILAR!

Peron dönemini sona erdiren cuntanın sol kesimlerle arası hoş olmayan katolik-milliyetçi şefi Lonardi, Peronizmin bazı kesimleriyle uzlaşılabileceğine inananlardandı. Onun yerini alan liberal-demokrat Aramburu ise, silahlı kuvvetlerin donanma merkezli öteki kanadına mensuptu ve Peron'dan kalan ne varsa kökünün kurutulmasından, Peronizmin son noktasına dek silinip atılmasından yanaydı. Tıpkı Avrupa'da Nazi sembollerinin yasaklanması gibi Aramburu da Peronizmi çağrıştıran bütün simge, sembol,

kısaltma ve çizimleri yasaklamıştı ama, bunun uygulamadaki anlamı sendikaların kapatılması, işçi önderlerinin imhası oluyordu. Tam da bu yüzden, Aramburu'nun liberal-demokratik çizgisi, paradoksal biçimde katolik-milliyetçi çizgiden daha fazla destek bulmuştu kendine, tarım burjuvazisi ve kilise nezdinde.

Özgürleştirici Devrim tıpkı silahlı kuvvetler gibi, Peronizmden sonraki en büyük parti olan UCR'yi de bölmüştü. Peronizmin kalkınmacı yönünü tutan ve bu tabanla işbirliğine açık olan Arturo Frondizi kanadı, 1956 bölünmesinde devlet karşısındaki konumlarını ifade eden 'pazarlık-yapmaz' takısını alarak UCRI oldular. Askeri darbeyi büyük bir özgürlükçü devrim sayarak onun en sert kısmına yanaşan, hatta milisler kurarak Peronistlerin hakkından gelmeye çalışan Ricardo Balbin kanadıysa 'halkın' takısını aldı, UCRP oldu.

Askeri idareden çıkıştaki seçimlerde başa güreşen iki aday da birisi Peronizmin, öteki kışlanın desteğini alan Frondizi ile Balbin olacak, birinci aday başkan çıkacaktır. Bir süre Paraguay'da kaldıktan sonra Franco yönetimindeki faşist İspanya'ya yerleşen Peron, Madrid'den yaptığı çağrıda Peronistleri Frondizi'ye oy vermeye davet etmiş, Peronistlerin bir kısmı itaatsizlik ederek boş oy atmışsa da sürgündeki şefi dinleyen diğer yarısı UCRI adayını desteklemişti. Böylelikle, 1 Mayıs 1958'de Arturo Frondizi dönemi fiilen başlamış oluyordu Arjantin'de.

İtalyan bir göçmen ailesinin oğlu olan Arturo Frondizi gençlik yıllarında Komünist Partisi üyesi olmuş, sonradan UCR'ye geçmiş bir avukattır. 1970'lerin sonunda Arjantin Anti-Komünist Alyansı (Triple-A) tetikçilerinin

öldürdüğü Troçkist öğretim üyesi Silvio Frondizi'nin kardeşi olan Arturo, siyasal çizgisini kalkınmacılıkla tanımlamaktaydı.

Frondizi liderliğindeki UCRI, askeri yönetimin artık bıkkınlık verdiği, Katolik karacılardan da anti-Peronist 'goril' denizcilerden de sıkılmış ortalama yurttaşların sivil bir yönetim arayışına girdiği, askeri komik duruma düşüren mizah dergilerinin ilgi gördüğü bir ortamda yüzde 49 oyla seçilmiş, 178 sandalyeli temsilciler meclisinden 133 üye çıkarmış, senatörlüklerin tamamını kazanmıştı. ABD başkan yardımcısı Richard Nixon'dan SSCB'deki muadili Mihail Tarazov'a uzanan çok geniş bir isim listesi, Frondizi'nin göreve başlangıç töreninde hazır bulunmuştu.

OKULLAR LAİK Mİ OLMALI, SERBEST Mİ DERSİNİZ?

Arturo Frondizi, "Arjantin'in ve Latin Amerika'nın gerilik ve bağımlılıktan kurtulması için, ulusal ve halkçı bir partinin, işçi hareketinin, silahlı kuvvetlerin birliğine ihtiyacımız vardır," diyordu. Kendisinden bağımsız, muhalif bir işçi hareketi söz konusu olduğundaysa o kadar da hoşgörülü sayılmazdı –1961'deki büyük enerji grevi başta olmak üzere, ortamı uygun görüp de başını yeniden kaldıran işçi sınıfının mücadeleleri, yasalar ve panzerlerle sindirilmiştir kimi zaman Frondizi iktidarında.

Makro ekonomide kamucu düzenlemelere girişerek göreve başlamış, kültür ve sanat çalışmalarını, bilimsel araştırmaları destekleyecek adımlar atmıştı Frondizi. Eğitim sistemine dair tartışmalardaysa bütün tarafların gönlünü

hoş tutmaya çalışmış, bütün tarafların eleştirisine hedef olmuştu sonunda.

Kiliseye ters düşme pahasına Özgürleştirici Devrim'in son verdiği laik eğitim sistemini yeniden yerleştirecek gücü bulamayınca özel okullar modelini ortaya atmıştı. Laik devlet okullarında din dersi verilmeyecek, isteyen kendi özel okulunu açacak ve programını özgürce belirleyecekti ama, bu defa da ülke gündemine Laikler/Özgürler tartışması düştü dinamit gibi.

Üstelik, özgür okullara karşı çıkanlar da iki türlüydü: Katoliklere bakılırsa bu okullar devlet okullarında yasaklı komünistlerin eğitim kampına dönecek, solculara göreyse eğitim sistemi bu yolla Katolik tarikatlara emanet edilecekti.

Frondizi, Latin Amerika açısından hayli önemli bir yılda, 1958'de başkan olmuştu: Pele'nin golleriyle, Brezilya'nın futbol dünya şampiyonu olduğu yıl! Mizahi boyut bir yana, başkanlık makamını devraldığı 1958, görece sessiz ve sakin bir yıl olsa da, sonradan fena halde karışacaktı Latin Amerika. Zira 1959'da Frondizi'nin ABD'yi ziyaret eden ilk Arjantin başkanı unvanına kavuştuğu günlerden birkaç ay sonra, ABD'ye yakın ufak bir adada da bir sürpriz yaşanacak, Küba devrimi patlak verecekti.

Arjantin'de Frondizi iktidardayken, Brezilya'nın başkanlık koltuğunda da yine kalkınmacı ve sol bir politikacı -Juscelino Kubitschek- oturmaktaydı. Frondizi ve Kubitschek, temellerini Peron ve Vargas'ın attığı bir projeyi şöyle bir yeniden doğrultmaya soyunmuşlar, geleneksel olarak birbiriyle itişip duran Arjantin ve Brezilya'nın bu kötü huylarından vazgeçip de güçlerini birleştirmeye kalktıklarında neler olabileceğini görmeye kalkışmışlardı. Doğrusu, sonuç o ka-

dar da fena çıkmadı: Güney Amerika'nın bu iki kilit ülkesinin bölgesel birlik/ABD karşısında özerklik yaklaşımı olmasa, diğer konular bir yana, örneğin Küba devriminin işi herhalde biraz daha zor olurdu.

Tabii bu arada Frondizi'nin Peron'u andırır politikalarının, Peron'un Frondizi'ye sempati duymasını sağlamaya yetmediğini belirtmek gerekir. Frondizi, Peron'un desteğiyle iktidara gelmiş olsa da, iktidara geldiği andan sonra başına ne geldiyse Peron'dan gelmişti. Yeniden Arjantin'e ve iktidara dönme arzusundaki Peron kâh orduyu kâh sendikaları kışkırtıyor, Frondizi'nin ayağını kaydırmak için elinden geleni ardına koymuyordu o sıra. Frondizi onca sorun arasında bir de Peron'la boğuşadursun, ABD'de 1961'de J.F. Kennedy oturmuştu Beyaz Saray'a.

Kennedy önce, Kübalı karşı devrimcilerin Nikaragua gemilerine doluşup komünist yönetimi askeri yoldan devirmeyi denemelerini örgütlerken, Domuzlar Koyu çıkarmasının hemen ertesi ayında Uruguay'ın Punta del Este kentinde toplanan Amerika Devletleri Örgütü zirvesi ile orada onaylanan İlerleme İçin İttifak sorunuyla da uğraşmaktaydı.

Komünizmi ortaya çıkaran sebebin Latin Amerika'daki yoksulluk olduğunu ve yalnızca askeri planda yoğunlaşacak önlemlerin komünizmi durdurmaya yetmeyeceğini söyleyen -ve zaten bu tarz şeyler söylediği için de ömrü fazla uzun sürmeyen- Kennedy, bölge ülkelerini bir ittifak çatısı altında toplamış, 20 milyar dolarlık bir bütçe yaratmıştı.

Küba dışındaki ülkeler bu programa katılmışlardı; katılmayan Küba 'komünist yönelimleri' gerekçesiyle Amerikan Devletleri Örgütü'nden atılmış, Arjantin ve Brezilya kapita-

list kampta kalınakla beraber komünist adaya yaptırım uygulamasına karşı çıkmışlardı Punta del Este'de.

Bir rivayete göre de Frondizi, zirvedeki Küba temsilcisi Che Guevara'yla kapalı kapılar ardında bir görüşme ayarlamıştı o sırada. Tam olarak ne olmuştu, nasıl olmuştu, kesin bir bilgi yok. Ama 1962'de yeni bir askeri darbe bu sefer Frondizi'yi koltuktan indirdiğinde, yaygınlaştırılan söylentiler arasında Frondizi ile Che'nin gizli saklı işler çevirdikleri de vardı.

ESAS, DARBEYE KARŞIYIM DİYENDEN KORKMAK GEREK!

Frondizi, Özgürleştirici Devrim generallerinin yasakladığı Peronizmi 1961'de serbest bırakırken, parti kurma ve seçimlere katılma hakkına kavuşan Peronistler sandıktan birinci çıkacak olursa neler yaşanacağını pek de hesaba katmamışlardı. Nitekim 1962'de on dört seçim bölgesinden Buenos Aires eyaleti dahil olmak üzere onunda Peronist partiler koalisyonu adayı tekstil sendikacısı Andres Framini'nin listesi kazanınca, olanlar oldu.

Askerler seçimlerin iptalini istiyor, Frondizi buna yanaşmıyor, muhalif partiler başkana destek vermeyi reddediyorlardı. Frondizi seçimleri geçersiz saymayınca, askerlerin okları başkana çevrildi bu defa. Frondizi'nin istifası istendi, Frondizi istifa etmeyeceğini bildirdi, tanklar sokaklara çıktı. 29 Mart 1962'de devrilen Frondizi tutuklanarak, bir zamanlar Peron'un da ağırlandığı Martin Garcia adasına götürülürken, başkanlık yetkileri aynı gün senato başkanı Jose Maria Guido'ya devredildi: Darbeci askerler,

silahlı kuvvetlerin iktidarı bir kez daha kendi ellerine almasının yanlış olacağına, hükümetin sivillerde kalması gerektiğine kanaat getirmişlerdi.

İktidara bir darbe sonucu gelmesine karşın, seçilmiş başkan ve başkan yardımcısına ait koltukların boşalması durumunda bu görevin senato başkanına kalması kuralından dolayı Arjantin tarihinin *de facto* değil 'anayasal' başkanları arasında sayılan Guido, henüz ilk günü bitmeden Peronizmi yasaklayarak geçmişti yeni makamına. Daha doğrusu, Peronizmi yasaklamamıştı da, siyasal partiler kanununa otoriter yönelimli sağ ve sol partiler kurulmasını yasaklayan bir madde eklenmesini sağlamış, bu kapsamda yasadışı saydırmıştı.

Frondizi'nin devrilmesi yasadışı olsa da Guido yasal bir başkan olduğundan, Peronizmin yasaklanmasıyla beraber geçmişteki seçimlerin iptali meselesi de kendiliğinden çözülmüş sayıldığından, birkaç hukuk cambazlığıyla her şeyin yasalara uygunlaştırılması mümkün olmuştu. Olmasına olmuştu da, hikâye burada bitmiyordu ki! Şimdi de, 'Maviler' ve 'Kırmızılar' çıkmış, silahlı kuvvetlerin farklı kanatları birbirine nişan almaya başlamışlardı. Siyasal üstünlük bu adlandırmayı icat edip yaygınlaştırmayı başarabilmelerinin de gösterdiği üzere Mavilerdeydi. Zira bu renk bölüşümü ülke ordusunun Maviler, farazi düşmanınsa Kırmızı renkle gösterildiği tatbikat adetinden türetilmişti.

Maviler ve Kırmızılar, kökleri Peron'un devrildiği 1955 darbesine, yani Özgürleştirici Devrim'e uzanan iki eğilimdi. Donanma merkezli Kırmızılara göre, tıpkı komünizm gibi otoriter bir akım olan Peronizmi de kökünden temizlemek gerekiyordu ve bunun yolu da askerlerin taviz vermez ikti-

darını kurmaktı. Hıristiyan-milliyetçi bir akım olan Peronizmin, işçileri komünizme kapılmaktan alıkoyacak en güçlü silah olduğuna inanan Maviler ise bu akımın muhalefette ve denetim altında tutulmak kaydıyla varlığını korumasından yanaydılar. Koyu Hıristiyan ve milliyetçi olan Maviler, iktidarın sivillerde kalmasından yana olduklarından 'yasalcılar' olarak da biliniyorlardı.

Frondizi'yi devirerek Guido'yu iktidara taşıyan darbenin başını Maviler çekmiş, bunu yaparken de hayli 'demokrat' ve 'sivil' bir anti-komünist söyleme başvurmuşlardı. "Komünizm, diktatörlüklerden önce değil her zaman sonra gelir," diyorlar, komünizmin gelmesine sebep olabilecek bir totaliter hükümeti engellemek adına siyasete bulaşmışlarsa da askeri yönetime karşı olduklarını vurguluyorlardı. Daha doğrusu, Maviler değil, bildirilerin garnizondan değil danışmanlık kurumlarından hazırlandığı Arjantin'in bu ilk 'profesyonel' darbesinin çağrı metnini kaleme alan halkla ilişkiler uzmanları vurguluyordu bunu. Kırmızılar ise ne pahasına olursa olsun iktidarı askeri giysilere bürümeyi kafalarına koymuşlardı bir defa ve geri adım atacak değillerdi.

Nisan 1963'te Benjamin Menendez liderliğindeki Kırmızılar ayaklandılar, Juan Carlos Ongania liderliğindeki Maviler ise Guido hükümetini savunmak üzere karşı taarruza başladılar. Askeri üsler kâh bir kanadın kâh öbür kanadın eline geçti, çatışmalar alevlendi, ağır bir yenilgiye uğrayan Kırmızı kanadın önderleri tutuklanırken Mavi cephenin lideri Ongania bu zaferle beraber ordunun başına getirildi.

İktidarı askerlerin almasını isteyen Kırmızılar yenilmiş, Kırmızılara karşı savaşan Maviler bu zaferle beraber siya-

setteki etkilerini artırmışlardı böylelikle: Kırmızılar askeri planda yenilgiye uğramışlarsa da siyasal dilekleri az da olsa gerçekleşmiş, ordunun siyaset üzerindeki etkisi güçlenmişti nihayetinde. Bütün bunlardan sonra, Mavilerin şefi Ongania'nın, bir sonraki askeri darbenin cunta lideri olup 'Ongania diktatörlüğü' yıllarını başlatacak olmasına şaşırmak gerekir miydi ki?

BAŞKOMUTAN BENİM, SİZ YALNIZCA DARBECİ BİR GENERALSİNİZ!

Juan Domingo Peron bir askeri darbeyle devrildiğinde sosyalistler, komünistler ve radikaller, silahlı kuvvetlerin Peronizmle uzlaşmayı yeğleyen Hıristiyan-milliyetçi Lonardi kanadına değil de, 'Nazi-Peronizm' belasına topyekûn savaş ilân eden liberal Aramburu ekibine yakın durmuşlardı. İşçi sendikaları Peronist olduğundan Aramburu, Lonardi'ye kıyasla bile bir sendika düşmanıydı ama olsun...

1955'de Aramburu çoğunlukta, Lonardi azınlıktaydı; nitekim askeri idarenin ilk başkanı Lonardi olmuşsa da, kısa zaman sonra Aramburu'ya terk etmek zorunda kalacaktı yerini.

1962'deyse hava dönmüş, dünyanın ve ülkenin koşulları değişmiş, silahlı kuvvetlerdeki genel eğilim (Maviler) Peronizmle uzlaşmaktan yanayken, yeminli anti-Peronistler (Kırmızılar) azınlığa düşmüşlerdi: Üstelik, aynı zamanda anti-Nazi değil, yalnızca anti-Peronisttiler artık; yedi yıl önceki anti-Peronist askerlerden farklı olarak da cuntada sosyalistlere yer vermeyi akıllarından dahi geçirmeyecek militarist şahinlerdi bu tipler.

Frondizi devrildiğinde senato başkanı olduğundan onun yerini dolduran ve seçim sandıklarından çıkacak bir sonraki başkanın göreve başlayacağı güne kadar da bir buçuk yıl süreyle iktidarda kalan Guido, sivil siyasete hepten düşman kesilmiş Kırmızı askerlerin hücumundan yakayı Mavilere sığınarak kurtarmıştı da, şimdi ne olacaktı? Guido fazla mühim değildi de, ülkenin başına ne gelecekti?

Parti kurması yasaklı Peronizm, artık tıpkı Peron gibi darbe kurbanı olan Frondizi'nin UCRI'siyle ittifak kurmuş, muhafazakâr halkçılar ve bilumum Hıristiyanlarla beraber Halk Birliği'ni oluşturmuş, seçimlere bu listeyle girmeye hazırlanmaktaydı. Peron ve Frondizi, post kavgası bitince yeniden aynı çizgide buluşmak üzereydiler.

Gelgelelim, Arjantin solunun bu koşullarda Peronizmle ittifak yapmasına karşı çıkan Şilili sosyalist Salvador Allende'nin bedduası tutmuş olmalı ki, bu ittifak (biraz da Peronist adaylar üzerindeki yasal engellerden dolayı) bozulacak, sürgündeki Peron ise bu defa boş oy çağrısı yapacaktı taraftarlarına.

Peronistler ikiye bölünmüşlerdi; bir kısmı sürgündeki önderin sözünü tutarken diğerleri sandık başına gitmiş, sandık başına gidenler de tek temiz ve geçerli alternatif olduğundan UCR'nin anti-Peronist devamcısı UCRP'ye oy vermişlerdi. Peron'un boş oy çağrısına en büyük oransal katılımsa eskinin inatçı anti-Peronistleri olmakla beraber artık Peronizm gibi yasaklı olan komünistlerden sağlanacaktı.

İkincilik kürsüsünde boş oyların oturduğu seçimden sonra, UCRP adayı Arturo Umberto Illia 1963 yılı sonlarına doğru yüzde 25'den daha az bir oyla başkan oldu.

UCR'nin Peron ve askeri darbe bahsindeki tartışmadan kaynaklanan bölünmesinde militarist-sağ kanadı temsil eden ve ertesinde üniformalıların gözde partisine dönüşen UCRP'nin, bu seçimde nasıl olup da Frondizi'ye bağlı UCRI'nin soluna düşmeyi başardığıysa, Arjantin siyasal tarihini ilginç sürprizlerle donatmaktan zevk alan Tanrı'nın işidir –tabii, esas saçmalığın UCR'nin bu kadar sağcılaşması olduğunu söylemek de mümkündür ama o ayrı bir konu.

UCR'nin tarihsel köklerine bağlılığını açıklayan Illia, Arjantin petrollerinin Frondizi döneminde yapılmış işletme lisanslarını yenilemeye yanaşmayarak bu ulusal zenginliklerin ABD şirketlerinin elinden alınıp yeniden ulusa iadesini sağlamıştı. ABD ve IMF'nin bağırış çağırışlarına aldırış etmeksizin ilaç ve benzeri tıbbi malzemelerin üretim ve ihtiyaca göre dağıtımını devlet tekeline geçirmesi, üstelik de bunu bir yasayla güvence altına alması da küçümsenecek reform değildi doğrusu.

Illia bu düzenlemeleri gerçekleştirirken Arjantin'in dümenini ABD'den Avrupa'ya çevirmeyi denemiş, bunu denerken Avrupa'yla ilişki kurmakta işe yarayabilecek sınıfa, politikacıların bir zamandır ihmal ettiği tarımsal ihracat burjuvazisine dayanmaya çabalamıştı. Ama belki de, başka dayanacak kimseler bulamadığındandır, kim bilir?

İşçi sınıfına gelince, sendikacılık tam anlamıyla formundaydı bu dönemde. 1964 Mayıs-Haziran aylarında CGT sendikaları konut hakkı doğrultusunda harekete geçmiş, 4 milyon işçinin katıldığı eylemlerde ülkedeki fabrikaların neredeyse tamamı işgal edilmişti. Bütün çalışanlar düzgün asgari ücrete kavuşmuşlardı, en önemlisi de fiyatlarda devlet denetimi sağlanmıştı. Komünist Partisi, Illia döneminde

yeniden kavuşmuştu yasal çalışma imkânına. Peronizm ise çatlamış, ikiye bölünmüştü.

İleride sol gerilla ERP'nin öldüreceği sendikacı Jose Alonso, Peron'un ağzından çıkanları tanrı kelamı sayıp harfiyen uygulayan çizgiyi temsil ediyordu. Karşı taraftaki diğer sendikacı Augusto Timoteo Vandor ise işçilerin çıkarları ile Peron'un istekleri arasında uyuşmazlık çıktığında ilkinden yana tavır alıyor, kişi olan Peron ile siyasal akım olan Peronizm arasında yer yer ayrım yapıyordu. Sonradan bu özelliklerini yitirince Montoneros tarafından öldürüldü.

Peronist örgütlerin çatısı olan '62 örgüt', ortadan ikiye yarılmıştı: İki adet 62, iki adet her şey vardı. Her dönem bir vesileyle ikiye bölünüp o badire atlatıldıktan sonra birleşme veya taraflardan birinin ortadan kaybolması sonucu yeniden tek parçaya dönen CGT de yeniden ikiye çıkmıştı.

Peron'un kendisiyse iki tarafa eşit mesafede durmaktaydı. Siyasal kaygılar mıdır yoksa koltuk hesabı mı tartışılır ama, kesin olan şuydu ki, ne Peron bu iki taraftan birini defterden silmeyi göze alabilirdi, ne de bu taraflar yola Peron'suz devam etmeyi.

1964 sonlarına gelindiğinde Vandor, hem Peronizm içindeki konumunu hem de Arjantin'i kökten değiştirmeye muktedir bir operasyona soyunmuştu: Peron memlekete geri dönmeliydi!

Buenos Aires'te gerekli hazırlıklar tamamlandı, Iberia havayollarına ait bir yolcu uçağı, kabininde Peron ve belli başlı yandaşlarıyla beraber 2 Aralık'ta Madrid'den havalandı.

Ne var ki sonuç, hiçbir senaryoda öngörülmemiş koca bir hüsran olacaktı. Brezilya, Peron'u taşıyan uçağın sınırları üzerinden Arjantin'e geçişine izin vermedi ve havalima-

nında gözaltına aldığı Peron'u rezil rüsva edip İspanya'ya geri postaladı. Belki de, kimilerinin iddia ettiği üzere, aslında bütün bunları önceden bilen veya öngören Vandor, büyük şefin otoritesini kırmak için bilinçli olarak kurmuştu bu tuzağı. Olamaz mı?

Sersemletici maceradan ve gereksiz uçak yolculuğundan sonra İspanya'ya dönen Peron, içine düştüğü rezaletten çıkmak için yılana dahi sarılacak hale gelmiş, valizini toplayıp Arjantin'e taşınan yeni eşi Isabel bir gayret Peronizmin dikey hiyerarşisine bağlı olanlar (Verticalistas) ile Vandorcular arasındaki ikilik sorununa çözüm bulmaya koyulmuştu.

Peronizm elindeki bütün kartları, blöfleri, şantajları, yöntemleri ve seçenekleri derhal devreye sokmaya soyunmuştu bu arada: Illia hükümetine karşı çıkanlar, bir askeri darbe için de mırıldanmaya başlamışlardı çoktan.

28 Haziran 1966'da başını Pascual Angel Pistorini'nin çektiği bir askeri cunta bu defa Peronizmin de desteğiyle yönetime el koyacak, ertesi gün Juan Carlos Ongania'yı yeni başkan belirleyecekti. Farklı başkanlar altında 1973'e kadar sürecek askeri diktatörlük, 'Arjantin Devrimi' adını koymuştu kendisine. Generaller, 'devrim sürecek' diyorlar, ne anlama geldiği belirsiz olan bu 'devrim'i dillerinden düşürmüyorlardı.

11 Eylül 1973'te Allende'nin faşistlere teslim olmaktansa ölümü yeğleyen Şili başkanı Salvador Allende, "Üstlendiğim başkanlık makamının görevleri arasında bu makamın onurunu korumak da vardır," demişti. Kuşkusuz, 11 Eylül 1973'teki Şili darbesinin öncesinde ve sonrasında, örneğin Türkiye'de başbakanlık veya meclis başkanlığı koltuğunda oturanların da böyle bir sorumlulukları vardı aslın-

da, pek kimsenin dile getirmediği: O güne kadar sayısız ateş ve operasyon emri veren Süleyman Demirel'in, 12 Eylül 1980'de cumhuriyeti tek kurşun sıkmadan teslim etmesi yadırganmamalı mı?

28 Haziran 1966'daysa, general Julio Alsogaray ile başkan Illia arasında şu diyalog geçiyordu:

Alsogaray: Ben general Alsogaray, başkomutanın emirlerini yerine getirmek üzere geldim.

Illia: Başkomutan benim. Benim otoritem, bağlı olduğumuz ve sizin de bağlı olmak zorunda olduğunuz Anayasa'ya dayanır. Siz yalnızca isyana kalkışmış bir generalsiniz.

Alsogaray: Silahlı Kuvvetler'i temsilen, sizden bu makamı terk etmenizi talep ediyorum.

Illia: Siz silahlı kuvvetleri değil, yalnızca bir asiler grubunu temsil ediyorsunuz. Siz ve sizle beraber davrananlar, geceleri çalışan hırsızlar, eşkiyalar gibisiniz. Şafak doğmaktadır.

Alsogaray: Sizi çekilmeye davet ediyorum, beni şiddet kullanmaya zorlamayın.

Illia: Hangi şiddetten bahsediyorsunuz? Kullanacağınız şiddet sizi bitirecektir. Ülke, bu güç istismarını daima mahkûm edecektir. Silahlı kuvvetlerin tek yüksek şefi vardır, o da benim. Sizler asilersiniz. Çekilin!

TELEVİZYON VE APARTMAN, ROCK VE İSYAN

Arjantinliler 1950'li yılların ikinci yarısında tanışmışlardı televizyonla. Bir çılgınlıktır almış yürümüş, Arjantin'deki televizyon edinme oranı ABD'yi yaya bırakmıştı. 1960'lı yıllar, birbiri ardına yenileri kurulan özel televizyon kanallarıyla başlamıştı. Devrim televizyonda gösterilecek miydi

bilinmez, ama 1966'daki askeri darbe, yayınları ülke genelinde izlenen yirmi özel kanaldan yansıtılmıştı televizyon ekranlarına.

Otomobil sayısı yarım milyona yaklaşmıştı. Kentin hafiften dışında kalan büyük aile evlerinin yerini apartman binalarındaki daireler alıyor, Buenos Aires'te yeni semtler kuruluyor, havalar ısındığında bagajı kapıp Mar del Plata veya diğer tatil beldelerine akın etme adeti yaygınlaşıyordu. Seks ve rock'n roll çağı gençliği sarmış durumdaydı. Papa ve kilise çıldıradursun, korunma hapı kullanan genç ve bekâr kadın nüfusu 100 bini aşmıştı 1965'te. Gidişat öyle bir hâl almıştı ki, dini, ahlâki ve milli duyguları yüceltip duran diktatör Ongania ve ahbapları, ülkenin Beatles ve Rolling Stones etkilerinden nasıl kurtulacağına kafa yormaktaydılar.

Tehlike yabana atılır cinsten değildi doğrusu. Avrupa kökenli Hıristiyan kültürünün üstünlüğüne dayanan Arjantin'de, gençlerin Avrupa'ya en açık kanadı Papa veya Franco dururken John Lennon ve Mick Jagger'a özenmiş, Latin Amerika'nın melez ve yerli halklarının kültürünü tanıma merakına tutulmuşlardı. Küba devriminin başını çekmesi yetmezmiş gibi şimdi de insan kılığında yeryüzüne inmiş deccal misali komünizmi bütün kıtaya yaymaya çabalayan Che Guevara'nın etkisiniyse anmak dahi gerekmez herhalde.

Diğer yanda, komünist iblisin yakında Arjantin kapısını da çalacağına, ahlâksızlık ve tanrıtanımazlık dalgasının yozlaştırdığı şu John Lennon özentisi gençlerin memleketin başına taş yağdıracağına, ya da en kötüsü kara kafalı cahillere duyulan sevginin güzelim Avrupai kültürü mahvedeceğine dair felaket tellallığı da almış başını yürümüştü.

Arjantin burjuvazisi ve orta sınıflar, ülkeyi bu tehlikelerden koruyacak ve dizginleri elden kaçırmayacak bir askeri idareden yanaydılar. Kısa süreli bir şok operasyonu, istikrarı bozma pahasına gerçekleştirilecek sert bir acil imha harekatı, iki-üç yıllık bir ara rejim değildi istenen. Şiddeti zamana yayılmış, istikrarı ve denetimi korumayı hedefleyen, uzun vadeli tasarıların gerçekleştirilmesini sağlayacak bir güçlü devlet idaresi arzulanıyordu.

Televizyondaki rock konserleri, televizyon izleyicileri ve rock dinleyicileri yaratmış; yeni modernlik, birbirine diş bileyen iki kesim ortaya çıkarmıştı. Bir yanda televizyonun, apartman dairesinin, otomobilin simgelediği yeni hayat tarzını muhafazakâr yoldan korumaya soyunan, 'komünizm geldiğinde bizim apartman kapıcının olacakmış' korkusuna kapılıp çareyi askerlerde arayan kesimler vardı; karşı kutuptaysa rock ritimlerinin sarsıcılığında yeni dünyalar arayışına çıkanlar.

1960'lı yılların başında ortaya çıkan ve belli açılardan Türkiye'deki Anadolu pop/rock akımını andıran Rock Nacional, Avrupa'nın yenilikçi müzik formlarını ülkenin en yerel, folklorik ezgileriyle birleştiriyor ve toplumsal-siyasal içerikli bir protestoya dönüştürüyordu. 1960'ların ikinci yarısından itibaren İngiliz ve (o sıralarda İngiliz punk akımından etkilenmekte Arjantin'e baskın çıkan) Uruguay etkisine giren Rock Nacional, yeni bir muhalefet odağı olmuştu.

Diktatör Ongania, geçtiğimiz yıllardaki tartışmalarda ordunun siyasete doğrudan karışmamasından yana olan Maviler kanadının başındaydı ama, bunun fazla önemi yoktu. Böyle şeyler güç dengeleriyle, toplumsal dengelerle, bir de

askeriye düşünüldüğünde rütbe ve kelle hesabıyla alakalı da olabilirdi neticede. Şili'deki Pinochet bile Allende hükümeti karşısında siyaseten tarafsız kalan bir profesyonel olarak bilinmiyor ve hatta Marksist olmakla suçlanmıyor muydu? Ongania, yenilgiye uğraması halinde başına gelecekler-den korktuğundan darbe tezgâhlanmasına başta soğuk bakmış, darbe lobisi güçlenip de hadise 'ya sen başa geç, ya biz senin de icabına bakarız' aşamasına gelince başa geçip faşist diktatör kesilmişti. Gelgelelim, Ongania örneğinde farklı sorunlar da vardı. Belirttiğimiz üzere, vurucu bir darbeden ziyade uzun süreli bir askeri istikrar rejimi arzulanmaktaydı ve silahlı kuvvetlerin böylesi bir ihtiyacı nasıl karşılayabileceğini iyice hesaplamak gerekiyordu.

Orduda başkanlık veya liderlik değil kıdem esasına göre ilerleyen memuriyet söz konusu olduğundan, üç yılı aşan askeri idarelerde işler sarpa sarabilir. Diktatör zamanlıca ayrılmazsa görevden, bir ihtimal, 'genelkurmay', 'kara kuvvetleri komutanlığı' gibi bir askeri makamı işgal ederek oraya gelmeyi arzulayan astlarının canını sıkacak, huzursuzluk çıkacaktır. Partilerden farklı olarak ordularda şansını seneye tekrar deneme imkânı yoktur. Kolordunun başındaki subay eğer ordu komutanlığı kontenjanı doluysa o yıl emekliye ayrılmak zorundadır ki, herkes buna razı olmayabilir. Yok eğer ülkenin diktatörü askeri yetkilerini tümden devredecekse, bu durumda da iktidarını hangi güce yaslayacağı sorusu açıkta kalır: Kara ordusunun komutanı, bu desteksiz adamı devirip neden kendisi başa geçmesin ki? Sırası gelenin hem ordu hem de siyasetten emekliye ayrıldığı, askeri kariyerde onun yerini alanın cuntaya da katıldığı sistem bir çözümdü elbette ama, Ongania da buna pek sı-

cak bakmamaktaydı: İktidara oturmanın tadına varmış, götürüyordu. Neden İspanya'daki Fransisco Franco gibi olmasındı ki? Franco, sosyalist hükümete darbe yapmak, başlayan iç savaşta anarşist ve komünistleri yenmek suretiyle yerleşmişti iktidara. Ongania ise bunun kansız benzeri olacak, iş işten geçip de komünizm dişlerini ülkenin etine geçirmeden evvel davranmış bir Franco olacaktı. Oysa, Ongania ile Franco birbirlerine benzeseler de, daha doğrusu birincisi ikincisini örnek alsa da, İspanya ile Arjantin arasında o vakitler hiçbir benzerlik yoktu neredeyse.

1960'lı yılların sonunda Türkiye'nin satın alma gücüne göre hesaplanmış kişi başı gelirine 1.600, Fransa'nınkine 13.000 dolar dersek, bu rakam İspanya'da 6.900, Arjantin'de 6.000 seviyelerinde gezinmekteydi. Dolayısıyla, İspanya ve Arjantin yurttaşlarının gelir durumları birbirlerine hayli benziyordu; her ikisi de Fransızların yarısı, Türklerin dört kat fazlası kadar para koyuyorlardı ceplerine. Ancak İspanya görece bağımsız, Arjantin görece bağımlı konumdaydı. Pirene dağlarının Avrupa ve dünyadan kopardığı İspanya o vakitler kendi yağında kavrulmayı yeğlemiş ve önceliği kalkınmaya vermişken, Arjantin çok güçlü bir toplumsal hareketin varlığı sayesinde emperyalizme tam teslim olmayan, ama ekonomik yapısı itibariyle emperyalist merkezlerden kopma imkânı da bulunmayan bir ülkeydi.

Franco, tıpkı Peron gibi korporatist bir işçi hareketine ve sendikalara dayanırken, Ongania orta sınıflardan ve büyük burjuvaziden destek alıyordu. Franco komünistlerin ve bağımsız işçi örgütlenmelerinin ağır bir savaşta yenilip enkaza döndüğü bir ülkeyi yönetirken, Ongania yeri göğü sarsan bir işçi mücadelesinin topraklarındaydı.

Franco devletçi ve kalkınmacı bir ekonomi programı uygularken, iktisadi liberalizmi savunan Ongania'nın derdi Arjantin'i serbest piyasa ekonomisine kavuşturmak, kamunun ekonomideki payını azaltmak, komünizmle özdeş ne varsa kurtulmaktı.

En önemlisi, Avrupalı Franco iktidarını muhafazakâr ve dindar söylemlerle besleyebilirken, Avrupalı-Batılı-Hıristiyan kültürün muhafızı Arjantinli Ongania'nın burada büyük bir ikilemi vardı. Bir yandan aşırılıklara, tanrıtanımaz ve cinsel özgürlükçü çıkışlara, hippilik ve komünizm gibi tehlikelerin karşısına barikat örmesi, diğer yandan yeni modern kültürü, televizyonu, otomobili savunması gerekiyordu. Sonunda, Franco otuz küsur yıl başta kalmışken, 2000'li yıllara kadar ülkenin başında kalacağını söyleyip duran Ongania dört yılı bile çıkaramadı.

Ongania, Pentagon çıkışlı 'iç güvenlik doktrini' tezlerini benimseyen ilk generallerindendi Arjantin'in. Bundan böyle aynı kamptaki uluslar arasında savaş çıkmayacağı, kamplar arası bir savaştaysa başta zaten süper güçlerin bulunacağı, düşmanın artık dışarıda değil içeride olduğunu bildiren seminerlere katılmış, bu doğrultuda hareket etmişti. Ekonomiyi liberalleştirmiş, çokuluslulara açmıştı. Ama diğer yanda, bu profile pek uymayan özellikleri de vardı. Sezar'ın hakkı Sezar'a: Kişisel çıkar gütmediğini ve rüşvete son verdiğini muhalifleri de takdir etmişti. Ömrünün sonuna doğru da Menem'in ülkeyi rüşvet ve yolsuzluğa boğduğunu söyleyerek harekete geçecek, o hareketin bedeli olarak ev hapsine mahkûm edilecekti. Kendisi de emekli bir askeri diktatör olmakla beraber, 1976-1983 yılları arasındaki korkunç ve en kanlı diktatörlük rejiminin

insan hakları ihlallerini gündeme getirmiş, hatta cunta üyelerinin insan hakları ihlallerinden yargılandığı mahkemede tanıklık yapmıştı.

Orta sınıflar Ongania yıllarını özlemle anacaklardı, bu liberal diktatör bir işçi ayaklanmasıyla devrilip de yerini başkalarına bıraktıktan sonra. Günümüzün eski tüfekleriyse, özel bir nefretle söz ederler: Bugün hâlâ var olan sol örgütlerin kurucu militanlarının, Ongania diktatörlüğü yıllarında siyasallaşan bir kuşağa mensup olmalarının, bellekle-rindeki ilk eylemlerin Ongania'ya karşı yapılanlar olmasının da buna bir etkisi vardır herhalde.

Ongania, birçok açıdan 1930'lu yılların başındaki Uriburu'ya benziyor, benzetiliyordu. Önünü almaya çalıştıkları tehlike Peronizm falan değil, komünizmdi. Ayrıca, ikisi de liberal ekonomiyi ve modern hayat tarzını savunuyor, ikisi de askeri diktatörlüğü bu amaçla icra ediyor, ikisi de bu icrayı meşrulaştırmak derdiyle orduyu siyasetin merkezine taşıyan militarist bir söylemi öne çıkarıyor, ikisi de Batılı kültürünü ırkçı bir yorumla savunuyor, ikisi de tanrıtanımazlık ve özgür hayat gibi sapkınlıklar ile komünizm belasını -isterlerse Avrupa'dan gelmiş olsunlar- Batılı-Hıristiyan kültüre saldırı sayıyor, milliyetçi-yurtsever bir üslûp kullanıyorlardı. İkisi de ekonominin fena gitmediği, ancak işçi hareketinin ortalığı darma duman edebileceği dönemlerde başa geçmişler, ikisi de orta sınıflardan alkış almışlardı.

Uriburu, aşağı yukarı yarım asır sürecek bir askeri darbeler, siyasal çalkantılar döneminin ilk cunta lideriydi. Ongania gittiğindeyse, bu dönemin günbatımı başlamıştı artık: En kanlı son fasıl, henüz yaşanmadıysa da...

BİR ARJANTİN İCADI OLARAK MİLLİYETÇİ TROÇKİZM

Juan Carlos Ongania başkanlık koltuğuna oturduğu sırada, Küba'da hükümet binalarından kendi isteğiyle ayrılmış bir başka Arjantinli de Bolivya'da gerilla savaşı başlatmaya hazırlanmaktaydı: Ernesto Che Guevara.

Arjantin'deyse varsın kiliseden orduya, Peronist bürokratlardan liberal iktisatçılara düzenin bütün kanatları birlik olmaya başlasın, işçiler ve devrimci hareketler askeri idareye bana mısın demeden yükseliyorlardı. Üstelik bu defa, yıllardan sonra, halkçı reformları aşan bir talep de vardı ortada: sosyalizm.

Sosyalist Parti, Peronizm ve sonrasında pek de sağlıklı sayılamayacak kopuşlar yaşayıp durmuştu yıllarca. Peronizmin işçi hareketindeki egemenliği sosyalistlerin çalışma alanını daraltmış, sosyalistlerin anti-Peronist söylemi bu partiyi işçilerin yanından alıp cuntacıların yanına katmıştı. Sosyalist Parti'den kopanlarsa soluğu Peronist-milliyetçi saflarda almışlardı çoğu defa. Arada Troçkist kopuşlar da yaşanmıştı ama, Troçkistler o dönemde işçileri Peronizm içine sızarak örgütleme sevdasına tutuşmuş olduklarından, sonuçta bir şey değişmiyordu: Partiden koparak milliyetçi harekete katılanlar vardı, bir de sayıları pek fazla olmamakla beraber partiden Troçkist gerekçelerle koparak sızma amacıyla milliyetçi harekete katılanlar. Fakat sosyalizmin yeniden geçerli bir alternatife dönüşmesiyle beraber adamakıllı değişmişti manzara.

Sosyalist Parti Arjantin'in Birinci Dünya Savaşı'ndaki tarafsızlık politikasına karşı çıkarak İngiltere'nin yanında sa-

vaşa girmeyi savunduğunda bir ayrım yaşamış, bu ayrımdan sonra adlarına 'enternasyonal' ilavesini alarak ayrı bir partiye dönüşenler, sonradan 1917 devriminin etkisiyle komünist olmuşlardı. Ama bu, Sosyalist Parti'nin merkez sola kaydığı ya da devrimlerden uzaklaştığı anlamına gelmiyordu. Nitekim, Küba devrimi tıpkı Uruguay ve Şili'de olduğu gibi Arjantin'deki Sosyalist Parti'yi de etkilemiş, yeni bir canlılık kazandırmıştı. İşin gerçeği, bu da bir bölünmeye yol açacaktı ama, en azından, Peronizm/Cuntacılık bahsinden çok daha farklı ve anlamlı bir eksende. Uyuşukluk yıllarındaki ara kademe bürokratları içeren bir kanat, Demokratik Sosyalist Parti (PSD) adını aldı; Palacios ve Moreau gibi tarihsel önderlerin yer aldığı kanatsa mücadeleci gençleri ve namluya yeniden kurşun sürmüş eski tüfekleri birleştirerek Arjantin Sosyalist Partisi (PSA) adıyla Küba devrimi rüzgârlarına bıraktı kendini. Bıraktı derken, cephaneyi yüklenip de dağlara vurdu değil, destekledi, propagandasını yaptı anlamında. PSA sonradan bu çizgiye yakın diğer gruplarla birleşerek Sosyalist Halk Partisi'ni (PSP) kuracaktır.

Bu arada bir de, 1965'te, Küba devrimini destekleyen Maocu bir kopuş yaşandı sosyalist saflarda. Vanguardia Comunista (Komünist Öncü) adıyla ayrılan genç ve militan bir grup entelektüel, 1976'da PC (ML) [Komünist Parti/Marksist-Leninist] olacak, 1983'deyse Partido de la Liberacion'a (Kurtuluş Partisi) dönüşecektir. Günümüzde o kadar da kalabalık sayılamayacak bu çevrenin eski militanlarından Felisa Michelli, şu anda Arjantin'in ekonomi bakanlığını sürdürüyor.

Komünist Parti'ye gelince, işler biraz daha karışıktı. Komünistler yasaklı yıllarda yeraltına çekilmek zorunda kal-

malarına rağmen yüz binlerle bağlarını korumayı başarmışlar, banka hesaplarına el konmasına karşın hayli etkin bir kooperatifçilik çalışması örgütlemişlerdi. Peronistlere kıyasla hayli ufak olsalar da, işçi kooperatiflerinde ağırlıkları, 100 bin çıtasının hayli üzerinde üyeleri vardı. Mercedes Sosa gibi dünyaca ünlü sanatçıları komünist sıralara kazanmış, partiye yakın folklor topluluklarının düzenlediği halk oyunları gösterilerine devam edenler hayli yüksek sayılara çıkmıştı. PC sıralarında, Héctor Pablo Agosti gibi yaratıcı Marksist militanlar bulunmaktaydı. 1911 doğumlu entelektüel Agosti, Antonio Gramsci'ye dünyada ilk ilgi gösterenlerden olmuş, İtalyan komünistin felsefî eserlerinin Avrupa'da pek bilinmediği yıllarda Latin Amerika'da çok ciddi bir Gramsci merakı uyanmasını sağlamıştı. Ancak madalyonun bir yüzü buysa, diğer yüzünde de bambaşka hakikatler duruyordu ki işleri karıştıran o kısımdı.

Arjantin'deki KP, Güney Amerika'dakiler arasında SSCB'ye en bağlı olanıydı. Victor Codovilla ve Rodolfo Ghioldi gibi asırlık önderleri, SSCB'nin çıkarlarını her şeyin üzerinde tutmaktan dolayı eleştirilmekteydi. Komünist Enternasyonal'in henüz dağıtılmadığı zamanlarda onun Latin Amerika sorumlusu olan Codovilla, İspanya İç Savaşı'na Latin Amerikalı militan sevkiyatını örgütlemişti ama, dünya savaşında SSCB ortağı İngiltere-ABD sermayesinin sahip olduğu şirketlerdeki grevlere karşı çıkmaktan Troçki'nin katledilmesine dek, hiç de küçümsenemeyecek bir günah listesi taşıyordu boynunda. O sırada da, SSCB karşısında göreli özerklikleri bulunan ve Küba devrimine destek olan Uruguay ve Şili komünist partilerinin aksine, kendini Latin Amerika'daki Che etkisini kırmaya adamıştı Arjantin'deki KP.

Komünistler, Küba devrimini elbette destekliyorlardı; Karayip adasının SSCB rotasında tutulmasını sağlamak, Guevaracı eylem çizgisininse belini kırmak gibi dertleri vardı aynı zamanda. Küba'nın KP çizgisine uzak düşen müttefiklerine parsa kaptırmaktan mutluluk duyduklarıysa söylenemezdi.

1959 Devrimi ertesinde Havana yolunu tutarak elini taşın altına sokan ilk kuşak Arjantinliler, Küba ulusal haber ajansı Prensa Latina'yı kuran Ricardo Masetti, Rodolfo Walsh gibi milliyetçi-Peronist kökenli genç gazeteciler, yazarlar olmuştu.

Stalinizm, Maoizm, Troçkizm gibi ayrımları atlayarak bütün silahlı solun ortaklığını kurmaya çabalayan Che Guevara bu bağlantılar üzerinden Arjantin'de gerilla hareketi başlatınayı denemiş, Peronist topluluklardan Milliyetçi Özgürleştirici İttifak içinden doğan Uturuncos ilk olmak üzere bir dizi girişimde bulunmuştu. Küba'ya gazetecilik yapmaya gitmişse de Che'nin aklına uyarak silahlı örgüt işine bulaşan, birilerini ikna edebildikçe yeni bir ufak gerilla birliği kuran, ama her defasında ilk aşamada çuvallayan Masetti, 1962-1963 yılları arasında en az on yeni örgüt kurmuştu. Bunlar, ilk eylemde dağılan üç-beş kişilik ufak ekiplerden ibaret kaldığı müddetçe KP'yi öfkelendirmemişti elbette, ama işin rengi adım adım değişip, hele bir de Che Bolivya'ya geçince gerilimin artması kaçınılmaz olmuştu. Komünist Parti içindeki gençler elde silah Che'nin birliğinde savaşmak istiyorlar, Victor Codovilla hem bunu engellemek hem de SSCB'nin isteği doğrultusunda Che'nin Bolivya serüvenini sona erdirmek için çalışıyordu.

Bolivya'daki Komünist Parti ilk başta Che'ye destek vereceğini bildirmişse de zaten sarsıntıdaydı. Bazıları gerilla sa-

vaşının içine çekilmek istemiyor, bazılarıysa bütün bu olan bitenlerin SSCB-Çin-Küba ilişkisiyle alakasını çözmeye çalışıyordu. Tam o sıralarda Bolivya'daki KP içinde SSCB-Maoizm tartışması yaşanıyor, Che ile Bolivya KP'si arasındaki ilişkileri kuran Fransız devrimci Regis Debray da kafaları karıştırıyordu. Debray, Fransa'daki SSCB-Mao-Troçki tartışmalarından sıyrılıp kendini Che'nin yanına tayin etmeden önce bir ara Maoculara katılmış, o sırada Bolivya'ya gitmiş ve orada tanıştığı komünistleri Maoizme ikna etmeye çalışmıştı. 1940 doğumlu Debray, Bolivya'ya ilk geldiği 1963 yılının üç-dört yıl sonrasında artık Maocu değildi ama, Bolivyalılar işin içinde bir bit yeniği olabileceğinden kuşkulanıyorlardı. SSCB'nin Güney Amerika'daki elçisi Arjantin KP'si üzerinden gelen sinyallerse kafaları daha da karıştırmış, Bolivya KP lideri Mario Monje Küba'ya giderek acil görüşme talebiyle Fidel Castro'nun kapısına dayanmıştı.

Castro ile Monje arasında Che'nin ekibinin güvenli biçimde Arjantin'e çekilmesine yardımcı olunması konusunda protokol yapılmış, ancak Bolivya'daki Che çekilmek bir yana, Haydee Tamara Bunke (Tania), Juan Gelman, Ciro Bustos, Rodolfo Walsh ve Regis Debray gibi her biri farklı ülkeler, meslekler, siyasal kökenlerden gelen yakınlarının kişisel bağlantıları üzerinden savaş hazırlıklarını artırmaya başlamıştı.

Bu sırada Arjantin KP'sinin gençlik örgütüyle sıkı ilişkiler kurulmuş, oradan birileri sırt çantalarını hazırlamaya başlamış, SSCB'ye bağlı Victor Codovilla yönetimiyse hiç de etik sayılamayacak son silahı kullanma kararı almıştı. Partinin gazetesi *Nuestro Palabra*, 'gerillacılık konusundaki görüş ayrılıklarından dolayı yollarımızı ayırdığımız yoldaş-

lar'ın açık adlarını veriyor, Che'ye katılmaya kalkanları polise ihbar etmiş oluyordu.

Bu dönemde PC'den pek çok ufak topluluk kopmuştu, silahlı mücadeleye başlamak üzere. Bu bahiste ciddiye alınması gereken ayrılıksa, gençlik örgütünün kayda değer bir kısmını etkileyen Devrimci Silahlı Kuvvetler'di (FAR). Rusya ve Ukrayna kökenli göçmen bir Yahudi ailesinin İspanyolca konuşan tek Arjantinli üyesi olan, günümüzdeyse çağdaş Arjantin edebiyatının yaşayan belki de en büyük şairi kabul edilen Juan Gelman, PC'den FAR'a geçen isimlerden en önemlileri arasındadır. FAR, birçok ilginç özellik barındıran bir örgüttü.

Birincisi, Che'nin ümit verdiği aylarda değil, ölümü ertesindeki vicdan muhasebesiyle doğmuştu. Che'nin ölüm haberiyle sarsılan genç komünistlerden o âna değil, silahlı mücadeleye siyasal itirazda bulunanlar bile bir anda gerilla savaşı başlatmaya soyunmuşlardı ve çok kısa bir sürede FAR kurulmuştu.

İkincisi, FAR'ın büyük bir hızla komünizmden Peronizme kaymasıydı ki, milliyetçi-Hıristiyan bir sol Peronist olan Montoneros'la birleşecekti sonunda. Tabii bunun, siyasal değil askeri sebepleri vardı. Silahlı mücadele veren sol gruplar, siyasal ayrımlara pek bakmaksızın askeri hesaplarla hareket ediyorlardı o yıllarda. Üçüncüsüyse kadrolarında olmalı ki, Montoneros için de aynı şeyler geçerlidir. FAR-Montoneros birleşmesinden sonra, üst düzey kadrosu ünlü edebiyatçılardan, profesyonel gazetecilerden oluşan bir askeri örgütle tanışmış olacaktı dünya.

Juan Gelman neyse de, askeri operasyonların başında, Arjantin'in en seçkin entelektüellerinden olan ve Nobel

ödüllü Kolombiyalı yazar Gabriel Garcia Marquez'in deyişiyle evrensel gazeteciliğin ustalık eserini kaleme alan Rodolfo Walsh bulunmaktaydı. O yılların başka bir Montoneros üyesi, günümüzün uluslararası çapta tanınan usta gazetecisi Horacio Verbitsky, silahlı örgütlere yakınlık duyan entelektüellerin sayısının hayli fazla olmasına karşın, askeri operasyonların doğrudan onlar tarafından yapıldığı, Rodolfo Walsh gibi birinin elli yaşından sonra silah kullanmayı, bomba hazırlamayı öğrenip hedefe kenetlendiği örneklere fazla rastlanmadığını söylerken haksız mıydı? Gelman, Walsh gibi romantik, duygusal yazılar yazan kalemlerin nasıl olup da 'o işleri' yapabildikleriyse Arjantin'de sık sorulan bir sorudur hâlâ. Çünkü Montoneros bir kır gerillası veya sokak çatışması örgütü olsa neyseydi, oysa düpedüz nokta hedefleri vuran bir suikast teşkilatıydı. Dolayısıyla, vuran ve vurulanların anonim kaldığı, vicdani sorumluluğun siyasallaştırılarak kolektif olarak paylaşıldığı silahlı örgütlerden farklı olarak, sabahleyin evinden çıkmakta olan hedefin beynine kurşun sıkmaya dayanan bir tarzı vardı.

Hıristiyanlık ve Devrim dergisi okuru rahiplerin ruhani desteği ve Peronizmin Vandorcu kanadının kitlesel ilgisine yaslanan Montoneros, devasa kortejler kurabilen Peronist Gençlik içinde hayli etkin olacaktı. Ancak, Peron'dan bağımsızlaşmakta olan Peronizm, 1970'de ortaya çıkan Montoneros'dan daha önce, Arap kökenli Arjantinli Envar El Kadri'nin kurduğu Peronist Silahlı Kuvvetler'le (FAP) atılmıştı gerilla savaşına. Montoneros ve FAR'dan farklı olarak temelleri taşra eyaletlerinde atılmış, mücadele yöntemi olaraksa Che'nin verdiği esinle kır gerillacılığını benimsemişti FAP. Tabii bu, o yolda fazla bir başarı kaydettiği anlamına

gelmiyor. Dünya tarihi, kentlerden taşıma kadrolarla kırlarda gerilla savaşı başlatmaya çalışan, ancak bu örgütlenme çalışmaları sırasında polisle ve faşistlerle karşı karşıya geldiğinden mermileri esasen yine kentlerde sıkan örgütler yönünden zengindir zaten.

Komünist Parti, yalnızca FAR gibi Peronizme eğilimli gerilla toplulukları değil, tıpkı sosyalistler gibi bir de Maoist akım çıkarmıştı gövdesinden, 1960'lı yılların bu yeni sol yöneliş yıllarında. PC'nin Küba'ya yeterince destek olmayışını, başını Küba'nın çektiği Latin Amerika Dayanışma Örgütü'ne (OLAS) karşı çıkışını, burjuvaziyle kurduğu ittifakları, nihayet yıllar yılı anti-Peronist kalan partinin tam tersi bir hata yaparak durduk yerde Vandorcularla ahbap olmasını, demokratik merkeziyetçilik eksikliğini ve SSCB'ye bağlılığını dile getirerek, 1962'den itibaren gençlik örgütünde muhalif kanat oluşturanlar, 1968'e gelindiğinde ipleri tamamen kopartarak Devrimci Komünist Parti (PCR) adlı Maocu yapıyı kurmuşlardı. PCR, günümüzde halen kalabalık bir örgüttür Arjantin radikal solunda. İlk başta milli, demokratik ve halkçı düzenlemelerin yapılacağı aşamalı devrim anlayışını savunan PCR, iktidarın silahlı ve kitlesel bir halk ayaklanmasıyla alınacağına inanıyor, kitlelerden kopuk gerillacılık deneyimlerini küçük burjuva maceracılığı sayıyordu.

Sosyalist, komünist, Peronist ve nihayet yeni türeyen Maoist cephelerde manzara böyleyken, Troçkizm uzun zamandır mahsur kaldığı Peronist kılıftan çıkıp açık adıyla dolaşmaya başlayacaktı 1960'larda. Arjantin Troçkizminin temelleri, komünist işçi temsilcisi olarak bir sendikalar toplantısı vesilesiyle gönderildiği Meksika'da bir fırsat

yaratarak Leon Troçki'yle buluşup kafasındaki soruları soran Mateo Fossa tarafından atılmış, sonradan Latin Amerika'da çok ünlü olan *Mateo Fossa'yla Üç Söyleşi*, Arjantin Troçkizminin ve bu ülkedeki ulusal solun âdeta kutsal kitabı olmuştu.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Stalinist komünist partileri ülke içindeki liberal/ilerici burjuvaziyle, uluslararası alandaysa ABD ve İngiltere'yle ittifak kurmayı destekleyen anti-faşist yönelimi benimsemişlerdi. Bu strateji Nazi-Faşist yayılmacılığa karşı mücadele veren Avrupa'da pek sorun çıkarmamıştı. İtalyan ve Alman komünistleri kendi ülkelerindeki faşizme karşı mücadele veriyorlardı, Nazi işgaline uğrayan Fransa gibi ülkelerde liberal, anti-faşist, anti-Nazi, yurtsever gibi kimlikler aynı kapıya çıktığından ittifak politikasında sorun çıkmıyordu. Japonya hem faşist hem de emperyalist olduğundan, Asya'daki komünistler Japonya'ya karşı direnen herkesle birleşebilirlerdi ama kimse de buna itiraz etmezdi.

Oysa Latin Amerika'da işler başkaydı, anti-faşist strateji sorun çıkarmaktaydı. Bu ülkeler ekonomik anlamda bağımsız değil, büyük ölçüde İngiltere'ye bağımlıydılar. Diğer yanda genelde İngilizlere ait şirketlerde muazzam bir işçi hareketi vardı. İngiltere'nin SSCB'nin yanında faşizme karşı savaşması, İngiliz şirketlerinde grev örgütleyen işçilerin, İngiliz egemenliğine veryansın eden halk kesimlerinin hiç umurunda değildi. Aksine, İngilizlere karşı Avrupa'daki faşistlere sempati duyan halkçılar çok daha makbul görülmekteydi.

Hâl böyleyken, Meksika'da yaşadığından ve İspanyolca konuştuğundan Latin Amerika'yı çok iyi bilen Troçki, anti-

faşizmin mi yoksa anti-emperyalizmin mi öncelikli olduğu tartışmasında geleneksel sosyalist/komünist kesimlerin sıradışı sayacağı bir yönelim geliştirmiş, Mateo Fossa'ya verdiği söyleşilerde burjuvazinin, hele de Latin Amerika gibi bölgelerde en tehlikeli kanadının liberaller olduğunu söylemişti.

Stalinist anti-faşist cephe stratejisine itiraz eden Troçki, demokrat İngiltere ile faşist Brezilya savaşacak olursa ikincisini destekleyeceğini belirtmekteydi: "Çünkü İngiltere Brezilya'yı yenerse, Brezilya'ya var olandan daha demokratik bir hükümet getirmeyecektir, zaten var olan baskı ikiye katlanacaktır. Ama Brezilya'daki direniş kazanırsa, bu, işçi sınıfının önünü açabilir."

Mateo Fossa'nın aklına yatan, kafasındaki soru işaretlerini gideren bu düşünceler iyiydi, güzeldi ama, Arjantin'deki Troçkistlerin nüfusunun bir belediye otobüsüne sığmayacak kadar artmasını sağlamamıştı o yıllarda. Üstelik, zaten pek az mevcutlu Troçkizm, binbir parçaya bölünmüştü kısa zamanda. Yalnız, arada Juan Posadas gibi egsantrik tiplerin çıkmış olduğunu kaydetmek lâzım.

Bir vakitler IV Enternasyonal'in Latin Amerika sorumlusu olan, yine bir vakitler ufak bir silahlı topluluk hazırlayıp onları Küba devrimine katılmaya gönderen Posadas, elinde atom silahı olduğu halde bunu kullanmaya yanaşmayan Stalinizmi yerden yere vururken, SSCB'nin ABD'ye nükleer savaş açmasını ve dünyayı patlatmasını savunuyor, bunun komünizmin zaferini getireceğini iddia ediyordu. Uzaylı yaratıklara merak salan Posadas ve yandaşları UFO'larla irtibat kurarak işçi sınıfının gezegenler arası birliğini örmeye çalışıyorlar, sosyalizmin tek gezegende kurulamayacağını, bunun Stalinist bir yozlaşma olduğunu söylüyorlardı.

Gerçek adı Hugo Miguel Bressano Capacete olan Nahuel Moreno, ilk gençlik yıllarında ailevi bağlarından dolayı UCR faaliyetlerine katılmış, Troçkizmi benimsedikten sonra ufak bir arkadaş çevresinden ileri gitmeyen Sosyalist Devrimin İşçi Partisi'ne (PORS) yazılmış, IV Enternasyonal merkezinin birleştirmeye çalıştığı ufak Troçkist öbekler arasında dolandıktan sonra 1944'de Marksist İşçi Grubu'nu (GOM) kurmuş, Posadas etkisini kırarak diğer grupçukları kendine bağlamayı başarmıştı. GOM biraz olsun kalabalıklaşmış, Devrimci İşçi Partisi (POR) adını almıştı. Moreno'nun grubu 1953'e kadar, işçilerin mücadeleyle kazandıkları hakları budamaya, işçi hareketini iktidara bağlamaya çalışan bir burjuva akımı olarak değerlendirmişti Peronizmi. Bu dönemde Sosyalist Parti'ye yakın durmuş, oradan üye kazanmaya çalışmıştı.

1953'teyse Moreno bir anda yüz seksen derece fikir değiştirecek, Troçki'nin reformist işçi partilerine sızma önerisinin Arjantin'deki karşılığının Sosyalistler değil Peronizm olduğunu söyleyecek, POR da kendini dağıtıp *Palabra Obrero* (İşçi Sözü) adlı bir gazete çevresine dönüşerek Ulusal Devrimin Sosyalist Partisi'ne (PSRN) katılacaktı. Bağımsız bir yapı değil, Peronizmin dikey hiyerarşisine bağlı vagonlardan birisiydi bu parti. Peron'a bağlanmayı kabul eden sosyalizm kökenliler bu partide istihdam ediliyor, bu parti üyelerinin gazetelerinde Peronist hiyerarşiye bağlılığı gösteren bir ibare bulunuyor, Peron'un konuşmaları muhakkak yayınlanıyordu.

PSRN deneyimi öyle ahım şahım bir artış yaratmamıştı Moreno grubunun üye sayısında. Ama *Mateo Fossa'yla Söyleşiler* çok tutmuş, Troçki, milliyetçi solcular ile Marksizm arasındaki bir köprüye dönüşmüştü. Tabii bu arada Moreno ve

yoldaşlarının da kimi zaman Peron'un anti-komünist söylevlerini yayınlamak zorunda kalmaları gibi bir can sıkıcı tarafı vardı işin. 1960'lı yıllarla başlayan yeni dönemdeyse Moreno ekibi, Peronizmle örgütsel bağını koparmış, Troçkist kimlikle çıkmıştı nihayet sahaya. Elbette, yeni projelerle beraber...

Moreno'nun Palabra Obrera grubunun Peronizm sonrasındaki ilk işi, Mario Roberto Santucho'nun Indoamerikan Devrimci Halk Cephesi'yle (FRIP) birleşerek Devrimci İşçi Partisi'ni (PRT) kurmak olmuştu. Esasında Che'ye hayran bir grup öğrenciden oluşan, kıta yerlilerinin kültürel mirasını savunan ve gazetelerinde Keçoa dilinde sözcüklere yer veren FRIP ile Palabra Obrera 1964'te ortak cephe kurmuşlardı ve bu cephe, 1965'de PRT adıyla tek ve homojen bir partiye dönüşmüştü. Bu parti de kuruluşundan itibaren Troçkist IV. Enternasyonal üyesi olmuş ve sanki sihirli bir değnek dokunmuş gibi bir anda kitleselleşmeye başlamıştı.

PRT kitleselleşmeye başlamasına başlamıştı da, kuruluşundan bir yıl sonra, 1966'da, Ongania diktatörlüğü de faaliyetteydi. Santucho ve FRIP kökenliler diktatörlüğe karşı askeri mücadele vermek gerektiğini savunuyorlardı, Moreno ve Palabra Obrera kökenlilerse Latin Amerika'daki gerilla savaşlarını desteklemek yanlısıydılar ve hatta Hugo Blanco'nun Peru'daki grubuyla ciddi ilişkiler kurmuş olmakla beraber Arjantin'de o an için gerilla mücadelesi başlatmanın mümkün olmadığını düşünüyorlardı.

Nihayet 1969'da ayrıldılar. Morenocular PRT/La Verdad, Santuchocular PRT/El Combatiente oldular. Ertesi yıl Ongania görevden inerken PRT'nin El Combatiente olanı da Devrimci Halk Ordusu'nu (ERP) kurmuş ve gerilla savaşını başlatmıştı. PRT içinde esas Troçkistlerin Moreno eki-

bi olmasına karşın, bu ayrımdan sonra PRT-ERP'nin IV. Enternasyonal'le bağının yine de süreceğini belirtmeli. Ernest Mandel, Pierre Frank, Livio Maithan gibi isimlerin yönettiği IV. Enternasyonal, Latin Amerika ülkelerinde izlenmesi gereken yolun gerilla savaşı olduğu görüşündeydi.

Sosyalist Parti kökenli geniş bir çevreyle birleşmeleri dolayısıyla adlarını PRT-La Verdad'dan Sosyalist İşçi Partisi'ne (PST) çeviren Moreno ekibi kendi uluslararası örgütlenmesini kuracaktı ilerleyen yıllarda. IV Enternasyonal ise, PRT-ERP içinde bir de Kızıl Fraksiyon kuracaktı. Fransa'daki Devrimci Komünist Birlik'ten (LCR) gelen misafir kadrolar, PRT-ERP içindeki Kızıl Fraksiyon'da silahlı mücadele stajı görüyorlardı.

Sosyalizmden milliyetçiliğe transfer olanların sonradan ne yaptıklarını da belki söylemek gerekir. 1962'de 'Ulusal Solun Artık Kendi Partisi Var' sloganıyla Ulusal Solun Sosyalist Partisi'ni* (PSIN) kuracaklardı. Bir dönem Sosyalist Parti'de mücadele verdikten sonra PSIN'e geçenlerden birisi de, sonradan dünya solunda çok tanınacak olan felsefeci Ernesto Laclau'dur. PSIN'nin o yıllardaki genç teorisyeni ve yöneticisi Ernesto Laclau bir süre sonra Eric Hobsbawm'ın davetiyle Oxford'a gidecek, LSE'de ders vermeye başlayacak ve post-Marksizm açılımıyla dünya solunu etkileyecektir.

---

*) Günümüzde Izquierda Nacional adıyla devam eden bu kesimin de Troçki'ye özel bir sempati duyduğunu ilâve etmeli. Ulusal solun teorisyenlerinden Osvaldo Calello, Troçki'yle o sırada Meksika'da iktidarda bulunan ilerici milliyetçi Lazaro Cardenas aracılığıyla temas ederken, bu hareketin bir diğer ismi Gabino Correa, Troçki külliyatının Arjantin'de Ulusal Sol tarafından 1961'de kurulan Editorial Coyoacán'ın 'Latin Amerika Sosyalist Birleşik Devletleri İçin' başlıklı dizisiyle yayınlandığını hatırlatır. Bu yayınevi, adını da Troçki'nin öldürüldüğü kentten almıştır.

V

BİR DAHA ASLA!

PERONSUZ PERONİZM VE DEVRİM: EL CORDOBAZO!



Juan Carlos Ongania iktidara geldiğinde, gündemindeki ilk maddelerden birisi üniversite özerkliğini kaldırmaktı. Ne ki, Arjantin tarihinin o âna kadarki en sert öğrenci mücadelesiyle cevaplanacaktı bu saldırı. Sert derken, Meksika veya Fransa'daki 1968 Mayıs kadar sert değildi aslında. Çok büyük çatışmalar yaşanmıştı ama bunlar fakülte binalarıyla sınırlıydı: Halk olan-bitenleri ancak televizyondan izlemiş, cumhurbaşkanının bir askeri üsse sığınmasını gerektirecek gelişmeler yaşanmamış, Buenos Aires sokakları savaş alanına dönmemişti.

Zaten, koşullar ve talepler de farklıydı. Fransa'da Sorbonne'u işgal edenler, üniversite özerkliği gibi daha önce-

den sahip olmadıkları haklar talep ediyorlardı. Arjantin'deyse üniversiteler zaten 1918'den beri özerkti ve o vakitten beri de bütün kavgalar bunu ortadan kaldırmak isteyenlerle savunanlar arasında cereyan etmekteydi. Arjantin üniversiteleri öğrenciler ve öğretim üyeleri tarafından yönetiliyor, ülkedeki askeri idareyse üniversite yönetimini devlete bağlamak istiyordu.

Askeri darbeden itibaren bir ay uğraşmışsa da üniversiteleri kendine bağlamayı başaramayan cunta, o günden itibaren 'Uzun Sopalar Gecesi' adıyla anılacak 29 Temmuz 1966'da, sert ve kapsamlı bir polisiye operasyonla fakültelere girdi. O tarihte Doğa Bilimleri ile Felsefe ve Edebiyat fakültelerinde kıyamet kopacak, gece boyu süren büyük çatışmalar yaşanacak, yüzlerce öğrenci ve öğretim üyesi tutuklanacak, kütüphane ve laboratuarlar enkaza dönecekti.

Buenos Aires Üniversitesi'nin yüzlerce öğretim üyesi, cuntayı ve üniversite özerkliğine karşı saldırıları protesto ederek görevden istifa etmişlerdi; bunlardan 300'den fazlası Arjantin'den ayrılmıştı Uzun Sopalar Gecesi'nden sonra. Aralarında, günümüzde Uluslararası Astronomi Birliği başkanı olan Catherine Gattegno de Cesarsky, atom fizikçisi Mariana Weissman, jeolog Felix Gonzalez Bonorino, matematikçiler Gregorio Klimovsky ile Pablo Miguel Jacovski gibi dünyaca ünlü bilimciler de bulunmaktaydı.

Öğrenci hareketi ülkeyi devrimin eşiğine getirmiş değildi kuşkusuz ama, radikal sol çevrelerin genişlemesine ve silahlı toplulukların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan kitlesel sol yönelişin çok önemli bir parçasıydı. İşçi hareketiyse 1968'den itibaren CGT konfederasyonunun bu defa da adına 'de los Argentinos' (Arjantinlilerin...) ilavesi koyan frak-

siyonu üzerinden yeni bir dinamizm yakalayacaktı. Peronizmin Vandorcu kanadının da soluna kayanlarla sol çevrelerin kurduğu CGT de los Argentinos, Ongania idaresinin sonunu getirecek büyük işçi ayaklanmasının başını çekecekti: 1969'da vuku bulan, El Cordobazo.

Arjantin'in tam göbeğinde kalan Cordoba eyaletinin aynı adlı başkenti, o yıllarda tam bir endüstri merkeziydi. 1940'lı yılların sonunda nüfusun yarıya yakınının tekstil, odunculuk, değirmencilik, biracılık gibi geleneksel iş kollarında çalıştığı Cordoba'da 1950'li yıllarda bir profil değişimi yaşanmış, otomotiv ve makine endüstrisi burayı mesken tutmuş, 1961'e gelindiğinde çalışan nüfusun dörtte üçü mekanik fabrikaları işçilerine dönüşmüştü. Renault ve Fiat fabrikalarının da bulunduğu kent, yakın zamana değin Katolik ve geleneksel mizacıyla ünlüyken, artık devrimci sendikacılığın merkeziydi.

Cordoba, yalnızca fabrikaların değil, aynı zamanda fakültelerin kentiydi. 1960'lı yılların sonuna doğru 30 bin öğrencisi bulunan Cordoba Üniversitesi'nde Peru, Bolivya, Paraguay gibi çevre ülkelerden gelen pek çok yabancı talebe de tahsil görüyor, 5 bin öğrenci akşam yemeklerini düzenli olarak okul yemekhanesinde yiyor ve bu da öğrenciler arası bağları kuvvetlendirerek örgütlenme imkânlarını genişletiyordu. Bazı öğrenciler harçlıklarını çıkarmak için fabrikalarda yarı zamanlı işler yaptıklarından, endüstri proletaryası ile öğrenciler arasında güçlü bir bağ kurulmuştu.

Askeri idareye karşı kitlesel direniş Buenos Aires üniversitelerinde başlamış, ancak Uzun Sopalar Gecesi ertesindeki anti-komünist önlemler bu defa da Cordoba'da bir tepki yaratmıştı. Ongania, Buenos Aires orta sınıfının

şeytana uyup dinden, imandan, devlete bağlılıktan koparak özgürlük sevdasına düşmüş kesimini susturmayı başardığına inanıldığı anda, Cordoba'nın işçi sınıfı çıkmıştı başına. Cordoba öğrencileriyse sosyal-kültürel bakımdan Buenos Aires öğrencilerinden ziyade Cordoba işçilerine benzemekteydiler.

Askeri idareye bağlı Anti-demokratik Politikaları Araştırma Yönetimi komünist avına çıkmıştı. Gerçi askeri idare denen şey pek demokratik sayılmaz ama, Arjantin'de o dönemlerde devlet baskısının daima demokrasi adına ve anti-demokratik politikalara karşı icra edildiği unutulmamalı. Memleketi askeri idare yoluyla komünizm öcüsünden kurtararak modern ve Batılı hayat tarzını güvenceye alan devlet erkânı, televizyonu tek kanala düşüreceğine ve mülkiyet hakkını kaldıracağına inanılan anti-demokratikleri izleyen polise bu adı layık görmüştü. Gelgelelim, cadı kazanı pek işe yaramamış, 1969 Mayıs'ı gelip çattığında Cordoba iyiden karışmıştı. Grevler birbirinin peşi sıra patlıyor, işçi meclisleri kuruluyor, devrim ve sosyalizm talebi haykırılıyordu. Komünizm sahiden sökün etmiş gibiydi.

Sayıları hızla artan grevci işçiler kendi özyönetim mekanizmalarını inşa ediyor, FAR ve Montoneros'dan PCR ve PRT'ye şu son dönemde ortaya çıkmış (ya da henüz kendi adıyla ortaya çıkmamışsa da yakında kopacağı parti veya hareketler içinde fraksiyon konumuna ulaşmış) devrimci örgütler kadrolarını bir sürat Cordoba'ya kaydırıyorlardı.

29 Mayıs sabahı büyük bir yürüyüş, ardından 30 bin kişinin doğrudan katıldığı bir kitlesel ayaklanma başlayacak, Cordoba patlaması anlamında 'Cordobazo' adını alacaktı. O tarihten itibaren de Latin Amerika'daki halk ayaklanmaları,

yaşandıkları ülke veya kentin adının bu kalıba sokulmasıyla anılırlar: Caracazo, Argentinazo...

Fabrikalar işçilerin eline geçmiş, kamu binaları işgal edilmiş, işçiler ve silahlı öğrenciler polislere karşı taarruza başlamışlardı Cordoba'da. Ülkenin en önemli endüstri kuruluşlarında üretim tamamen durmuş, olayları televizyondan izleyenler ekonominin kısa zamanda batacağına inanarak acil çözüm talep etmeye başlamışlardı. 30 Mayıs'a gelindiğinde çatışmalar hâlâ sürüyor, sopalar inip kalkıyor, tabancalar ateşleniyor, taş ve molotof kokteylleri havada uçuşuyordu. Mimarlıktan ödünç terimlerle konuşursak, kentteki 150 yapı adası daha ilk andan devrimcilerin egemenliğine girmiş, kara saldırıları yetmeyince hava kuvvetlerine ait uçaklar gözlem uçuşlarına çıkmıştı.

Havacıların komutanı, "Kendimi [Buenos Aires'teki] İngiliz işgali sırasında görev yapan Britanya ordularının şefine benzetmiştim," itirafında bulunacaktı birkaç gün sonra: "Bıçak, sopa, taş, insanlar ellerine ne geçerse kapıp sokağa fırlıyorlardı, balkonlardan ve çatılardan taş fırlatılıyordu."

'Ne Seçim, Ne Darbe: Ayaklanma!' sloganının yankılandığı Cordoba'daki ayaklanma 100'den fazla kişinin yaralanmasına yol açmış, 1.000 kadar eylemci tutuklanmış, Ongania hükümeti ağır bir yara almıştı. Peronizm ise yeni bir yönelim geliştirebilme derdine tutuşmuştu.

Birkaç adım sonra eski generalle bütün bağlarını koparak 'Peronsuz Peronizm' başlatacağına ve bunun da 'Sosyalist Vatan' hedefini taşıyacağına inanılan Augusto Timoteo Vandor, kimselerin beklemediği bir adım atarak Peron'la barışma kararı almış, 'Vandorcu Peronizm' için son nokta konmuştu böylece. Peronsuz Peronizm'den sonra

şimdi de Vardorsuz Vandorculuk mu doğacak, yoksa Vardorcular tümden Peron'un Peronizmine mi döneceklerdi, soru buydu. Ama, uzun süre gündemde kalmamış bir soru.

Peronsuz Peronizm yandaşı Vandorcular tartışmayı fazla uzatmadan vurdular Vandor'u. 30 Temmuz 1969'da birkaç silahlı eylemci Metalurji İşçileri Birliği binasını basarak Vandor'u öldürecek, bu eylemi Devrimci Ulusal Ordu adıyla sahipleneceklerdi. Gerçekte var olan bir örgüt değil, farklı kadro öbeklerinin birleşmesiyle o sıralar kurulmaya çalışılan bir örgütün bu acil eylem için seçtiği, tek operasyona mahsus bir imzaydı Devrimci Ulusal Ordu.

Örgüt kısa zaman sonra ortaya çıktı ve Montoneros, Cordobazo'nun yaklaşık bir yıl sonrasında gerçekleştirdiği ilk büyük silahlı eylemiyle ülke gündemini sarstı: Peron'u deviren cuntanın üyelerinden, eski başkan Pedro Eugenio Aramburu 1 Haziran 1970'de kaçırılmış, bir binanın bodrum katında kurulan halk mahkemesinde yargılandıktan sonra ölümle cezalandırılmıştı. Bir rivayete göre Aramburu o sıralarda politikaya dönmeye hazırlanmakta, yeni bir hükümet arayışına girmekteydi ve Montoneros'un bu eylemi devletin farklı katlarından bir yolla kolaylaştırıcı destek almıştı. Gözle görünen somut sonucuysa, Ongania devrinin artık sona ermesiydi.

Cordobazo'dan itibaren koltuğu sallanmaya başlayan Ongania, 8 Haziran'da istifasını vererek bütün yetkilerini askeri cuntaya devretti. Ülkeyi on gün süreyle cunta adına Pedro Alberto Jose Gnavi idare edecek, 18 Haziran'daysa yeni *de facto* başkan ulusal bir koalisyonla belirlenecekti. Askeri idare sürüyordu sürmesine ama, artık Roberto Marcelo Levingston adlı yeni bir başkan vardı en azından.

Bu arada CGT de los Argentinos ile CGT-Azopardo birleşmekte, CGT yeniden tek parçalı bir emek konfederasyonuna dönüşmekte, üst kademlerine Peron'a sıkı sıkıya bağlı isimler yerleşmekteydi. İşçi hareketinin tepesi, ulusal uzlaşmaya dayalı bir geçiş sürecinden sonra, pek yakında seçim kararı çıkaracağına inanılan yeni askeri idareye onay veren Peron'a bağlanırken, başına buyruk Peronist Gençlik sendika yönetimlerinin karşı kutbuna geçirmişti kendini.

Seçimler üç-beş ay değil, birkaç yıl içinde yapılacaktı aslında ama, bu defa 'kısa zamanda' denebilecek bir durumdu bu. Franco misali onyıllarca iktidarda kalacağına inanılan Ongania'nın dördüncü yıldaki ani çöküşünü gördükten sonra, şunun şurasında birkaç yıl daha beklenebilirdi nasıl olsa. Arjantin'de bir defa daha yeni bir dönem başlamıştı.

ARJANTİNLİLER İÇİN SOSYALİST VATAN

Ordunun komutanı tuğgeneral Roberto Marcelo Levingston, Cordoba ayaklanmasından itibaren suçlayıp duruyordu başkan Ongania'yı. Franco tipinde katı bir rejimin bu ülkede tutmayacağını, sonunun felâket olacağını söylüyordu. Başkan, bütün ipleri kendi elinde tutma sevdasından vazgeçmeli, alınacak kararları silahlı kuvvetlere de danışmalıydı. Toplum kaynıyor, taleplerin önünü almak giderek zorlaşıyordu Levingston'a göre. Ongania bu kafayla gitmeye devam ederse komünizm bile gelirdi. 1970'de Şili'de iktidara sosyalist aday Salvador Allende gelirken, Arjantin'de Ongania'nın yerini Levingston almıştı.

Bir yıla yakın süre başta kalacak Levingston, ordu dışındakilerin fazla tanımadığı bir adamdı. Eleştirilerini kapalı

kapılar ardında dile getirmiş, dışarıya fazla renk vermemişti. Bilinen, eğitimini ABD'de almış bir istihbarat subayı olduğuydu, köken bakımından. Bir de, 1955'de Peron'u deviren darbeye katıldığı, sonradan tıpkı Ongania gibi Maviler kesiminde yer aldığı.

Cordoba ayaklanması Arjantin işçi sınıfının şöyle bir silkindiğinde dünyayı tepetaklak çevirebileceğini göstermişti. Devletin anlaşılan, silahlı sol grupları askeri yönden bastırma ihtiyacı vardıysa da, işçi sınıfını şiddetle zaptedebilecek gücü, imkânı yoktu şimdilik.

O halde, oyalayıcı söylemlerin zamanıydı devir. Madrid'deki Peron aslında çoktan sağcılaşmış ve etrafını faşistlerle doldurmuş olmakla beraber 'Arjantinliler İçin Sosyalist Vatan' vaazları veriyor, iktidardaki general Levingston halkın saatinin geldiğinden, demokratik kurumsal yapısını özenle inşa etmiş bu ülkenin şimdi de serbest seçim sistemine geçeceğinden söz ediyordu. Ne var ki, Levingston'un popülist söylemi büyük burjuvazinin de canını sıkmakta, homurdanmalar artmaktaydı. 22 Mart 1971'de Levingston istifa etti, komutanlar cuntası başkanı sıfatıyla yönetimi devralan Alejandro Agustin Lanusse bunun üç gün sonrasında yeni *de facto* başkan olarak belirlendi.

Hükümet katlarında bunlar yaşanırken silahlı sol eylemcilerin eli de armut toplamıyor, kurşunlar ve bombalar çat orada çat burada patlayıp duruyordu. FAR, Montoneros ve PRT-ERP önemli askeri eylemlere imza atabilecek çapa ulaşmışlardı. PRT-ERP, IV Enternasyonal'e ilaveten Küba ordusu ve Uruguay'daki Tupamaros gerillalarıyla da ilişki kurmuş, bazı kadrolarını askeri eğitime göndermişti. Mon-

toneros, en sarsıcı hedefi FIAT şirketinin Arjantin'deki tepe yöneticisi olmak üzere sermaye çevrelerinin temsilcilerini takır takır vuruyordu. Hâl böyleyken yeni başkan Lanusse, silahlı solun kaba kuvvetle ezilmesine, diğerlerinin devlet içine çekilip ehlileştirilmesine dayalı bir strateji uygulamaya çabalayacaktı. Ama her şeyden önce pragmatik davranan bir başkandı; yeri geldiğinde aşırı şiddet kullanıyor, yeri geldiğinde uzlaşmayı seçiyordu.

Lanusse döneminde Kızıl Çin'le kesik diplomatik ilişkiler yeniden kurulmuş; yıllardır bulaşılmamış bir işe yeniden kalkışılarak ufaktan da olsa bazı kalkınmacı adımlar atılmış, yol ve köprüler, elektrik santralleri, yeni tesisler yapılmıştı. Bu arada bazı kadrolara siviller atanıyordu yeniden.

Silahlı sola yönelik devlet şiddetinin uç noktasındaysa Trelew Katliamı vardı bu dönemde. Patagonya'daki Chubut eyaletinde, Trelew kenti yakınlarında bulunan Rawson cezaevinde bulunan siyasi tutsaklar 15 Ağustos 1972'de firar etmişlerdi. Önceden ayarlanmış taksilerle havalimanına gitmeyi, oradan bir uçak kaçırarak Allende yönetimindeki Şili'ye sığınmayı tasarlayan tutsaklar, firar sonrasında yaşanan bazı sorunlardan dolayı bunu başaramamışlar, Trelew'de kalakalmışlardı.

Bu arada donanma birlikleri bölgeye sevk edilmiş, etraf kuşatılmış, diplomatik mekanizmalar harekete geçirilerek Allende üzerinde baskı uygulanmıştı. Yakalanan kaçaklar, insan haklarına saygı gösterilmesini talep eden siyasal partilerin baskısına ve can güvenliklerine dokunulmayacağına dair medya önünde verilen söze rağmen, 22 Ağustos'ta, deniz kuvvetlerine bağlı Almirante Zar (Amiral Zar) hava üs-

sündeki hücrelerinden alınarak kurşunlandılar. FAR, PRT-ERP, Montoneros üyesi 19 tutsaktan 16'sı ölmüş, yaralanan 3 kişi hayatta bırakılmıştı.

Ancak Trelew Katliamı büyük tepkiye yol açmakla beraber, süreçte tayin edici bir değişiklik getirmeyecek, işler olduğu gibi devam edecektir. Bu arada Bolivya'da bir askeri darbe yaşanmış ve Hugo Banzer diktatörlüğü kurulmuş, Peron ilk seçimlerde iktidara gelmenin yollarını kovalamaya başlamıştı. UCR radikallerinin Frondizici UCRI kanadı artık UCR harflerinden arınarak ve 'birlik' yerine 'parti' adını alarak PI'ye dönüşüyor, seçimlerdeyse Peron'la ittifak kurmaya hazırlanıyordu.

UCRI'nin ortadan kalkmasıyla tarihi adı UCR'ye dönmekte olan anti-Peronist UCRP ise tarihsel bir sahnenin aktörü olmuştu: Hoşgörü ve ulusal uzlaşma laflarıyla bezeli bu iklimde, Radikal lider Ricardo Balbin ile Juan Domingo Peron objektiflerin önünde el sıkışmışlardı. Akabinde seçimleri Peron'un adayı Hector Jose Campora kazanacak, 25 Mayıs 1973'te, Plaza de Mayo'da toplanan 1 milyon kişinin katıldığı bir kutlamayla başkanlık koltuğuna oturacaktı.

GİTTİLER, BİR DAHA GELEMEYECEKLER!

Komuta kademesiyle yaptığı bir toplantıda, "Hoşumuza gitse de gitmese de Peron bir gerçektir," demişti asker başkan Lanusse. Peron'un kendisi hâlâ yasaklıysa da, Peronizm bu defa serbestti. 11 Mart 1973'te, Peronist Adalet Partisi'nin (PJ) Frondizici radikallerle kurduğu seçim ittifakı Kurtuluşun Adaletçi Cephesi (Frejuli) birinci gelmiş, Peron'un adayı Hector Campora başkanlığa yükselmişti.

Dengeleri gözeten listenin başkan yardımcısı da muhafazakâr Vicente Solana Lima'ydı gerçi ama, kafaya takıp da üzülmeye değer miydi? Nitekim bütün acı derslerden sonra 2006'da dünya solu, Sandinist aday Daniel Ortega'nın, başkan yardımcılığını eski kontra şefine bıraktığı listeyi desteklemedi mi Nikaragua seçimlerinde?

Hector Campora, Peronvari bir kahraman değil, askerlerin gidişini, demokrasinin geri dönüşünü, devrimci mücadelenin yeni aşamasını simgeleyen bir işaretti geniş kitleler açısından. Arjantin bundan böyle Küba ve Salvador Allende yönetimindeki Şili'yle birlik olacak, toplumsal ve demokratik dönüşümler yaşanacaktı.

25 Mayıs 1973'te Salvador Allende'nin de katıldığı bir törenle göreve başladı Campora. Yalnızca Allende mi, esas önemlisi, 250 bin Arjantinli Plaza de Mayo'da toplanmıştı 25 Mayıs günü. Peronist Gençlik örgütünün muazzam korteji, yeni başkan için resmi tören geçidi yapan asker kıtalarını ıslıklıyor, on binler tempo tutuyordu: "Gittiler, bir daha gelemeyecekler!"

Plaza de Mayo'daki tören sona erdiğinde, kitlelerin adresi Villa Devoto cezaeviydi bu defa. 100 bini aşkın bir kalabalık "Tutsaklara Özgürlük!" diye bağırıyor, başkanlığa çıkışını kutladığı Campora'dan somut bir adım atmasını bekliyordu. Hem de, tek bir gün bile beklemeksizin, hemen şimdi. Kitleler zincirlerinden öylesine boşalmışlardı ki, af yasası Campora daha ikinci görev gününü doldurmadan onaylanacak, 1500-2000 tutsağın tamamı yeniden kavuşacaktı özgürlüğe.

Yeni başkan Campora, Peronizmin 1950'li yıllardaki milliyetçi-kalkınmacı yöneliminden vazgeçmemiş bir isme,

Jose Ber Gelbard'a vermişti ekonomi bakanlığını. Elbette, keyfinden değil de sendikal hareketinden ve solun gücünden kaynaklanıyordu bu biraz da. Nitekim ışıltılı vaatlerin pek azı gerçekleşecek, işçi sınıfının başını kaldırmaması için gerekenlerin asgarisi verilecekti. Yeni ekonomi yönetimi anlayışına göre, bankalar ve dış ticaret millileştirilecek, ulaşım ve enerji gibi anahtar sektörler devlet tekeline geçecekti. Ancak, daha fazlasının istenmeyeceğini senede bağlamak kaydıyla!

8 Haziran'da hükümet, işverenler ile işçi sendikaları arasında imzalanan toplumsal uzlaşma, CGT'nin başlangıçtaki yüzde 160 zam talebine karşın ücretlerin yüzde 25 artmasını karara bağladı. Gerçi bu kadarı bile işçilerin ulusal pastadan aldığı payın 1950'li yıllar seviyesine yükselerek ulusal gelirin yarısını oluşturmasını sağlıyor, Arjantinli işçilere Batı Avrupa işçileri standardında iyi kötü bir hayat sağlıyordu ama, dönemin güç dengeleri düşünüldüğünde bundan kârlı çıkanın işçiler olduğunu söylemek zordu yine de. Aksi gibi bir de o yıl dünyada petrol krizi patlayıp siyah enerjinin fiyatı yüzde 30 yükselince pakt esnetilecek, ücretler sabit kaldığı halde fiyatlar artacaktı zaten.

Muhalefetteki UCR'nin hır çıkaracak bir kusur bulup da güzelim toplumsal uzlaşma tasarısını suya düşürmesini engellemek arzusuyla bir de siyasal uzlaşma tasarısı hazırlamış, bazı koltukları muhalif siyasetçilere paylaştırmıştı Campora. Sosyal refah bakanlığınıysa bir muhalife değil, Peron'un İspanya günlerindeki özel sekreteri Lopez Rega'ya vermişti ki, işin bu kısmı hayli önemlidir. Zira anlamsız koalisyonlarda hiçbir işe yaramayan bakanlıklar kapmak uğruna her şeylerinden vazgeçmek gibi tarihsel ve küresel

bir huyları bulunan solculardan farklı olarak, o bakanlığın binasını ülkenin yönetildiği esas merkeze çevirmeyi ne yazık ki başaracaktı Lopez Rega. Eski bir polis, Vatikan'ın en koyu tarikatlarından CIA'yle bir dizi rabıtası olduğu söylenen bir karanlık adam, ezoterik inançlarından dolayı büyücü mahlasıyla anılan bir faşistti.

Reformlardı, atamalardı, uzlaşmalardı, Campora bütün bunları kazasız belasız halledip de ortamı yatıştırmakla meşgulken, on sekiz yıllık sürgününü sona erdirmeye hazırlanan Juan Domingo Peron, Roma üzerinden Arjantin uçuşu almak için Alitalia'dan bilet bakıyor ya da baktırıyordu. Şakası yok, tarih kesinleşmişti. Efsane 20 Haziran'da geri dönüyordu.

Dönmesine dönüyordu da, döndüğünde kimle hareket edecekti acaba? Birbirlerini şikayet edip duran Peronistlerden gına getirdiği bir gün, küçük çevrelerden en iyi niyetli olanıyla baş başa kalıp küçük işler yapmak değil, büyük ittifaklarla davranıp büyük şeyler başarmak istediğini söylemişti ama, bu pek de imkân dahilinde değil gibiydi. Zaten, hareket içindeki ayrımların uzlaşmacılar ile radikaller, dikeyciler ve kendi özerkliklerini korumak isteyenler gibi bir şekilde uzlaşabilir olanlar arasında yaşandığı Peronist Direniş yıllarından farklı olarak, sosyalistler ve faşistler arasındaydı o sıradaki kutuplaşma. Devrin sol Peronizmi yirmi yıl öncesinden farklı olarak Che efsaneleriyle yetişmiş gençlerden oluşuyor, iktidar günü yaklaştıkça yeraltı direnişi günlerinde Peronizme uzak durmuş devletli erkân hareketin en üst localarını işgal etmeyi başarıyordu.

Peron FAR, FAP, Montoneros gibi sosyalizm yandaşlarıyla mı beraber gidecekti, güçlü devlet arzulayan faşistler-

le mi yoksa? Onu eli ağır bir milliyetçi general olduğu için sevenlerle mi, Lopez Rega gibilerle mi, "Sheraton Oteli Çocuk Hastanesi Olduğunda..." şarkısını söyleyen Che hayranı gençlerle mi? Peron İspanya'dan vaaz verirken iyiydi de, ülkeye dönüp somut olarak işlerin başına geçtiğinde bütün bu kesimleri bir arada tutmak nasıl mümkün olacaktı ki?

Adalet Partisi geleneğinin yirmi maddelik programdan ibaret olduğunu söyleyerek Nuhnebi zamanından kalma temel ilkelere atıfta bulunup durumu kurtarmaya çalışıyordu ama, anlayan pek çıkmamıştı ne demek istediğini. Adalet Partisi'nin eski kuşaklarının kendisini anlayacağını söylediğinde iyice belirsizleşmişti ne demek istediği: 1950'li yıllardaki halkçı çizgiye sahip çıktığını mı söylüyordu, yoksa şu Che hayranı tıfıllara yüz vermeyeceğini mi? Roma'da görüştüğü Montoneros liderlerine bu örgütü yasaklamasının, silahsızlandırmasının söz konusu olmadığını, aksine, iktidara gelir gelmez bir yasa çıkararak bütün işçilere tüfek dağıtacağını, silah kullanmakta deneyimli olduklarından Montoneros militanlarının da gerekirse işçilere ders eğitim vereceğini söylemişti söylemesine ama, ona ne kadar güvenmeliydi ki? 1955'teki gibi bir askeri darbe yaşanacak olursa diye işçileri silahlandıracak mıydı sahi, yoksa darbe olmasın diye askerlerin dümen suyuna gidip solcuların mı hakkından gelecekti?

Üstelik, eski tüfek Peronistlerden birilerinin Montoneros'un genç önderlerinden Mario Firmenich'in kulağına fısıldadıkları da yabana atılır şeyler değildi. "Siz gençler bunun ne anlama geldiğini anlayamazsınız ama," demişlerdi, 1895 doğumlu Peron'un yaşını ve giderek bozulan sağlık durumunu, İspanya günlerinde onun kıçını bile silen kişinin Lopez Rega olduğunu unutmamalıydı.

Peronizmin geleneksel tabanı olan işçi sendikalarının tepesinde, Jose Ignacio Rucci gibi lidere sadık bir isim vardı, Peron açısından bakıldığında şükür ki. Direniş yıllarında liderin mutlak otoritesine karşı çıkan Vandorcu kanatta yer almış, sendikal bölünmede CGT de los Argentinos kesiminde kalmıştı ama, tıpkı Vandor gibi o da Peron'la arayı düzeltmişti sonradan. Tam da bu sebeple, tıpkı Vandor gibi o da ihanetle suçlanıyordu Peron'a kuşkuyla yaklaşan sol Peronizm tarafından. 1940'lı yıllardaki Peronist işçiler/anti-Peronist sosyalistler çatışması tarihe karıştıysa da, Peronist devrimcileri kitlesel hareketten tecrit etme vazifesi Rucci'ye kaldığından, sendikacılar ile solcular arasındaki kavga bu defa da Peronistler arasında baş göstermişti. Peron'un Arjantin'e döndüğü 20 Haziran'da, her şey bu kavganın kuvveden fiile dönüşmesiyle başladı.

Programa göre Peron, şanına ve bu ânın tarihsel önemine yakışır görkemde bir törenle karşılanacaktı. Buenos Aires kent sınırına 35 kilometre uzaklıktaki Ezeiza'ya yürünecek, Arjantin tarihinin en büyük gövde gösterisiyle kutlanacaktı gelip çatan büyük gün. Arjantin tarihinin en büyük hareketlenmesiyle, 3 milyona yakın kişi Ezeiza'ya doğru yürümeye başlamıştı sabah saatlerinde. Yürüyüşün başını kimin çekeceği, kimin sözünün geçeceği, inisiyatifin kimde olacağıysa hâlâ çözülmemiş bir meseleydi. Peronist Gençlik ve sol grupların desteğini alan Montoneros, CGT yöneticilerini kıstırmakta ve zorlamaktaydı.

Sinirlerin iyice gerildiği noktada olanlar oldu: Buenos Aires kentinin sınırındaki General Paz caddesini Ezeiza denen Ministro Pistarini havalimanına bağlayan A002 numaralı ulusal yolda, Ricchieri otoyolunda kavga başlamış-

tı. Bir tarafta Metalurji İşçileri Birliği ve Peronist Sendikal Gençlik kortejleri vardı, karşı tarafta sol Peronizmin taşıyıcıları FAR, Montoneros ve Peronist Gençlik. İşçi sendikalarıyla sol gruplar arasındaki kavgada devreye girme fırsatını kaçırmayan karanlık eller, esas operasyonu başlatabilirlerdi artık:

Başka bir köşeden bazı sesler geldi, silahlar ateşlendi ve bombalar patladı, çığlıklar ve dumanlar yükseldi. Peron'un uçağı yön değiştirecek, Ezeiza yerine askeri bir havalimanına inecekti güvenlik gerekçesiyle. Sol kortejleri hedef alan silahlı saldırının bilançosu ağırdı: 365 yaralı, 13 ölü, milyonlarca hayal kırıklığı.

Akşam televizyona çıkan Peron kendisinin taraflar arasında dengeleyici olduğunu belirtecek, ertesi gün sanki vatan kurtarıyormuşcasına bağırıp çağıranlara yüz vermeyeceğini, Peronizmin yönünü değiştirmek için yapılan baskılara ister tabandan ister tepeden olsun karşı çıkılması gerektiğini ekleyecekti.

20 Haziran'da yaşananlar Ezeiza Katliamı olarak geçecekti tarihe.* Ezeiza katliamının perde arkasından çıkacak isimse, Lopez Rega'dan başkası olmayacaktı. Fazla ertelenmeyecek bir gelecekte Arjantin, Lopez Rega'ya bağlı cinayet mangalarıyla tanışacaktı: Temelleri Ezeiza Katliamı hazırlıklarında atılan, Arjantin Anti-komünist Alyansı. Triple-A, Tres-A, 3A, ya da AAA.

---

*) Ezeiza katliamının İspanya'daki 1976 Montejurra ve İstanbul'daki 1 Mayıs 1977 Taksim katliamına neredeyse aynı elden çıkmışçasına benzerliği, bu olayları masaya yatıranların ilgisini çekmiştir. Lopez Rega'nın İtalya'daki mason locası Propogando Due'yle (P2) ilişkisi ve bu locanın Gladyo örgütündeki konumuysa artık sır değildir. P2 şefi Licio Gelli'nin yakınlarından ve Montejurra katliamının sorumlularından olarak bilinen Gladyo kadrosu Stefano Delle Chiaie'nin, 1982'de Miami'de Abdullah Çatlı'yla buluştuğu ortaya çıkmıştı.

İnka efsanelerine inanacak olursak, insanlığı sonsuz geceden çıkartan And dağları güneşinin koruyucusudur, Güney Amerika akbabası Condor. Güney Amerika tarihinin kurşun yıllarındaysa, ABD'nin bu kıtayı askeri diktatörlükler eliyle kendine bağlı kılmak için hazırladığı programın, bu program doğrultusunda kurulan kıtasal terör örgütünün adıdır. Şili'de Pinochet'nin faşist cuntası Allende'nin anayasal sosyalist hükümetini askeri darbeyle devirerek iktidarı gasp etmiş, Uruguay'daysa iktidara seçimle geldiği günden beri demokrasiyi adım adım ortadan kaldıran Juan Maria Bordaberry parlamentoyu dağıtarak ülkeyi askeri cuntayla beraber yönetmeye başlamıştı 1973'de. Condor, pençelerini Güney Amerika'nın etine saplamaya başlamıştı.

Dört buçuk ay önce Campora iktidara geldiğinde Arjantin'in Şili'deki Allende hükümetiyle beraber yeni bir dünya kuracağına inanıyorlardı solcular. Öyle bir sol dalga başlamıştı ki, tutabilene aşk olsun! Oysa artık Şili'de Pinochet vardı, Peron ise uzun bir bekleyişten sonra 12 Ekim 1973'de yeniden başkan olduğunda, sağcılarla muhabbetini hayli koyulaştırmış durumdaydı.

Seçimleri yüzde 62 oyla kazanan Peron, birkaç bakanlık koltuğunu daha sağcılara verme dışında bir değişiklik yapmamıştı hükümette. Ulusal Birlik diyor, iç savaştan çıkmış bir toplum olarak tanımladığı Arjantin'de kilisenin, ordunun, sendikaların, işverenlerin katkılarıyla yeni bir yapılanmaya gitmekten söz ediyordu. Genç kuşaklara gelince, muazzam bir genç kuşak vardı ama dikkatli davranmak, yanıl-

gılara kapılmaktan alıkoymak gerekiyordu bu müthiş kuşağı: "Görevimiz budur." Peron şaşırtıcı biçimde ilk defa bu dönemde açıklamıştı sağ/sol ayrımındaki konumunu: "Biz sol bir hareketiz. Ama bizim önerdiğimiz adaletçi sol, anarşizm veya komünizmden farklıdır."

Bir zamanların 'bir Peronist için en büyük mutluluk başka bir Peronistin varlığıdır' sözündeki Peronist sözcüğünün artık 'Arjantinli' olarak değiştirildiğini bildiren Peron, ulusal birlik projesi için küçük büyük demeden bütün partilerin liderleriyle görüşmeye başlamıştı 13 Kasım'da. Montoneros'a verdiği mesajsa açıktı: "Adı ister Komünist Partisi, ister ERP olsun, ne olursa olsun, kanunlar dahilinde çalışmasını istiyoruz."

Peronist Gençlik ve Montoneros, Peronizm içindeki sorunlarla nasıl boğuşacağını düşünedursunlar, Tucuman eyaletinin dağlarında ordu savaşı vermeye hazırlanan PRT-ERP silah ihtiyacını karşılamak üzere Peron'un sözünü ettiği kanunların dışına doğru güçlü bir salvo atmış, 1974 yılı daha yeni başlamışken Azul'daki tankçı alayının kışlasına baskın düzenlemişti bile. Peron'un buna cevabı baskıcı kanunlar çıkarmak olacak, hemen faşist mekanizmalar devreye sokulacak, Montoneros da payına düşeni alacaktı bundan. Peron ve Montoneros arasındaki bütün iplerin resmen kopması içinse, 1 Mayıs 1974'e kadar beklemek gerekmekteydi. 1 Mayıs işçi günü kutlamalarında Casa Rosada'nın balkonundan Plaza de Mayo'da toplanan kalabalığa seslenen Peron açmış ağzını yummuş gözünü, verip veriştirmişti Montoneros'a: salaklar, geri zekâlılar, beyinsizler...

Miting alanına silahsız gelen Montoneros ve Peronist Gençlik kortejleri yeni bir Ezeiza Katliamı'na yol açmamak

için alanı boşaltmaya başlamışlar, sendikalardaki devrimci işçiler de bu defa onlara katılmış, sol çevreler meydanı topluca terk etmiş, Plaza de Mayo'nun yarısı boşalmıştı. Peron şoktaydı. Montoneros da öyle, Arjantin de... Sözleriyle milyonları büyüleyen, kitleler üzerindeki etkisini uzun sürgün yıllarına karşın sürdürebilen koca Peron, çoğunluğu gençlerden oluşan bir gruba yenik düşmüştü. Montoneros gücünün, Peron güçsüzlüğünün farkına varmıştı bir anda; kilise, iş dünyası, silahlı kuvvetler, sağcılar ve bilumum benzerleriyse acil bir çözüm bulmak gerektiğinin..

Peron artık bütün insiyatifi sağcılara kaptırırken, sağcılar dişlerini, Lopez Rega'nın sosyal refah bakanlığında planlanan bir suikastla göstereceklerdi. Yüreğinde insanlığın vicdanını taşıyan Carlos Mujica, 11 Mayıs 1974'te son nefesini verdi. Rega'nın emriyle vurulan Carlos Mujica, Frondizi hükümetinin dışişleri bakanı Adolfo Mujica'nın oğluydu. Ailesinin anne tarafıysa, Buenos Aires eyaletinde geniş topraklara sahipti.

Kendini tanrıya adayarak rahip olmayı seçen Mujica, Arjantin Devrimi denen askeri diktatörlük yıllarında, insanların gördüğü baskıya kilisenin ses çıkarmadığı bir ülkede yaşamayı reddederek Fransa'ya gitmiş, 'Tanrı Öldü!' sloganını paylaşınamakla beraber 68 hareketine gönül vermişti. Fransa'daki Protestan rahipler arasında boyveren ve Kolombiya'daki Camillo Tores üzerinden Latin Amerika'nın katolik Kiliselerine sıçrayan kurtuluş ilâhiyatı akımıyla tanışan Mujica, 'Peron Yoksa Ne Vatan Vardır Ne Tanrı -Kahrolsun Rahipler!' sloganıyla döndüğü Buenos Aires'te, ülkenin en yoksullarından da en yoksul olanlarının yaşadığı bir sefalet mahallesine taşınmış, yoksulla-

rın davasına adamıştı kendini. Carlos Mujica, yoksulların ekmek mücadelesini demokratik yoldan sürdürmenin mümkün olmadığı diktatörlük koşullarında silah kullanmanın günah sayılmayacağına olan inancıyla Montoneros hareketine destek vermişti. Mujica'nın yoksulları yasa boğan ölümü, Güney Amerika akbabasının hazırladığı uzun gecenin habercisiydi.

PERON AĞLADIĞINDA

Siyasi tutsakların serbest bırakıldığı af kararından örgütlerin yeniden yasaklanacağı veya yeraltına çekilmeye zorlanacağı günlere uzanan kısa zaman parantezinin verdiği imkânlarla 26 Haziran 1973'de basın toplantısı yapan PRT-ERP lideri Mario Roberto Santucho, silahlı mücadeleye devam edeceklerini bildirmişti. "Peron halkı silahsızlandırmak, devrimci örgütleri tasfiye etmek istiyor," diyordu, arkadaşlarının deyişiyle 'Robi'. FAR ve Montoneros ise Peronizmin iç hesaplaşmalarına boğulmuşlar, Ezeiza katliamından sorumlu tuttukları sendikacı Rucci'yi nasıl öldüreceklerini hesaplamaya başlamışlardı.

Başkan Campora 13 Temmuz 1973'te istifa etti, erken seçim kararı alındı ve vekâleten Raul Alberto Lastiri'ye kaldı başkanlık makamı. Campora'nın bir vadede yerini Peron'a bırakması zaten beklenen bir hadiseydi ama, bu acil gelişmeyi öngören pek yoktu doğrusu. Campora'yı Peronizmin aşırı sağ kanadındakiler istifaya sürüklemişlerdi; Lastiri'nin hazırladığı yeni bakanlar kurulu listesinde sağcılar daha da ağırlık kazanmış, bütün bunlar Peron'u daha da bağlı kılmıştı sağcılara.

Peron, 23 Eylül'de düzenlenecek seçimlerde başkan yardımcılığına eşi Isabel'i aday göstererek, Peronistler arası gerçek bir savaşa yol açabilecek 2 numaralı koltuk meselesini bir yolla çözmeyi başarmıştı ama, bu onu daha da yakınlaştırmıştı sağcılara. Isabel, Peronistler arası tartışmalardaki bir tarafın temsilcisi değil Peron'un eşiyse de, en yakın dostunun Lopez Rega olduğu sır değildi.

PRT-ERP bu seçim bahsiyle pek ilgilenmiyor, PST adını alan Morenocu Troçkistler Peron'a oy vermenin Isabel ve Rega'ya oy vermek olduğunun propagandasını yapıyor, Maocular askerlere karşı Peronizmin yanında duruyor, sol Peronistler oy vereceklerse de Isabel'e inat Evita'nın adını yazıyorlardı duvarlara.

23 Eylül seçimlerinden sonra en etkili zafer konuşmalarından birini yapansa, CGT genel sekreteri Rucci olacaktı. On sekiz acılı yıldan sonra halk egemenliğinin vaktinin geldiğini, eski kavgaları aşarak yeni döneme başlamak gerektiğini söylüyordu. İşçilerin en önemli görevinin Latin Amerika ve Üçüncü Dünya'nın birliği mücadelesinde emperyalizmin her şekline karşı çıkmak, emperyalist politikaların taşıyıcısı bütün sendikal ve siyasal yönelimleri mahkûm etmek, vatanı yurtseverlik temelinde yeniden kurmak olduğunu ifade etmişti Rucci bu konuşmasında.

Yanlış anlamalara yol açmamak için, bu ifadelerin o dönemki terminolojik bağlamda anti-komünist bir konuma denk düştüğünü belirtelim: Herkesin şu veya bu oranda halkçı, emperyalizm-karşıtı görünmek zorunda olduğu o dönemde tartışmanın kilit noktasında 'emperyalizmin her şekli' ifadesi yer alıyordu ve bu da 'Küba'daki ideolo-

jinin silah zoruyla kıtaya yayılmasını engellemek' anlamına geliyordu.

Bu konuşma, Rucci'nin kamuoyuna son seslenişi olmuş, 25 Eylül günü saat 12.11'de Buenos Aires'in Flores semtindeki Avelleneda caddesi 2953 numaralı binâdaki konutunda Montoneros kurşunlarıyla vurulmuştu.

Juan Gelman'ın sonradan açıklayacağı üzere, işçi sınıfını uyandırmaktan ziyade pazarlık masasında Peron'un önüne bir ceset atmak amacıyla tasarlanmış bir eylemdi bu. Sol Peronistler, şayet sözleri ciddiye alınmaz ve dışlanırlarsa, en yakın adamlarını indirebilecekleri mesajını iletmişlerdi Peron'a. Peron halkın önüne ilk defa yaşlı gözlerle çıkacak, "Bacaklarımı kestiler..." diyecektir.

CEHENNEME AÇILAN KAPILAR

Hayaller kabûsa, beklentiler hüsrana dönüşürken, 29 Haziran 1974'de Peron'un fenalaştığı haberiyle sarsıldı Arjantin. Brezilya ve Uruguay'dan Şili ve Bolivya'ya diktatörlüklerin kuşattığı bölgenin tek seçilmiş başkanı, 1 Temmuz saat 13.15'de Olivos'daki başkanlık konutunda son nefesini verdi.

Kara Kuvvetleri komutanı Leandro Anaya, vatanın silahlarının yalnızca yasal görevler için kullanılacağı güvencesini vermekteyse de, Arjantin bir kuyruklar ülkesine dönüşmüştü 1 Temmuz'da: Bütün paralarını dolara çevirmek isteyen zenginler bankalara, dolara çevirecek paraları bulunmayan yoksullar Peron'a son görevlerini yapmaya akın ettiler. Başkan yardımcılığından başkanlığa geçen Isabel, bütün ipleri Lopez Rega'ya teslim etmiş, Peron'un henüz kır-

kı çıkmadan başlayan amansız bir şiddet kampanyasıyla kan gölüne çevrilmişti Arjantin. Temmuz'dan Eylül'e 60 cinayet, 44 ağır yaralama, 20 kaçırma da dahil olmak üzere 220 saldırı düzenledi Triple-A. Hazırlanan baskıcı yasalar can güvenliğini ortadan kaldırmakta, polis şiddetini teşvik etmekte, yasadışı ilan edilen grevlere öncülük edenlere üç yıl hapis cezası biçilmekteydi.

Komünist Parti şiddeti artıran iki tarafı da suçlamakla, Sosyalist Parti öğrenciler arasında üye sayısı ve öğrenci sendikalarındaki ağırlığı artmaktaysa da sosyal demokrasiye kaymakla, PCR askeri darbe tehlikesine karşı demokratik hükümeti savunmak adına Isabel Peron'a destek vermekle, PST bocalayıp durmakla, UCR iktidara ne zaman gelecek olsa ortalığı karıştıran Peronizmin yine bunu başardığından şikayetçi olmakla meşguldü bu arada.

Bir günden diğerine daha da sertleşen iklimin, yoğunlaşan saldırıların sonucu Montoneros, 6 Eylül'de bütün kadroları yeraltına çekerek, emperyalizme ve oligarşiye karşı gerilla savaşına dönüş kararı aldı. Belki yıllarca sürecek bir yeraltı hayatının, yeraltından örgütlenecek operasyonların finansmanını sağlamak için de 17 Eylül 1974'de Burge & Born firmasının sahipleri Juan ve Jorge Born kardeşleri kaçırdı, yüklü bir fidye aldı. Az buz değil, ülkedeki yoksullara 1 milyon dolarlık yardım, örgüte 60 milyon dolarlık nakit ödemeydi söz konusu rakam.

Born biraderler için üzülmeye gerek var mı bilinmez; nişasta ve yağ gibi endüstriye yönelik tarım ürünleri satan Arjantin merkezli Bunge & Born firmasının yıllık cirosu o tarihlerde 13 milyar dolar civarındaydı. 1990'lı yıllarda Bunge International adını alan ve küreselleşmenin nimet-

lerinden faydalanarak merkez ofisini vergi cenneti Bermuda adalarına taşıyan firma, büyük şirketlerin tek kuruş vergi ödememeyi başarmasına yarayan sayısız yasalar sayesinde çoktan karşılamış olmalıydı 61 milyon dolarlık zararını. Şu anda da zaten, ABD çıkışlı çokuluslu dev Cargill'le rekâbet etmekte.

Ancak Montoneros için üzülebiliriz. 60 milyon dolarlık nakit ödeme bu örgütün Guiness rekorlar kitabına geçmesini sağlamış, ancak başına da bela olmuştu. O kadar paranın yeraltında nasıl saklanıp nerede bozdurulacağı sol örgütlerin değil mafyanın, devletlerin, bankaların uzmanlık alanına giren bir mesele olduğundan, işi gücü bırakmış ve dünya kara para aklama mekanizmalarıyla bağlantı kurmaya soyunmuştu Montoneros. Hal böyle olunca da, Arjantin polisinden kaçayım derken dünya istihbarat servislerinin sofrasında bulmuşlardı kendilerini. New Yorklu banker David Graiser'in, İsviçre ve Çekoslovakya bankalarının, Küba'nın adının geçtiği senaryolar dolaşmakla beraber, ünlü Montoneros dolarlarının ne olduğu sırdır hâlâ. En yaygın görüşe göre, paranın bir kısmı sonunda Küba'ya sığınmayı başarmış, bir daha da çıkamamıştır.

Akçalı işlerle uğraşıp karanlık sahalara kulaç atmanın ötesinde, yeraltına çekilmenin bir de siyasal maliyeti vardır. Yeraltına çekilen militanlar siyasal ve toplumsal çalışmalardan ziyade kendi bireysel ve örgütsel varlıklarının akvaryumda devamı sağlayacak çalışmalara gömülürlerken, kitlesel hareketlerle, halk örgütleriyle, Peronist Gençlik tabanıyla ilişkilerini kaybetmekteydiler. Halk örgütlenmelerinden kopan Montoneros yalnızlaşmakta, askeri eylemleri meşrulaştırabilecek siyasal kampanya im-

kânlarını kaybetmekte, faşist bir askeri darbeyi engelleyebilecek tek güç olan kitle hareketini yönlendirebilme imkânı bulamamaktaydı.

General Motors, Ford, Chrysler gibi şirketlerin tepe yöneticilerini hedef alan suikastlar, Savunma Bakanlığı binası gibi yerleri hedef alan bombalı saldırılar toplumda ve medyada büyük ses getirmekteyse de, bu sesin onaylayıcı yönde olduğunu söylemek mümkün değildi üstelik. Büyük patronlar devrimcilerin şiddetinden korkup da yelkenleri suya indirmişler, fabrikaları işçilere teslim etmiş değillerdi ama, memlekette huzur kalmadığını düşünen orta sınıflar askeri darbe için dua eder hale gelmişlerdi.

Montoneros bu haldeyken PRT-ERP ise Peron hükümetinin halkın sorunlarına çözüm bulamadığını, Isabel Peron yönetiminin bütün bu baskıcı politikalara karşın halk mücadelesini sindiremeyeceğini, yeni bir askeri darbenin kaçınılmaz olduğunu söylüyor, diktatörlüğe karşı başlayacak halk savaşının önderliğini oluşturmak ve direnişin altyapısını örmek amacıyla bütün gücünü Tucuman dağlarına çekiyordu. Cesaret, fedakârlık ve iyi niyet, ancak siyasal mücadeleyi askeri hesaplara indirgeyen hatalı bir yaklaşımla... PRT-ERP militanları Arjantin devriminin yolunun tıpkı Vietnam gibi devrim ordusuyla düzen ordusu arasındaki savaştan geçtiğini düşünüyorlar, Arjantin ordusunu kentlerde yenmek zor olduğundan dağlarda gerilla savaşı vermeyi savunuyorlardı.

Ancak burada iki temel mesele vardı. Birincisi, Arjantin nüfusu ağırlıklı olarak kentlerde yaşıyor, devrimci mücadeleler işçi hareketi üzerinden yükseliyor, köylüler değil tarım işçileri bulunuyordu. Buna bir de ülkenin genişliği eklendiğinde, örneğin Küba'dan farklı olarak kırsal alandaki

gerillayı besleyebilecek, ona destek verebilecek kaynaklara ulaşmak hayli zordu. İkincisi, Arjantin bir çöldü. Bu çölün Patagonya tarafları da hayli soğuktu üstelik. Buzullarla kaplı, insansız geniş boşluklardı. Buralarda gerilla savaşı vermek imkânsızdı. İnsan yerleşimlerine yakın ağaçlık tepelerin bulunduğu başka bölgeler bulmak pek kolay olmadığından, kır savaşının işler yolunda gitse bile Tucuman eyaletine sıkışıp kalması kaçınılmaz gibiydi.

5 Şubat 1975'de bir kararname yayınlayan başkan Isabel Peron, orduyu Tucuman'daki yıkıcı faaliyetlerin ortadan kaldırılmasıyla görevlendirdi. İşin aslı, PRT-ERP'nin ünlü Tucuman gerillası 'Ramon Rosa Jimenez dağ bölüğü', bir yıldır kırsalda bekleyen 100-150 militandan ibaretti aslında. Tabur veya tugay değil, bir bölüktü topu topu ve askeri bir tehdit oluşturduğunu söylemek hayli güçtü. Ancak, bu kararnamenin vuracağı asıl hedef de dağdaki bir avuç militan değildi zaten. Ordunun ülke içinde düzenleyeceği askeri operasyonlara yasallık kazandırılmış, iç güvenlik doktrinine dönülmüştü. Birincisi, genelde operasyonların sınırını Tucuman'la sınırlıyorsa da bunları planlama yetkisinin merkez komutanlığına verilmesi es geçilebilecek kadar basit bir ayrıntı değildi. Zira orduya ülke içinde harekât yapabilme izni vermekle kalmamış, bu harekâtların sorumluluğunu valiler ve bölgesel emniyet müdürlerinden alarak orduya devretmişti Isabelita.

İlerleyen günler, haftalar ve aylarda genelgelere yeni genelgeler eklenecek, başta Tucuman'la sınırlı olan izin bütün ulusal toprakları kapsayacak şekilde genişletilecekti. Isabel hükümetinin Carlos Ruckauf ve Antonio Cafiero gibi bakanları bu genelgelerin amacının yıkıcılarla mücadele-

yi yasal belgelere bağlamak, askeri harekâtların yasal sınırlarını belirlemek, askerlerin bir elde silah tutarken diğer elinde de yasa bulundurmasını sağlamak olduğunu, kaldı ki kararnamelerde yıkıcıların değil yıkıcı faaliyetlerin ortadan kaldırılmasına izin verildiğini, bunun 'öldürmek' değil 'silahsızlandırmak' anlamına geldiğini ve askeri dilde bu ayrımın çok açık olduğunu söyleyerek savunacaklardı kendilerini sonraki yıllarda.

Ancak askerler, 'yıkıcılar' ile 'yıkıcı faaliyetler' arasında askeri dilde çok olduğu söylenen bu ayrımın pek de ayırdına varmamış olsalar gerek ki, çıkarıldıkları mahkemelerde savunmalarını bu kararnamelere dayandıracaklardı sonradan. 1976-1983 yılları arasındaki askeri diktatörlük döneminde işlenen insanlığa karşı suçlardan yargılananlar bütün bu kayıpların, cinayetlerin, işkencelerin yasalara uygun olduğunu, 24 Mart 1976'daki askeri darbenin değil, Isabel Peron'un anayasal hükümetinin çıkardığı kararnamenin sonucu olduğunu belirteceklerdi.

'Yıkıcılar' ile 'yıkıcı faaliyetler' arasındaki farkı bütün askerlerin bileceğini savunan sivil siyasetçilere cevaben, askerler de, ordu merkez komutanlığına operasyon hazırlığında bulunma yetkisi tanımanın anlamını bütün siyasetçilerin bileceğini söylerler. Bir valinin polisiye bir operasyon için ordudan asker desteği alması başka şeydir, merkez komutanlığa operasyon hazırlığında bulunma yetkisi vermek başka. Bu ikincisi, o operasyonu başarıya ulaştıracak yan faaliyetleri de içerir ki, polisten farklı olarak karşı tarafın can güvenliğini düşünme zorunluluğu duymayan bir savaş aygıtıdır ordu.

Arjantin ordusu, sanki ülkeyi işgal eden bir düşman devletle savaşıyormuşcasına 'Bağımsızlık Harekâtı' adını ve-

recekti, Tucuman dağlarında düzenleyeceği operasyonlara. Komutanlar, parçalanma ve bölünme, tarihten silinme tehlikesiyle yüz yüze gelen vatan topraklarını kurtarma vaktinin geldiğini, bunun bir bağımsızlık savaşı olduğunu anlatan nutuklar eşliğinde dağlara sürdüler, zorunlu askerlik yapan on sekiz yaşındaki gençleri.

Silahlı çatışma ve eylemlerde yüzlerce kişinin can verdiği kentlerdeyse, yıkıcı silahlı solu gerekçe gösteren devlet terörizmi silahsız solu da ortadan kaldırmaktaydı. Arjantin'in gerilla savaşına uygun bir ülke olup olmadığı meselesinde çıkan tartışmadan dolayı, sonradan PRT-ERP olacak kanatla yollarını 1969'da ayıran Morenocu Troçkistlerin partisi PST'nin La Plata kentindeki 8 militanının kaçırılıp öldürülmesi bütün sola açık bir mesaj, yaklaşan felaketin çok açık bir göstergesiydi.

Askeri diktatörlük dönemine damga vuracak yeraltı kamplarından ilki, Isabel Peron hükümetinin kararnamesiyle ülke içinde askeri faaliyet sürdürme izni bulan ordu tarafından, 1975 başlarında Tucuman eyaletinin Famailla kentinde açıldı: La Escualita. Buradan bin kişinin geçip işkence göreceği düşünüldüğünde, bütün bunlara gerekçe gösterilen PRT-ERP'yle pek de ilgisi olmasa gerekti. Bütün bunların neyle alakalı olduğunuysa, yeterince serbest piyasacı bulunmayan Alfredo Gomez'in yerine geçirilen yeni ekonomi bakanı Celestino Rodrigo'nun 2-4 Haziran 1975 kararları gayet iyi açıklıyordu aslında: Yüzde 100 devalüasyon, devlet işletmelerinin mallarında yüzde 200 fiyat artışı, haftalık yüzde 2-3 seviyesinden bir anda yüzde 50 çıtasına tırmanan enflasyon. Ordu, polis ve Triple-A eylemlerinin yeraltına ve dağlara sürüklediği silahlı ey-

lemciler toplumdan yalıtılır, silahlı eylemcileri gerekçe gösteren devlet terörizmi iyiden azıtır, işçi sınıfı mafyalaşan sendika bürokratlarına bağlanır, demokratik muhalefet üzerinde terör estirilir, huzursuzlanan orta sınıflar tek çareyi askeri darbede aramaya başlarken, büyük sermaye çevreleri yapacaklarını yapmışlar, kaybettiklerini geri almaya başlamışlardı.

Ekonomik kararlara tabandan yükselen tepkiyle, 27 Haziran'dan itibaren yeni bir grev dalgası yükseldi. CGT bürokrasisi hükümete bağlı olmasına bağlıydı gerçi ama, tabandaki patlamayı durdurmak ne mümkündü! Hem, konfederasyon merkezi istediği kadar hükümete sadık kalsın, fabrikalardaki işçilerin greve çıkmasını engelleyebilmenin mümkünâtı yoktur ki. Elden gelen yegâne çözüm, hükümeti işçi muhalefetinin atış tahtasından çıkarmaya çalışmaktır, bunu da başarırlar bir nebze. Tabanın basıncıyla 7-8 Temmuz'da genel grev kararı alan CGT, yarım ağız taleplerde bulunurken işçilerin eline 'Teşekkürler Isabel' pankartları tutuşturur, eleştirileri ekonomi bakanıyla sınırlı tutmaya çalışır.

Faşist sendika bürokratlarının denetimine hepten girdiğine inanılan işçi hareketi yine hoş bir sürpriz yapmış, şöyle bir silkinip kendini hatırlatmış, kimi kazanımlar sağlamayı başarmış, kitlelerden umudu kesen devrimcileri yeniden sahaya çağırmıştır açıkça.

Yeraltındaki Montoneros, hükümete muhalif sol kanat Peronist politikacılarla acil irtibata geçer, Peronizmin yozlaştırılmamış özgün versiyonuna sahip çıkmak amacıyla Eylül 1974'de kurulmuş Özgün Parti'yle (PA) ilişkilerini sıkılaştırır. İşçi hareketinin verdiği umut, neden ba-

ğımsız ve kitlesel bir işçi partisini değil de böylesi bir projeyi doğurmuştur, orası ayrı, ama Misiones eyaletindeki seçimlere yüklenerek bir sürat yol alır, yelkenlerine kuvvetli bir rüzgâr doldurur Partido Autentico. 1975 yılının 23 Aralık günü PRT-ERP'nin Buenos Aires eyaletindeki Monte Chingolo cephaneliğine düzenlediği baskın ise bu örgütün ağır bir darbe yemesine yol açınakla kalmayacak, Montoneros bağlantılı Partido Autentico'nun da sonunu getirecektir.

Tucuman dağlarında başlatmaya tasarladığı gerilla savaşında ihtiyaç duyacağı silahları bulmak için ülkenin farklı yerlerindeki askeri birliklere saldıran ve gerilla savaşını aslında Tucuman'da değil başka yerlerde veren PRT-ERP, saflarına sızan ve sonradan açığa çıkarılıp vurulacak bir casusun kurbanı olmuş, saldırıyı önceden haber alan ordu hazırlıklı davranmış, gerilla ağır bir kayıp vermiştir. Buenos Aires'in merkezindeki başkanlık binasına yalnızca yirmi kilometre mesafedeki cephanelikte saatlerce süren uzun çatışma, PRT-ERP'nin General San Martin Kent Taburu bünyesindeki 200 militandan 80'inden fazlasının ölümüne yol açar. Partido Autentico gerilla hareketlerine destek verdiği için kapatılır, Tucuman'daki ordu birliklerini ziyarete giden yeni kara kuvvetleri komutanı Jorge Rafael Videla gerekenlerin yapılacağını açıklar.

23 Mart 1976'yı ertesi güne bağlayan gece, müzisyen Astor Piazzolla'yla yemek yiyen film yönetmeni Fernando 'Pino' Solanas, gecenin hayli geç bir saatinde Belgrano semtindeki evine dönmek için bindiği belediye otobüsünün penceresinden dışarıya seyrederken, bir caddede dizilmiş tanklara takılır gözü.

HELE BİR DARBE OLSUN, BORGES DE DESTEKLER SABATO DA...

Yükselen enflasyon, siyasal kargaşa, patlayan tabancalar, yere serilen bedenler derken, 24 Mart gecesi saat 1'de general Jose Rogelio Villereal, silahlı kuvvetlerin yönetime el koyma kararı aldığını, kendisini tutuklayacaklarını bildirir, artık başkan olmayan Isabel Peron'a. Saat 03.30'da, iktidarda artık kara ordusu komutanı korgeneral Jorge Rafael Videla, donanma komutanı amiral Emilio Eduardo Massera ve hava kuvvetleri komutanı tuğgeneral Orlando Agosti'den oluşan askeri cunta vardır.

Ertesi günden itibaren birbiri peşi sıra çıkan bildirilerle meclis ve siyasal partiler kapatılacak, üniversite özerkliği ve düşünce özgürlüğü kaldırılacak, askıya alınan anayasanın yerine cunta tüzük belgesi konacak, cuntanın seçtiği Videla yeni *de facto* başkan olacaktır.

Arjantin yasaları ölüm cezasını 1906'da büyük ölçüde kısıtlamış, 1917'de tamamen kaldırmıştı. 1933'teki askeri idare bu cezayı özel bir yasayla geçici olarak ve belli koşullarla geri getirmiş, 1960'lardaysa demokratik hükümet 'üç yıllık bir süreliğine' buna yeltendiği halde başaramamıştı. Videla cuntası ölüm cezasını da geri getirdi. Gerçi uygulanmayacaktı, orası ayrı: O kadar zahmetle göstermelik de olsa mahkeme kurmak, kararın altını imzalayıp ileride başa bela olabilecek bir sorumluluk almak pek akıl kârı sayılmazdı, sokak ortasında vurmak veya kaybetmek gibi daha işlevsel çözümler dururken.

Silahlı kuvvetler, ulusal güvenlik veya polisin itibarını zedelemek yahut ülkeyi karıştırmak amacıyla haber, yazı,

görüntü dağıtanlara on yıla kadar hapis cezası verileceğini açıklayan cunta kimi bulsa tutukluyordu: Cordoba'lı mücadeleci sendikacı Rene Salamanca tutuklanırken sağ Peronist sendikacı Lorenzo Miguel de tutuklanıyordu ki, adalet sağlanmış olsun. Eski başkan Hector Campora'yı tutuklama girişimiyse gelebilecek tepkilerden dolayı rafa kaldırılmıştı.

Dünya devletleri itirazsız, ışık hızıyla tanımışlardı Arjantin'deki darbe hükümetini. IMF bir sürat, daha Videla'nın yemin töreninin arifesinde, 28 Mart'ta uzattı yardım elini. Isabel Peron hükümeti daha geçende 127 milyon dolar kredi istediğinde ayak direyen IMF, itirazlarından anında vazgeçip muslukları açtı. Ongania diktatörlüğü yıllarındaki öğrenci eylemlerinin 'bir üniversitede profesörden çok polis varsa oraya okul değil cezaevi denir' sloganındaki mecaz bu defa hakikate dönüşmüştü. 30 Mart'ta yeniden açılan üniversitelerin koridorlarında üniformalılar dolaşıyor, kapılarında tanklar bekliyordu.

2 Nisan'da yeni ekonomi programını açıklayan sivil bakan Martinez de Hoz, Arjantin'i yabancı sermaye ile özel şirketlere armağan ederken fabrikalar çalışma kamplarına çevrilmişti âdeta. Askeri diktatörlük döneminde Renault, Mercedes ve Ford otomobil fabrikalarında o kadar çok işçi temsilcisi, sendikacı kaybedilmiştir ki, ülke demokrasiye döndüğünde bu fabrikalarda yaşananlar da masaya yatırılacak, yıllar sonra başkan Nestor Kirchner, Mercedes işçilerinin ailelerini başkanlık binasında kabul edecektir. Yasadışı devlet şiddetinin destekçisi ve ortağı konumundaki Ford yöneticileri de pek çok ölümden sorumlu tutulmaktadır.

Askeri darbe PRT-ERP ve Montoneros'un silahlı eylemlerini ve siyasal çalkantıları gerekçe göstermişse de

kaybedilen 30 bin kişiden yüzde 30'unun endüstri işçisi olması, yan sektörlerde çalışanlar ve beyaz yakalılarla beraber bu toplamdaki sendikalı ücretlilerin yüzde 57'yi bulması, kayıplar arasında silahlı mücadele kadroları arasına girmemiş 27 bin işçi, öğrenci, halk hareketi militanının bulunması, diktatörlüğün gerçek amacını gözler önüne seriyor olmalıdır. Faşist terör sayesinde hayata geçirilebilen işçi düşmanı politikaların Isabel Peron hükümetinden başlayan serüveni, 1975-1980 yılları arasında 450 bin endüstri işçisinin işten çıkarılmasına, işsiz nüfusun 1981'de 1,5 milyona ulaşmasına, kayıtsız-güvencesiz çalışanların 4 milyona tırmanmasına yol açtı. 1974'de ulusal gelirin yarısını oluşturan işçi ücretleri, 1977'de bu pastanın yüzde 20'sini ancak buluyordu. 1975'teki 8 milyar dolar dış borçsa beş yılda dörde katlanacaktı. ABD'li David Rockfeller'a bakarsanız, bir ekonomi mucizesiydi Arjantin'deki 'Ulusal Yeniden Yapılanma Süreci' sayesinde yaşananlar, o başka. Heny Kissinger'ın Arjantin'i övdüğü, cuntanın 110 büyük yabancı yatırımcıyla yaptığı toplantı ertesi *Business International*'ın Arjantin'i yabancı yatırımlar için uygun ülke sıfatıyla göklere çıkardığı o günlerde Rockfeller'in Amoco şirketi de Arjantin petrollerini kapatmış olmasa, bu övgüleri bedavaya düzmeyebilirdi.

Videla, Massera, Agosti'den oluşan cunta, tıpkı öncekiler gibi Batılı ve Hıristiyan değerler adına uyguluyorlardı icraatlarını. Kendisine sunulan fahri doktoralardan birini aldığı törende sosyoloji veya felsefe profesörü edasıyla konuşan Massera, Marx'ın özel mülkiyet, Freud'un cinsellik, Einstein'ın görelilik üzerine yazdıklarının Batı toplumlarını temel değerlerinden uzaklaştırdığını belirtiyor, Batı'nın bir

coğrafya değil zihniyet haline geldiğini ve artık Arjantin'de yeniden onarıldığını söylüyordu. Tıpkı Yunanistan'da olduğu gibi Arjantin'deki cunta da 'Batılı değerleri yozlaştıran hippilik gibi akımları', erkeklerin saç uzatmasını yasaklıyordu. Geceleri trafik kontrolü yapan askeri birlikler, elde makas, uzun saçlı erkeklerin icabına da bakacaklardı.

Yayıncı ve yazar Tilo Arerst Wenner darbeden birkaç saat sonra saldırıya uğramış, kendisinden bir daha haber alınamamıştı. 5 Mayıs 1976'da bu defa yazar Haroldo Pedro Conti kaçırıldı. *Buenos Aires Tango*'nun yazarı İspanya doğumlu şair Lucina Alvarez de Barros ile eşi yazar Oscar Osvaldo Barros, 7 Mayıs 1976'da ordu bünyesindeki bir komando birliği tarafından kaçırıldılar –tıpkı diğerleri gibi onlardan da bir daha haber alınamadı. Edebiyat eleştirmeni Miguel Angel Bustos'u 30 Mayıs 1976'da polis olduğunu söyleyen birileri; şair Enrique Gregorio Courau'yu 18 Temmuz 1976'da silahlı kuvvetler; sosyolog Roberto Carri'yi 24 Şubat 1977'de kimliği meçhul başka birileri; gazeteci şair Osvaldo Balbi'yi 11 Ağustos 1978'de denizci subaylar kaçırdılar.

Küba haber ajansı Prensa Latina kurucularından; J.P. Sartre, Yoko Ono ve Dylan Tomas'ın İspanyolca çevirmeni Susana 'Piri' Lugones, 21 Aralık 1977'de kaçırılmış, ESMA'da öldürülmüştü. Gazeteci-şair Darbo Sebastian Dorronzoro (25 Haziran 1976), şair-öğretim üyesi Alicia Eguren de Cooke (26 Ocak 1977), yazar-avukat Luis Natalio Elenzvaig (19 Mayıs 1977), grafik tasarımcı-şair Claudio Arnoldo Ferraris (30 Temmuz 1977), şair Hugo Oscar Sanchez (14 Şubat 1978), gazeteci Norberto Arınando Habegger (30 Temmuz 1978), yazar Hector German Oeser-

held (Temmuz 1978) diye uzayıp gidiyordu liste. Gidiyordu, en azından gidecekti ama şunu da sormak gerekir elbette: Kimin umurundaydı ki?

Varsın, Azrail darbenin daha ilk saatinden itibaren, Isabel Peron dönemini defalarca aratan bir fazla mesaiye koyulsun, memlekete nihayet huzur geldiğine inananların sayısı hiç de az değildi. Az ne kelime, orta sınıfın neredeyse tamamı darbeyi destekliyordu ve Arjantin tarihindeki belki de en geniş toplumsal desteğe sahip hükümet yönetiyordu ülkeyi.

New York Times, *Washington Post*, *Le Monde* sayfalarında Arjantin'de siyasal istikrar sağlandığı müjdelenirken, ulusal basın geri kalacak değildi cuntaya övgüler düzmekte. Popüler dergi *La Gente*'ye göre, ne bir askere, ne politikacıya, ne politikaya bulaşmış bir askere benzeyen Videla, olsa olsa bir ahlâk tutkunu, sanki başka çağlardan kopup gelmiş bir melek sayılabilirdi. İnsan hakları konusunda çıkıntılık yapınca çok geçmeden kapatılacak *La Opinion*, çağdaş anlamda bir merkez sol lider profili çiziyordu Videla hakkında yazarken.

Kitaplar yasaklanır, üniversiteler ablukaya alınır, yazarlar kaybedilirken, 19 Mayıs 1976'da Arjantin edebiyatının dünya çapında tanınan iki büyük devi, muhafazakâr sağ kanadın temsilcisi Borges ile bir zamanlar Komünist Parti'nin gençlik örgütü başkanlığını yapmış olan sol edebiyatçı Ernesto Sabato, Videla'ya destek ziyaretinde bulundular. Ernesto Sabato çıkışta gazetecilere yaptığı açıklamada, diktatörün entelektüel kimliğini göklere çıkarırken, böylesine kültürlü, ince ve nazik bir asker başkanla tanışmaktan duyduğu memnuniyeti ölçüsüzce dile getirmekteydi.

"Ölene kadar değil," diyordu Massera, "daha da öteye, zafere kadar gideceğiz" Videla ise 10 Şubat 1977'de, Tucuman operasyonlarının yıldönümü vesilesiyle yaptığı konuşmada aşağı yukarı aynı şeyleri söylüyor, esip gürlüyordu: "Mücadele sürüyor, sürecek."

Öyle bir üslûptu ki bu, işin aslını bilmeden kulak kabartan herhangi biri, Arjantin ordusunun bağımsızlık savaşı verdiğini yahut bir yerleri fethettiğini sanabilir, yıldönümü kutlanılan şeyin altı üstü bir polisiye operasyon olduğuna, ordunun da zaten kendi ülkesinde savaştığına, düşman denenlerin de yabancı bir devlet ordusunun askerleri falan değil, yine Arjantin yurttaşları olduğuna inanmakta güçlük çekebilirdi.

Videla, Bağımsızlık Operasyonu'nun ülke tarihindeki öneminden ve halen süren savaşta bütün ulusun birlik olması gerektiğinden bahsededursun, silahlı kuvvetlerin daha kendi içinde o kadar birlik olmadığı aşikârdı aslında.

Başlangıçtaki hesaba göre ordu, donanma ve hava kuvvetleri, coğrafi egemenliği ve sandalyeleri kendi aralarında eşit paylaşacaklardı ya, hesap tutmamış, ordu türlü kurnazlıklarla yüzde ellinin üstüne çıkarmıştı payını. Üstelik Videla, kara ordusunun komutanlığını Roberto Eduardo Viola'ya devredip sivil diktatör olduğunda, karacıların en tepedeki temsiliyeti de üçte birden dörtte ikiye çıkacaktı. Massera kendi siyasal kariyeri adına kaygılanıyor, huysuzlanıp duruyordu.

Şiddetin bini bir paraydı. Solcular, işçiler, öğrenciler yetmezmiş gibi yoksullardan yana veya insan haklarına

duyarlı din görevlilerini de hedef tahtasına yerleştiren diktatörlük, son olarak Fransız rahibeler Léonie Duquet ve Alice Domon'u kaçırmış, bu suçu Montoneros'a yıkmaya kalksa da inanan pek çıkmamıştı. Bu arada şükür ki, belki tek umut ışığı veya teselli kaynağı, cuntaya verilen uluslararası ve medyatik desteğin bir nebze olsun azalmasıydı. Artık bu işin kaynağında cuntanın pisliklerinin yeterince ortaya dökülmesi mi vardır, yoksa istediklerini çoktan elde eden büyük güçlerin demokrat kılığı kuşanması mı, orasını allah bilir. Öyle ki, Arjantin hükümeti ekonomiyi çokuluslulara teslim edip ABD'ye bütün istediklerini verdikten sonra, ABD'nin yeni başkanı Jimmy Carter bile Arjantin hükümetinin insan hakları ihlallerinden dem vurmaya başlamıştı. İsveç yurttaşı öğrenci Dagmar Hagelin'in kaçırılmasından dolayı Stockholm'ün sorun çıkarması, 2 Şubat 1977'de yayınlanan Uluslararası Af Örgütü raporu, *Buenos Aires Herald* gazetesi yayın yönetmeni İngiliz gazeteci Robert Cox'un tutuklanması derken, hafiften de olsa değişiyordu dengeler.

Üstelik, kaçırılan çocuklarının akıbetini öğrenebilmek umuduyla her perşembe Mayo Meydanı'nda dönüp duran anneler, o civardan yürüyenlerin 'aman şimdi olay çıkar...' korkusuyla adımlarını hızlandırmalarına yol açan bir avuç kaçık muamelesi görüyorlarsa da hâlâ, pek yakında bütün dünya onların varlığından haberdar olacaktı. Bunun vesilesiyse, Videla'nın halkla ilişkiler kampanyasıydı aslında: 1978 kışında Arjantin'de düzenlenen FIFA Dünya Futbol Kupası.

Futbolculardan ziyade istihbaratçıların mesai yaptığı kupanın henüz ilk maçı oynanmadan tartışmalar başlamış-

tı. Dünya Kupası'nın bir cezaevinde düzenlenemeyeceğini söyleyenler, sürgündeki Arjantinli diplomatların ön ayak olduğu bir uluslararası platform oluşturmuşlar, FIFA'yı topa tutmaya ve uluslararası kamuoyunun dikkatini futbol üzerinden insan hakları sorunlarına çekmeye koyulmuşlardı bütün güçleriyle. Organizasyon komitesinde askerlerin de yer almasına FIFA başta ses çıkarmamışsa da, Montoneros militanlarının Arjantin'deki komiteye yönelik düzenlediği bir-iki suikasttan sonra kupanın güvenliğinin sağlanıp sağlanamayacağına dair soru işaretleri çoğalmıştı. Arjantin orta sınıfına gelince, bu kupa göz boyamaya fazlasıyla yetiyordu ama, darbenin üzerinden geçen iki yıl, cuntayı da eskitmeye başlamıştı hafiften de olsa. Ekonomi tökezleyeceğine dair güçlü işaretler veriyor, Miami'ye kalkan uçaklara daha rahat yer bulunuyordu artık.

Stadyum kapılarına dayanan göstericilerin diktatörlük aleyhine sloganlar haykırdığı dünya kupasını ev sahibi takım kazanmış, Kempes yıldızlaşmıştı. Ancak asıl unutulmaz olan, Johann Cruyff olacaktı. Dünya futbolunun parlak yıldızı Hollandalı oyuncu Cruyff kariyerinde büyük önem taşıyacak kupa fırsatını bir yana bırakmış, Arjantin'deki askeri diktatörlüğü protesto ederek maçlara çıkmama kararı almıştı.

VİDELA'YA NOBEL SÜRPRİZİ

Askeri cunta bir kanun çıkarmış, CGT konfederasyonunu yasakladığını duyurmuştu ama neye yarar? Parti veya dernek değil ki bu, sendika: Bütün binalarını kapatsan, caddelere afiş asmasını yasaklasan da, işyerlerini kapatıp bütün

işçileri işten atmadıktan sonra bu defa da yeraltında örgütlenir. Nitekim, yeraltında örgütlenen CGT hoş bir sürpriz yapmış, yasak masak dinlemeden ve cuntayı iplemeden, işçi hareketinin üzerindeki ölü toprağını atmaya kalkmış, 27 Nisan 1979'da genel grev kararı almıştı.

Baskılar sürmekte, koca bir işkencehaneye çevrilen Arjantin topraklarında işleyen yüzlerce yasadışı toplama kampı insanı doğduğuna doğacağına pişman etmekteyse de, bir umut ışığıdır belirmişti işte. Birkaç aya kalmadan Amerika Devletleri Örgütü (OEA), Amerikalararası İnsan Hakları Komisyonu (CIDH) gözlemcileri de olay mahalline yetişmişler, cunta gerçekleri ne kadar gizlemeye çalışsa da bir şeyler bulup rapor etmişlerdi.

PRT-ERP ezilmiş, 1500'den fazla militanı karacılara ait Campo de Mayo üssünde toplanıp ortadan kaldırılmış, ülkeden çıkmayı başaranlardan bir kısmı İtalya'da düzenledikleri kongreyle örgütün feshedildiğini açıklamış, bir kısmıysa Nikaragua yolunu tutarak Sandinista devrimine katılmıştı ama, denizcilere ait ESMA'da toplanıp imha edilen 1600'ü aşkın üyesine karşın Montoneros görece ayaktaydı hâlâ.

İşçi hareketinin yeniden başlaması yetmezmiş gibi, Brezilya'ya kaçan Montoneros militanları da 'stratejik karşı-saldırı' adını verdikleri bir askeri kampanya kararı almışlar, silahlı direnişi örgütlemek üzere gizlice Arjantin'e geçmeye başlamışlardı. Örgüt lideri Mario Firmenich'in buna karşı çıktığı, silahlı kuvvetlerdeki görev paylaşımı gereği Montoneros'u bitirmekten sorumlu donanma komutanı Massera'nın farklı bir dizi hesap yaptığı, Massera ve Firmenich'in gizlice Paris'te buluştukları, Brezilya'dan

Arjantin'e geçmeye çalışan yüzlerce Montoneros üyesinin neredeyse tamamının sınırda teker teker yakalanmasının bu Paris buluşmasıyla belli bir ilişki taşıdığı da söylenir durur gerçi, ancak bu hikâyeyi işin içine fazla katmadan devam edelim şimdi.

Ekonomi çöker, dünya kupasındaki şampiyonluktan gelen sarhoşluk sona erer, çatlak sesler günden güne artarken, gençler kupası veya dünya tenis turnuvasındaki başarıları ne kadar öne çıkarsa da durumu kurtaramayan Videla yeni bir halkla ilişkiler kampanyası vesilesi aramaktaydı o sıra. Nobel kazanan son Arjantinli, 1970'de kimya dalında bu ödüle değer bulunan Luis Federico Leloir olmuştu. Yeni bir Nobel fena mı olurdu?

Askeri diktatörlük Jorge Luis Borges'in edebiyat dalında Nobel kazanması için hiçbir fedakârlıktan kaçırmamış, bütün gücünü seferber etmişti. Hem usta bir edebiyatçı, hem de kitapları gazete bayilerinde satacak kadar popüler bir yazardı Borges. Dünyanın yaşayan en büyük birkaç yazarı sayılsa adı rahatlıkla geçerdi. Son yıllarda Nobel alan edebiyatçıların onunla aşık atamayacakları da ortada olduğuna göre, ödül bu defa da Borges'e gitmezse olmazdı. Üstelik ailevi köklerine ve hele ki paşa dedesine düşkün, eşiyle ikinci çoğul şahıstan konuşacak ve takım elbisesini sırtından çıkarmayacak kadar muhafazakâr, Batılı kültürü ve Avrupa değerlerini daima önde tutan bir yazardı.

Videla, Borges'in tez zamanda Nobel alması için dualar ededursun, Buenos Aires'teki İsveç büyükelçiliğinde çalışan bir tanıdığı, diktatörlüğe karşı mücadelesi yüzünden aylarca işkence gören mimar Adolfo Perez Esquivel'i arayarak derhal gelmesini rica etti. Esquivel bunun kayıplar ko-

nusunda ulaşılan bir bilgiyle alakalı olduğunu düşünmüş, elçilikten içeri girdiğindeyse bir kutlama masası görüp şaşırmıştı. Nobel'i sahiden de bir Arjantinli almıştı!

Askeri diktatörlük ne yapacağını bilemeden kalakalmış, gazeteler haberi gizlemeye çalışmıştı ama ne fayda? Adolfo Perez Esquivel 10 Aralık 1980'de Nobel Barış Ödülü'nü kazandı. 29 Mart 1981'deyse Videla'nın yerine Viola gelecekti.

DİKTATÖRLÜK YIKILIYOR: ÖLÜM MELEĞİ ASTİZ, KORKAK TAVUK ASTİZ

Videla'nın yerini alan Viola, ülkenin ekonomik sorunlarına, kendisinin de sağlık sorunlarına çözüm bulmakla yükümlüydü acilen. Kredi muslukları kesilmiş, dış borçlar almış başını yürümüş, endüstri çökmüş, bir vakitler İsa Mesih yerine konan yabancı sermaye ütüp gitmişti. Martinez de Hoz bakanlıktan alındı, onun yerine ekonomiyi batırma konusunda daha az ısrarcı birileri bulundu ama ne fayda...

Mart'ta gelen Viola Kasım'da iş göremez olmuş, yetkilerini içişleri bakanına devredip hastanede şifa aramaya başlamıştı. Aralık ayı başlarında istifa etti, ülkeden birisi ağzını açacak olduğunda haddini bildirmelerine karşın kendi içlerinde her kafadan bir ses çıkan silahlı kuvvetlerin tepesi, geçici başkanlığı Carlos Alberto Lacoste'nin devraldığı günler boyunca tartışıp durdu, 22 Aralık 1981'de Leopoldo Galtieri yeni *de facto* başkan oldu.

CGT her zaman olduğu gibi iki parçaydı yine. Bir kısım yeraltında diktatörlüğe karşı mücadeleyi örmeye çalışıyor, öteki kısım su yüzüne çıkmayı başarmış, uzlaşıyordu. İşin

esası, diktatörlük de kısmen onlarla uzlaşıyordu. İşçilerle değilse de, sendika bürokratlarıyla: Başka ülkelerde genelde sağlık veya sosyal güvenlik bakanlığına ait olan hastaneler sendikalara bırakılmış, sendikalar devletle evlendirilerek işçi sınıfını denetim altında tutmaya yarayacak bir aygıta çevrilmişti.

Uzlaşanlar uzlaşırken, CGT'nin 'Brasil' diye bilinen mücadeleci kanadı isyan bayrağını açmış, Arjantin'i sarsacak büyük gücünün hazırlıklarını tamamlamıştı: Takvimler 30 Mart 1982'yi gösterdiğinde 100 binden fazla işçi, öğrenci, muhalif sel olup akmıştı Buenos Aires caddelerine. Dünyanın en geniş caddesi olan 9 de Julio'da 'Kahrolsun Diktatörlük!' pankartları açılmış, işçi sınıfı bütün görkemiyle yeniden sahneye çıkmış, Galtieri'nin bastığı toprak kökünden sallanmıştı. Askerler açısından bakıldığında bu gidişat hiç de hayra alâmet değildi doğrusu: Komünizm âdeta hortlamış, hayalet yeniden piyasaya çıkmıştı. Bu arada partiler yeniden kuruluyor, muhalifler birleşiyor, eylemler birbirini izliyordu.

Galtieri oynayabileceği son kartı oynamaya karar vermiş, gündemi değiştirmek niyetiyle bir acele, askeri birlikleri alarma geçirmişti. İngiliz egemenliğinde bulunan ancak Arjantin'in hak iddia ettiği Malvinas adaları, askeri yoldan geri alınacaktı. Çok geçe kalmadan Arjantin birlikleri taarruzu başlatmışlar, Malvinas'ın başkenti Puerto Argentina'ya (İngilizce'si: Port Stanley) çıkmışlardı bile.

Malvinas harekâtı işe yaradı ve iklim bir anda değişti. 10 Nisan'da Plaza de Mayo'da toplanan yüz binler Galtieri'nin söylevini dinlemişlerdi. İngilizlere karşı atıp tutan diktatör, "Gelmek isteyen isteyen varsa gelsin," diyordu, "onlara iyi bir savaş göstereceğiz"

Galtieri sonradan kurulacak mahkeme ve araştırma komisyonunun ortaya koyacağı üzere, savaşa hazırlıklı değildi aslında. İngiltere'nin savaşa girmeyeceğini, girse bile ufak birkaç atışmadan sonra uluslararası toplumun arabuluculuğuyla savaşın biteceğini, çözümün diplomasiye kalacağını sanıyor, çıkmayacağından emin olduğu bir savaşı bahane ederek milliyetçi nutuklar sallama fırsatını kullanıyordu. İşler umduğu gibi giderse diktatörlüğe taze kan aşılanmış olacağı kesindi.

Gelgelelim, emperyal gösteri peşindeki İngiltere, nükleer silahlarla donatılmış kocaman bir birlik gönderip de pazarlık masanın adını bile anmaksızın savaşa girince ve Şili İngiltere'ye yardım edip, ABD'den de hayır gelmeyince işin rengi değişti.

İngiltere savaşa girerken, Arjantin'in emperyal bir güce karşı savaş kazanmasını sağlayabilecek tek yola hayli uzak durduğu sır değildi. Arjantin böylesi bir savaşta kazanmak istiyorsa Troçkist lider Nahuel Moreno'nun bas bas bağırdığı gibi devrimci bir yola girmeliydi: Dış borçların iptali, düşman devletle bağlantılı bütün şirketlerin millileştirilmesi, halkın silahlandırılması, İngiliz şirketlerinin üst kademe yöneticileri başta olmak üzere düşmanla işbirliği yapabilecek bütün unsurların tutuklanarak kurşuna dizilmesi, banka hesaplarına el konması, dünyadaki ilerici hükümetlerden ve SSCB'den kamuya açık bir duyuruyla silah istenmesi, dünya ölçeğinde bir siyasal ve askeri kampanya örgütlenmesi suretiyle cephe savaşını topyekûn savaşa çevirmekti bunun yolu. Galtieri'nin yapamayacaklarıysa tam da bunlardı.

Donanma subayı Alfredo Astiz ESMA'da görev almış, kendine kayıp yakını süsü vererek Plaza de Mayo Anneleri

hareketine ve yurtdışındaki Arjantinli siyasi göçmenler arasına sızmış, kendi halkına karşı sürdürdüğü savaştaki mahirliğinden ötürü 'ölümün sarışın meleği' diye anılır olmuştu. 25 Nisan 1982'de, başında bulunduğu birlik İngilizler tarafından kedi gibi kıstırılınca, tek kurşun sıkacak cesareti bulamayıp şerefsizce teslim oldu. Astiz'in teslimiyet ânını gösteren fotoğraf, yurtsever nutukların ardına ustaca gizlenmiş gerçeği bir anda açık etmiş, yalnızca kendi halkına karşı savaşabilen silahlı kuvvetlerin itibarı iki paralık edilmişti. Arjantin birlikleri 14 Haziran'da Malvinas'a veda ettiler, ertesi gün de muazzam bir kalabalık diktatörlüğü devirmek üzere Buenos Aires meydanlarını doldurdu. Galtieri 18 Haziran'da yerini geçici olarak Alfredo Oscar Saint Jean'a bırakarak istifa edecek, 1 Temmuz'daysa son cunta şefi Reynaldo Bignone iş başına geçecekti.

Arjantin zincirlerinden boşanmıştı artık. Sol partiler ve gazetelere ait lokaller yeniden açılıyor, pankartlar yazılıyor, sokaklar doluyor, bir devrim yaşanıyordu. Maocu PCR, "Taş üstünde taş bırakmayalım!" diye haykırıyor, Moreno'nun PST'si, "Ulusu satan bütün subaylar infaz duvarına!" haykırışını yükseltiyordu: "Son askeri diktatörlükte görev almış bütün subaylar suçludur ve hepsi kurşuna dizilmelidir.'

5 Ekim'de on binlerce kişilik bir kortej Plaza de Mayo'yu zorlamış, 16 Aralık'daysa 1 ölü, 80 yaralı, 120 gözaltı pahasına meydana girilmiş ve başkanlık binasının önü, iktidarın kalesi savaş alanına dönmüştü. Diktatörlüğün devrilmesi fazla gecikmedi. Ömür boyu hapis mahkûmu Alfredo Astiz ise halen cezaevindedir.

Arjantin'deki diktatörlük Şili'deki Pinochet deneyiminden dersler çıkarmış, SSCB'ye ufak bir kapı aralamanın fena olmayacağına kanaat getirmişti. Hem böyle bir politika, uluslararası toplumdaki tepkileri gemlemenin yanı sıra diplomasi masalarında türlü pazarlık imkânları da sağlar, işe yarardı. Arjantin'deki cunta Şili'dekinden farklı olarak yüzde yüz Washington damgası taşımadığına, ABD tarafından yerleştirilmiş değil yalnızca desteklenmiş, teşvik edilmiş olduğuna göre, bunun imkânı da vardı. ABD'nin bölgedeki esas oğlanı Pinochet olduğundan ve Şili-Arjantin arası gerilimlerde Washington'ın Buenos Aires'e destek vermesi ihtimali bulunmadığından, böyle bir gereklilik de söz konusuydu. Üstelik Şili'den farklı olarak Arjantin'de bütün solun desteklediği bir sosyalist hükümet değil, Isabel Peron devrilmişti. Darbeye uzanan süreçteki silahlı sol eylemcilere resmi komünist partisi ve solun diğer bazı sektörleri pek sıcak bakmadığından, solun bir kısmını ulusal veya uluslararası ölçekte kazanmak mümkün gibiydi.

Yalnızca SSCB değil, Küba da iyi bir ortak sayılabilirdi. Latin Amerika'daki sol örgütlere destek olan ve diktatörlüklere demediğini bırakmayan Küba bir yolla bağlanabilirse, ne âlâydı. Juan Domingo Peron zamanında Arjantin, Küba'ya uygulanan ambargoyu delmiş, ABD markalarının Arjantin'deki fabrikalarda ürettiği mallar sosyalist adaya satılmıştı. Havana sokaklarında 1959'dan beri ilk defa gıcır gıcır Ford arabalar dolaşmaya başlamış, döküntü Doğu Bloku mallarının yerini albenili elektrikli ev aletleri almıştı. Askeri diktatörlüğün ilk işlerinden biri Küba'yla ilişkileri

sona erdirmek, bütün bunlara bir son nokta koymak olmuştu gerçi ama, fazla zaman geçmeden işler tekrar eskisine dönecek, Havana ile Buenos Aires yakınlaşacaktı.

ABD başkanı Jimmy Carter Arjantin'i insan haklarını ihlal etmekle su ıyınca diktatör Videla'nın da tepesi atmış, Arjantin'in dünyadaki bütün ülkelerle ticaret yapacağını açıklamıştı ki, Küba'ya uygulanan ambargonun yeniden delineceğinden başka anlam çıkmıyordu bundan. Fidel Castro mesajı aldı, Videla'yı 1978'de Havana'da toplanan Bağlantısız Devletler zirvesine özel konuk olarak çağırdı.

SSCB'nin Latin Amerika'yla uğraşan masalarındaysa bayram vardı âdeta. ABD'nin askeri diktatörlüklerle donattığı kıtada bir pencere açılmış, Arjantin-SSCB arası ticari ilişkiler patlamıştı. Öyle derinden bir muhabbetti ki bu, 1982'de Arjantin'deki insan hakları ihlalleri meselesi Birleşmiş Milletler gündemine gelince, cuntaya karşı karar çıkmasını SSCB ve Doğu Bloku uluslarının delegeleri engelleyeceklerdi.

Malvinas adaları için Galtieri cuntası İngiltere'yle savaşa tutuştuğundaysa saflar iyice değişmişti. SSCB ve Doğu Bloku, batı dünyasının 'saldırgan ulus' saydığı Arjantin'e diplomatik destek sunarken, cuntayı şerh koymaksızın ve kamuoyuna açık nutuklarla destekleyen iki ülke Küba ve Sandinist Nikaragua olmuştu. Arjantin'deki hükümetin emperyalizme karşı savaştığını duyuran Castro 'Küba, Cezayir, Hindistan, Arjantin' ekseninden söz ediyor, Birleşmiş Milletler kürsüsünden yaptığı konuşmada Arjantin'i selamlıyordu.

Uluslararası ilişkiler karışık işler. Ama bunun ulusal izdüşümleri de yok muydu?

Darbeciler aşırı sol partileri yasaklayıp bunların üyelerini avlamaya başlamışlar, Komünist Parti'yi ise SSCB'nin dostluğu hatırına yasaklamamış, yalnızca kapatmışlardı. Başka bir deyişle, partinin çalışmaları askıya alınmış ve düzen partilerinde olduğu gibi siyaset yasağı getirilmişti ama, üyeleri arananlar listesine konmamıştı. Parti binalarını boşaltıp tabelaları indirir, evlerine gidebilirlerdi.

Kâğıt üzerindeki bu durum uygulamada öyle olmuyordu elbette. Komünist Parti'ye mensup sendikacılar, öğrenci liderleri alan çalışmalarındaki faaliyetlerinden dolayı tutuklanıyor, öldürülüyorlardı. Üstelik daha parti binasının tahliye edildiği gün bu işle uğraşan iki üye, polisin 'münferit vaka' kazasına kurban gidip katledilmişti.

Ancak Komünist Parti yönetiminin tavrını hiçbir şey değiştiremezdi yine de. Başka memleketlerde katıldıkları toplantılarda Arjantin'deki cuntanın demokratik niteliğini yücelten, yaşanan bazı insan hakları ihlallerinin sebebinin askerlere darbeden başka çözüm yolu bırakmayan aşırı sol terör olduğunu savunan parti yöneticileri, Videla'nın tek alternatifinin Pinochet tarzı bir diktatör olacağını belirtiyor, Arjantin'deki cuntayı ilerici ve ABD'ye mesafeli görüyorlardı.

Diktatörlük ufak siyasal hesaplar peşinde koşan komünist bürokratların hayal dahi edemeyeceği biçimde, yüz binlerin kitlesel eylemiyle, işçi mücadelesiyle devrildi. Komünist Parti'nin tarihi 16. Kongresi kapsamlı bir özeleştiri verecek, merkez komitesini ve Moskovacı ihanet çetesini mahkûm edecekti.

CUNTACILAR YARGILANIYOR: "BİR DAHA ASLA!"

Darbeyi yapan cuntanın üyesi amiral Emilio Massera askeri diktatörlük henüz devrilmeden, onu bir cinayetten sorumlu tutan savcının açtığı davayla 21 Haziran 1983'de tutuklandığında, baskı dönemi sorumluları telaşa kapılmışlardı. Partiler seçimlere hazırlanır, sokaklar demokrasi isteyen kitlelerin eylemlerine sahne olurken, 'Askeri Cuntanın Kalkışmaya ve Terörizme Karşı Savaş Üzerine Son Belgesi'ni imzalayan son diktatör Reynaldo Bignone, bu savaşta yaşananların Tanrı tarafından yargılanacağını bildiren bir af yasası çıkardı 22 Eylül'de. Askeri diktatörlük henüz sonlanmamıştı ama ne gam, hemen ertesi gün, 23 Eylül'de, Jorge Torlasco ve Guillermo Ledesma adlı iki yargıç anayasaya aykırı olan bu kararın geçersiz sayılacağını açıkladılar.

30 Ekim'de açılan sandıklardan UCR'nin demokrasi vaat eden adayı Raul Alfonsin birinci çıktı. İktidara geldikten hemen sonra da, 13 Aralık'ta, Arjantin'in bir dönemine damga vuracak 'çift deccal' teorisinin eseri 157 ve 158 numaralı kararnameleri yayınladı. Sosyal demokrat Alfonsin bir yanda sol gerillaların, diğer yanda cuntacıların yer aldığı iki cephenin Arjantin demokrasisine zarar verdiğini savunuyordu. Bu tarz simetri meraklıları, küresel bir vakadır ki işler yargılamaya gelince pek simetrik davranmazlar. Şiddetin iki tarafını da mahkûm ederler ama, gerillaya silah bırakmasını salık vermek kolayken orduya laf etmek, örneğin kurmay heyetinin tutuklanmasını istemek pek göze alınabilecek bir risk değildir.

Alfonsin ise yükselen kitlesel eylemlerin sağladığı taban basıncının tesiriyle olsa gerek aykırı bir iş yapmış, iki kanadın da yargılanacağını duyurmuştu. Hoş, o kanatlardan biri altı yıldır işkencenin, ölümün, katliamın bin bir türünü görmüştü ama varsın olsundu. 157 sayılı karar 'iktidara güç kullanarak gelmek amacıyla siyasal eylemin şiddet içeren yollarına başvuran' dört Montoneros ve bir PRT-ERP liderinin, 158 numaralı olansa cuntalarda görev almış dokuz generalin yargılanacağını duyurdu. 15 Aralık'ta cuntaların suç bilançosunu incelemek üzere Kayıplar Ulusal Komisyonu (CONADEP) oluşturuldu.

Bu arada mecliste yeni kararlar alınıyor, dokunulmazlıklar kaldırılırken askerlerin yargılanması işi sivil mahkemelere veriliyordu. Savcılar da boş durmuyorlar, cuntaların yargılandığı ana davaya ilaveten polisler, askerler aleyhine farklı davalar açıyorlardı. Kendi kendine af yasası çıkaran cunta şefi Reynaldo Bignone, harp okulu müdürü olduğu 1976'da Luis Steimberg ve Luis Garcia adlı iki askerin kaybedilmesinden sorumlu tutularak 10 Ocak 1984'de tutuklandı ve yargıç Carlos Oliveri'nin huzurunda buldu kendini. Cunta üyeleriyse CONADEP'in hazırladığı 'Nunca Mas' (Bir Daha Asla) başlıklı raporda yer verilen suçlardan 22 Nisan 1985'de yargıç önüne çıkarıldılar; 18 Eylül'de haklarında ömür boyu hapis cezası istendi ve 9 Aralık 1985'te mahkûm edildiler.

Jorge Luis Borges başlarda diktatörlüğe destek vermiş, yıllar sonrasındaysa bir gün, Plaza de Mayo annelerinin kendisini ziyarete geldiğini, onları dinlediğini, kayıpları siyasal amaçla kullananlar varsa da bazılarının içten bir üzüntü duyduğunu anladığını, suçları ne olursa olsun her suçluya kendini mahkeme önünde savunma hakkı verilme-

si gerektiğine inandığını yazacaktı *Clarin* gazetesine. Ernesto Sabato ise bir Alman gazetesine verdiği yazıda özeleştiri yapıyor, toplumun büyük çoğunluğunun yükselen şiddetten bunalarak çareyi bir askeri darbede aradığı dönemde kendisinin de bu yaklaşımın etkisinde kaldığını, bunun hata olduğunu yazıyordu.

Raul Alfonsin, cuntacıların suç dosyasını hazırlayan CONADEP'in başkanlığına Ernesto Sabato'yu getirmişti. Borges ise İspanyol haber ajansı EFE'nin teklifini kabul ederek gazetecilik yapacak, cunta üyelerinin cezalandırıldığı haberini dünya Borges'in cümleleriyle öğrenecekti.

EVDE DÜZEN SAĞLANDI AMA...

Arjantin tanınmayacak haldeydi. Ekonomi batmış, memlekette metelik kalmamış, her şey ama her şey tersine dönmüştü altı yılda. Biracıların ve kitabevlerinin sonsuza değin uzanıyorlarmışcasına dizildiği Corrientes caddesinin canlı gece hayatı sönmüş, Florida caddesi rüküşleşmişti.

Ekonomiyi rekor sürede batıran diktatörlük giderayak yine yapacağını yapmış, kasanın iflasına yol açan sebep sanki tam da bu sevda değilmiş gibi Arjantin'i yabancı yatırımcıların gözünde çekici ve güvenilir bir ülke kılmaya soyunan Merkez Bankası başkanı Domingo Cavallo özel şirketlere ait borçları devletleştirivermişti. Fiyatlar almış başını yürüyor, enflasyon dudak uçuklatacak seviyelere tırmanıyordu.

30 bin ölüm, korkunç bir baskı ortamı ve yoksullaştırmayla kıyaslandığında lafı bile edilmeyecek bir avuç yargılama, silahlı kuvvetlerin gözüne batmıştı. Donanma karar-

gâhlarından 'adamlarımızı harcatmayız' itirazları yükseliyor, tehditler açıkça savruluyordu. Peronizm yeni yeni toparlanıyor, silahlı sol eylemcilikten faşist çeteciliğe uzanan yelpazede kendini nerede tanımlayacağına karar vermeye çalışıyordu. İktidardaki UCR demokratik reformlar konusunda hassastı ama, işverenlerin ve küresel finans merkezlerinin çıkarlarına teslim olmuş bu kafayla ekonomiyi düze çıkarması imkânsızdı. PRT-ERP ve Montoneros tarihe karışmış, karıştırılmışsa da insan haklarını savunan, bütün dokunulmazlıkların kaldırılmasını ve bütün zorbaların yargılanmasını sağlamaya çalışan muazzam bir işçi hareketi, sol hareket vardı. Diktatörlük döneminde yaşananları resmeden *Historia Oficial* uluslararası bir ilgiye mazhar olarak Oscar kazanmış, *La Noche de Los Lapices* büyük ilgi görmüştü. Cuntaların mahkûm edildiği haftadan, 12 Aralık 1985'teki kitlesel yürüyüşten başlayarak yüz binler, yaşananların bir soykırım olduğunu, hesaplaşmanın sonuna kadar sürmesi talebini haykırıyorlardı.

Moreno'nun PST'si Sosyalizme Doğru Hareket (MAS) adını almış, umulmayacağı kadar kitleselleşmişti. Dünyada radikal solun gerilediği bu dönemde MAS akıl almaz biçimde yükseliyor, dünyanın en büyük Troçkist partisine, Arjantin siyasetinin en büyük partilerinden birine dönüşüyordu. 150 fabrikanın sendika yönetimini alan MAS, 1989 başkanlık seçimlerinde 400 bin oy alarak ülkenin en büyük dördüncü partisi olacaktı.

Ekonomiden siyasete, kültürden eğitime her konuda konuşan askerlerin esas meslekleri olması gereken askerlikten pek anlamadıkları, bütün kademelerinde askerler bulunan bir ülkenin savaşta çuvallayacağı, Malvinas savaşındaki ha-

talarından askeri mahkemede yargılanan Galtieri 16 Mayıs 1986'da hapsi boyladığında bir kez daha ortaya çıkmıştı ama, vatanları uğruna çarpıştıklarını söyleyen askerler af istemeyi sürdürüyorlardı. Hükümet bu tertiplere müsamaha gösterdi, 19 Aralık 1986'daki büyük protesto yürüyüşüne aldırış etmeksizin 'Punto Final' kanunu çıkarıldı. Alfonsin geri adım atmış, bir dönemin sona erdiğini, yargılama defterinin kapanıp yeni bir sayfa açıldığını, o vakte kadar yargılanmamış zorbaların bundan böyle yargılanmayacaklarını ifade etmişti. Ne bilsin ki yüz verince astarını isteyecekler: 15 Nisan 1987'de, başını Aldo Rico adlı bir subayın çektiği asi birlikler Campo de Mayo üssünde ayaklanma çıkarmışlar, af ve dokunulmazlık yaygarası koparmaya başlamışlardı. Henüz iktidarı almamışlardı ama, silahlı kuvvetlerin farklı birlikleriyle irtibatta oldukları, biraz destek bulduklarını anda kışladan dışarı çıkacakları aşikârdı. Ancak memlekette bir de sol var elbette, Rico'nun pek hesaba katmadığı: Bu defa darbe girişimini gayet sıkı göğüsleyecek, 'Bir Daha Asla' sözünün gereğini yapacaktı.

Kışladaki askeri kalkışmayı duyan sokağa fırlamış, Mayo Meydanı'nda almıştı soluğu. Çok geçmeden geniş bir kitlesel barikat kurulmuş, siyasal partiler ortak bir metin hazırlayarak demokrasiye sahip çıkacaklarını duyurmuşlar, radikal sol çevreler Campo de Mayo kapısına dayanıp darbe girişimini yuvasında boğmayı tartışmaya açmışlardı. Ordunun üst kademeleri yeni bir askeri darbenin hiç de kolay olmadığını görmüşler, isyancılarla görüşen Alfonsin sorunu çözmüş, 15 Nisan 1987'de başkanlık binasının balkonuna çıkarak, "Evde düzen sağlandı," demişti aşağıda bekleyen kalabalığa, "ve bu sefer kan akmadı"

Alfonsin cümleyi tamamladığında televizyon ekranlarını 'daima demokrasi' patlangaçları sarmıştı ama, ne kadarı niyet ne kadarı gerçeklik, belli değildi aslında. Darbe girişimi bastırıldıysa da yeni tavizler verilmiş, 4 Haziran 1987'de çıkan 'zorunlu itaat' yasasıyla alt rütbeli asker ve polisler emir kulu oldukları gerekçesiyle affedilip salıverilmişlerdi. Ordudaki kazan hâlâ kaynıyor, Rico ve avanesi ortalığı karıştırmayı sürdürüyorlardı.

Ekonomi dersen sıfırı tüketmiş, hiper-enflasyon belâsı kuyrukları ve stokçuluğu tetiklemiş, bakkallarda sigara bulunmaz olmuştu. 14 Mayıs 1989 seçimlerini Peronist PJ adayı Carlos Menem kazandı, 24 Mayıs'ta yoksunluktan bıkıp burnundan solumaya başlamış kitleler, Arjantin tarihinin ilk yığınsal yağma hareketini başlatıp marketleri talan ettiler. Kimseye yaranamamış Raul Alfonsin 15 Haziran'da istifasını sunarak. yeni seçilmiş başkanın göreve bir an önce başlamasının yolunu açacak, 8 Temmuz'da Carlos Menem başa geçecekti.

HAYALLERİN, İTİRAFLARIN VE YIKIMLARIN ONYILI

Adını anıp küfrü basanlar çok olsa da, Menem de, "Arjantin tarihindeki tek kişiyim," diyor ki haksız değil. Hakikaten de, şu upuzun tarihte seçimle gelmiş ve seçimle gitmiş tek adam kendisi: Diğerleri ya darbeyle gelmiş, ya da görev başında ölmüş, devrilmiş, istifa etmişlerdi. Hem, fi tarihindeki Rosas'tan beri -ki Rosas zamanında Arjantin Cumhuriyeti yoktu daha-, ister diktatör olsun ister seçilmiş başkan, Arjantin tarihinde en uzun süre görevde kalan isim

de odur. Casa Rosada'ya ön kapıdan girip ön kapıdan çıkmak herkese nasip olmuyor ki! Arjantin bir yana, Latin Amerika'da üst üste iki dönem seçim kazanmış, dönem sonuna kadar da koltukta kalmış başkanlar listesi çıkarsanız kaç isim yazabilirsiniz?

Çölden gelip çöle yerleşen Arapların yaşadığı La Rioja eyaletinden avukat Carlos Menem, gençliğinde Peronist harekete katılmış, tutuklanmış, son diktatörlük döneminde de beş yıl hapis yatmıştı. Politikaya Arapların haklarını savunarak başlayan bu Lübnan-Suriye kökenli adamın başkanlık koltuğuna oturması da kolay olmamıştı doğrusu. Arjantin anayasası başkanın Hıristiyan olmasını şart koştuğundan Menem, kendini, "Geniş bir Yahudi nüfusa sahip Hıristiyan ülkede, Müslüman bir aileden doğarak dinleri kendi kişiliğinde birleştiren," gibisinden yuvarlak sözlerle tanıtmış, iktidara çıktıktan sonra federal hükümetin Hıristiyan-Roman-Apostolik olması gereğini söyleyen maddeyi bıraktıysa da başkanla ilgili olanı değiştirmiş, bir daha da ağzına almamıştı İsa adını. Müslüman olduğunu hiç söylemedi ama, aile üyeleri bu dönemde Umre'ye gittiler, Arjantin'in en büyük camileri Menem döneminde inşa edildi.

Carlos Menem, kasasında zırnık bulunmayan Arjantin'i Birinci Dünya ülkesi yapacağını, Üçüncü Dünya'nın kiri pasından kurtaracağını, bunun için de evvela eski çatışmaların üstünü örtüp huzur ve toplumsal barış sağlayacağını söylüyordu. 7 Ekim 1989'da bir af kararı çıkardı, 29 Aralık 1990'da ikinci bir af kararını yayınladı, mahpus damlarına düşmüş ne kadar işkenceci, asker, polis varsa ya serbest bıraktı ya da ev hapsine aldı. Arada, Montoneros liderleri de hapisten çıktılar ama, 3-4 kişi kadardı zaten onlar. İçlerin-

den biri, Montoneros'un kilit ismi Rodolfo Galimberti'nin tahliye edildikten sonra, sanki şaka gibi Arjantin istihbarat teşkilatı SIDE'nin başına geçirilmesini, ardından da büyük bir işadamı olup çıkmasını nasıl yorumlamalı, bilinmez.

Arjantin tarihindeki son askeri darbe girişimi -ciddiye alınıp da darbe girişimi sayılacaksa- Menem döneminde vuku bulmuştu. 3 Aralık 1990'da darbeci mi meczup mu olduğu çözülememiş albay Mohamed Ali Seineldin, memleketi emperyalizmden, küresel finans şebekelerinden, siyonizmden, gençlerimizin ahlâkını bozan oral seks modasından, Çin emperyalizminin ülkemizi işgal plânlarının parçası olan ve damak tadımızı bozan Uzakdoğu mutfaklarından kurtarmak için ayaklandı, haliyle kodeste buldu kendini ve ömür boyu hapis cezası aldı. Kafadan üç-beş tahta eksik bir adamcağızın tekiydi belki Seineldin ama, havasından mıdır suyundan mıdır böyle kaçıkların neden hep bu tip ülkelerde çıktığı da bir sorudur.

Haftalık enflasyonun yüzde 180'e vurduğu Arjantin'de çözümü elde avuçta ne varsa satmakta gören Menem, kamunun bütün varlığını üç kuruşa hibe etmiş, gelecekte ayrı sorunlara yol açacaksa da bir ferahlama sağlamıştı. Trenler, su, telefon, elektrik, fabrikalar, havayolları ne varsa satılmış, dededen miras kalan yüz bin dolarlık evi beş bine satan, ilk ay pek keyifli yaşayıp ikinci ay ortada kalan torun piyesi gerçek hayatta sahnelenmişti.

Pezosunun değeri ABD dolarına eşitlenip de bu kur yasayla sabitlenince taksitli alışveriş ve kredi kartı patlaması yaşanmış, acısı sonradan fena çıkacaksa da en yoksul evler dahi ithal malı renkli televizyonlar, çamaşır ve bulaşık makineleri, elektrikli eşyayla tanışmıştı Arjantin'de. Bu arada

ulusal endüstrinin son kalıntıları da çöküyor, finans cennetine dönen ülkede fabrikalar kapandıkça kapanıyor, kapanan fabrikaların işsiz bıraktığı yığınlar banliyölere doluşuyor, kentlerden ayrılanlar görünmezleştiklerinden ülke zengin görünümüyle övünmeyi sürdürüyordu. Herkesin alım gücünün arttığı ilk dönemden sonra, alt katlardakilerin canının çıktığı, üst katlardakilerin sefahat yaşadığı iki katlı bir eve dönecekti Arjantin.

Buenos Aires fiyatları New York'u sollamışsa da ücretler ahım şahım artmadığından, hizmet sektörüne yatırım yapanlar paraya para demiyorlardı. Bir zamanlar cumbalı eski tip evlerin bulunduğu Palermo'nun bir kısmı Hollywood, öteki Soho adını almış, baştan sona moda butikleri ve dünya mutfaklarıyla donanmıştı. Sahile yakın Puerto Modero semti bu dönemde kurulmuş, oradaki restoranlara devam etmek statü göstergesi olmuştu.

Arjantin, IMF ve Dünya Bankası başta olmak üzere küresel kapitalizmin belli başlı bütün kâbelerinin örnek ülkesi, IMF politikalarının başarılı sonuçlar verdiği mucizevi vitrin ülkesiydi. O sıralar hâlâ Federal Başkent statüsünde olan ve bütün eyaletlerin dışındaki ulusal toprak sayılan Buenos Aires, yapılan anayasa değişikliğiyle özerk kent olmuş, kendi anayasa ve yasasını kazanmış, çevresinde birikip duran sefalet muhitlerinden yalıtılmış bir fildişi kule halini almıştı.

Eskinin orta sınıfları ikiye bölünmüş, bir yarısı üzerinden geçen trenin altında kalıp yoksullar kervanına katılırken, öteki yarısı ekonomik yükselişin merdivenlerini tırmanmaya koyulmuştu. Eşitsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve işsizlik artarken hâlâ işten atılıp da açlar arasına

katılmamış kadar şanslı olanlar Avrupa koşullarında bir hayat sürebiliyor, Buenos Aires'te oturan orta sınıf bir üniversite öğrencisi biraz para biriktirdiğinde İspanya'ya, İtalya'ya tatile gidebiliyordu. Avrupa ülkelerinin bir kısmından vize isteyen ABD'nin, Arjantin pasaportlarına vizesiz seyahat imkânı tanıması Menem'in toplumsal prestijini yükseltmişti.

Şili'yle ilişkiler düzelmiş, İngiltere'yle Malvinas'tan beri kopuk olan diplomatik ilişkiler yeniden kurulmuş, ateşkes sağlanmışsa dahi geçerliliğini koruyan savaş kararı iptal edilmişti. İtalya'ya gittiğinde Arjantin-İtalya ilişkisini 'tek halk, iki ulus' formülüyle tanımlayan Menem, milyonlarca Arjantinlinin onyıllardır beklediği sözü söylüyordu.

Peki, ya Arjantin'in birinci Irak Savaşı'na katılmasına ne demeli, tam bir sıçramaydı bu: Peron'la Üçüncü Dünya sevdasına tutuşan, askeri diktatörlükle İngiltere'ye savaş açan, sonunda da faka basan Arjantin, tarihinde ilk defa ABD'nin yanında savaşa girmiş, ilk defa bir Güney Amerika ülkesi NATO güçlerinin yanına eklenmiş, ABD, İngiltere, İtalya, Japonya, Kore gibi ülkelerle beraber davranmıştı. Hem de tarihin garip bir cilvesiyle, Arap kökenli bir Peronistin başkan olduğu dönemde. Bu arada, dengeler ve kirli işler uzmanı başkanın başka dolaplar da çevirdiğini hatırlatmakta fayda var. 17 Mart 1992'de İsrail konsolosluğunu hedef alan bir saldırı yaşanmış, 18 Temmuz 1994'deyse Yahudi cemaat kurumu AMIA'yı hedef alan anti-Semit terörist saldırı 86 kişinin ölümüne yol açmıştı. Lübnan Hizbullah'ının üstlendiği bu saldırıyı Arjantin, Brezilya, ABD istihbarat teşkilatlarının önceden haber aldığı ancak engellemediği, hatta Arjantin servisi SIDE'nin olayın bizzat içinde yer aldığı söylenir.

Başkanlık koltuğuna oturduğunda ayağının tozuyla soykırımcı katillere af çıkaran Menem, öbür eliyle de silahlı kuvvetleri küçülten başkan olmuştu. Tabii, öylesini çok istediğinden değil de kitlesel muhalefetin o dönemde elde etmeyi başardığı kazanımlar sayesinde. Ordunun görevini uluslararası barış harekâtlarına katılma ve devletler arası savaşta ulusal savunmayla sınırlı tutan yasa için hazırlıklar yapılmış, yıllarca askeri darbelerin tezgâhlandığı ve muhaliflerin imha edildiği Campo de Mayo büyük ölçüde boşaltılarak Birleşmiş Milletler barış gücünün eğitim birliğine çevrilmiş, ülke içindeki ağır silahlı birliklerin kaldırılması için kollar sıvanmış, er Omar Carrasco'nun Neuquen eyaletinde bir kışlada askerliğini yaptığı sırada gördüğü işkenceden ölmesiyle başlayan eylemler üzerine zorunlu askerlik tarihe karışmıştı.

Plaza de Mayo Anneleri'ne yeni bir eylemci kuşağı katılmıştı Menem yıllarında. Kayıp çocukları büyümüş, militanlık yaşlarına gelmiş, ninelerinin yanında mücadeleye atılmışlardı. Unutmaya ve Affetmeye Karşı Kayıp Çocukları Hareketi HIJOS doğmuş, 'escrache' denen eylem tipini yaygınlaştırmış, işkenceci zorbaların oturduğu evin önüne dayanıp katilleri mahalle halkına teşhir etmeye başlamıştı.

Menem bunları her seferinde coplattırıyor, gözaltına aldırıyordu ama bitmiyorlardı ki bir türlü. Bu arada silahlı kuvvetlerde de mutlak geceyi yaran birkaç mum yanmış, ortalık iyiden karışmıştı. Donanma subayı Adolfo Scilingo bu vicdani sorumluluğu daha fazla taşımayacağını belirterek sessizlik paktını bozmuş, gazeteci Horacio Verbitsky'ye

itiraflarda bulunmuş, diktatörlük yıllarında pek çok siyasi tutsağın deniz kuvvetlerine ait uçaklardan okyanusa atılarak imha edildiğini açıklamıştı.

Devlet erkânının yüzü bir anda asılmış, donanma komutanı bizzat bir subayın böyle beyanatlar vermesinin yakışık almayacağı gibisinden bir şeyler gevelemiş, Menem bütün bunların yeni başkan seçimi öncesi bir fesattan ibaret olduğunu belirterek geçiştirmeye çalışmıştı ama, neye yarar? Ok yaydan fırlamıştı bir defa.

25 Nisan 1995'de kara ordusu komutanı Martin Balza televizyon kameralarının önünde ulusa seslenecek, herkesin nefesini tutarak seyrettiği tarihi konuşmasında ordu adına özeleştiri verecek, "Arjantinliler arası bu savaş bir kardeş cinayetiydi," diyecekti. Arjantin tarihinde ilk defa ordunun tepesi böylesi bir itirafta bulunmuş, general Balza'nın sözlerinden sonra Scilingo'nun iddialarının asıl muhatabı donanma komutanı amiral Enrique Molina Pico da bir açıklama yapmak zorunda kalmış, bazı hatalar yaşandığını söylemekle yetinse de özeleştiri vermişti.

15 Ocak 1998'de bu defa donanma subayı Alfredo Astiz, "Bana öldürmeyi öğrettiler," itirafında bulunacak, normalde bir ülkede gemi sürmeyi, gemiden füze atmayı, denizaltı kullanmayı öğrenmesi gereken donanma subaylarının Arjantin'de ne hikmetse sorgulama, suikast, insan kaçırma eğitimi aldıkları kanıtlanacak, bütün bunlar Malvinas savaşındaki yenilgiyle birleştirilince donanmanın prestiji sıfırın da altına inecekti. Nitekim, günümüzde Arjantin'in Kolombiya başkentindeki büyükelçisi olan Martin Balza, "Eğer 1978'deki sınır anlaşmazlığı meselesinden

Şili'yle savaş çıkmış olsaydı orada da yenilgi kaçınılmaz olacaktı," diyecekti bir dönem sonra: "Elli yıldır iç güvenlik eğitimi alan silahlı kuvvetlerin, devletler arası bir savaşa hazırlığı yoktu."

Ortaya dökülen pislikler ve yükselen muhalefet, sekiz yıl önce aftan yararlanan Videla'nın bu defa bebek hırsızlığı davasından tutuklanmasını sağlamış, kaybedilen muhaliflerin yeni doğmuş çocuklarını askerler arasında paylaştıran cuntanın şefi bir kez daha demir parmaklıklar ardına alınmıştı. Videla yeniden hapsi boylasın, kuzey eyaletlerindeyse apayrı bir sorun yaşanmaktaydı bu sırada: Beylik ifadeyle söylersek, "çiftçiler kan ağlıyordu"

ABD merkezli Monsanto firmasının Menem'in girişimiyle 1994'de piyasaya çıkan genetiğiyle oynanmış soya tohumları kısa zamanda Arjantin'in ekilebilir topraklarının yarısını doldurmuş, Küba genişliğince bir alanı kaplamış, dev tarımcılık tekellerinin rekabetine dayanamayan 150 bin küçük üreteci yerinden yurdundan olmuş, ekolojik dengenin içine edilmiş, hayat kabûsa dönmüştü. Asırlardır Avrupa'ya lezzetli meyveler, sığırlar satarak yolunu bulan Arjantin, artık ABD ve Çin'e hayvan yemi olarak kullanılacak soya ihraç ediyor, tektip ürün tarımcılığına yöneliyor, sütçülük ve hayvancılık çökerken sütün, yoğurdun, peynirin, etin fiyatı artıyordu. Kapanan fabrikaların işsiz bıraktığı yoksullar giderek artan yiyecek fiyatlarıyla baş edemiyorlardı ve Arjantin tarihinde ilk defa açlık ve kötü beslenme sorunu yaşanıyordu. Peron döneminde, elli yıl önce açın, okuma yazma bilmeyenin, çürük dişle dolaşanın olmadığı ülke bu sıkıntılarla tanışıyordu.

Buenos Aires'in yoksul düşen eski orta sınıfının mecburiyetten yaptığını kuzey eyaletlerinin iflas eden çiftçileri de son bir umut deniyorlar, başkentin çevresindeki banliyölere yerleşiyorlardı. Rüşvet, yoksulluk, mafya almış başını yürümüş, banliyölerdeki sefalet mahalleleri patlama noktasına gelmişti. Özelleştirmelerle gelen para suyunu çekmiş, nüfusun yoksulluk sınırının altında yaşayan kesimi yüzde 40'ı geçmiş, dış borçta dünya rekoru kırılmıştı Menem iktidarı sona ermekteyken. Birinci Dünya ülkeleri arasına katılma ideali artık hayal olmuştu. Menem'in verilmiş sadakası varmış ki görev süresi bitmiş, üst üste üç dönem başkanlık yapılamadığından fokurdayıp duran kazan patlamadan yakayı kurtarınayı başarmıştı.

YENİ SOLUN KURULUŞU

Carlos Menem bütün toplumsal sınıfları birleştirmeyi başarmış bir politikacıydı başlarda. Peronist kökenleri sayesinde sendikalardan destek alıyor, neo-liberal politikaları işverenlerin ağzını sulandırıyor, 'Birinci Dünya' hayalleri orta sınıfların başını döndürüyordu. Toplumsal ve kültürel yönelimleri bakımından hem muhafazakârdı, hem liberal. Peronizmin sendikal gücü, Raul Alfonsin hükümetinin son perdesinde iyice bastıran grev dalgasının Menem'in seçim kampanyasıyla birleşmesini sağlamış, diktatörlükten çıkışta yeniden birleşen CGT, Menem'in halkçı bir alternatif olduğuna inanmıştı.

Kazın ayağının öyle olmadığı anlaşıldığındaysa CGT bünyesindeki sendikaların bir kısmı uzlaşmayı, bir kısmı mücadeleyi, bir kısmıysa iflah olacağa benzemeyen konfe-

derasyondan ayrılarak radikal bir muhalefet örmeyi yeğlemişti ve 1991'de Arjantin İşçi Merkezi (CTA) kurulmuştu. *Le Monde Diplomatique* çizgisi, yeni reformizm, radikal sosyal demokrasi etiketleriyle tanımlanan CTA işçi hareketine yeni bir dinamizm getirmekle kalmamış, Peronist politikacıların kirli dolaplar çevirdiği mafyatik, bürokratik çiftliklere dönen sendikal alanda temiz bir oda yaratmıştı.

CGT bürokrasisi Menem döneminde iyice zıvanadan çıkacaktı. Özelleştirilen işletmelerden bazılarını satın alan sendikalar büyük paralara, maddi varlıklara hükmedecek, kastlaşan sendika bürokratları patronlaşacak, devlet ve iş dünyasıyla organik ilişkileri artacaktı. Sorun yalnızca mücadelecilik/uzlaşmacılık ayrımından ibaret kalmayacak, düzeltilemeyecek kadar kötü durumdaki sendikal yapılanmanın iskeletini saracaktı. Yardım fonlarını, sağlık ve sigorta sistemini ellerinde tutan sendika bürokratları işçileri kendilerine bağımlı kılıyorlar, işçiler üzerinde devlet ve işverene eklenen yeni bir denetim aygıtı kuruluyordu. Arjantin satılır, yüz binler işsiz kalır, milyonlar yoksullaşırken CGT gıkını bile çıkarmayacaktı.

CTA yalnızca mücadeleci kimliğiyle değil, yapılanmasıyla da ayrılıyordu CGT'den. Konfederasyon yönetimi delegelerin toplandığı kongrede değil, işçilerin doğrudan oyuyla seçildiğinden ara kademe bürokrasi etkisizleşiyor, yönetime seçilmek isteyenlerin sendika tabanını pasif üyelikten kurtararak işin içine katması gerekiyordu. CTA ilk olarak işçi sınıfının daha bilinçli, ülke ve dünya gündemine daha ilgili, daha çok kitap ve gazete okuyan kesimlerinde; hem iş güvencesine sahip olmaları hem de dayak, mafya, aile bağları gibi ek baskıların bulunmadığı işyerlerinde

çalışmaları bakımından sendikal ve siyasal özgürlükleri daha yüksek olan kamu emekçileri arasında örgütlenmişti. Bu sektörün sendikası olan Devlet İşçileri Derneği (ATE), CTA'nın belkemiğini oluşturmuştu âdeta. Ancak kısa zamanda işçi sınıfının en yoksul, en güvencesiz kesimine seslenecek araçlar yaratmayı da başaracaktı yeni konfederasyon. Madem ki fabrikalar kapanıyor, işçiler dört bir yana dağılıyor, güvencesiz çalışılan işyerlerinde örgütlenmek zorlaşıyordu, o halde emekçi mahallelerinde örgütlenmeli, işçi sınıfını mahallelerden kuşatmalıydı.

İşsiz kalanların örgütlendiği *piqueteros* kolları, kadın ve gençlik hareketleri, mahalle konseyleri, işleyişlerinde bağımsız ancak konfederasyonla bir şekilde bağlantılı otonom yapılar olarak CTA'ya teğelleniyor, her mevsim ancak bir üyesi kısa süreli sözleşmelerle çalışma imkânı bulan ailelerin bütün fertleri topluca katılıyorlardı sendikaya. 'Bugünün Fabrikaları Mahallelerdir' şiarını yükselten CTA, hayatın üretildiği bütün sahaları örgütlüyor, mesai saati bittiğinde paydos veren sendika üyeliğinin yerini kültür etkinlikleri ve toplantılarıyla yirmi dört saate yayılan yeni sendikal hayat alıyordu. Anti-emperyalist, insan haklarından yana, liberalizme karşı seslerin kürsüsü olan yeni konfederasyon kadınların kurtuluşunu özellikle önemsiyor, kürtaj hakkının yasallaşması doğrultusunda mücadele veriyordu.

Plaza de Mayo Anneleri başka bir muhalefet odağı olmuş, yükselmiş, saygınlık kazanmıştı. 1986'da ikiye bölünen annelerden bir kısmı çocuklarının akıbetini soruşturmaya 'Kuruluş Çizgisi' adıyla devam ediyor, Hebe de Bonafini başkanlığındaki Plaza de Mayo Anneleri Derneği'yse 'çocuklarımızın hayallerini gerçekleştirme' hedefini sahip-

lenerek gençlere, devrimcilere açık bir mücadele alanı örgütlüyordu. Ekvador devlet başkanı Rafael Correa dahil, Latin Amerika solunun pek çok ismi bu derneğin kurduğu halk üniversitesinde ders vermiş, Castro ve Chavez dahil pek çok sol lider dernekle çok yakın ilişkiler kurmuşlardır bugüne kadar. Kayıp çocukları hareketi HIJOS da tıpkı anneler ve nineler gibi, cemaat tipindeki yeni toplumsal hareketlerden en önemlisiydi. İşsizler hareketi *piqueteros* ise, yeni mücadele kanalı olarak şekillenmeye başlamıştı bile.

Piqueteros hareketinin tohumları kuzey eyaletlerinde atılmış, bu hareketin kitleselleştiği topraklarsa Buenos Aires yakınlarındaki Matanza gibi eskinin ünlü işçi mahalleleri olmuştu. Bir zamanlar fabrikaların ve işçi konutlarının bulunduğu, fabrikaların kapanmasıyla bütün nüfusun işsiz kaldığı mahallelerdi bunlar. Hareketin kurucuları bir zamanlar otomobil, uçak, mekanik fabrikalarında çalışan, sendikal deneyimleri bulunan işçilerdi. İç savaş yıllarında faşizme karşı cumhuriyetçi kampta savaştıktan sonra Arjantin'e göç eden bir dedenin torunu, üç kuşaktır fabrikalarda çalışan bir ailenin oğlu olan *piqueteros* liderlerinden Luis d'Elia, "Buradaki herkes eski bir şeydir," diye tanıtıyordu hareketi: "Ya eski bir tır şoförü, ya eski bir liman işçisi, ya eski bir teknisyen. Biz işsizler hareketi değil, işsiz kalmış işçiler hareketiyiz. Aksini söylemek, işten çıkarmaları, kapanan fabrikaları gizlemek olur."

İşsiz işçiler hareketi, halk kantinleriyle başlamıştı örgütlenmeye. Ufak bir baraka bulunuyor, mücadeleci sendikacıların, kilise tabanındaki yoksullardan yana rahiplerin yardımıyla mütevazı bir mutfak kuruluyordu. Hayır vakıflarının yemek çadırlarından farklı olarak burada kazan elbirli-

ğiyle kaynatılıyor, kimse kimseye şükretmiyor, herkes birlik olup işin bir ucundan tutuyordu. İmkân olduğunda hemen ufak bir kitaplık derleniyor, sanat atölyesi, kreş, kurs derken bir hayallerle dolu koca bir dünya yaratılıyordu.

İşsiz işçiler hareketinin toplumsal hareketlerin yapılanmasını, yönelimlerini kökünden değiştirecek bir özelliğiyse, kırsal mücadelelere özgü yöntemleri kentlere taşıması, işsizlik ve konut sorununun kesiştiği noktadan otonomizme açılan bir yol kurmasıydı. D'Elia liderliğindeki Toprak ve Konut Federasyonu (FTV) ya da Komünist Partisi'nin başı çektiği Kurtuluşun Toprak Hareketi (MTL) bunun iyi örnekleriydi. Halk kantinleriyle başlanıyor, işsizliğe çözüm olacak kooperatif atölyeleri kurularak ufak bir ekonomi yaratılıyor, yeni binalar ve konutlar gerekiyor, mesele dönüp dolaşıp toprak mücadelesinde kilitleniyordu. Brezilya'daki Topraksız İşçiler Hareketi (MST) neyse, *piqueteros* da bunun kentli versiyonu olarak doğmuştu.

Arjantin topraklarında filizlenen yeni toplumsal hareketler serpilip gelişirken, radikal solun en kitlesel yapısına dönüşen MAS, Troçkistlerin makus tarihinde pek kısmet olmamış bir başarıyla mecliste temsil edilen bir parti haline gelmişti. Bu döneme damga vuran bir girişimiyse, Bosna savaşı sırasında örgütlediği 'Müslümanlara Silah Gönderelim' kampanyasıydı. Kampanya böylesi çıkışların lafta kalması adetini sonlandırmayı başarmış, en âlâsından roketler, bombalar, mitralyözlerle dolu yüklü bir cephane hakikaten de sevk edilmişti Bosna'ya. Silahları MAS kendisi göndermemişti tabii. Ama çok büyük bir kampanya örgütlemiş, konuyu mecliste gündeme getirmiş, Arjantin silah şirketlerinin Bosna üzerinde uygulanan uluslararası ambargoyu

delmesine devletin ses çıkarmaması gerektiğini savunmuş, Panama ve Hırvatistan üzerinden gönderilen silahları Bosnalılar kendi paralarıyla satın almışlardı. İşin tuhafı, Menem iktidardan indikten sonra yasalara ve uluslararası hukuka aykırı silah satışı davasından da yargılanacak, sol ise nasıl bir tavır alması gerektiğini bilemeyecekti haliyle. Bu arada, hareketin lideri Nahuel Moreno'nun 1987'deki ölümünden sonra MAS'ın da parçalanma sürecine girdiğini, Menem yıllarının tamamını bir yandan bölünmekte uğraşarak geçirdiğini yazalım.

MAS, Komünist Parti ve PCR yan yana gelip de Halk Cephesi ittifakını kurunca Stalinizmin hiçbir türüyle yan yana gelmemeye yeminli olanlar, 1989'da yalnızca MAS'dan değil, habire olur olmaz çevrelerle ittifak yapmaya dayalı Nahuel Moreno çizgisinden de koptuklarını açıklamışlar, Sosyalizm İçin İşçi Partisi (PTS) adıyla yeni bir parti kurmuşlardı. İşçi sınıfının merkezi konumuna vurgu yapan PTS kimi zaman sekterlikle, kimi zaman hali vakti yerinde orta sınıf gençlere dayanmakla eleştirilir ama, mücadeleci sendikalarda ve öğrenci hareketinde kayda değer adımlar attıklarını görmezden gelmek olmaz.

Sosyalist İşçi Hareketi (MST) ise 1992'de, Moreno'ya sıkı sıkıya bağlı olanların ayrılmasıyla kurulmuştu ve geniş bir parça götürmüştü MAS'dan. Bir zamanlar 100 binlere seslenen MAS, sonunda 200 kişilik kortej kurduğunda mutlu olan bir partiye dönüşüp çareyi yeni açılımlar geliştirmekte bulur hale gelince, kendisinden başka herkesi 'ortodoks Troçkist' olmakla suçlayacak, MST ise Morenocu geleneğin esas mirasçısına dönüşecektir. İşçi Partisi'ne (PO) gelince, bir zamanlar Arjantin'deki hemen

hemen bütün Troçkistleri birleştirmiş olan Morenocu partiden kopan grupçuklardan değil, apayrı bir gelenekten gelmesiyle kayda değerdir.

1964'de oradan buradan kopan ve yaş ortalamaları yirmiyi geçmeyen bir avuç gencin İşçi Politikası (Politica Obrero) adıyla kurduğu PO, 24 Mart 1974 darbesini önceden görünce kadrolarının tamamına yakınını yurtdışına çekmiş, 1983'de pek az hasar ve taze kanla yeniden sahaya çıkıp hızlıca büyümeye başlamıştı. Diğer Troçkistlerden Küba, Çin, Nikaragua'ya soğuk bakmasıyla ayrılan PO, ilerleyen yıllarda Arjantin'deki en kalabalık radikal sol çevreye dönüşecekti.

Maocu PCR hangi akla hizmetse uzun bir dönem boyunca Menem'i desteklemiş, Menem'e oy vermeye çağırmıştı halkı. Hangi akla hizmetse derken, lafın gelişi: Birincil çelişkinin askerler ile Peronizm arasında olduğunu, halk sınıflarını birleştiren Menem'in orduya karşı halkın zaferini temsil ettiğini düşünüyorlardı. Ancak sonradan Sınıfçı ve Mücadeleci Akım (CCC) adlı bir sendikal yapı kurup işsiz işçiler hareketine yönelecekler, iyi bir soluk yakalayacaklardı.

Komünist Partisi ise Peronizmin sol kanadının ve merkez soldaki liberalizm, rüşvetçilik, yolsuzluk karşıtlarının Menem karşıtı cephe girişimlerine vermişti kendini ki, bu işin küçük ortağı KP sonradan çekilecekse de cephe hayli genişti. Başta film yönetmeni Fernando Pino Solanas etrafındakiler olmak üzere Menem'in liberal politikalarına karşı çıkan Peronistler, Sosyalist Parti kökenli parti ve çevreler, komünistler, türlü sendikacılar yan yana gelip liberalizme karşı kitlesel bir alternatif yaratmak amacıyla

Büyük Cephe'yi kurmuşlar, seçimleri kazanabilmek için ilkelerinden ödün veren cephe kapitalizm karşıtı vurgusunu azaltınca Solanas çevresiyle komünistler masadan kalkmış, masada kalanlar FREPASO'yu kurmuş, rüşvet karşıtı ve ilerici söylemiyle halk kitlelerinden büyük destek gören Chacho Alvarez liderliğindeki FREPASO ulusal bir güce dönüşmüştü.

FREPASO 1999 seçimlerinde UCR'yle ittifak yaptı, *Alianza* çıktı ortaya. İttifaktaki UCR üyesi Fernando de la Rua 10 Aralık 1999'da başkan, FREPASO üyesi Alvarez başkan yardımcısı olacak, iktidara solun geldiği söylenecekti. İttifaka katılmayanlarsa farklı bir iş yaptılar: 2001 yılı Aralık ayında ayaklandılar, devirdiler hükümeti.

VI

DİRENİŞE GEÇEN BİR ÜLKE

İspanyol bir işçinin politikaya CGT de los Argentinos konfederasyonundaki sendikacılık günlerinde atılan oğlu Carlos Chacho Alvarez başkan yardımcısı olmuştu ama, ittifak hükümetinin başkanı De La Dua henüz koltuğa oturduğu anda elini halkın kesesine uzatınca midesi kaldırmamış, kısa zamanda vermişti istifasını.

Ölü eşeği yürütmeye çalışan ekonomi bakanlığındaysa, istifa eden Jose Luis Machinea'nın yerini Ricardo Lopez Murphy alacak, o da bırakınca meydan her dönemin ülke batırma uzmanı Domingo Cavallo'ya kalacaktı.

2001 yılının Aralık ayı gelip çattığında, tek adım dahi atacak mecali kalmamış bir ülke olup çıkmıştı Arjantin. Birkaç yıl öncesinin vitrin ülkesinden geriye koca bir enkaz kalmıştı. İşsizlik had safhaya varmış, ülke ekonomisi sıfırı tüketmiş, borçlar olabildiğince çoğalmış, alacaklılar kapıya dayanmış, kasada tek kuruş kalmamıştı. Kriz söylentileri yoğunlaştıkça zenginler paralarını bankalardan çekip soluğu yurtdışında alıyorlardı ve paralar kaçtıkta kriz daha da yaklaşıyordu. İşler öylesine sarpa sarmıştı ki, ATM makinelerine koymaya banknot bulamıyordu bankalar.

Buenos Aires'in orta sınıfları banliyölerdeki açların başkent kapısına dayanıp her şeyi yağmalayacakları günün iyice yaklaştığına inanmışlar, başka dertlerin yanı sıra bir de bunun telaşına kapılmışlardı. Barlar, lokantalar ve dükkânlar elektronik kapılarla donanıyor, apartman binalarının güvenlik önlemleri bir telaşla arttırılıyordu. Bakkallar hava karardığında kepenkleri çekiyor, parmaklıklar arasından uzatılan parayı alıp yine bu parmaklıklar arasından teslim ediyorlardı siparişleri.

Yoksulların zaten burnundan soluduğu ülkede orta sınıfları çileden çıkaran gelişme, banka hesaplarından nakit çekilebilecek paranın tam da Aralık ayı başında sınırlandırılması olmuştu. Sonbahar sonlanır, havalar ısınır, Noel tatili yaklaşırken, haftada 250 dolara mahkûm olmak üst sınıfları pek de ırgalamıyordu. Çünkü bu sınırlama kredi kartlarında geçerli olmadığı gibi, deniz otobüsüyle bir-iki saat mesafedeki Uruguay'dan çekilecek parayı da engellemiyordu. Eh, haftada 250 dolardan fazlasını zaten çekmediklerinden alt sınıfları da ilgilendirmiyordu 'Coralito' de-

nen karar. Tam arada kalanlarsa, kızgınlıktan kora dönmüş, en ufak bir kibrit çakılsa patlayacak hale gelmişlerdi.

Sular ısınmış, kaynama noktası yakınlaşmıştı ki, 13 Aralık günü işçi sınıfı sahneye çıktı. Emek örgütleri CGT ve CTA genel grev ilan ederken, bir günlük iş bırakma eylemi örgütlemişlerdi. Bu kararla ülkede üretim durdu, fabrika bacaları söndü, ulaşım araçlarının motorları sessizliğe gömüldü. Talep gayet açık ve netti: hükümetin istifası. Ancak hükümetin istifa etmesine yol açan gelişmeler bunun üç gün sonrasında patlak verecek, banliyöler yağma olaylarına sahne olacaktı.

Bir fitil ateşlenmiş, 16 Aralık 2001'deki ilk yağmayı saatlerle ölçülebilecek kadar kısa bir sürede diğerleri izlemiş, yağmalar salgın bir hastalık gibi yayılmış, süpermarketler talan edilmiş, ülkede huzur kalmamıştı.

Yağmalar -bir rivayete göre- Radikal hükümeti iktidardan etme gayretindeki Peronist mafyanın marifetiyle başlamıştı. Doğrusu, 16 Aralık gününün erken saatlerinde Buenos Aires eyaletinin birden çok noktasında gayet örgütlü olarak yaşanan ilk yağmaların düzenlenme biçimi bu iddiayı haklı çıkarıyor. Ancak, ilk fitili kimin ateşlediğinin o kadar da önemi yok: Etrafta yanıcı madde olduktan sonra, kibriti çakacak biri nasıl olsa bulunur. Nitekim yağmaların hızla yayılması da bunu gösteriyordu. Yağma bir defa başlayınca, katılmak için birden fazla sebep vardı. Örneğin, işsizlerin sayısının hayli yüksek olduğu bir banliyöde yoksullara Noel torbası armağan edeceğini müjdeleyip de ardından bir avuç kuru bisküvi ile bir ufak kutu meyve suyu dağıtmakla yetinen süpermarket, onurlarıyla oynandığını düşünen yoksul halkın örgütlü ve siyasal tepkisiyle yağmalan-

mış, el konan mallar hemen oracıkta bölüşülmüştü. Bu tarz, görece siyasal nitelik taşıyan yağmalar da vardı, açların ve yoksulların bireysel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla katıldıkları da, hırsızlık vakaları da. Mafyanın adamları da bu toplumsal kargaşa arasında talan ettikleri dükkânlardan küplerini yeterince doldurmuş olsalar gerekti. Hedefler genellikle süpermarketler olsa da, kaos ortamında küçük esnafların da saldırıya uğradığı bir gerçekti.

İktidarda Peronistlerin bulunduğu Buenos Aires eyaleti polisiyse, 'lanetli polis' unvanıyla anılmasına ve sokak ortasında insan avlamakla meşhur, ordu gücünde bir teşkilat olmasına karşın yağmaları önlemeye pek de istekli görünmüyor, sütçü beygiri kadar yavaş hareket ediyordu.

Banliyölerdeki yağma olayları adım adım Buenos Aires kentine yaklaşıyor, felaket zilleri çalıyordu. Öfke ve huzursuzluk tırmanır, gerilim yükselir, bir saat sonra yaşanabilecek olaylar giderek belirsizleşirken, 19 Aralık 2001 akşamı televizyonlara çıkan başkan Fernando de la Rua, ulusal toprakların tamamında sıkıyönetim ilan edildiğini açıkladı. Her türlü siyasal eylem yasaklanmış, özgürlükler askıya alınmıştı. Halkı galeyana getirici nitelikte yayınlara izin verilmeyecek, bu da yetmezmiş gibi Buenos Aires'ten dışarıya izinsiz haber geçenler cezalandırılacaklardı. Televizyondan canlı yayınlanan konuşmasında ulusu birlik olmaya çağıran De la Rua, bu zorlu süreci aşmak üzere çok partili bir ulusal koalisyon hükümeti kurmak amacıyla da kolları sıvamıştı.

De la Rua'nın sıkıyönetim kararının sökmeyeceği daha ilk saniyede, silahlı kuvvetlerin itirazıyla belli olmuştu aslında. Beceriksiz bir sosyal demokrat politikacının kariyerini kur-

tarmak adına kendi itibarlarını tehlikeye atmaya yanaşmayan komutanlar, Arjantin anayasasının silahlı kuvvetlere ülke içinde güç kullanma izni vermediğini, meclisten bir yasa çıkmadığı müddetçe sıkıyönetimde görev alamayacaklarını bildirdiler. 24 Mart 1974 darbecilerinin yargılanmış ve hapsedilmiş olmaları da bu karşı çıkışın önemli bir sebebiydi. Isabel Peron döneminde başkanlık genelgesiyle silah kullandıklarını ama kabağın sonradan kendi başlarında patladığını düşünen silahlı kuvvetler, yeni bir risk almak istemiyordu. Başkan De la Rua'yla görüşen ordu, donanma ve hava kuvvetleri komutanları, askerleri sokağa çıkarmayı kabul etmediler. Hal böyle olunca, sıkıyönetim denen şey de olsa olsa bir olağanüstü hale dönüşmüş oluyordu zaten.

Silahlı kuvvetler işin içine girmiş olsa tablo ne derece farklı olur, iş nereye varırdı, bilinmez. Ama yaşananlar ortada: De la Rua'nın sıkıyönetim kararına aldıran olmamıştı. Hem de öyle böyle değil, kararı duyan evine çekilmek şöyle dursun, sokakta alıyordu soluğu! Mahalleler ayaklanıp, evlerinden çıkanlar caddelere akarken, Buenos Aires bir insan seliyle dolmuştu 19 Aralık 2001 akşamı.

Meclis binasının etrafı bütün politikacıları hedef alarak söylenen "Que Se Voyan Todos" (Hepsi Gitsin) sloganını haykıran on binlerle sarılmış, üst orta sınıfların oturduğu Belgrano semtinin Cabildo Caddesi hiç umulmadık şekilde eylemci kitlelerle dolmuş, Congreso'dan Cabalito'ya bütün Buenos Aires semtleri ayaklanmıştı. Barikatlar kuruluyor, şarkılar söyleniyor, tencereler birbirine vuruluyordu. Meclis binası ve başkanlık konutunun yanı sıra, hükümetin ekonomi patronu Domingo Cavallo'nun evinin önü de göstericilerin gözde toplanma noktalarından

biri olmuştu. Meclis binası etrafındaki "Hepsi Gitsin!" sloganı başka semtlere de yayılırken, en çok bağırılan ikinci slogan "Sıkıyönetimi Al Götüne Sok!" olmuş, onu da "Ne Peronistler Ne Radikaller, Yeni Bir Arjantin" ile daha sol-siyasal içerikli "Bizler El Cordobazo'nun Çocuklarıyız" izlemişti. Ama bu son slogan yanıltıcı olmasın, 19 Aralık akşamı sokaklara çıkanlar ne siyasal militanlardı, ne de alt sınıflar. Buenos Aires'in orta sınıfının sıradan insanları oturdukları apartmanlardan çıkmışlardı; komşusunun indiğini gören kendisi de hazırlanmış, Arjantin bayrağını kapan katılmıştı ayaklanmaya.

19 Aralık gecesi sokaklara dökülenler Buenos Aires orta sınıfının mensuplarıydı. Ertesi günün erken saatlerinden itibaren ise banliyölerdeki işsiz işçi örgütlerinin üyeleri başkent meydanlarını sarmışlar, siyasal çevreler pankartlarını hazırlayıp kortejlerini oluşturmuşlar, sıkıyönetim altındaki kentin merkezindeki başkanlık binasına çıkan sokakları doldurmuşlardı. Baskıcı hükümet iktidarda kalabilmek adına şiddete başvurmaktan kaçınmamıştı bu defa. Hükümetin polisi gaz bombaları atmaktan, kurşun sıkmaktan geri kalmıyor, özgürlük ve adalet yandaşlarıysa ölüm kusan namlulara bana mısın demeden kahramanca savaşıyorlardı sıkıyönetime karşı. Ancak ne *piqueteros* hareketleri, ne de siyasal çevreler: Zaferle sonuçlanan on saatlik Plaza de Mayo Savaşı'nın bel kemiğini, sonradan Halkın Süvari Birlikleri, Devrimin Mekanize Topçu Tümenleri gibi sıfatlarla anılacak olan motosikletçiler oluşturmuştu.

Geçimlerini motosikletleriyle kargo taşıyarak sağlayan genç kuryeler, telsiz ve kasklarının da yardımıyla tayin edici bir görev üstlenmişlerdi ayaklanmada. Barikat malzeme-

lerini eylem alanına getirmiş, yaralıları tedavi noktalarına götürmüş, kenti kolaçan edip son durumu bildirmiş, panzerlerin geçebileceği caddelere hızla intikal edip barikat örmüş, çevik hareketlerle yaklaştıkları polis arabalarını hurdaya çevirmiş, farklı caddelere dağılmış gruplar arasında iletişim kurmuşlardı. Pek çok motosikletçi, soyguncuların sıkıyönetimine karşı bu gözüpek mücadelesinin bedelini canıyla ödedi.

20 Aralık, perşembe gününe denk gelmişti o yıl. Diktatörlük yıllarından bu yana her perşembe Plaza de Mayo'da yürüyen kayıp annelerinin savaş alanına dönmüş meydana gelip gelmeyecekleri, sıkıyönetim kararına karşı çıkıp çıkmayacakları sorusunun cevabı bekleniyordu. Anneler muhtemel bir provokasyona çanak tutmayacaklarını söyleyebilir, eylemin yer veya saatini değiştirebilirlerdi. Oysa pek az yapılanı yaptılar, gününde ve saatinde aynı yerde oldular. Atlı polislerin saldırısı genç destekçilerin yardımıyla püskürtülmüş, meydan kazanılmıştı.

İstifasını imzalayan Fernando de la Rua, Casa Rosada'dan arabayla çıkması mümkün olmadığından hava kuvvetlerine ait bir helikopterle binanın çatısından alındı. Helikopter havalandığında çığlıklar ve sloganlar yükselmiş, "Orospu çocuğu!" bağırışları yankılanmıştı. Daha bir gün öncesinde sıkıyönetim ilan eden başkan, halkın doğrudan eylemiyle, kitlesel eylem yoluyla alaşağı edilmişti. Plaza de Mayo Anneleri derneği başkanı Hebe de Bonafini, yeni ve genç bir Arjantin'in kuruluşunu müjdeliyordu.

Arjantin meclisi 20 Aralık sonrasındaki ilk oturumunu baskıcı iktidarın öldürdüğü yurttaşlara saygıyla açtı ve ülkedeki bütün bayraklar ölenler anısına yarıya indirildi.

Başkan istifa etmiş, helikopterle çatıdan kaçmıştı. Başkan yardımcısı çok önceden istifa ettiğinden, o koltuk zaten boştu. Başkan ve başkan yardımcısız kalan ülkede başkanlık yetkileri yasalar gereği senato başkanına geçiyor, senato başkanının toplayacağı meclisin dönem içi başkanını seçmesi gerekiyordu.

Son olarak Menem liderliğinde oturdukları iktidar koltuğuna iki yıl önce veda eden Peronistler, kapalı kapılar ardında yaptıkları acil toplantılardan sonra günlerinin yeniden geldiğine kanaat getirmişlerdi. Radikallerin ulusal koalisyon önerisine olumsuz cevap verirken, kimin kime muhtaç olduğunu iyi hesaplamışlardı. Mesele detayların belirlenmesinde, hangi Peronist adayın önerileceğinin kesinleştirilmesindeydi artık. Peronist valilerin görüşü alındı ve koşullara en uygun aday bulundu.

Senato başkanı Ramon Puerta 23 Aralık'ta meclisi topladı, yapılan oylamayı kazanan Peronist aday Adolfo Rodriguez Saa ülke tarihinin mecliste seçilmiş ilk başkanı oldu. Puerta ertesi gün sağlık sorunları gerekçesiyle senato başkanlığından istifa edecek, Saa'nın göreve başlangıç tarihi de böylelikle erkene alınmış olacaktı.

Yeni başkan Rodriguez Saa büyük bir içtenlikle midir, yoksa sokakları susturmak ve solu bölmek için midir, bilinmez, daha ilk günden hayli radikal adımlar atmıştı. Öncelikle sıkıyönetimi kaldırmış, yeni Arjantin'de bundan böyle hıçbir zaman siyasal baskıların yaşanmayacağını müjdelemişti. Plaza de Mayo Anneleri'ni başkanlık binasına kabul etmiş, onlarla görüşen ilk başkan olmuştu. IMF programın-

dan çıkıldığını açıklamış, Arjantin'i soyup soğana çeviren küresel finans kuruluşlarına ödeme yapmak için halkın gırtlağına sarılmayacağı bildirmiş, dış borçların ödenmesini durdurmuştu. Acil sosyal yardım paketleri hazırlanacağını duyurmuş, en yoksulları açlıktan kurtaracak eylem planını gerçekleştirmek adına kolları sıvamıştı.

Yeni başkanın samimiyetinden kuşkulananların ya da somut adımlar atılıncaya kadar kavgayı bırakmamayı savunanların sayısının hiç de yabana atılabilecek düzeyde olmadığı sokaklarsa her şeyden önce, ikili bir ruh hali yaşamaktaydılar. Devrimler, umut yüklü patlamalardır genellikle. Oysa Arjantin ayaklanması umut ile umutsuzluğun, heyecan ile küskünlüğün, hülyalar ile karamsarlığın aynı anda yükselişiyle vuku bulmuştu. Buenos Aires kenti bir halk meclisleri panayırına dönmüş, köşe başlarında toplanan mahalle sakinleri bütün sorunları enine boyuna tartışıp doğrudan demokrasi yoluyla karara bağlamaya başlamışlardı ama, buraya katılanların geleceğe umutla baktıklarını söylemek o kadar da gerçekçi olmayabilirdi. O dönemde Arjantin'i ziyaret ederek gözlemlerini yazan devrimciler yeni bir dünya kurmaya hazırlanan bu halkın heyecanını naklediyor, benzer ziyaretler ertesinde kaleme sarılan merkez solcular ve sağcılarsa çöküş ve hüsran manzaraları yansıtıyorlardı. İlginç biçimde bu yaklaşımların ikisi de aynı anda doğruydu galiba. Zira, halk konseyleri oluşturarak doğrudan demokrasi uygulayan yurttaşlar bütün siyasilere verip veriştiriyor, bankalara okkalı küfürler sallıyor, iktidarın bütün bileşenlerine ayrım gözetmeksizin kalayı basıyorlar, devrimci çözümler önerenlere sempati duyuyorlardı ama, zafer kazanmış insanlara özgü mutluluklara kapılmak için

uygun zamanda değillerdi: Bankalar paralarını iç etmiş, ekonomileri çökmüş, borçları birikmişti.

Sol çevrelere gelince, bu manzaraya dair yorumlar çeşitliydi. Devrimci Komünist Parti (PCR), Rodriguez Saa hükümetini halk ayaklanmasının zaferini simgeleyen bir kazanım olarak görüyor, onun halkçı ve anti-emperyalist bir kimlik taşıdığını söylüyor ve destekliyordu. Komünist Parti veya Plaza de Mayo Anneleri de bir ölçüde ve benzer biçimde -Saa'ya büyük değerler atfetmemekle beraber- yeni hükümeti halk ayaklanmasının sonucu ortaya çıkmış bir ileri adım olarak değerlendirme eğilimindeydiler.

Troçkist kesimdeyse yaklaşımlar farklıydı. Yaşananları Rusya'daki Şubat devrimiyle benzeştiren İşçi Partisi (PO), Kızıl Ekim için bütün görevin Bolşevik öncüye düştüğünü ilan etmiş, Bolşevik öncü de kendisi olduğundan bütün kadrolarını var gücüyle mahalle meclislerine yığmıştı. Ancak bu harekât PO'ya pek çok yeni üye kazandırmışsa da tepkiyle karşılanacak, Bolşevik nutuklar dinlemekten sıkılanlar meclislerden keseceklerdi ayaklarını.

Sosyalizm İçin İşçi Partisi (PTS), yaşanan sürecin Arjantin kapitalizminin krizini gösterdiğini ancak bir devrim başlangıcı sayılamayacağını söylüyor, Aralık Ayının Devrimci Günleri'nin sonunda bir şey çıkmamış olsa ve çıkmayacaksa da işçi sınıfının belleğine kazınacak bir deneyim sağladığını belirtiyordu. Aralık Ayının Devrimci Günleri özyönetimin, doğrudan demokrasinin mekanizmalarının bir ayaklanma içinde nasıl kurulacağının denendiği bir okul işlevi gören eğitici bir tatbikattı.

Komünist Parti'yle kurduğu Birleşik Sol adlı kalıcı ittifakın adayı Patricia Walsh aracılığıyla mecliste temsil edi-

len Sosyalist İşçi Hareketi (MST) de 'bilincinde olunmayan sosyalist devrim' olarak tanımlıyordu yaşananları. Geniş kitleler sosyalizm sözcüğünü telaffuz etmiyorlarsa da bankalara, özel şirketlere, devlete karşı doğrudan eyleme geçmişler ve sosyalist devrime has kurumlar olan doğrudan demokrasi konseylerini oluşturmuşlardı. O halde anti-kapitalizmin meclisteki temsilcileri ne Rodriguez Saa'ya ne de mevcut kapitalist düzeni devam ettirmeye soyunanlara destek vermeli, sokaklardan yükselecek alternatif iktidar adına çaba göstermeliydiler. Ancak MST'ye göre, solun mevcut gücü sokaklara seslenmeye yetmediğinden, öncelikli hedef solun birliğini sağlamak olmalıydı. Ne var ki, solun birliğini sağlamayı arzulayan MST'nin kendisi de bir süre sonra ikiye bölünecekti. Bir süre MST-Alternativa Socialista adını kullandıktan sonra MST adının tek sahibine dönüşen çoğunluk kanadı, bu birliğin reformistleri de içermesi gerektiğini savunuyor; bir süre MST-El Socialista adını kullandıktan sonra Sosyalist Sol (Izquierda Unida) adlı yeni bir parti kuran azınlık kanadıysa 2001 ayaklanmasının reformizmin çözümsüzlüğünü sergilediğini, reformistlerle birlik olmanın bir şey kazandırmayacağını öne sürüyordu.

Diktatörlük yıllarında öldürülen gazeteci Rodolfo Walsh'un insan hakları mücadelesiyle tanınan gazeteci kızı Patricia Walsh'la beraber anti-kapitalist hareketin meclisteki sesini temsil eden bir diğer isimse, Luis Zamora'ydı o sırada.

Genç bir hukukçu olduğu diktatörlük yıllarında insan hakları mücadelesi veren Zamora, demokrasiye dönüşte MAS'ın seçim listesinden meclise girmiş, ilerleyen yıllarda

Troçkizmle ipleri koparmış, Toni Negri'nin otonomcu görüşlerini benimsemiş, otonom çevrelerin siyasal alandaki temsiliyetini amaçlayan Özbelirleme ve Özgürlük (AyL) partisini kurmuş ve bu partiyle yeniden meclise seçilmişti. Toni Negri'nin pek çok eleştirmen tarafından uygulanamaz bulunan görüşlerinin başarıya ulaştığı yegâne deneyim olması bakımından bizzat *İmparatorluk* kitabının yazarlarınca örnek gösterilen AyL sürecinin lideri Zamora, Saa hükümeti dönemindeki mücadelenin yeni ve yaratıcı renkler taşıması gerektiğine vurgu yapıyordu. Geleneksel usullerden vazgeçilmeli, yeni eylem tarzları geliştirmeliydi ona göre. Sol partilerin pankartları çekilir de tencereleri birbirine vurarak gürültü çıkartan yurttaş kalabalığının kitlesel tepkisi ortaya dökülebilirse, yeni bir dönemi kazanmak mümkün olablirdi.

Ülkedeki, sokaklardaki, sol çevrelerdeki, mahalle konseylerindeki hal böyleyken, hızlı bir başlangıç yapan Rodriguez Saa, tamamladığı ilk mesai haftasından sonraki haftasonunu uzmanlar ve Peronist eyalet valileriyle beraber kampa çekilerek geçirmeye hazırlanıyordu.

Ancak, başına geleceklerden habersiz Saa izlenecek politikaların tartışılacağı kampa çekilmeye hazırlanırken, parti içindeki bir el onun ipini çoktan çekmişti. Nitekim, buluşmanın adresi son anda değiştirilerek Buenos Aires eyaletinin ıssız bir köşesindeki partiye ait bir eve alınmış, gariplikler o andan itibaren birbirini izlemişti. Valiler desteklerini çektiklerini açıklamışlar, kapıda durması gereken polis gecenin bir vakti ortadan yok olmuş, dışarıdan tuhaf sesler gelmişti. Başkente dönen Saa, vakit geçirmeden görevinden istifa ettiğini açıkladı.

DARİO VE MAXİ: KOMÜNİST MİLİTANLIĞA ÖVGÜ

Kimsenin yönetemediği bir ülke mi, yoksa birilerinin görünmez iplerle yönettiği, en beklenmedik gelişmelerin dahi aslında belli bir senaryo çerçevesinde yaşandığı bir ülke mi? Ya da, ikisi birden. Hem iktidar boşluğu, hem de onu fırsat bilip dolduranlar.

İktidarda ancak bir hafta kalan Rodriguez Saa, yeni Arjantin'de siyasal baskıların bir daha asla yaşanmayacağına dair inancını koruduğunu söylemişti veda konuşmasında.

Gerçi sonradan başka şeyler de söyleyecekti. Örneğin, polislere göstericilere saldırınama emri verdiğini, başkanlık binası etrafındaki gösterilere müdahale edilmediğini, ama televizyonların ısrarla çatışma haberi verdiğini, sonradan yaşanan birkaç çatışmadaysa polislerin başka bir merkezden emir alıyorlarmışcasına cop kullandıklarını... Ya da örneğin, hayli karışık bir komploya kurban gittiğini, Eduardo Duhalde tarafından öldürülmek istendiğini. Valilerle yaptığı toplantıda yaşananlar yetmezmiş gibi, bunun hemen ardından başkanlık konutunun korumalarının çekildiğini.

Bazılarına göre Rodriguez Saa, Peronizmin en güçlü adamı konumundaki Duhalde'nin zaten tam da bir haftalığına, sonunu önceden tasarlayarak iktidara koyduğu bir kuklaydı. Yine bazılarına göre Rodriguez Saa o bir haftada öylesine itibar kazanmıştı ki, bir ay daha o koltukta kalacak olsa ilk seçimlerde oyların yarısını götürmesi işten bile sayılmazdı.

Kendisine göre Rodriguez Saa, aylarca seçim kampanyası düzenleyen ve seçimlerden sonra da aylarca görev

teslim gününü bekleyen, bütün bunların sonunda da kurulu bir düzeni yönetmeye koyulanlardan farklı olarak kendini bir günde başkanlık koltuğunda bulmuş, ertesi gün göreve başlamış, altüst olmuş bir ülkeyi büyük bir heyecanla düze çıkarmaya soyunmuş, sayfalarca plan-proje hazırlamış ancak sekizinci günü görmesine bile imkân tanınmamış biriydi.

Rodriguez Saa'nın istifası merkezdekilere göre solun yenilgisi, bazı devrimcilere göreyse devrimin yeni bir zaferiydi. Öylesine muhteşem bir hareket yükseliyordu ki hiçbir başkan dayanmıyor, hepsi devrilip gidiyordu.

Başkanın yokluğunda onun yetkilerini üstlenme vazifesi başkan yardımcısına, o da yoksa senato başkanına, o da olmuyorsa temsilciler meclisi başkanına, eğer o da mümkün değilse yüksek mahkeme başkanına kalıyordu Arjantin'de. İyi ki bu son aşamaya kadar gelmedi de, temsilciler meclisi başkanı Eduardo Camano üstlendi, iki yıla yayılmış iki günlük başkanlık görevini. 30 Aralık 2001'de başkanlık yetkilerini devralan Camano, meclisin yeni bir dönem içi başkan belirleyeceği 1 Ocak 2002'ye kadar mührün yeni sahibiydi. Ardından, Menem'in başkan yardımcısı ve Buenos Aires eyaleti eski valisi, sağlam ilişkilerin ve derin bağlantıların adamı Eduardo Duhalde, bütün bu yorgunluktan sonra ortada kalan tek aday olarak meclisin oylarıyla çıkacaktı koltuğa. 20 Aralık 2001'den 1 Ocak 2002'ye giden iki haftadan kısa zamanda başkanlık görevini almış beşinci kişi de belli olmuştu böylelikle: De la Rua, Puerta, Saa, Camano ve nihayet Duhalde. Duhalde'nin iktidara gelmesiyle ABD başkanı George W Bush da nihayet suskunluğunu bozmuş, Arjantin'e yardım elinin uzatılacağı vaadinde bulunmuştu.

Eduardo Duhalde'nin ilk icraatlarından biri, değeri Menem döneminde yasayla ABD dolarına eşitlenen ama şu son krizde her şey gibi o da yasaydı kuraldı takmadan davranan pezonun değerini düşürmek olmuştu. 1 dolar, 3 pezo ediyordu artık. Görünen oydu ki ithalat azalacak, ihracat artacak, orta sınıfların İspanya'da veya Miami'de tatil hayalleri rafa kalkacak, alım gücü düşecek ama ekonomi de büyüyecekti.

Kimileri hayat standartlarının düşmesinden, ithal elektronik cihazların uygun fiyata evlere dolduğu günlerin sona ermesinden dolayı üzüldü, kimileri üretim ve ihracat artacak diye sevindi.

Tabii, ufak bir diplomatik sorun da doğmamış değildi. Güney Ortak Pazarı (Mercosur) serbest ticaret alanının büyük ortaklarından Brezilya ve Arjantin, birbirlerine çatıp durmaya başlamışlardı. Brezilya, parasının değerini düşüren Arjantin'i ürünlerinde damping yaparak haksız rekabete yol açmakla suçluyor; Arjantin ise esas haksız rekabet yapanın ihracata dönük ürünlerini vergisiz serbest bölgelerde üreten Brezilya olduğunu söylüyordu. İki-üç yıl boyunca süren tartışmanın sonunda nihayet, Mercosur'un serbest ticaret ilkesinin Arjantin-Brezilya arasında rekabete aşırı duyarlı ürünlerde geçmeyeceği kararı alındı da, Güney Amerika'nın entegrasyon süreci bu sürece fren basmak suretiyle yıkımdan kurtarıldı.

Toplumsal hareketlere nasıl davranılması gerektiği konusundaysa iki farklı eğilim seçiliyordu Duhalde hükümetinde. Başkanın bir yanındakiler, bir türlü sakinleşmemiş sokakları kontrol altına alıp ehlileştirmeyi öneriyor, diğer yandakiler demir yumruğu çıkarıp ezmekten bahsediyor-

lardı. Toplumsal hareketler derken, başta işsiz işçilerin *piqueteros* örgütlenmeleri vardı. Zira hem De la Rua hükümetini deviren sokak savaşının şanını taşıyan hem de vicdanların sesine dönüşen bu hareket, kendi militan gücünün hayli ötesinde bir yankı uyandırmaktaydı toplumda. Ülkedeki işsizliği ve yoksulluğu insanların gözlerinin içine sokan, yolları kesip barikatlar kurarak ulaşımı tıkayıp duran bu toplulukların ne yapılacağı kilit soruydu.

Duhalde hükümetinin bu zorlu soruya bulduğu cevapsa, bir taşla birden çok kuş vurmasını sağlayacak Aile Şefleri Yasası'ndan başka bir şey değildi. *Piqueteros* ailelerine sosyal yardım ödeneği olarak bağlanan düzenli ücret, bir kama gibi bölerek devlete bağlayacaktı hareketi.

Yasa, kendi alternatif iş alanlarını kuran *piqueteros* kooperatiflerine, üyelere dağıtılmak üzere, kayıtlı üye sayısı oranında maddi yardımda bulunulmasını içeriyordu. Bunun ilk sonucu, işsiz işçi hareketi militanlarının ülkedeki diğer işsizlerden ayrılması, işsizlik ödeneği mücadelesinin de böylelikle tarihe karışması oldu. İşsizlik ödeneği yasası çıkmamışsa da bu uğurda mücadele eden militanlar aylığa bağlanmışlardı. *Piqueteros* mücadelesi bu aşamadan sonra hareket üyelerinin kendi aylıklarının arttırılması mücadelesine dönüşecek, toplumun geniş bir kesiminin gözünde de olay çıkarmasınlar diye devletten haraç alan asalaklar olarak değerlendirileceklerdi eylemciler.

Radikal solun bu hareketle kurduğu ilişkiler de kendine özgü sorunlarla doluydu. Radikal soldaki partilerin pek çoğu kendilerine birer *piqueteros* örgütü kurdular. Hatta İşçi Partisi (PO) bu çalışmada çok başarılı oldu ve kendi örgütsel çekirdeğinin etrafını hayli kitlesel bir *piqueteros* cephe-

siyle örmeyi başardı. Orta sınıftan Troçkist genç entelektüellerle yola çıkan PO, Arjantin toplumunun en alt sınıflarından, en yoksul kesimlerinden, en sefil mahallelerde yaşayanlarından gelen binlercesini saflarına kazandı. Ancak bütün bu hikâyede hiç de etik sayılamayacak bir yön bulunduğunu yadsımak da imkânsızdı.

Yoksullar PO'ya veya başka bir radikal sol akıma, bu görüşleri tercih ettikleri için kendi özgür iradeleriyle değil, zorunluluktan geliyorlardı. Bir *piqueteros* topluluğuna katılmak insanı aç kalmaktan kurtaracak devlet yardımına kavuşmayı sağladığından, o toplulukları kurup yöneten sosyalist militanların üyelik teklifini kabul etmekte yarar vardı. Bir *piqueteros* topluluğuna katılanların, o topluluğu kendi yan örgütü olarak gören siyasal partiye tavır alabilmesiyse pek mümkün görünmüyordu. Hal böyleyken, siyasal bir örgütün *piqueteros* hareketine katılmasının eninde sonunda klientalizme çıkacağını söyleyerek işin dışında kalan PTS dışındaki sosyalist çevreler, kendilerine yine de birer *piqueteros* örgütü kurmaktan geri kalmadılar.

Arjantin solunun 1970'li yıllardaki efsanevi isimlerinden, Santucho'nun ölümü ertesinde PRT-ERP liderliğini askeri diktatörlük koşullarında üstlenen Luis Mattini, bu manzaraya veryansın ederken haksız sayılmazdı.

Piqueteros örgütü kuran sosyalist çevreleri öfkeyle yerden yere vuran Mattini, "Biz banka soyardık; evet, belki hatalıydık ama bunu yapardık," diyordu, "cesaretiniz varsa gidin banka soyun. Ama birazcık onurunuz varsa kendinize para ve militan kazanmak için insanların açlığından yararlanmayın. Bu kadarını faşistler bile yapmaz. Faşizmin bile bir sınırı vardır"

Piqueteros hareketinin bir kolu devlete, öteki kolu sosyalist partilere teğellenirken, bağımsızlıklarını koruyan otonom topluluklarsa katılımcı, çoğulcu, aşağıdan yükselen, renkli ve coşkulu mücadelelerine devam ediyorlardı hâlâ. Bu topluluklardan biri, mücadelenin bedelini 26 Haziran 2002'de göğsüne saplanan ağır bir acıyla ödedi.

Yoksul banliyö mahallelerinden başkente uzanan barışçı yürüyüşe Duhalde hükümetinin kiralık katilleri polisler saldırmış, başkent sınırındaki Pueyrredon köprüsünde taşlar ve sopalar uçuşmaya başlamış, ansızın patlayan bir tabancadan çıkan kurşun, yoksul ressam Maxi Kosteki'ye saplanmıştı.

Maxi kanlar içinde yere yığıldığında, yirmi bir yaşındaki yoldaşı Dario Santillan belki hiç de farkında olmaksızın, pek yapılmayanı yapmıştı. Çığlıkların, koşuşturmaların arasında usulca gitti, arkadaşının cansız bedeni başında oturdu. Tabancalar yeniden patladı, Maxi'den sonra Dario Santillan da sessizce can verdi oracıkta.

Dario Santillan'ın davranışındaki sıradanlık, insanın ölen bir arkadaşının başucunda bekleme isteğindeki doğallıktan kaynaklanıyordu. Sıradışılık ise, bunun fazla bir örneğine rastlamayışımızdan. Bütün o kargaşa arasında, ölen bir arkadaş anısına, kendi ölümü pahasına büyük bir sükûnetle gerçekleştirdiği sessiz bir saygı duruşu.

Santillan'ı Kosteki'nin başucunda gösteren desen, işte bu yüzden daha ilk andan itibaren Arjantin'deki toplumsal hareketlerin simgesine dönecek, duvarlara resmedilecekti. Otonom *piqueteros* örgütlerini birleştiren çatı, kurulduğunda Dario Santillan Cephesi adını bu yüzden aldı.

Uruguaylı yazar Raul Zibechi, 2001 ayaklanmasının savunduğu değerlerin taşıyıcısı, toplumsal hareketlerin yeni

militan tipolojisinin en güzel örneği olarak gösteriyordu Santillan'ı, Arjantin üzerine yazdığı kitapta. Paylaşım, bağlılık ve yüksek sesle bağırıldıktan sonra unutulan yeminlerin yerine, ölüm pahasına savunulan alçakgönüllü adanmışlık.

Maxi ve Dario'nun ölüm haberini duyan yüz binlerce Arjantinli o gece Plaza de Mayo'yu doldurmuşlar, Duhalde hükümetini erken seçim kararı almaya zorlamışlardı. Duhalde'nin sonu gelmişti artık. Maxi ve Dario ise, yeni komünist militanlık kültürünün ışıltılı örnekleri olarak yerlerini aldılar tarihte.

BİR RÜYA VE SONU

27 Nisan 2003 günü hayli ilginç bir başkanlık seçimine sahne oldu Arjantin. Kimi aday göstermeleri gerektiği konusunda birbirleriyle uzlaşamayan Peronistler tek bir Adalet Partisi (PJ) listesi çıkarmayı başaramamışlar, parti içindeki farklı çevreler kendi bağımsız adaylarını sunmuşlardı seçmene.

Peronist adaylardan ilk ikisi kamuoyunun tanıdığı isimlerdi: Eski başkanlar Carlos Menem ile Rodriguez Saa. Patagonya bölgesindeki Santa Cruz eyaletinin valisi Nestor Kirchner ise Eduardo Duhalde'nin desteğiyle katılıyordu seçimlere. 1970'li yıllarda Peronist Gençlik militanları arasında bulunan, sonradan PJ içinde Militan Akım adlı ufak bir eğilim kuran bu adama dair, Duhalde'den biraz daha solcu olduğuna dair rivayetler dışında bilinen pek bir şey yoktu.

Şaşırtıcı seçimlerin esas sürprizi, ilk tur sandıkları açıldıktan sonra patladı. Çok partili demokratik sistemlerde

kolay kolay başa gelmeyecek bir şey olmuş, aynı partiye mensup iki aday kalmıştı ikinci tura. Birinci Menem, ikinci Kirchner. Yaşanan bütün bu felaketlerden, ayaklanmalardan, sarsıntılardan, kavgalardan sonra olacak iş miydi bu? Doğrusu sonuç, radikal sol açısından bakıldığında tam bir hayal kırıklığıydı. Yıllar yılı Arjantin soluna umut vermiş olan Osvaldo Bayer, "Tamam," diyordu üzüntüyle, "artık anlaşıldı. Arjantin'de sınıflar yok, herkes Peronist"

Menem yüzde 25 oyla birinci gelmişti. Ancak birinci turda ona oy vermeyen hemen herkesin Menem karşıtı olduğu, ikinci turda büyük ihtimalle rezil olacağı ortaya çıkınca adaylıktan çekildi. Seçimlerin ikinci turu yapılmayınca da aldığı oy oranı yüzde 20'den ancak biraz daha fazla tutan, kimselerin tanımadığı ve ne yapacağını bilmediği Nestor Kirchner, 25 Mayıs 2003'de başkanlık koltuğunda buldu kendini.

Tıpkı seçimler gibi, yeni başkanın icraatları da şaşırtıcıydı. Gençliğinde daha radikal bir çizgiyi benimsemişse de Santa Cruz valiliği yıllarında oradaki petrolü özelleştiren, orduyla iyi ilişkiler kuran, Menem'le aynı resim karesinde görünen Kirchner, kimselerin yönetmeyi başaramadığı Arjantin'e başkan seçildiğinde gençlik günlerine dönmüşcesine keskin bir üslûpla konuşmaya başlamıştı yeniden. IMF'ye demediğini bırakmıyor, Latin Amerika'nın birliğinden bahsediyor, neo-liberalizmin ölümünü müjdeliyor, insan haklarına özel bir önem veriyordu. Belki de iddia edildiğince, sokakların hâlâ kaynadığı ülkedeki solu keskin demeçlerle kendine bağlayıp memleketi düze çıkarmak ve ardından kapitalizme dönmekti amacı, kim bilir?

Nestor Kirchner, son askeri darbenin kendi başkanlığı dönemindeki ilk yıldönümü olan 24 Mart 2004'de, diktatörlük yıllarının acımasız işkence merkezi Donanma Yüksek Mekanik Okulu (ESMA) binasında bir konuşma yapmış, bu binanın bundan böyle İnsan Hakları ve Kayıplar Anısına Bellek Müzesi olarak faaliyet göstereceğini duyurmuştu. Aynı gün yine Kirchner'in katılımıyla Askeri Kolej'de düzenlenen tarihi törenle, geçmişteki cunta üyelerinin resimleri bizzat ordu komutanı korgeneral Roberto Bendini tarafından asılı bulundukları duvardan indirildi.

"Ben Plaza de Mayo Anneleri'nin oğluyum," diyen Kirchner, daha iktidara gelir gelmez silahlı kuvvetlerin tepesini temizlemiş, diktatörlük geçmişiyle bağlantılı oldukları gerekçesiyle ordudaki generallerin üçte ikisini erken emekliliğe zorlamıştı. Ordudan gelen çatlak sesler karşısındaysa, "Arjantin başkanı olarak hiçbir şeyden korkmuyorum," diyordu Kirchner, "kaybedilen 30 bin kişi, bize korkusuzluğu öğretti"

Eski işkence merkezlerinin duvarına orada yaşananları anlatan tabelalar çakılırken, silahlı kuvvetlerin komutanları kurumları adına özeleştiri veriyorlardı. Donanma komutanı amiral Jorge Godoy yaşananlardan dolayı özür diliyor, Hava Kuvvetleri komutanı tuğgeneral Eduardo Schiaffino ise diktatörlük yıllarında işlenen suçların hiçbir biçimde meşrulaştırılamayacağını, bunlara mazeret uydurulamayacağını belirtiyordu. Ordunun bir numarası Roberto Bendini, darbecilerin yalnızca 30 bin insanı katletmekle kalmadığını, ülkeyi sanayisizleştirerek ekonomiyi de çökerttiklerini bildiriyordu. Darbenin otuzuncu yıldönümü olan 24 Mart 2006'da yüz binlerce Arjantinli Plaza de Mayo'da buluşurken, Plaza de Mayo Anneleri Der-

neği başkanı Hebe de Bonafini, Bendini'nin özel davetiyle Askeri Kolej'de bir konuşma yapacaktı.

Yine bu dönemde geçmişteki af yasaları, soykırım ve insanlığa karşı suçlarda af, zamanaşımı yahut dokunulmazlığın söz konusu olamayacağına dair yüksek mahkeme kararıyla iptal edildi. Cuntanın halen hayatta olan iki üyesi Videla ve Massera dahil, yaklaşık 250 eski devlet görevlisi diktatörlük yıllarındaki suçlarından dolayı hapisteler günümüzde.

Sosyal talepler karşısındaki konumu bakımından ne muhafazakârdı Kirchner, ne reformcu. Ya da belki muhafazakârdı da, dönem bir reformlar dönemiydi koşullar gereği. Buenos Aires eşcinsel sivil beraberliğin yasallaştığı ilk Güney Amerika kenti oldu, cinsel tercih ayrımcılığına karşı kuvvetli bir mücadele verildi, cinsel ayrımcılık suç sayıldı. Ama diğer yandan, hayli güçlü ve kitlesel kampanyalar örgütlenmesine karşın kürtaj hakkı üzerindeki yasak ısrarla korundu. Kürtajın hâlen yasak olduğu Arjantin'de her gün en az bir kadın gebeliğini sonlandırmaya çalışırken canından oluyor. Cebinde yeraltı kliniklerinin yolunu tutabilecek kadar para bulunanların işi bir nebze daha kolay olduğundan, gebeliğini sonlandırırken ölenlerin çok önemli bir kısmını yoksullar oluşturuyor.

Dış politikada Venezuela başkanı Hugo Chavez gibi radikallerle ABD arasındaki köprüydü Kirchner ve bunun hayli faydasını gördü. Fakat ekonomideki canlanmadan alt sınıfların kesesine pek bir şey düşmedi.

Ekonomi yönetiminde alınan en ünlü karar, dünyada farklı kesimler tarafından olumlu karşılanan, Arjantin'deyse hem neo-liberaller hem de sosyalistlerce yerden

yere vurulan borç ödenmesi meselesiydi Kirchner döneminde. IMF'ye olan bütün borçlar bir çırpıda ödenmişti. Ödenmişti ama, buna sevinenlerin sayısı o kadar da fazla sayılmazdı. Sağcılar, borçları tek kalemde silmenin büyük marifet olmadığını söylüyorlardı. Kasadaki bütün parayı boşaltmayı göze aldıktan sonra borçları ödemekle böbürlenmek yiğitlik sayılmazdı. Soldan bakıldığındaysa, halkın parasını altın tepsiye koymuş, IMF'ye armağan etmişti Kirchner. Dahası, IMF istemeden yapmıştı bunu. Ödeme tarihine hayli zaman vardı ve kimsenin talep etmediği bir parayı o kadar toplumsal ihtiyaç varken gidip de IMF'ye vermek düpedüz saçmalıktı.

IMF borçları ödendiği gün ekonomik bağımsızlık yeniden kazanılmıştı başkana göre. Gerçi kazın ayağının pek de öyle olmadığı ilk günden belliydi. IMF'ye yüksek miktarda borç takmış olmak, eğer yeni bir kredi talebi yoksa, bu kurumun temsilcilerinin çenesine katlanmak zorunda bırakıyordu ülkeyi yönetenleri. Ama başka bir zararı yoktu. Oysa borçlar ödendiğinde, kasaya yeni para doldurabilmek için yabancı yatırımcıların kapısını çalmak gerekiyordu. Üstelik, bir ülkenin borçlu olup olmadığını yalnızca yabancı yatırımcılar kafaya takarlardı ve borçları ödemiş olmanın yabancı yatırımcılara çağrı mesajı geçmek dışında bir anlamı bulunmamaktaydı. Nitekim, borçların ödendiği gün pek çok şey değişecekti Arjantin'de. Kirchner o andan sonraki bütün yurtdışı ziyaretlerinde yabancı yatırımcıları IMF'ye olan borçlarını ödemiş bu güven verici piyasa ülkesinde yatırımda bulunmaya davet ediyordu. Neo-liberalizm karşıtı eleştiriler, Arjantin'de yatırımda bulunmanın sağlayacağı kazançları ballandırarak anlatan tanıtım metinlerine bırakmıştı yerini.

2006 yılının 19 Eylül günü, Buenos Aires eyaletinin başkenti La Plata'da bir mahkeme salonu, duruşmayı izleyen solcuların, insan hakları savunucularının, kayıp yakınlarının coşkuyla alkışladıkları bir karar verdi. Buenos Aires eyaletinin diktatörlük yıllarındaki polis müdürlerinden Miguel Etchecolatz, soykırım suçundan ömür boyu hapis cezasına mahkûm edilmişti. Fakat ertesi gün, davanın karar duruşmasına katılmayan tanık Jorge Julio Lopez'den halen haber alınamadığına dair haberler çıktı.

Kirchner, yabancı yatırımcılara seslenmeye gittiği ABD'de New York borsasında günlük seans açılışına davet edilmiş, Wall Street'in gongunu çalınakla meşguldü o sıra. Kirchner Arjantin'e döndü, Lopez ise geçen aylara karşın evine dönmedi. Belki de bir şeylerin, her şeyin değişeceğine dair iyi niyetli beklentilerin, bir rüyanın sonuydu artık.

Güneş Çelikkol

Direnişlerin Güney Kutbu

Arjantin; kâh dünyanın en zengin ülkeleri arasına giren, kâh hiper-enflasyon belâsıyla boğuşan; 1990'lı yıllarda IMF ve Dünya Bankası'nın model olarak gösterdiği, 2001'deyse borç batağına saplanıp karaya oturduğunda kitlesel bir halk ayaklanması doğuran ülke...

Arjantin; uzaklarda kurulan yeni bir diyarın yolunu tutan göçmenlerin, göçmen işçilerin bağlandığı devrimci fikirlerin, faşizmden esinlenirken halkçı reformlar gerçekleştiren Peronizmin, Peronizmi ezmeye kararlı askerlerin, askerlere destek veren sosyalistlerin, laiklik tartışmalarının, neo-liberal hükümetlerle uzlaşan sendika bürokratlarının, ABD destekli darbelerle İngiltere'yle savaşan darbecilerin, darbecilere karşı sokaklara çıkarak onların hapsedilmesini sağlayan yüzbinlerin, kapatılan fabrikaların, işsiz kalanların kurduğu piqueteros topluluklarının, piqueteros topluluklarını satın almaya çalışan iktidarın ve buna ortak olan sol çevrelerin, beklentilerin, hayal kırıklıklarının ve isyanların ülkesi...

agora kitaplığı • 159

ISBN 978-9944-916-81-3

9 789944 916813

siyaset • 28

10 YTL

www.agorakitapligi.com